Digitized by Google

U. 7.

Digitized by Google

ELEMENTA
METAPHYSICÆ

MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia
Ethices Profeſſore.

EDITIO NOVISSIMA

Ad poſtremam Neapolitanam ſedulo exacta,

AUCTORIS emendationibus atque
additamentis ornatior.

TOMUS TERTIUS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTHECA
S·VINC·ET ANASTASII
MINIST·INFIRM·DE URBE

VENETIIS, MDCCLXII.
APUD BARTHOLOMÆUM OCCHI.

Superiorum Facultate, ac Privilegio.

De Sassonij

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTONIUS GENUENSIS
LECTORI PHILOSOPHO S.

ADNAVIMUS. Poſtquam ſcilicet nimboſus Orion:

Perque undas ſuperante ſalo; perque invia ſaxa

Egit. Qui ergo monſtra memorem, quibuſcum depugnandum fuit? Qui ſcopulos, qui prætervehendi? Sed quamquam plures in ea ſententia eſſe video, majora Oceano monſtra ali, quam Tellure, hæc ego, quam illa, nunc reformido magis. Utinam hoſpitione prohibeamur arenæ, neve, ut Trojanus olim Æneas *terris jactatus & alto*, clamare debeamus,

Quod genus hoc hominum? Quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria?..

Decreveram ego quidem tertiam hanc partem *monogranomam* edere, quo minus haberent nominis noſtris obtrectatores crimi-

nandi materiem. Sed juſto minorem voluminis molem renuebat librarius: itaque clamitando effecit, ut pervicerit propoſitum. *Crimen ex ſilentio: crimen ex voce!* Interea quum juſtum volumen explere vellem, iis etiam illud referſi, quæ minus erant accurata: deerat quoque pluribus lima, præſertim iis, quæ de veritate Religionis Chriſtianæ in poſtremis propoſitionibus diſputata ſunt. Sed ne quum ederentur quidem totus in iis eſſe potui: adeo me undique curæ aliæ, minutæ illæ quidem, ſed aſſiduæ, diſtraxere. Dicam paucis: quum ego in cæteris libellis meis omnino mihi numquam ſatisfecerim, tum vero in hoc etiam diſpliceo. Sed & valde ego timeo, ne quid, me imprudente, exciderit, quod minus delicatiores probent Theologi: id quod ſi eſt, nec cogitatum, nec dictum volo. Ex Chriſtiana ego regula philoſophari amo.

Mirabuntur autem fortaſſis quidem, me Theologica pertractare: nam ita dudum vulgavere ii, qui mihi bellum ultro indixerunt, non peregrinum modo me in ea eſſe diſciplina, ſed audere quoque nimium, eſſeque in noſtris commentariis Theologicis, qui manuſcripti feruntur, non leviuſ-

culos

culos errores. Quibus ego haud multis reſpondebo. Nam principio ut mihi eam Diſiplinam adrogem, longe abuſum: neque enim ignoro quam curta mihi eam rem quod attinet ſit ſuppellex, ac ampliorem ejus, quam quivis excogitare poſſit, animo imaginem gero, cui exprimendæ intelligo quam pauci pares eſſe poſſint, tantum abeſt, ut ego valeam. Se id efficere nequit; quin, ſi quid valeam, in Religione tuenda, qua nihil nec antiquius, nec carius habeo, impendam. Scribent alii doctis, quibus ego gloriam non invideo: ego tirones inſtituendos ſuſcepi, quibus timeo plurimum, ne, ut ſunt mores, impiis, qui haud dudum prodiere, libellis, indeque ſacrilegis longe vagantibus ſermonibus, de pietate in Deum primum quidquam minuant, in omnia mox crimina, quod ad conſectarium, ingreſſuri petulantiſſime. Cæterum Theologi mihi ut eas ob regulas nomen tribuam, id ego vacebo ſemper. Accedit, quod horriſonum hoc mihi vocabulum iræ theologicæ fecerunt, ut ne ſi uſurpare quidem liceret, libenter ferrem. Nos litteras pacatiores colimus: ac utinam per profanos homines liceret, Religionem, quæ doctorum hominum proble-

ma evaſiſſe videtur, vita magis, quam ſcriptione tueri. Sed eo ventum eſt vitiorum, ut accuſare ea facilius ſit, quam emendare. Quid vero de elementis noſtris Theologicis olim in vulgus ſparſerint obtrectatores noſtri, id nunc ego ad præſentem cauſſam non refero. Nam etſi poſſim totius illius machinationis cauſsas in medium afferre, oſtendereque aperte, non ſolum quam inique, ſed quam inſcite & abſurde tota illa accuſatio peracta ſit, quantaque fuerit in ea cauſsa Judicum ſapientia & fortitudo, qui perditis hominibus tam maſcule reſtitere; malo ego vel cum nominis mei detractione conticeſcere, quam veteres ac obductas cicatrices recentare. Nec ego nunc memoro crimini tributa quæ minus intelligerentur, aut quæ non de Chriſtiana regula, ſed de privatis opinionibus conferentur: illud tantum ne peccaſſent, ut ne vocabula quoque inter hæredes retuliſſent. Ut ecce: baptiſmum vocant veteres φυλακτήριον τῆς ἐπιςήσης (*a*), ego *Symbolum Chriſtianæ fidei*, Symbolumque pro *teſſera* accipio, quemadmodum & plures apud veteres (*b*): in-

(*a*) *Euſeb. Hiſt. Eccleſiaſt. lib.* III. *cap.* 23.
(b) *S. Petrus Chryſol. ſerm.* 62.

interim id vocabulum accuſatoribus noſtris hæreſis eſt. Sacramenta appello *inſtrumenta Religionis Chriſtianæ*, ut S. Thomas *inſtrumenta Dei incarnati & paſſi* (*a*): hæreſis eſt. Quo demonſtrem & vetus Teſtamentum traditione olim interpretatos, ſcribo, *quaſdam veteris teſtamenti prophetias, quæ ſecundum litteram non videntur ad Chriſtum referri, Apoſtolos* CONFIDENTISSIME *in ſuis ad Judæos concionibus de Chriſto* USURPASSE, *quod profectò non feciſſent, niſi ex traditione conſtitiſſet & de Chriſto fuiſſe dictas*: binæ eo in loco repertæ hæreſes, CONFIDENTISSIME, & USURPASSE. Alicubi *Canum* laudo *in aureo libro de locis*: extractum, *Calvinus in aureo libro de locis*, criminique data laus. Ubinam gentium is Calvini liber deliteſcit? Ego ne igitur Theologi nomen horrificum non habeam? ego ne apologiam ſcribere nequeam? quis non in convicta rebus cauſſa? Interim obmuteſcam libentiſſime: reus audire malo, quam turbatæ caritatis auctor. Cauſſam coram Deo agam. S. Gregorii Nazianzeni locus eſt egregius, quo me conſolor. Ponam totum, eaque me apologia deinceps tutabor. Ponam

(*a*) *Lib.* IV. *contra Gentiles cap.* 50.

nam autem ſemel tantum ; paullo enim longior eſt (*a*).

Atqui pleriſque ſecus videtur, inquies: quid id vero mea intereſt, qui rei veritatem magis curo, immo ſolum curo? hoc enim vel me condemnaverit, vel abſolverit: hoc miſerum, vel beatum reddiderit. At quid aliis videatur, nihil ad nos, quemadmodum nec alienum ſomnium. Non ita aliis videtur, ais. Quid vero? an iis, qui vertigine correpti ſunt, terra fixa, & ſtabilis eſſe videtur? an Ebriis ſobrii integra mente eſſe, ac non potius in caput incedere, ac surſum deorſumque moveri? an non quibuſdam interdum hominibus mel amarum eſt, nempe morbo laborantibus, maleque effectis? An non propterea res ita ſe habent, ut, qui hoc ſtatu ſunt, arbitrantur. Quo circa ſac prius fidem ſanos eſſe, qui de nobis ita ſentiunt, ac tum nos admone, ut meliorem mentem induamus: aut condemna, niſi conſilio tuo pareamus, ſed in eadem ſententia perſtemus. Non ita multis videor, at Deo ita: immo non videor, ſed perſpicuus, atque manifeſtus ſum ei, qui omnia priuſquam oriantur, novit: qui corda noſtra ſigillatim fingit: qui omnia opera noſtra, omnes motus, & cogitationes, cum quibus res

a no-

(*a*) *S. Greg. Naz. orat.* 27.

a nobis geruntur, intelligit: quem nihil eorum, quæ ſunt, latet, aut latere poteſt: qui aliter res noſtras intuetur, atque mortales ſolent (Homo enim videt in faciem: Deus etiam intuetur cor. Audiſti ſcripturam hæc dicentem, ac fidem adhibe.) Cujus judicium cordatis hominibus pluris faciendum, magiſque curandum eſt, quam omnium aliorum in unum coactorum. An tu duos quidem homines, quorum alter acutior & ſagacior; alter imperitior & hebetior eſſet, de eodem negotio in conſilium adhibens; haud recta mente præditus eſſe videreris, ſi relicto prudentis conſilio, judicium imperiti ſequereris (neque enim Roboam ex eo laudem eſt conſecutus, quod pro nihilo habita ſenum ſententia juvenum conſiliis paruit): quum autem Deus & homines inter ſe expenduntur, judicia hominum potiora duces, quam Dei? Nequaquam certe id facies, ſi me audias, recteque ſentias. At, inquis, tuarum contumeliarum nos pudet. Me vero veſtri, quos ob eam rem pudeſcat. Nam ſi hæc juſte patimur, nobis potius ipſis, quam vobis noſtra cauſſa erubeſcendum eſt, non quia contemnimur, ſed quia contemptu, & ignominia dignos nos præbemus: ſi autem inique, crimen eorum eſt, qui contumeliam inferunt: ac proinde illorum potius, quam noſtri cauſa indignari & ſtomachari debetis, quoniam ii ſunt,

qui-

quibuſcum male agitur . Quod ſi me , quum malus eſſem, optimum virum exiſtimares , quid mihi faciendum eſſet? impior ne ut eſſem , quo magis tibi placerem? haud quaquam ſane id mihi conſilii dediſſem. Eodem modo, nec ſi me recte & cum virtute incedentem offendere ac labi putes a recta vivendi ratione propter te deſiſtam. Nec enim tibi magis , quam mihi ipſo vivo: atque in omnibus rebus conſiliarii loco rationem, Deique juſtificationes habeo: a quibus plerumque, etiam nullo accuſante, convincor; & rurſum condemnantibus multis abſolvor. Atque hoc unum tribunal nemo effuggere poteſt , internum nempe atque in nobis ſitum, quandoquidem id ſolum ob oculos propoſitum habere debemus, ut rectum vitæ iter teneamus. Quod autem ad hominum de nobis exiſtimationem attinet , ita animo comparati ſumus , ut ſiquidem contingat , non illibenter accepturi ſimus (ut humani etiam aliquid dicam); ſin autem in contrarium cadat , valere jubebimus, nec quicquam de rei veritate propter hominum opinionem detrahemus . Quiſquis enim rei cujuſpiam gratia virtuti ſtudet, is profecto neutiquam firmas in virtute radices egit. Simul enim atque res ea effluxerit , recti quoque ſtudium deponet: quemadmodum qui quæſtus cauſſa navigat, niſi lucrum præſto ſit, navigare deſiſtet. Atqui bonum ipſum propter ſe colit

& am-

& amplectitur, *quoniam rem fixam & ſtabilem amat*, *certam quoque & conſtantem erga illud animi alacritatem habet* ; *adeo ut divinum aliquid ſentiens*, *his quoque Dei verbis uti poſſit*, Ego idem ſum, & non mutor. *Quamobrem nec ab animo ſuo migrabit*, *nec immutabitur atque a ſe deſciſſet*, *nec cum temporibus ac rebus collabetur*, *alias alios mores induens*, *ac ſubinde colores aſſumens*, *non ſecus ac polypi*, *petrarum*, *ad quas acceſſerit*, *colores referunt* : *verum idem ſemper ſuique ſimilis permanebit*, *fixus in rebus minime fixis*, *immotus in incertis & fluctuantibus*, *non aliter opinor*, *ac rupes quædam ventorum fluctuumque impetu non modo non concutitur* ; *ſed etiam incurſantes undas circa ſe frangit atque abſumit*. *Verum de his hactenus* ; *nec enim mihi vacat cum linguis pugnare* : *atque etiam fortaſſe plura dicimus*, *quam conveniret*. Sic ille. Tu ama, & vale.

IN-

INDEX

CAPITUM, ET PROP.

PRoœmium de natura, utilitate, & generibus Theologiæ. pag. 1. & ſeqq.

DEFINITIONES.

DEF. Deus. 22
II. Omniſcientia. 23
III. Omnipotentia. 24
IV. Providentia. 25
V. Religio. 26
VI. Superſtitio. ibid.
VII. Prophetia. 29
VIII. Miraculum. 30

THEOREMATA.

CAP. I.

De Natura Dei.

PROP. I. Exiſtit mens aliqua æterna. 30
II. Mens hæc æterna eſt incorporea & vera ſubſtantia. 31
III. Et infinite perfecta. ibid.
IV. Mundus non eſt æternus. 32
V. Mundus eſt opus mentis æternæ. 33
Veterum argumenta pro æternitate Mundi. Ariſtotelis. 12. 35
Refelluntur. 38

Pro-

Procli viginti argumenta enarrantur, & refelluntur. 42
Duodecim argumenta Averrois. 88
Alia duodecim argumenta. 95
Diluuntur. 99
V. *Exiſtit Deus.* 103
VI. *Deus eſt unicus.* 104
Scholion generale. 106
Appendix, in qua de Dei natura uberius diſſeritur. 113
Conſenſus Gentium Deum eſſe demonſtrat. ibid.
Dei exiſtentia argumentis phyſicis demonſtratur. 125
Refellitur Phanteiſmus. 137

C A P. II.

De illis Dei attributis, quæ illi unienti conveniunt. 145
VII. *Deus eſt immutabilis.* ibid.
VIII. *Deus eſt ſimpliciſſimus.* 146
IX. *Deus eſt immenſus.* 147

C A P. III.

De proprietatibus Dei ſpiritualibus ac primum phyſicis. 150
X. *Deus infinitam habet ſcientiam ſimplicis intelligentiæ.* ibid.
XI. *Deus infinitam habet ſcientiam viſionis.* ibid.
Quinque divinæ ſcientiæ proprietates. 154
XII. *Nihil extra ſe Deus efficit niſi libere.* 157
XIII. *Deus eſt potentiſſimus.* 158
XIV. *Deus non poteſt moraliter efficere, quod ſuis attributis adverſatur.* 160
XV. *Deus eſt providentiſſimus.* ibid.

CAP.

CAP. IV.

De attributis Dei moralibus.

XVI. *Deus non eſt obnoxius affectibus animalibus.* 165

XVII. *Deo tribui nequeunt affectus rationales cum dolore conjuncti.* ibid.

XVIII. *Rite ei tribuuntur affectus rationales cum voluptate conjuncti.* 166

XIX. *Quæ virtutes morales tribuantur Deo.* 167

XX. *Deus non poteſt velle miſeriam creaturarum rationalium quin mereantur.* ibid.

XXI. *Deus vult creaturarum rationalium beatitudinem.* 168

XXII. *Malum metaphyſicum neceſſario rebus adhæret.* ibid.

XXIII. *Creaturæ rationales ut poſſint recte ſuum finem perſequi indigent lege morali.* 169

XXIV. *Deus eſt bonus & beneficus.* ibid.

XXV. *Mali metaphyſici origo.* 170

XXVI. *Et mali moralis.* ibid.

XXVII. *Quid mala phyſica.* 171

APPENDIX.

In qua de Dei beneficentia & de origine malorum diſſeritur copioſius & accuratius. 173

CAP. V.

De officiis creaturæ rationalis erga Deum, & de veritate Religionis Chriſtianæ. 197

XXVIII. *Deo debetur Religio.* ibid.

Quæ falſæ Religiones. 200

Primum Ethnica. 201. & ſeqq.

Deinde Mahummedana. 213

XXIX. *Religio naturalis vera eſt, ſed nec integra nec ſufficiens.* 215

XXX.

XXX. *Revelatio eſt humano generi neceſſaria.* 218
XXXI. *Libri novi Teſtamenti genuini ſunt.* 226
XXXII. *Libri novi Teſtamenti veraces ſunt.* 248
XXXIII. *Vera miracula ſunt a Deo tantum.* 255
XXXIV. *Libri novi Teſtamenti ſunt divini.* ibid.
XXXV. *Deiſtarum objectiones adverſus hiſtoriam novi Teſtamenti refelluntur.* 270
XXXVI. *Refelluntur Deiſtarum objectiones adverſus dogmata novi Teſtamenti.* 281
XXXVII. *Veteris Teſtamenti libri ſunt genuini.* 304
XXXVIII. *Vis prophetica eſt ſolius Dei.* 312
XL. *Ex novo Teſtamento demonſtratur divinitas veteris Teſtamenti.* 324
XLI. *Idem demonſtratur a prophetiis.* 325
Idem argumentum tractatur copioſius. 330
XLII. *Reſpondetur Deiſtarum objectionibus.* 345
XLIII. *Religio Chriſtiana vera & divina.* 369

NOI

Digitized by Google

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

CONcediamo Licenza a Bartolomeo Occhi Stampator di Venezia di poter riſtampare il Libro intitolato: *Antonii Genuenſis Logica, & Metaphyſica*, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 27. Agoſto 1761.

(Angelo Contarini Proc. Rif.
(Polo Renier Rif.
(

Regiſtrato a Carte 97. al Num. 236.

Giacomo Zuccato Segr.

ELE-

Digitized by Google

ELEMENTORUM
METAPHYSICÆ
MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PARS III.

Principia Theoſophiæ naturalia.

PROEMIUM.

NUlla eſt totius Philoſoptiae pars hac, de qua agimus, nec pulchrior ac jucundior, nec magis neceſſaria, magiſque ad rem noſtram pertinens. Principio, quid pulchrius, quam Patrem & Opificem Mundi contemplari, a quo ſumus id totum, quod ſumus, a quo conſervamur, cujus beneficiis perpetuo cumulamur, cujuſque tantum poſſeſſione beati eſſe poſſumus? Deinde quum a Deo & ut ſimus, & ut conſervemur, pendeamus: eique idcirco amorem, ſervitutem, & cultum perfectiſſimum debeamus; iſque cultus nec mancus eſſe debeat, nec ſuperfluus, ſed ſupremæ Dei naturæ, eiuſque attributis conſentaneus; inde fit, ut neceſſaria ſit homini Dei, divinorumque attributorum cognitio, niſi in ea re, qua nihil carius nec antiquius habere debet, cultu ſcilicet & pietate erga ſuum auctorem, perpetuo aberrare velit. Praeterea officia noſtra lege naturali, velut prima & immutabili regula, reguntur: ad legem vero naturæ conſtituendam & intelligendam neceſſaria eſt Theologia naturalis. Nam nec ſine ſupremo mundi imperante eſſe ulla in natura poteſt lex hominibus omnibus communis; nec, ſi Deum ignoremus, hujuſmodi legis capita ac vim ſcire poſſumus. Tandem, ut cætera mit-

tam, plurimum juvat in vita pacate tranſigenda cognitio ſupremæ Dei naturæ, providentiæ, beneficentiæ, bonitatis, juſtitiæ, potentiæ, &c. Hæc enim cognitio & in adverſis ſpem in nobis ingenerat melioris vitæ, atque alacres efficit: & in proſperis ſanctum quemdam timorem nobis incutit, quo a nimio præſentis vitæ amore abſtrahantur. Contra, qui Deum ignorant, aut contemplari negligunt, & in adverſis miſerrimi ſunt, quippe qui nullum vident portum, ad quem confugiant: & in proſperis perditiſſimi, atque item miſerrimi: quandoquidem in iis bonis totam ſuam felicitatem collocant, a quibus habere nequeunt (*a*).

II. Sed ſunt fortaſſis, qui totam hanc diſciplinam inutilem & falſam repetunt, clamentque imponi populo a Theologis. Quum enim conſtet, inquiunt, inter omnes, qui de Deo philoſophantur, ignotam nobis Dei eſſe naturam, recenſeaturque inter Dei proprietates præcipuas *incomprehenſibilitas*, verboſa quidem eſſe poterit Theologia, vera non poterit, nec proinde utilis. Ac quod natura Dei ſit incomprehenſibilis mentibus humanis, inde patet, quod ſit illa infinita; mentes vero humanæ breviſſimæ, ut inde de Deo cogitare incipiant homines, ubi nihil in natura certi & explorati amplius vident. Accedit quod veteres Theologi aperte eam incomprehenſibilitatem prædicant. Quum Plato dixiſſet, *Deum invenire difficile*, *evulgare impoſſibile*, Gregorius Nazian. orat. 34. ita corrigit, ut pro eo, quod Plato invenire ait *eſſe difficile*, *ille multo impoſſibile eſſe dicit invenire*, *quam eloqui*. Plura ſunt ſimilia Patrum dicta, quorum quædam protulit Petavius, to. 1. Dogm. Theol. lib. VII. cap. 1. B. Thom. eumque Schola omnis ſecuta tradunt, Deum non poſſe intelligi, niſi via *remotionis*, ideſt removendo ab ea natura quicquid perfectiſſimum non ſit. Huic argumento addunt, totam Theologiam contentioſam eſſe, diſcordias atroces progignere, quæ non ſine dolore in tota hiſtoria Eccleſiaſtica leguntur: occupari pra-

(a) *Perelegantiſſime totam hanc rem explicuit ac demonſtravit Eminentiſſim. Poliniacus in lib. 2. Antilucretii.*

præterea in quæſtionibns magna ex parte aut otioſis, aut inutilibus, aut ejus generis, quæ nullo modo mente humana finiri queant; pleriſque etiam, quæ non leves ſcrupulos injiciunt. Ex quibus conficere ſibi videntur, non modo inutilem eſſe Theologiam, verum etiam noxiam.

III. Ei argumentationi binis verbis reſponderi poteſt. Dei exiſtentiam, & quaſdam ejus proprietates, eas præcipue, quæ vitæ noſtræ interſunt, ideſt primam univerſi cauſam æternam, ſapientiſſimam, potentiſſimam, optimam, manifeſtis naturæ argumentis intelligi, ii negare poſſunt, qui prorſus bardi ſunt, & ſtupidi. Et quamquam perfectam, & adæquatam Dei notionem mortalium nemo complecti animo poteſt, aut perfecte Divinam naturam explicare, quod veterum illa ſcita docent, quibus Deus incomprehenſibilis ſtatuitur; id tamen nihil officit veritati, & utilitati hujus diſciplinæ. Quemadmodum non inde confeceris ſcientias phyſicas falſas eſſe & inutiles, quod perfectam corporum notionem, eorumque, quæ in corpore inſunt, non habemus. Quinimmo nulla ferme apud homines hujuſmodi diſciplina eſt, cujus objectum illi adæquate noſcant, aut profiteantur; nec propterea omnes inutiles, & verboſas potius, quam veras dicemus, niſi perridiculi eſſe velimus. Nam quod S. Gregorius Nazianzenus, aliique Patres pronunciant, id dicunt de perfecta comprehenſione divinæ Naturæ, & quidem ut retunderent ſuperbiam, & temeritatem cum primis Græcorum Philoſophorum, tum etiam Gnoſticorum quorumdam, quales erant Anomai, quos iccirco S. Chryſoſtomus copioſe redarguit in Homeliis adverſus Anomæos. Quandoquidem ergo conſtat de primo hujus diſciplinæ objecto, ſtolidi ſint oportet, qui ea ſcientia Populis imponi clamant. Quod addunt, diſcordias hanc ſcientiam atroces alere, & in nugis plerumque, aut periculoſis quæſtionibus ferendis occupari Theologos; id non diſciplinæ vitium eſt, ſed Profeſſorum. Itaque non magis eam ob rem accuſare Theologiam poſſis, qua Medicinam, aut Oratoriam, quod plerumque occidant Medici; Oratores vero ſeditiones aut ex-

citent, aut alant. Sed hujuſmodi argumenta protrita jam in Scholis evaſere & puerilia.

IV. Eſt autem Theoſophia ſcientia Dei divinarumque rerum, atque earum omnium quæ ad Deum quoquo modo pertinent. Solet apud Theologos noſtros dividi in *Naturalem*, & *Revelatam*. Prior ex Naturæ ideis, poſterior ex ideis revelatis, de Deo divinisque rebus ratiocinatur. Ac quamquam jamdudum priorem Metaphyſici, poſteriorem Theologi ſibi adrogaverunt, ut provincias inter ſe partitos dicere poſſis; tamen utrumque hoc Theologiæ genus conjungendum eſt ei, qui omnibus numeris abſolutus Theologus eſſe cupit, ut ſcilicet idem & quæ ratio patefacit, & quæ docet revelatio in promptu habeat, & in numerato. Auguſtinus certe utrumque ſequi ſe ſolitum ſcribit: *ego*, inquit, *ita ſum effectus, ut quid ſit verum, non credendo ſolum, ſed etiam intelligendo apprehendere impatienter deſiderem* (*a*). Idem prorſus præſcribit Theologo S. Tomas in 1. contra Gentes libro. Veteribus ferme omnibus Chriſtianæ Religionis Theologis certa aedem erat & fixa ſententia. Rationem humanam λογον eſſe, & participationem æternæ Dei rationis, & radium intellectus Dei, ſcribunt ſæpe Juſtinus Martyr, Origenes, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Auguſtinus, aliique. Origenes in primo contra Celſum docet bis a Deo leges hominibus promulgatas, Primum *via rationis*, deinde via Prophetiæ, atque id, ait, ſignificare Scripturam, dum narrat, bis a Deo in Sinai ſcriptas. Ac paulo poſt ait mirum non eſſe, ſi & Græci quidam Philoſophi Dei unitatem, & prima veræ moralis philoſophiæ capita perviderint, quum eorum omnium ſemina in cordibus hominum ſint inſcripta, indeque fieri ut omnibus poſſint eſſe communia. S. Gregorius Nazianzenus Orat. 2. de Theologia poſtquam accurate & docte ex ipſis rebus factis Dei providentiam oſtendiſſet, *ad* hunc, pergit, modum; *ratio illa, divinitus omnibus inſita, & prima in pectoribus noſtris condita lex, cunctiſque mortalibus innexa, nos ab iis re-*

[a] *Lib.* III. *contra Accademicos cap.* 20.

rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum ſubvexit. Idem Orat. 23. quæ eſt in laudem Heronis Philoſophi Alexandrini, aperte, ut ille ſolet, ſcribit, *oportere hominem aut Philoſphum eſſe, aut Philoſophiam laudare, ne brutæ ſocordiæ damnetur, qui rationis particeps creatus eſt*. Additque illud, excolendam rationem, quia per *rationem ad Verbum imus* διὰ λόγου πρὸς λόγον σπεύδοντες. Auctor perantiquus commentariis in Eſaiam cap. 8. inter opera S. Baſilii Tom. 1. *ſunt autem*, inquit, *modi duo, quibus poſſumus adduci ut cognoſcamus, Deum, ſuſcipiamuſque curam noſtri ipſorum; ſi aut cogitationibus naturalibus per viſibilia adſcendamus ad Conditorem, aut per legis nobis traditæ doctrinam*. Mitto alios. Quod quum alias utiliſſimum ſemper fuit tum noſtro præſertim ſæculo neceſſarium, in quo Deiſtæ abuſu rationis naturalis divinitus traditæ doctrinæ imperitiſſime ſimul & impudentiſſime inſultant. Quibus enim armis Theologus profanum hoc hominum genus adorietur, ſi ſit in ea re, qua illi abutuntur, minus inſtructus? Perridiculus enim eſt Matheſeos ignarus, qui Mathematicos confutare velit; quo exemplo utitur alicubi Hieronymus.

V. Sed illud hoc in loco animadvertendum eſt, eſſe non leve inter revelatam, & naturalem Theologiam diſcrimen. Anguſtior & imperfectior eſt illa: hæc amplior & perfectior. Scilicet lumen naturæ exiguum eſt, & magna ex parte humanæ naturæ tenebris obſitum: lumen vero revelatum & longius latiuſque patet, & purius eſt, atque ſincerius. Hinc Apoſtolus ad Corinth. ſcribit: *loquimur ſapientiam Dei in miſterio, quam præfinivit Deus ante ſæcula ad gloriam noſtram; quam nemo Principium hujus ſæculi agnovit*. Epiſt. 1. cap. 11. 3. Nam quamquam in Epiſtola ad Romanos fatetur, ope rationis naturalis Philoſophos Deum agnoviſſe; non aliud certe intelligit, niſi exiſtentiam & primas quaſdam ac præcipuas proprietates ſupremæ alicujus Univerſi cauſæ intelligentiſſimæ; & potentiſſimæ. Itaque addit *illos in cogitationibus ſuis evanuiſſe, nec coluiſſe ut Deum*, quod nempe & in pleriſque dubii fuerint & confuſi, & notionem illam Divinitatis ac quæ notionem illam ſpectant, vel er-

roribus fœdaverint, vel aliis factarum rerum notionibus corruperint. Quam rem par eſt ut perpendant, qui rationem naturalem, in Adæ potiſſimum fiiis, ſtulte ſupra relationem extollunt. Quod quid eſt aliud, niſi humanam rationem ſupremæ Dei rationi & ſcientiæ præferre? Hoc ipſum vero nihil aliud eſt, quam dum rationem tuearis humanam contra omnem rationem pugnare (*a*).

VI. Atque hæc talia ſunt ut Ethnici ipſi ſapientes cognoverint, quæ Deum ſpectant, aut a Deo ipſo, aut ab iis, qui a Deo ſunt orti, diſci debere, quemadmodum loquitur Plato in Timeo, quem locum magnifice laudant vetuſti ferme omnes Chriſtianæ religionis Apologiſtæ, in primis Origenes, & Clemens Alexandrinus. Præclarum illud Euripidis in Helena p. 1164.: *Neque compertum habet, quid certum ſit in rebus humanis. Deorum verba vera eſſe reperi*, Philoſophi ipſi Gentiles humanæ mentis brevitatem & rationis imbecillitatem ad unum omnes agnoverunt, quorum loca congeſſit Huetius, ſeu quiſquis ſit (*b*), in Opuſculo Gallice edito *de imbecillitate mentis humanæ*.

VII. Sed inde præterea Theologiæ naturalis imperfectio

[a] *Cognitionem Dei, divinarumque rerum quam Natura nobis ſuppeditat, imperfectam eſſe, mancam, confuſam, inde demonſtrat S. Thomas contra Gentes cap. 3., quod nihil eſt omnino, quod Deo & creaturis* univoce *conveniat: itaque alter ex alteris nulla analogia, ſed vix conjectura aliqua intelligi poteſt. Ac vero analogia locum habere nequit, niſi in iis rebus quæ ad idem genus pertinent: eſt enim analogia proportionis cujuſdam argumentum. Conſtat autem ſub nullo communi genere naturam Dei infinitam ac res creatas contineri, id quod* Scholæ *acutiores Theologi intellexere. Ita ſit ut Deum velut* cauſam *Univerſi* efficientem *intelligamus omnes & facillime, non item ut* cauſam exemplarem. *Qua ex re conſequitur, ejus* ideas *ac* voluntates *nos vix aliqua ex parte attingere ex noſtri &* Univerſi *contemplatione; ac propterea in his rebus Dei ipſius perveſtigare debere revelationem. Spectat huc S. Hilarii illud*, non relictus eſt hominum eloquiis de Dei rebus alius præterquam Dei ſermo: omnia reliqua & arcta, & concluſa, & impedita ſunt, & obſcura (*lib. VII. de Trinitate n. 38.*)

(b) *Adjudicavit eum librum Huetio Antonius Muratorius in eo libelle, quo Huetiani libri doctrinam refellit. Sed vereor ut perſuaſerit omnibus.*

ctio dignoſcitur, quod nemo Philoſophorum fuerit, qui dum ſolam naturæ rationem ſectaretur, non aliqua turbaverit circa naturam Dei, & Spirituum, circa originem Mundi, & Providentiam, circa officia erga Deum, & homines. Materiam omnes Græci Philoſophi, ne divino quidem Platone excepto, Deo coaevam poſuere; omnem Providentiam, fortaſſis etiam divinitatem omnem, tum omnia jura naturæ ſuſtulerunt Democritici, & Epicurei: Pantheiſmum docuerunt Pythagorici, & Eleatenſes: Fato Deum ſubjecere Stoici; Ariſtoteles & Fatum Spinoziſticum docuit in Phyſicis, & in animorum natura nutavit. Itaque non ſine ratione veteres Eccleſiæ Patres in primis Epiphanius hæreſi 67. queruntur, bonam partem hæreſeon ex Philoſophia, ſeu potius philoſophiæ abuſu natam. Gregorius Nanzianzenus orat. 26. lamentatur, *Pyrrhonis inſtantias*, *Chryſippi Syllogiſmos*, *Ariſtotelis pravum artificium*, *& facundiæ Platonis præſtigias male in noſtram Eccleſiam irrepſiſſe, tamquam Ægyptia quædam flagella*. Tertullianus Philoſophos appellat *Patriarchas Hæreticorum*, quod & repetit inde Hieronymus. Legi meretur elegantiſſimus Moſhemii libellus de turbata per juniores Platonicos Eccleſia, qui 2. to. ſyſtem.intell., Cudvvorthi adjectus eſt.

VIII. Neque hoc de vetuſtis tantum dictum volo, ſed de ipſis quoque recentiorum Philoſophorum ſectis. Profecto nimia admiratio Carteſianiſmi non leves produxit in chriſtiana Republica errores: inde enim natus eſt Bekkeirrianiſmus, & Spinoziſmus, quod adnotatum ſæpe eſt a viris doctis. Ex renovato Epicureiſmo phyſico emerſit Hobbeſianiſmus. Ex Chymiſtarum ſecta Fanatiſmus. Ex Nevvtoniana Pantheiſmum confirmare quidam adniſi ſunt. Quod dico non ut Theologus hæc ignoret, quæ ei hoc præſertim, ut dixi, tempore, ſunt neceſſaria, ſed ut ne in cujuſquam verba juret, neve a ratione ultra quam par eſt ſe abripi ſinat, *Philoſophia* (inquit eleganter Clemens Alexandrinus (*a*) *ut nucis non omnia comedenda*.

A 4 IX. Il-

(a) *Lib. IV. Stromaton*.

IX. Illud etiam accedit maximum diſcrimen ; quod Theologia naturalis nec omni ex parte integram moralem nos docet , nunc demonſtrat vero media , quibus cum Deo , a quo primi hominis peccatum humanum genus deſcrivit , reconciliemur , ut vitam æternam habere poſſimus . Hinc Apoſt. ad Corinth. 1. cap. 1. 19. ſcribit : *ſcriptum eſt , perdam ſapientiam ſapientum , & prudentiam prudentum reprobabo* . Idem Apoſt. in epiſt. ad Roman. diſceptans cum Hebræis aperte docet , ſine fide in Chriſtum , & ſine doctrina chriſtiana neminem ſalutem habere poſſe ex ſolis operibus legis: tantum abeſt , ut ex ſola naturali Religione habere nequeat . Petrus item Apoſtolus ſolemniter illud edicit : *Non eſſe aliud nomen ſub cœlo hominibus datum , in quo oporteat nos ſalvos fieri , præter Jeſum Chriſtum* . Et vero ſi principia Philoſophiæ moralis vel præclariſſimorum Græciæ Philoſophorum attente examinaverimus,manca illa in pluribus, & pluribus abſurda reperiemus , quod alibi oſtendemus.

X. Egregie & ſæpe hac de re diſputant Patres. Unius Lactantii verba ponamus , quæ ſunt elegantiſſima . *Doctrinam Dei* (inquit) *ſequimur , qui ſcire ſolus poteſt , & revelare ſecreta , cujus doctrinæ Philoſophi expertes exiſtimaverunt naturam conjectura poſſe comprehendi , quod nequaquam fieri poteſt quia Mens hominis tenebroſo corporis domicilio circumſepta , lange a Dei perfectione ſubmota eſt .... Unde nobis aliquo lumine opus eſt ad depellendas tenebras , quibus offuſa eſt hominis cogitatio .... Lumen autem mentis humanæ Deus eſt , quem qui cognoverit , & in pectus admiſerit , illuminato corde , myſterium veritatis agnoſcet : remoto autem Deo cœleſtique doctrina , omnia erroribus plena ſunt* . Hæc Lactantius . Legi poteſt & Clemens Alexandrinus exhortatione ad Gentes , & quæ ſuper eadem re præclare commentatur Huetius in lib. 1. Alnetan : Quid ? quod ipſe Benedictus Spinoza teterrimum recentiorum Deiſtarum caput in Tract. Theol. Polit. cap. 16. ingenue ſcripſit , *Viam ad ſalutem nobis a revelatione tantum , non etiam a Philoſophia demonſtrari* ; nempe tanta eſt vis veritatis , ut refractarios quandoque , & contumaces ipſos ad ingenuam confeſſio-

feſſionem adigat. Quam ob rem delirant Deiſtæ, qui nos ad ſolam Theologiam naturalem revocare conantur; qui ſi attenderent animo, nullo negotio intelligerent, ex infinitis, ut dixi, Philoſophorum diſcordiis, quam imperfecta illa ſit, &, niſi regatur divina revelatione, turbulenta.

XI. Cæterum non ita hæc dicta velim, quaſi aut futurus Theologus omnem prius rationem excutere debeat, nullusque naturalis rationis ſit in Theologia uſus; aut nihil omnino de Deo rebuſque divinis philoſophia nos docere poſſit. Alioquin & ſtupidi tantum ac crudi homines Theologi ſummi eſſe poſſent; & ſupervacaneam nos operam ſuſcepiſſemus in tertia hac Metaphyſicæ noſtræ parte, qui ex naturalibus notionibus de Deo diſſerere aggredimur. Itaque quod & ratione Theologus utatur inde perſpicuum eſt, quod nulla diſciplina apud homines ſine rationis uſu conſtare poſſit; tantum abeſt ut Theologiæ, quæ ſuprema ſapientia eſt, quod poſt Ariſtotelem Scholæ Theologi omnes concordiſſime docuerunt. Tantundem igitur eſt rationis uſum omnem a Theologia diſterminare, atque illam e fundamentis convellere. *Quid intereſt*, inquit Canus lib. IX. cap. 4. *ratione animi ſublata, non dico inter ruſticum, & Theologum, ſed inter Theologum, & pecudem, aut ſaxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejuſdem?* Is idem graviſſimus Theologus eodem in loco cap. 3. falſe eos irridet Theologos, qui ad nomen rationis, quoties Theologica pertractantur, exhorreſcunt. *Erunt igitur ii*, inquit, *ſi ita res procedit, optimi præſtantiſſimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, &, quod juriſperitis objicitur, qui Elenchi fuerit librorum & indices, rerum interea, earumque cauſarum, uſuum, finium, item ſtructuræ ac ordinis egregie ignari. Id quod in Germania regnante Luthero accidit, ut ſutores, qui novum Teſtamentum memoria mandarunt, magni, & præclari Theologi haberentur; atque adeo mulierculæ, quoniam Evangelia, & Paulinas Epiſtolas memoriter recitare poterant, omnium Academiarum Theologos ad diſputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, ſed*

mu-

mulieres corruptiſſimæ. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philoſophari volunt, ei, qui ſit ex pecudum genere (ſunt enim quidam homines non re, ſed nomine) ſe, ſuamque Theologiam inſinuent.

XII. Cæterum quum uſus rationis in Theologia triplex eſſe poſſit: primus ut ex rerum naturalium notionibus de Deo diviniſque rebus, quatenus breviſſimus mentis humanæ captus protendi poteſt, diſſeramus, quod Metaphyſicæ, ideſt naturali Theologiæ diſciplinarum metatores tribuerunt: alter ut artem ratiocinandi & naturæ notiones adhibeamus ad revelationem conſtabiliendam, & defendendam: tertius ut eadem ratiocinandi arte utamur in Scripturis divinis interpretandis, indeque Theologiæ ſyſtema deducendum, & contexendum; omnes Theologo eſſe neceſſarios pronuncio. Principio in ea Theologiæ parte, quæ naturalis dicitur, quantulacumque ea ſit, ex naturalibus rerum notionibus de Deo, ejuſque attributis, de rerum creatione, & gubernatione, de naturæ legibus, de mente humana, de hominum officiis, quouſque iri poteſt, ratiocinari debet Theologus. Quin hæc omnia revelata ipſa Theologia velut in anteceſſum nota ſupponit. Nam revelatio non homini data eſt, ut lumen rationis, quo homines ſumus, extingueret, aut ſuffocaret, ſed ut augeret, purgaret, regeret. Hinc S. Thomas ſæpe vere ac graviter pronunciat, *fidem ſupponere rationem, quemadmodum gratia naturam ſupponit*. Tertullianus in lib. de Reſurrect. Carnis, *præmiſit*, inquit, *Deus naturam magiſtram, ſubmiſſurus & prophetiam, quo facilius credas prophetiæ diſcipulus naturæ*. Quo in loco animadvertendum eſt, vehementer eos falli, qui doctrinam revelatam naturali rationi eſſe contrariam opinantur, quod quum ſcripſiſſet Robertus Olchot veteris Scholæ Theologus, in omnium Theologorum reprehenſionem incurrit (*a*). Enim vero *principiorum naturaliter notorum* (inquit egregie S. Thomas) *cognitio nobis divinitus eſt indita*,

[a] *Franciſcus Ferranienſis ad lib. 1. contra Gen. cap. 8.*

dita, *quum Deus ipſe ſit Auctor naturæ noſtræ*, *æque principia Divina Sapientia continentur*, ut propterea non poſſint iis revelata eſſe contraria, quin ſibi ipſe Deus adverſetur (*a*). Sed intelligendum eſt, principia rationis naturalis e rebus naturæ in nobis informari; ut proinde ſuos habeant terminos, quos qui prætergreditur, totum illæ rectæ rationis uſum pervertit. Quocirca ſunt illa quidem prima Dei, divinarumque rerum intelligendarum ſemina, minime tamen adæquata, quæque omnem Dei naturam, ejuſque conſilia rerum præterea cum Deo relationes omnes patefacere poſſint.

XIII. Deinde quum nemo inducitur ad divinam revelationem acceptandam ſine *motivis* quibuſdam, quæ Theologi *motiva credibilitatis* appellare conſueverunt; hæc quoque motiva ratio primum hominibus ſuppeditavit, id quod magna conſenſione Theologi omnes docuere. Nam qui privatum neſcio quem ſpiritum induxerunt, quo in divina revelatione inſtrueremur, næ ii inſanivere ſolemniter, grandemque portam perridiculis fanaticorum erroribus aperuerunt. Quid enim eſt tam incredibile, quod hac ratione vult divinitus revelatum non prædicare poſſimus? Quamobrem quum Auguſtinus ſcripſiſſet, *Fidem eſſe cogitare cum aſſenſione*, perquiſivere in id ſubtiliter Theologi. S. Thomas iſtuc *cogitare* accipit *pro actu intellectus deliberavit, qui actus habeo hoc quidem cum ſcientia communi, quod ſit firma adhæſio* (*b*). Hic vero actus intellectus, qui dicitur *credere*, pergit idem Theologus (*c*), *licet non habeat inquiſitionem rationis naturalis demonſtrantis id quod creditur; habet ſaltem inquiſitionem quamdam eorum, per quæ inducitur homo ad credendum, puta quia ſunt dicta a Deo, & miraculis confirmata*. Nempe ſunt iſta adhæſionis illius motiva. Quum dixiſſet Paulus in 1. ad Corinth. cap. 2. v. 4. Sermonem ſuum demonſtrationem habere in *Spiritu & virtute*, id ita intellexit Origenes in 1. con-

(a) *S. Thomas lib. 1. contra Gen. cap. 7.*
(b) *2. 2. qu. 2. art. 1.*
(c) *Ibid. ad 1.*

Digitized by Google

contra Celſum, ut Religionis Chriſtianæ veritas e duobus præſertim fontibus petenda ſit, *ſpiritu*, ideſt prophetis, & *virtute*, ideſt miraculis; eſſeque ait hanc demonſtrationem ei peculiarem, quæ ſcilicet a *factis* eſt, indeque totam fidei Chriſtianæ rationem petendam, in quo veteres Chriſtianæ rei Apologiſtæ ferme omnes egregie verſati ſunt, verſarique hodie debent ii omnes, quos pro loco, in quo ſunt poſiti, Chriſti doctrinam adverſus graſſans in dies profanorum genus tueri oportet.

XIV. Nec alia ratione hæc cæteri Theologi explicant, quorum ego loca hic prætermitto ne longior juſto nimis ſim. Durandi tantum a S. Porciano intactum locum, plane egregium, etſi longiuſculum, prætermittere ego nequeo. Is ſic ſuper ea de re diſſerit (*a*). *Ratio non totaliter dimittitur a credente, imo non eſt poſſibile aliter credere: ſaltem meritorie* (*b*). *Quum enim credere ſit quoddam aſſentire; aſſentire autem nullus poteſt, niſi ei quod apparet verum; igitur oportet quod illud quod creditur appareat rationi verum vel in ſe, vel ratione medii, per quod aſſentitur; & ſi non in ſe, ſed tantum ratione medii, illud medium apparebit verum vel in ſe, vel per aliud medium; & ſi non eſt proceſſus in infinitum, oportet igitur quod devenitur ad primum, quod apparet rationi eſſe verum in ſe & ſecundum ſe: & tale ſecundum ſe concordat rationi; igitur fides non excludit rationem, ſed ſupponit præviam, licet non rationem demonſtrativam; Unde ipſe Salvator doctrinam fidei quam prædicabat, reduxit ad quædam apparentia in ſe, ſcilicet ad mi-*

(a) *In 3. diſt. 24. qu. 3. num.* 8.

(b) *Qua ego omnia non probo: non diſtinguere debemus inter eam fidem, quæ* meritoria *eſt, qua eſſe nequit niſi a Dei gratia; & eam, quam* hiſtoricam *appellare licet, quam argumentis factum aliquod probantibus denegare non poſſumus, ſi ſint illa ab omni exceptione immunia. Quo modo ex. g.* dæmones credunt *illi quidem* & contremiſcunt, *iis commoti argumentis; quibus quo major eorum ratio eſt, minus reſiſtere poſſunt. Eſt hæc hiſtorica fides. Sed non hæc demum eſt* meritoria, *ſed* illa quæ *eſt* efficax per charitatem, *qua merum Dei donum eſt. Ad priorem ergo factorum fidem faciendam argumenta, adeoque rationis uſum, ſine qua nullum eſſe poteſt argumentum, neceſſaria eſſe ajo: poſteriorem gratia eſſe intelligo.*

miracula, ut ex apparentibus & viſis ratio eſſentiret dictis non apparentibus: unde ipſe dixit Johan. 10. *Poſtquam dixerat*, ego, & Pater unum ſumus, *quod eſt non apparens in ſe*, ſi enim non facio opera Patris mei, nolite credere, ſi autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoſcatis & credatis quia Pater in me eſt, ego in Patre. *Et idem fuit de doctrina Apoſtolorum, de qua dicitur Matth. ult. quod prædicaverunt Deo cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.*

XV. Supereſt nunc ut illud perveſtigemus, quouſque rationi, & Dialecticæ in Dei revelatione interpretenda, & ex ea latentes concluſiones deducendas, indulgere poſſit Theologus: ſeu quatenus ex Divina Scriptura philoſophari liceat, & quo uſque probanda ſit, vel improbanda Scholaſticorum methodus. Quæ quamquam videri poſſint aliquibus aliena ab hoc loco, non ſunt tamen. Nam qui in *naturali Theologia* tirones inſtruere conor, quo ad Revelatam aptiores ſint, rationis in re Chriſtiana genuinum uſum demonſtrare officii eſſe mei duco, ne illi ratione abutentes, & a revelata juxta atque a naturali excidant; eoque id libentius efficio, quo rerum hujuſmodi imperiti quidam, aut nomini meo infeſti, ea ſuper hac re vulgavere, quæ a principiis, quibus ego illa pluries ediſſerui, toto, ut dicitur, cœlo aberrant.

XVI. Scriptura data eſt homini, ideoque rationis uſum ſupponit, quem formet, ſubſtineat, & regat, ut ſuperius diximus. Ergo debent Eccleſiæ Paſtores intelligere, aut ſi primo intuitu non intelligant, accurate perveſtigare verborum divinorum ſenſus, eorum extenſionem, uſura, conſequentius, ideſt *cor Dei ſtudere in verbis Dei*, ut loquitur Gregorius Magnus. Atque hoc eſt *Philoſophari hominem ex Scriptura*. Hoc tantum abeſt, ut in Theologia Chriſtiana vetetur, ut potius non ſit alia Chriſtiana Theologia. Legatur Origenes in 6. contra Celſum, qui id ut probet, Scripturæ loca duo profert, alterum Prov. 10. 17. alterum Eccleſiaſt. 21. 18. Nos ſequentibus auctoritatibus id demonſtramus. Paulus 1. ad Corinth. 15. 20. *Ne ſitis pueri intelligentia,*

tia, *ſed malitia parvuli eſtote*, *intelligentia autem perfe-ℓti*. Et in eadem Epiſt. 10. 15. *ut prudentibus loquar*, *vos ipſi judicate*, *quod dico*. Id ipſum comprobatur ex iis Scripturarum locis, in quibus non tantum Apoſtoli, ſed Chriſtus ipſe adverſus Judæos argumentantur ex Scriptura, aut in quibus ad ſcrutinium ſcripturarum eos remittunt. Hinc cultum noſtrum vocat *rationalem* Paulus ad Rom. Comprobatur præterea ex iis, qui quod ratione, prout oportet non utuntur, reprehenduntur. Deuteron. 32. 28. & 29. *Gens abſque conſilio eſt*, *& ſine prudentia! utinam & intelligerent*, *& noviſſima providerent*. Marc. 8. 17. & 18. *Nondum cognoſcitis*, *& intelligitis? aut cæcatum habetis cor veſtrum? Oculos habentes non videtis?* Præterea inter maxima mala, quæ Deus homini minitatur, eſt ut habentes verbum Dei ad ſalutem, neſciant illud intelligere. Iſaiæ 6. 8. *Excæca cor populi hujus*, *& aures ejus aggrava*, *& oculos ejus claude*, *ne forte videat oculis ſuis*, *& auribus ſuis audiat*, *& corde ſuo intelligat*, *& convertatur*, *& ſanem eum*. Quam prophetiam impletam eſſe in Hebræis docet Matth. 13. 13. & Mar. 4. 11. 12. His omnibus accedit, quod partes ferme omnes hoc ſcrutinium perpetuo moneant, quorum loca vide apud Petavium in prolegomenis Dogmatum.

XVII. At hoc ſcrutinium Eccleſiæ, ideſt Paſtorum quidem proprium eſt, jureque iis divino præceptum, Theologis vero cæteris jure Paſtorum commiſſum; nec ad alios pertingit. Et quidem Paſtorum eſt, quia *Populum ab iis legem Domini requirit*, ut Malachias loquitur: ei vero officio parere nequeunt niſi ſint in ſtudiis Scripturarum, & Eccleſiaſticorum monumentorum omnium verſati. Præterea cura Epiſcoporum ſpiritualis eſt; paſcere debent populos cibo veræ doctrinæ: ergo *ſubſtantia ſacerdotii ſui ſunt divinæ Scripturæ*, ut Auctor librorum Dionyſii Areopagitæ ſcribit veriſſime. Intelligebant id veteres Epiſcopi, quorum idcirco tot commentarios, tractatus, homilias, expoſitiones, quæſtiones in Scripturas habemus. Intellexere Patres Synodi VII. Oecumenicæ, qui can. 11. ſtatuunt, *ut nemo deinceps ad Epiſcopatum promoveatur*, *niſi qui SCRUTA-*

BILITER, *& non tranſitorie*, *legere ſciat ſacros Canones*, *Evangelium*, *divini Apoſtoli librum*, *& omnem divinam Scripturam*, *ut ſecundum Dei mandata converſari poſſit*, *& docere populum ſibi commiſſum*. Intellexere Patres Concilii Tridentini, in quo quum ea quæſtio propoſita eſſet, utrum deberet Concilium examen inſtituere Dogmatum, quæ Lutherani negligebant, eſſentque plures, qui inficiabantur, eam ob rationem, quod eſſent alias ab Eccleſia examinata & definita, id omnino fieri oportere decrevere, quod Pallavicinus copioſe retulit. Cæterum quum Paſtores adulto Chriſtianiſſimo tot curis pares non ſint, creati ſunt Cathechiſtæ, Concionatores, & Theologi, qui hæc ſtudia majori otio excolerent. His ſemel ad hanc curam vocatis incumbit noviter eam peragere. Legere Scripturas oportet, ſubſidia omnia comparare, quibus ejus ſententias illuſtrent, atque in vitam chriſtianam derivent, inſtruere in Academiis juventutem; errores refellere; tantum non litigare inutiliter. Jam omnium hoc ſtudium & ſcrutinium eſſe nego: nam in Eccleſia non omnes ſunt Paſtores, ſed major pars oves. Illorum ergo cura eſt paſcere: horum officium audire. Qui hæc communia omnibus faciunt, ii oeconomiam a Chriſto inſtitutam, ab Apoſtolis prædicatam, a tota veteri Eccleſia confirmatam, fœdiſſime perturbant. Porro quum Epiſcopi, tum cæteri Theologi iis regulis hoc ſcrutinium regere debent, quas Trulliani PP. Can. 19. percepere. *Qui Eccleſiis*, inquit, *præſunt omnem Clerum*, *& populum doceant pietatis*, *& rectæ Religionis eloquia*, *ex divina Scriptura colligentes intelligentias*, *& judicia veritatis*, *& non traſgredientes jam poſitos terminos*, *vel divinorum Patrum traditionum*. *Sed & ſi ad Scripturam pertinens controverſia aliqua excitata fuerit*, *ne eam aliter interpretentur*, *quam quomodo Eccleſiæ luminaria*, *& Doctores expoſuerunt*.

XVI. Jam ne ambiguitate decipiamur, obſervandum eſt, triplex ſtatui poſſe Scripturæ ſcrutinium. Primum quo illa ad normam rationis naturalis exigitur. Secundum quo inveſtigatur, ſit ne in Scriptura id de quo contenditur. Tertium quid ſequatur ex Scripturæ pro-

nun-

Digitized by Google

nunciatis; quidve ſit illis oppoſitum. Ac primum quidem ſcrutinium, vel intelligitur ita ut in ſingulis doctrinis revelatis oſtendatur nihil eſſe quod principiis rectæ rationis adverſetur; vel ita ut recta ratio ſit ſuprema norma credendorum, & non credendorum ex Scriptura, quod contendit Auctor Anonymus libri *Philoſophia Scripturæ interpres*, & in quod videtur inclinare Collinum in *libertate cogitandi*. Primo modo ſcrutinium hoc acceptum duplici ex cauſa eſt Theologo neceſſarium. Primum ut ſcrupulos rationis compeſcat, fidemque ſecuriorem faciat, quod docent Origenes præf. contra Celſum, S. Baſilius in ſermone de fide, vetuſtiqui Patres ferme omnes. Enim vero nequit eſſe mens quieta, quæ aliud ſibi videtur intelligere, aliud debere credere, quouſque doceatur, dogmata revelata rationis quidem humanæ captum ſuperare, *rectæ rationi* non eſſe adverſa. Nam ut libet voluntatem per fidem Deo ſubmittas, ſi tamen apparens quædam ratio obmurmurat contra, animo a ſcrupulis pacatus eſſe non potes. Quo circa utiliſſimum eſt ad ſcrupulos quorumdam compeſcendos, aut eradicandos, oſtendere, nihil eſſe in chriſtianis dogmatibus, quod e diametro cum recta ratione pugnet, multa licet ſuperiora, ad quæ ratio nullo modo pertingit, quæque credere ſit neceſſe, quando illa eſſe revelata conſtat; in quo ipſam rectam rationem conſentientem habemus, quæ docet Deum eſſe ſupremam rationem, adeoque ei parendum in omnibus etiam ſine ulla alia ratione. Deinde, ut refellantur ii, qui Theologiam Chriſtianam eſſe principiis *rectæ rationis* adverſam, ignari quid illud *recta ratio* ſibi velit, docent, quorum & olim fuit magna copia Gentilium & Arabum, & nunc eſt Deiſtarum. Itaque quum veteres Apologiſtæ Chriſtianæ Religionis, tum B. Thomas, aliique Scholaſtici, & nuper Theologi cæteri, hanc in primis ſibi provinciam traditam crediderunt ut demonſtrarent argumenta Gentilium, Arabum, & Deiſtarum fallaces eſſe argumentationes, nihilque eſſe in Theologia noſtra rectæ rationi contrarium; multa licet ſuperiora; qua in re excelluit B. Thomas in utra

qan-

que Summa. Et quamquam non tam ſtuduit conciliare dogmata fidei cum principiis rectæ rationis, quam cum principiis Philoſophiæ Ariſtotelicæ, & Arabicæ; in quo eſſet reprehendendus, niſi eo tempore publice creditum fuiſſet, *rectam rationem*, & Philoſophiam Ariſtotelicam unam eademque rem eſſe: tamen & methodum atque viam, quam cæteri ſequerentur, demonſtravit, & vim Arabicarum argutationum acutiſſime pervidit & perfregit omnem.

XVIII. At quod Auctor *Philoſophiæ Scripturæ interpretis* vult, tolerari non poteſt neque in Chriſtiano, neque in non Chriſtiano homine. Nam Chriſtianus intelligit Scripturam eſſe ipſam Dei rationem per prophetiam homini communicatam; adeoque furioſi eſſe hominis, ponere rationem humanam imbecillem, & breviſſimam, humanis ideis longe depravatam, pro norma ſummæ rationis Dei, quippe ratio ipſa dictat, normam ſecuriorem eſſe debere normato. Accedit, quod ſi ratio non tantum *inſtrumentum* eſt quo intelligantur quæ ſunt credenda, quod nos docemus, ſed *norma* credendorum, ita ut antequam ad Scripturam accedamus, illa nos doceat omnem veritatem Religioni neceſſariam, ut Auctor iſte delirat; profecto divina revelatio inutilis erit, quando per rationem habere omnia poſſimus. Tandem contrarium eſt Scripturæ, quæ Philoſophiam comparatam ad Dei revelationem vocat inanem fallaciam. (ad Coloſſ. 2.) & prudentiam, quam Deus reprobavit (1. ad Corinth. 1.) In non Chriſtiano; quia huic demonſtrandum eſt, ſolam rationem naturalem non eſſe ſatis ad hominem e vitæ humanæ cœno ſublevandum, adeoque neceſſariam eſſe divinam inſtitutionem: ex quo ſequitur, ut demonſtrata ſemel Divinitate Scripturarum, earumque neceſſitate, non poſſit haberi ratio humana pro illarum norma. Videant nunc Anonymi fautores quales Theologi eſſe velint, ut ſciamus quo pacto debeamus cum illis diſputare.

XIX. Alterum ſcrutinium & eſt Eccleſiæ prout continet Paſtores: & Theologorum, velut Doctorum a Paſtoribus conſtitutorum: utrique enim apud nos conceditur.

tur. Sed Eccleſiæ proprium eſt, & authenticum, Theologorum ex œconomia velut in partem curæ ab Epiſcopis adſcitorum. Et quidem Eccleſia diligenter examinat ſint ne in Scriptura, & traditionibus Apoſtolicis ea dogmata, quæ proponit credenda, atque in eo examine omnes rationis, & critices fontes verſat; quippe, ut Theologi dicunt, *Spiritus Dei aſſiſtit Eccleſiæ prudenter agenti, non vero inconſulto, & temere*. Itaque in Conciliis omnibus Œcumenicis palam in medio proponebantur Codices ſacri, atque in ſingulis quæſtionibus PP. attentiſſime Scripturas, & Traditiones perſcrutabantur. Atque ubi Epiſcopi ſibi ſolis fidere noluerunt, adhibuere Theologos, qui in *Congregationibus Synodalibus*, res pro, & contra expenderent, ut ita facilius veritas innoteſceret. Patet hoc ex hiſtoria Conciliorum perpetua. Inde & veteres PP. omnes, & poſteriores omnes Theologi hanc ſibi provinciam demandatam crediderunt, ut Scripturas diligenter verſarent, & exponerent. Epiſcopi quidem divino, ut diximus, ad id præcepto impulſi, ac jure ſuo: Doctores ab Epiſcopis adſciti, ac miſſi. Hinc natæ ſunt homiliæ, commentarii, tractatus, libri polemici, ſyſtemata theologica. Calumniatur ergo Collinus, dum ſcribit prohiberi apud nos hujuſmodi ſcrutinium, nihilque aliud eſſe Romanam Religionem, niſi fidem ſine ratione; in quo illum ſolemniter mentiri, ac ſine ullo pudore, Catholicorum libri ſatis demonſtrant. Quid enim aliud ſunt tot acta Conciliorum, tot Commentarii in Biblia, tot Theologorum ſyſtemata? Sed iſti non ſibi fieri ſatis putant, niſi ea inducta in Religionem libertate, qua illam ſinguli dilacerent, ac funditus ſubvertant, qua Paſtorum, ac Ovium, Doctorum, & Diſcipulorum diſcrimen omne auferatur, ut ea tandem ſit vera Religio, non quæ a Deo demiſſa eſt, ſed quæ mulierculæ deliræ, fatuæ, lanio, item ebro, furenti, mentecapto, ſceleſtiſſimiſque quibuſque placuerit, ut tum tandem belle cum Deo, ac hominibus, ſi Diis placet, agatur. Quid autem eſt aliud humanitatem omnem exuere? Quid gigantum in morem cum Diis bellare? Sed pudet me cum furioſis diſſerere.

Illud

Illud addo, & hoc etiam ſcrutinium ab Epiſcopis, & Theologis magna cum cautione adhibendum eſſe: nam, ut Eſichii verbis utar in Levit. lib. 11. cap. 6. *ut qui calefacit, non propius ad ignem accedit: ita qui de Deo diſputat*. Appoſite quoque Chryſoſt. homil. 2. in Epiſt. ad Hebræos, *quum ubique religioſa circumſpectaque mente opus eſt, tum maxime quum de Deo loquitur, vel audimus*; cui illud Salviani conſentit in lib. 1. de gubernat. Dei, *Cum grandi metu, ac diſciplina etiam pro Religione debemus*.

XX. Quod ſpectat ad ultimum, in quo proprie Theologia Scholaſtica poſita eſt, varie ea quæſtio in Eccleſia agitata fuit. Plerique veteres invehuntur contra uſum Dialecticæ in Theologia. Tertull. *de præſcript.* late hunc locum exequitur cap. 7. *Inſerunt*, inquit, *Ariſtotelem, qui illis Dialecticam inſtituit ſtruendi, & deſtruendi verſipellem, in ſententiis coactam, in conjecturis duram, in argumentis operariam contentionum, moleſtam ſibi ipſi etiam, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit ... Quid ergo Athenis, & Hieroſolymis, quid Academiæ, & Eccleſiæ, quid Hæreticis, & Chriſtianis? Noſtra igitur inſtitutio de Porticu Salomonis eſt, qui & ipſe tradiderat, Dominum in ſimplicitate quærendum. Viderint qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum Chriſtianiſmum protulerunt*. Ambroſius quoque lib. 1. de Fide cap. 3. de Arianis loquens: *Omnem*, ait, *vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt, quæ Philoſophorum ſententia definitur, non aſtruendi vim habens, ſed deſtruendi, ſed non in Dialectica placuit Deo ſalvum facere populum ſuum: Regnum enim Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis*. Videtur idipſum docere S. Baſilius in eo ſermone *de fide*, quem ſupra laudavimus. Plura alia videri poſſunt apud Petavium loc. cit. cap. 3.

XXI. Hæc atque acriora multo in Theologiam Scholaſticam jaciunt juniores Hæretici. Lutherus in lib. adverſus Jacobum Latomum aſſerit Theologiam Scholaſticorum eſſe nihil aliud quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Coloſ. 1. 11. Apoſt. præ-

Digitized by Google

cavendam præcipit. Et in lib. de abroganda Miſſa privata, furore percitus pronunciat, *Academia eſſe Antichriſti lupanaria*. Digna impuro homine vox! Jam noſtrorum eruditorum quidam, in primis Melchior Canus, non raro in Scholaſticæ Theologiæ abuſum iraſcuntur, quum quod ſæpius ex Ariſtotele differunt, quam ex Scriptura, tum quod quæſtiones plerumque inanes, ſpinoſas, & periculoſas fuerunt. *Intelligo autem*, inquit ille lib. VIII. cap. X. *fuiſſe in Schola quoſdam Theologos adſcriptitios, qui univerſas quæſtiones Theologicas frivolis argumentis abſolverint, & vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus graviſſimis detrahentes ediderint in Theologia commentaria vix digna lucubratione anicularum*. *Et quum in iis ſacrorum Bibliorum teſtimonia rariſſima ſint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis ſanctis oleant, nihil ne ex gravi Philoſophia quidem, ſed fere e puerilibus diſciplicinis. Scholaſtici tamen, ſi ſuperis placet, Theologi vocantur. Nec Scholaſtici ſunt, nedum Theologi, qui ſophiſtarum fecem in ſcholam inferentes, & ad vomitum viros doctos incitant, & delicatiores ad contemptum*. Et lib. IX. cap. I. *Hoc vero ſæculo*, inquit, *fuiſſe etiam in Academiis multos, qui omnem ferme Theologiæ diſputationem ſophiſticis, ineptisque rationibus tanſegerint, utinam ipſi non fuiſſemus experti. Egit autem Diabolus, quod ſine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adverſus ingruentes ex Germania hæreſes oportebat Scholas Theologos optimis eſſe armis inſtructos, eo nulla prorſus haberent, niſi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irriſi ſunt a pleriſque, ac merito irriſi; quoniam veræ Theologiæ ſolidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipſas utinam ſequerentur*. Sed & lib. VIII. cap. I. alterum Scholaſticorum quorumdam vitium reprehendit: *Intelligo etiam*, inquit, *in Schola fuiſſe nonnullos quaſi ad diſcordiam natos, qui tum optime diſſeruiſſe ſe putant, quum contra Doctores dixerint, ut non tam verum inveniſſe velle videantur, quam adverſarios convincere, concertationibusque & rixis totas chartas implere*. Sed aliud eſt vitia reprehendere, aliud Scholas omnes, quod furioſi eſt homi-

nis,

his, abolere. Illa enim in moribus ſunt poſita, quos emendare poſſis: ſine hac nullius diſciplinæ inſtitutio eſſe poteſt. Appoſite Hieronymus epiſtola illa celebri ad Paulinum: *Agricolæ, cæmentarii, fabri metallorum, lignorumque cæſores, lanarii quoque, & fullones & ceteri ...., abſque Doctore eſſe non poſſunt, quod cupiunt*: Ut ergo materiem, ſeu quæſtiones quaſdam quandoque in Scholaſticis jure culpemus; & id quoque quod nimium Ariſtotelem, & Arabes extulere; Artem tamen commendamus, ac probamus, in qua Scholæ Theologi præcellere. Emendetur ergo materies: ad principia ſua revocetur Theologia: ars retineatur; tantum vitia, quæ illi adhæſere tergantur.

XXII. Itaque res ita componi poteſt. Argumentari in Theologia Chriſtiana ex Scripturis, & Traditione, quæ ſunt propria Thelogiæ noſtræ principia; nec improbari poteſt, & eſt neceſſarium. Nam qua alia ratione generales Scripturarum ſententias caſibus particularibus adaptare, quæ in illa ſunt occulta in lucem deducere, doctrinarum revelatarum harmoniam demonſtrare, falſa dogmata internoſcere, ſuperſtitionem a Religione ſecernere, argutias hæreticorum refellere poſſumus, niſi argumentatione? Qui hoc facit, non qui garrit ex Arabica Philoſophia, is eſt Scholaſticus Theologus: *Quem vero intelligimus*, ait idem Canus, *Scholaſticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, qui de Deo, rebuſque divinis apte, prudenter, ac docte, ex literis, inſtitutiſque ſacris, ratiocinatur*. In Scriptura nempe, & Traditione continentur principia chriſtianæ Religionis; conſequentia autem, aut repugnantia, quæ noſſe debet Theologus, argumentatione eliciuntur. Non igitur negligenda argumentatio, ſed vitia argumentationis reſecanda. Ad rem idem Canus cap. 20. *Poteſt eſſe quidem abſurdius; quam ſola diſciplinæ principia habere definita; concluſiones vero, quæ certo ac evidenti ſyllogiſmo ex illis conficiuntur, aut ignorare velle, aut in ambiguo relinqui? Quod ſi in Geometria, Phyſica, Aſtrologiave quiſquam aſſereret, vere, & jure ſtultiſſimus haberetur*. Lege & Petavium cap. v. Prolegom.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

legum. Et vero qua alia ratione ſyſtemata Theologica a Theologicis novarum Sectarum ſcripta ſunt (*a*)? puderet Lutherum, ſi viveret, ac remiſiſſet primævus ille furor, non blaſphemiarum tantum, ſed frequentium ineptiarum, quibus ille libros ſuos velut gemmis diſtinxit, quæ jure ac merito Melanctoni ipſi fidiſſimo Achati & admiratori faſtidium, quandoque etiam ſtomachum, fecere. Sed vitia Dialecticæ, aut potius Dialecticorum, & aliorum, qui humanas diſciplinas pertractant, ea vero in Theologiſam invehere, & nobiliſſimam ſcientiam profanum in morem fœdere potius, quam ornare, id, inquam, cavendum ſedulo Theologo. Neque aliud veteres illi Patres, qui Dialecticam & Philoſophiam accuſant intellexere. Cæteroquin illi ipſi, & ratiocinantur, & Philoſophorum regulis utuntur, etiam iis in locis, in quibus Philoſophos reprehendunt, & veram philoſophiam commendant, id quod iis eſt exploratum, qui in eorum ſcriptis vel mediocriter ſunt verſati. Sed videor modum exceſſiſſe, ac eorum qui hæc lecturi ſunt, veniam peto.

DEFINITIONES

Def. I. DEus eſt Ens æternum, omniſcium, liberum, ab omni materiæ compage ſegregatum, in ſe perfectiſſimum, ſibi ad beatitudinem ſufficientiſſimum, Univerſi cauſa, ejuſque optimus gubernator.

Sch. Deum eſſe id, quo melius excogitari nequit, ſæpe definit Auguſtinus (*b*). Eandem Dei notionem ſtatuit S. Anſelmus in Menologio. Eandem poſuit & Cartheſius in meditat. tertia, ac inde Deum exiſtere ita confecit, quod nec eſſe poſſit notio Entis infinite perfecti, niſi ab Ente ipſo infinite perfecto, nec notio iſtæc

(a) *Vide Joh. Frid. Stapſeri præf. in Inſtit. Theol. Polemicæ editæ Tiguri an.* 1743. 1747.

[b] *Vide lit. 1. de doct. Chriſt. cap. 6. & 7 libro Soliloquio um.*

iſtæc Ens infinite perfectum exhibere poſſit, niſi exiſtentiam complectatur, quæ perfectionum, ut ille ratiocinatur, præcipua eſt. Socrates in Phedone Deum vocat, quod idem & ſibi æquabile ſemper eſt, ipſum pulchrum, ipſum Ens, & omne, τὸ, ἴσον, τὸ καλόν, τὸ ἕκαστον. Speuſippus Platonicus Philoſophus in definitionibus Platonicis Deum definit *vivens immortale, ad beatitudinem ſibi ſufficiens, eſſentiam ſempiternam, naturæ ipſius boni cauſam*. Noſtræ perſimilem Stoici brevem Naturæ divinæ deſcriptionem dederunt, quam retulit Laertius (*a*). Spinoza ipſe (tanta eſt veritatis vis!) Deum habet. *Ens abſolute infinitum, hoc eſt ſubſtantiam conſtantem infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimit* (*b*). Itaque ne Athei quidem a communi hac hominum perſuaſione in Dei natura deſcribenda abſcedere audent. Eadem vero perſuaſio, paulo licet involutior, inter omnes gentes reperitur, quarum ut nulla eſt, quæ non aliquam ſupremæ hujus Mundi cauſæ notionem habet, ita nulla, quæ eam non concipiat velut infinite perfectam. Quocirca ex communi gentium omnium perſuaſione noſtra hæc definitio proficiſcitur; ut ſi res definitione iſta comprehenſa revera exiſtere demonſtretur, quod paulo poſt efficiemus, conſtabit Deum exiſtere.

II. Omniſcientia eſt omnium earum rerum, quæ aut ſunt, aut futuræ ſunt, aut poſſibiles, perfectiſſima comprehenſio.

Sch. Solet apud Theologos divina ſcientia ita diſtingui, ut altera ſit *ſimplicis intelligentiæ*, altera *viſionis*. Ea ſcientia, qua Deus intelligit omnia poſſibilia, velut poſſibilia, *ſimplex intelligentia* appellatur. Ea vero, qua Deus videt futura, *ſcientia viſionis*, & *præſcientia* dicitur. Quum autem rerum *futuritio*, ut loquuntur, a Divina voluntate, & libertate pendeat, inde factum eſt, ut ſcientia viſionis diceretur etiam *libera*. Porro ſunt futura in duplici claſſe poſita: ſunt enim alia *abſolu-*

[a] *Lib. 7. ſect. 147. Vid. & Cic. de Nat. Deor. lib. 11.*
[b] *Ethic. part. 1. def. 6.*

ſoluta, alia *libera*. Hinc recentiores quidam Theologi tertiam adddiderunt Deo ſcientiam, quæ futurorum liberorum ſit. Quumque futura libera mixta videantur ex *poſſibili* & *futuro*, tertiam hanc ſcientiam *mediam* appellavere. Interim animadvertendum eſt, totam hanc ſcientiæ Divinæ partitionem non ſpectare Naturam Dei, in qua nihil eſſe poteſt multiplex & varium, ſed pertinere tantum ad claſſes objectorum ſcientia illa comprehenſorum. Præclare S. Thomas, *ea quæ ſunt diviſim*, inquit, *& multipliciter in creaturis, in Deo ſunt ſimpliciter* & *unite, ut ſupra dictum eſt. Homo autem ſecundum diverſa cognita habet & diverſas cognitiones .... ſed hæc omnia Deus una & ſimplici cognitione cognoſcit* (*a*). Ac ſunt hac in ſimplici Dei natura perſpicua. Illud non æque clare patet, ſed diſquiſitione accurata inveſtigandum eſt, recte ne Divinæ ſcientiæ objecta in tres claſſes conferantur, ut alia ſint *mere poſſibilia*, alia *futura abſoluta*, alia *futura libera & conditionata*. Primum ſi quidquid intelligentia ſua complectitur Deus futurum aliquando eſt, nulla ei *mere poſſibilium objectorum* claſſis ineſſe poteſt. Tum ſi futura omnia æternis Dei decretis conſtituta ſunt, ei futura omnia abſoluta ſunt; quæ ſi non ſunt, ne decretis quidem Dei comprehenduntur omnia futura, ac erit in natura rerum quidquam *puri caſus*. Difficilia ſunt hæc & ſublimia: itaque effecere, ut non ſine ratione tertiam illam Dei ſcientiam oppugnaverint plures. Sed ea de re in loco differetur.

III. Omnipotentia eſt potentia ea omnia ſolo nutu faciendi, quæ non ſunt intrinſecus impoſſibilia.

Shol. Solet Dei potentia diſtingui in *abſolutam* & *ordinatam*, ſeu *phyſicam*, & *moralem*, ut alii vocant. Potentia abſoluta & phyſica eſt tota Dei vis activa, quacumque patet. Ab hac potentia nihil poteſt eximi, niſi tantum *impoſſibilia intrinſeca*, quippe quæ non ſunt capacia exiſtentiæ. Potentia ordinata & moralis eſt eadem Dei vis activa, quatenus limitatur ex ſuis attribu-
tis

(a) I. part. q. 14. Art. 1. ad 2.

tis aut phyſicis aut moralibus : itaque minor eſt potentia phyſica. *Quod attribuitur potentiæ* (inquit S. Thomas) (*a*) *ſecundum ſe conſideratæ, dicitur Deus poſſe ſecundum potentiam abſolutam, & hujuſmodi eſt omne illud, in quo poteſt ſalvari ratio entis, ut ſupra dictum eſt. Quod vero attribuitur potentiæ divinæ ſecundum quod exſequitur imperium VOLUNTATIS JUSTÆ hoc dicitur Deus poſſe facere de potentia ordinata*. Hæc itaque potentia ad ea tantum protenditur, quæ ſunt conſona ſapientiæ divinæ regulis, bonitati, juſtitiæ, ſanctitati, quæ his contraria ſunt, ea a potentia hac morali eximuntur. Quamobrem ſunt plura, quæ intrinſecus ſunt poſſibilia, quæque ſub ambitu potentiæ phyſicæ continentur, ideſt quæ non excedunt vim Dei activam, ſed interim effici a Deo nequeunt; utpote quæ regulis ſapientiæ Divinæ, aliiſque Dei attributis moralibus averſantur. Quæ Dei potentiam phyſicam excedunt, ideſt quæ exiſtentiæ non ſunt capacia, ſunt *impoſſibilia phyſica & intrinſeca*: quæ vero potentia moralem *moralia Dei impoſſibilia* dici poſſunt. Priora efficere Deus non poteſt, quia eſſe illa non poſſunt: poſteriora non poteſt, quia non vult: non vult autem, quia non poteſt velle, quæ cum ſua natura pugnant. Τὸ γὰρ, inquit Athenagoras *de reſurrectione*, ἀβέλητον ἦ ᾧ, ἄδικον αὐτῷ ἐςὶν ἢ ἀνάξιον. *Quod Deus non vult, ideo non vult, vel quod injuſtum ſit, vel quod indignum*.

IV. Providentia eſt earum rerum, quæ ſunt, aut futuræ ſunt, præſcientia, diſpoſitio, & gubernatio, ideſt *ratio ordinis partium in toto, & ordinis rerum in finem* (*b*).

Schol. Duo ſunt in Providentia neceſſaria. Primum futurorum præſcientia: ſecundum actio, qua ſingula futura quum ad fines ſuos peculiares, unde totum arcte & ſapienter coagmentatum exiſtat, tum ad comunem quemdam & ultimum agantur. Sine alterutro Providentia nec conſiſtere, nec intelligi poteſt. Deus ergo erit

[a] *I. part. q. 25. art. 5. ad 1.*
(b) *S. Thom. 1. part. q. 22. Art. 1.*

erit providus, ſi & quæ ſunt, arte & regula facta ſunt, & ita ſingula ſuis locis ac temporibus aptata, & cum ſingulis colligata, ut inde mirus partium atque totius concentus exiſtat; & cuncta eum finem, ad quem aliquem ſint facta neceſſe eſt, non ſpectent tantum, ſed perpetuo ſequantur, ac tandem conſequantur. Id quod ſic ſe habere in hac rerum univerſitate, inferius ſumus demonſtraturi.

V. Religio eſt perfectus amoris, obſequii, & omnimodæ ſervitutis cultus exhibitus, cui talis cultus debetur.

VI. Superſtitio eſt cultus, aut ex erroneis circa rem cultam opinionibus manans: aut ei exhibitus, cui non debetur, aut exhibitus modis & ritibus abſurdis, minimeque rei cultæ conſentaneis.

Schol. Opinatur Cicero (*a*) Religionem dictam eſſe a *relegendo*, quod ſit lecta Dei cognitio lectuſque cultus. Probat eandem originationem Auguſtinus (*b*). At Lactantius a *religando* dictam putat, qua nempe vinculo pietatis Deo obſtringamur & religemus (*c*). Si rem ſpectemus, utrumque eſt verum. Nam Religio & lectus cultus eſſe debet, non qualiſcumque nimirum, ſed Naturæ divinæ conſentaneus: & Religione quaſi vinculo quodam amoris, obſequii, timoris, Deo adſtringimur. Videntur veteres Latini *pietatem* a *religione* diſtinxiſſe: nam pietatem vocant internos amoris, venerationis, obſequii, timoris, ſpei, actus: religionem vero exteriorem pietatis conſentaneis ſignis teſtificationem.

Duæ igitur ſunt Religionis quaſi partes, pura Dei cognitio, & proprius ac ſincerus cultus. *Pietas eſt*, inquit Euſebius, *quando quis ad unum & ſolum Deum quem verum eſſe confitetur, & qui revera eſt, reſpicit, & ſecundam eum vitam inſtituit* (*d*). Itaque non poteſt veram Religionem habere, qui in alterutra parte peccat. Sciti ſſime Lactantius: *non poteſt*, inquit, *nec religio a ſa-*

(a) *Lib.* II. *De Nat. Deor. cap.* 28.
(b) *Lib.* X. *Civit. Dei cap.* 4.
(c) *Lib.* III. *Inſtit. divinar. cap.* 11.
(d) *Lib.* I *Præpar. Evang. cap.* 1.

ſapientia ſeparari, nec ſapientia a Religione ſecerni: quia idem Deus eſt, qui & intelligi debet, quod eſt ſapientiæ, & honorari, quod eſt Religionis (*a*). Ac vero quod plura Dei cognitio, ideſt Entis perfectiſſimi, & ſapientiſſimi, a quo rerum hæc univerſitas facta eſt & gubernatur, prima ſit & maxima Religionis pars, inde patet, quod ea cognitione ſublata, aut erroribus fœdata, cultus amoris, & ſervitutis aut eſſe nequeat, aut non eſſe rectus. Egregie Cicero, *niſi conſtet Deum eſſe, ejuſque vi atque numine omnia facta eſſe & ſervari, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ Religio? Hæc enim omnia pure & caſte tribuenda Deorum Numini ita ſunt, ſi animadvertantur ab iis, & ſi eſt aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum* (*b*). Præclarum eſt & illud Simplicii in Epictetum, *religionis erga Deos immortales præcipuum illud ſcito eſſe, rectas de eis habere opiniones, ut ſentias, & eſſe eos, & bene juſteque adminiſtrare univerſa*. Hinc divina illa Pauli vox, *accedentem ad Deum oportet credere & quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator eſt* (*c*). Quo circa non recte ii humano generi conſulunt, qui in cultu tantum externo exornando toti ſunt, parum aut nihil ſoliciti in ea Dei ſcientia homines inſtituere, ex qua cultus ille manare debet, cuique eſſe conſentaneus, ut ſit rectus.

Altera Religionis pars practica eſt, profluitque neceſſario ex priore. Etenim ſi conſtet, ut conſtat perſpicue, Deum eſſe, ejuſque Numine omnia facta eſſe, & conſervari, manifeſtum eſt, ei deberi ab hominibus & ſummum obſequium, & ſummum amorem, & ſummam ſervitutem, quum ſit & perfectiſſimus, & optimus omniumque abſolutus Dominus atque Imperator. Eleganter hac de re diſputat Philippus Mornaeus (*d*). *Minimus*, inquit, *inter homines colliget & illico inferet, parenti obſequium, benefico Domino fidem, gubernatori invocationem deberi. Hæc neceſſario ſe conſequuntur, Deus,* *ſubdi-*

(a) *Lib.* IV. *Inſtitut. divinar.*
(b) *Lib.* I. *de Nat. Deor. cap.* 4.
(c) *Ad Hebr. cap.* 11. *v.* 6.
(d) *De Verit, Relig. Chriſtiana cap.* 20.

ſubditus, ſervitium. Donator, acceptor, gratiarum actio; Creditor, debitor, obligatio.

Sed ut clarius Religionis natura intelligatur, errores, qui religioni adverſantur, paucis definiemus: Plutarchus in celebri tractatione de ſuperſtitione acuta obſervavit; duos eſſe primarios errores, qui religioni adverſantur, Atheiſmum nempe, & ſupeſtitionem, quorum prior directe omnem religionem ſubvertit, ea tamquam hominum commentum traducens; poſterior vero indirecte, dum falſam religionem pro vera obtrudit. Atheiſmus autem vel *materialiſmus* eſt, quum omnes omnino ſubſtantiæ incorporeæ negantur, qualis eſt Epicureiſmus: vel *Pantheiſmus*, quum Deus & univerſum confunduntur, qualis eſt Spinoziſmus. Superſtitio item duplex eſt, aut falſus veræ divinitatis, aut falſarum divinitatum ut verarum cultus.

Sed & dividi poteſt iterum Atheiſmus in *negativum* & *poſitivum*. Negativus eſt ſtatus ignorationis ſupremæ divinitatis, quo in ſtatu eſſe poſſunt homines vel cum crimine, quales adulti, poſt adeptum uſum rationis: in iis enim ignorantia ſupremi Numinis invincibilis eſſe non poteſt: vel ſine crimine, veluti infantes quorum nondum adulta ratio eſt, quique idcirco de Deo nondum cogitare queunt. Atheiſmus vero poſitivus item duplex eſt *theoreticus & practicus*: ille eſt aperta profeſſio nullum eſſe Deum, aut non eſſe niſi rerum univerſitatem, cujuſmodi Athei fuiſſe apud veteres dicuntur Critias Socratis diſcipulus, Theodorus, Protagoras, & quidam alii; poſtremis hiſce temporibus Spinoza, Tolandus, & quidam alii. Practicus Atheiſmus, quum quis non negat quidem eſſe Deum, ſed ita tamen vitam inſtituit ſuam, omnique ſcelere fœdat, quaſi nullus eſſet Deus ſupremus rerum inſpector, & vindex; cujus Atheorum generis infinita propemodum eſt hominum colluvies.

Ad memoratos errores referuntur etiam Scepticiſmus univerſalis, Naturaliſmus, Politichiſmus, Hypocritiſmus, & indifferentiſmus. Scepticiſmus univerſalis eſt, in quo nihil comprehendi poſſe docetur, atque non ſolum reliqua dubia ſunt & incerta, ſed Dei quoque exiſtentia

&

& natura. Non negant Sceptici Deum, ſed nec ponunt, nihil adfirmare in utramque partem comparati. Videri poteſt Sextus Empiricus in hypotipoſibus Pyrrhonianis lib. III. Naturaliſmus ſecundum Bodinum triplex eſt, Pelagianiſmus, Deiſmus, & Pantheiſmus. Pelagianiſmus dicitur naturaliſmus, quod nimium Pelagiani naturæ viribus indulſerint: is tamen error ad Atheiſmum nullo modo pertinet. Deiſmus eſt in quo ſola ratio naturalis auditur, ſolaque naturalis religio retinetur, rejecta omni revelatione, qui error Atheiſmo viam ſternit. Ad Deiſmum accedunt Sociniani. Ea nunc ſecta mirum in modum in Europa graſſatur. Panteiſmus tandem tertia claſſis eſt naturaliſmi, iſque verus Atheiſmus.

Politichiſmus, qui dicitur etiam Macchiavelliſmus, & Hobbeſianiſmus, quod eum Nicolaus Macchiavellus Florentinus, & Thomas Hobbeſius Anglus promovere conati ſunt, in eo poſitus eſt, quod doceat religionem non aliam ob rationem curandam eſſe, niſi quia Reipublicæ eſſe poteſt utilis, adeoque ea utendum, quatenus Reipublicæ intereſt. Indifferentiſmus generalis is eſt, in quo docetur, homines in qualibet religione ſalvari poſſe, non in Chriſtiana modo, aut in qualibet Chriſtianæ ſecta, ſed etiam in Turcica, aut Gentili. Hypocritiſmus tandem eſt ficta externa religionis imago ſine animo religioſo, qualem profitentur nebulones quidam, qui pelle ovium induti, intus ſunt lupi rapaces, ut Chriſtus Salvator noſter Phariſæis improperat Matth. VIII. 14. qui idcirco Phariſæiſmus adpellari ſolet. Omnes recenſit errores veræ Religioni, quam uni vero Deo debemus in ſpiritu & veritate, adverſantur, ut demonſtraturi ſumus.

VI. Prophetia eſt earum rerum prædictio quæ nondum evenerunt, quum prædicuntur, quæque neque ex cauſis naturalibus, nec ex præſente rerum ſtatu conjici poſſunt.

Coroll. Veræ prophetiæ character, idemque certiſſimus eſt, quum hujuſmodi res prædictæ ita eveniunt, ut prædicta fuerunt.

XII.

XII. Miraculum eſt effectum quodcumque, & contra conſuetas naturæ leges mechanicas, & ſupra vires cauſarum naturalium. Itaque duo ſunt characteres veri miraculi. Primus ut ſit effectus contra conſuetas naturæ leges mechanicas. Secundus, ut ſit ſupra vires cauſarum naturalium. Nec enim vero ad verum miraculum ſatis fuerit quidquam contra conſuetas naturæ leges fieri, niſi etiam ita fiat, ut vires earum cauſarum, per quas fieri cernitur, ſuperet. Nam quædam ſunt naturalia, ac e naturæ mechanicis legibus fluentia, quæ tamen arte ac viribus humanis ita contrarium flecti poſſunt, quæ quando vires humanas non ſuperant, miracula non ſunt dicenda.

Schol. Miracula ad duas claſſes referri ſolent, ut alia ſint quod ad *ſubſtantiam & modum*, alia quod ad *modum* tantum. Quod ad ſubſtantiam & modum ſunt, quum nullo pacto viribus naturæ fieri poſſunt, velut reſuſcitatio mortuorum, multiplicatio panum, ſimilia. Quod ad modum vero quam ſimilia fiunt in natura naturæ viribus, ſed non eodem modo. *Ex. gr.* febrim curare quod ad ſubſtantiam naturæ vires non ſuperat: ſed curare uno verbo, ac in inſtante, id vero eſt, quod nemo efficere queat. Itaque miraculum dicitur quod ad modum.

THEOREMATA

CAPUT I.

De exiſtentia & Natura Dei.

Prop. I. EXiſtit mens aliqua æterna.

D. Mentem, ideſt ſubſtantiam cogitantem, exiſtere, ex intima patet conſcientia. Quum autem repugnet ſeries cauſarum infinita a parte ante (ex prop. 13. p. p.); & ex nihilo nihil fiat (ibid. prop. 3.) neque ex non cogitante cogitans ideſt ſine ratione ſufficiente eſſentiæ (ibid. prop. 7.) ſequitur, eſſe debere

rem

rem aliquam cogitantem æternam, ideſt mentem æternam.

Schol. Quemadmodum ex eo, quod exiſtit ens aliquod, concludimus exiſtere ens aliquod æternum, quandoquidem ex nihilo nihil fit, & repugnat ſeries cauſarum infinita a parte ante; ita ex eo, quod exiſtat mens aliqua, concludimus exiſtere mentem aliquam æternam. Pene enim non exiſtere mentem aliquam æternam, mens quæ profecto exiſtit, aut ex nihilo eſt: aut ab infinita ſerie mentium manat, quarum nulla ſit prima: aut ex re non cogitante res cogitans progignitur: quæ ſunt tria impoſſibilia.

Poteſt aliquis opponere, ita quoque concludi poſſe exiſtere corpora æterna, aut motum æternum. Falſo: quippe non poſitis corporibus æternis, aut motu æterno, reperitur ratio ſufficiens exiſtentiæ corporum, aut motus, poſita ſcilicet mente æterna potentiſſima & libera. At ſi negemus mentem eſſe ullam æternam, nulla erit ratio ſufficiens exiſtentiæ mentis, ut demonſtratum eſt. Pluribus hæc explicat Cudwortus in ſyſtemate intellectuali.

Prop. II. Mens hæc æterna eſt incorporea, & vera ſubſtantia.

D. Mens quælibet eſt incorporea, & vera ſubſtantia, ſcilicet per ſe ſubſiſtens, nec ab alia re intrinſecus pendens (ex prop. 12. II. p.): ergo & mens æterna incorporea eſt, & ſubſtantia. Deinde corpora, & corporum materia ſunt creata, ut conſtat ex 1. part. nihil ergo corporeum æternum. Exiſtit vero mens aliqua æterna; ergo incorporea; incorporeum vero ſimplex, & per ſe ſubſiſtens; ergo mens æterna incorporea per ſe ſubſiſtit, ſeu vera eſt ſubſtantia. Tandem ſi mens æterna corporea eſt, in infinitum eſt partibilis: quumque cogitatio ſit menti eſſentialis, erit cogitatio, ſeu vis cogitandi in infinitum partibilis, quod eſſe nequit.

Prop. III. Mens hæc æterna eſt infinite perfecta, id eſt omnes habet poſſibiles perfectiones.

D. Quodcumque eſt æternum eſt neceſſarium exiſtentiæ & eſſentiæ, quum habeat in ſe ipſo æternam

& ne-

& neceſſariam ſuæ exiſtentiæ & eſſentiæ rationem ſufficientem: quodcumque autem tale eſt nullas habere poteſt cauſas limitationis naturæ, aut attributorum; ergo quodcumque eſt æternum eſt infinite perfectum.

D. II. Quoniam nec materia, nec mundus ſunt æterna (1. p. prop. 98.), & repugnat ſeries cauſarum ex parte anteriori infinita (ibid. prop. 13.); ſequitur eſſe debere æternam cauſam, in qua ſit ratio ſufficiens Univerſi. Præterea quoniam dato uno ente poſſibilia ſunt infinita ſimilia; nec eſſe poſſunt poſſibilia, niſi ſit æterna eorum poſſibilitatis ratio ſufficiens; ſequitur eſſe debere rem aliquam æternam, in qua ſit ratio ſufficiens omnium poſſibilium, ideſt infinities infinitorum. Nequit autem ea res hujuſmodi rationem ſufficientem continere, niſi ſit infinite perfecta; exſiſtit ergo res aliqua æterna & infinite perfecta. Porro in numero entium, adeoque & poſſibilium, entia ſunt intelligentia; res ergo illa æterna & infinite perfecta intelligens eſt, ideſt mens. Ergo mens æterna eſt infinite perfecta.

Coroll. Ex his ſequitur, mentem æternam eſſe omniſciam, omnipotentem, ſibi ad beatitudinem ſufficientiſſimam &c.

Prop. IV. Mundus non eſt æternus.

D. Nullæ mundi partes ſunt, non majores modo, ſed minimæ ipſæ corporum ſubſtantiæ, quæ ita modificatæ ſint, ut nequeant non pluribus aliis modificari; nulla ergo pars mundi nec magna, nec parva eſt *neceſſarium eſſentiæ*; ergo ne *exiſtentiæ* quidem (prop. 17. p. p.): totus ergo mundus *contingens* eſt; non ergo neceſſitate exiſtitit naturæ ſuæ: & proinde non eſt æternus.

Schol. Quod eſt æternum eſt *neceſſe eſſe*: id vero, quod tale eſt, ita exſiſtit, ut pugnet non exſiſtere. Nulla autem mundi pars ita exſiſtit, ut pugnet non exſiſtere. Nam ut nulla eſt, quæ ita modificata eſt ut ſit *impoſſibile intrinſecus* alium in modum modificari; ita nulla eſt, quæ ita exſiſtit, ut pegnet non exiſtere. Præterea ut hominis ſtructura mechanica talis non eſt, ut ipſa

ipſa ſe conſervare ſemper poſſit, ut idcirco perſpicuum ſit homines *eſſe entia contingentia*, ideſt ab externa cauſa pendere; eodem modo totam univerſi ſtructuram pendere ab externa cauſa conficio. Nihil enim in iis, quæ univerſum ſpectant video ſic eſſe conſtructum, ut neceſſario ſit id quod eſt, non Globorum magnitudines, non formæ, non vires, non diſtantiæ, quorum nihil eſt, quod infinitis aliis modis eſſe nequeat. Tota ergo hæc machinatio cauſam habet externam, eamque minime mechanicam. Nihil ego video eſſe apertius, ut me pudeat idiotarum iſtorum, qui ſibi æternitatis veſtigia in mundo cernere videntur. Quid quod, ſi ex Tellure noſtra conjecturam facere liceat, ne magnæ quidem antiquitatis? nihil enim in ea eſt, non dico quod æternitatem, ſed quod antiquiſſimam ac ultra quam veteres traditiones docent, ætatem indicare poſſit. Horum argumentorum primum quidem peracute tractavit Clarkius prop. III., alterum copioſe & docte Jaquelotius, & Wotwardus.

Prop. V. Mundus eſt opus mentis æternæ.

D. Mundus non eſt æternus (prop. 4.), neque mundorum ſeries Democritica præſentem mundum adduxit (p. part. prop. 13.); neque emanatione eſſentiali ab æterna mente & ſubſtantia profluxit (Ibid. prop. 29.) ergo creatus eſt ex nihilo. Quum autem id exigat vim infinitam (1. p. prop.); a qua cauſa creari potuit, niſi ab infinite perfecta, intelligentiſſima, potentiſſima? Quum autem hæc ſit mens æterna (ex prop. 3.); ſequitur mundum eſſe opus mentis æternæ.

Schol. Ac mundum eſſe opus artis & conſilii, is ignorare poteſt, qui ſenſibus omnibus ſit mutilatus: ſunt enim tanta ac talia quum in tota mundi machinatione, tum in ſingularum partium ſtructura perfectæ ſapientiæ veſtigia, ut, quod præclare Cicero animadvertit, inter homines ii artifices excellentiſſimi & peritiſſimi habentur, qui opera ſua ita ex natura expriment, ut in ea imitanda propius accedere videantur. Stultum vero eſt eos artifices habere ſapientiſſimos, qui plenius naturam effingant, ac imitentur, naturam

vero ipſam ſine ratione & arte factam arbitrari. Sed quoniam hoc argumentum & inferius a nobis explicandum eſt, & pertractatum eſt copioſe a viris doctiſſimis, hoc in loco ad rem digitum intendiſſe ſufficiet.

Sed ſunt hoc in loco refellendi ii qui mundum nunquam genitum, ac fuiſſe a tota æternitate ita ut nunc eſt, ſaltem neceſſitate naturæ & ab æterno a Deo genitum, ſtultiſſime arbitrantur. Quod duobus modis efficietur. Nam principio, mundum & nulla habere entis neceſſitate naturæ ſuæ exſiſtentis attributa, & contra habere omnia entis contingentis, quum eſt per ſe perſpicuum, tum in prima parte ſæpe, & prop. IV. hic eſt a nobis demonſtratum. Nempe quod eſt æternum & neceſſarium, id tale eſt, ut & impoſſibile ſit cogitare non eſſe, & nulla ſui parte variabile & mutabile eſſe poſſit. Nunc autem nihil clarius intelligo, ac ſine ulla rerum pugna, mundum ita eſſe, ut nihil prohibeat non eſſe; & partes omnes ita poſitas, ut ſapientiſſime quidem conſtitutæ ſint, ita tamen, ut non neceſſario ſtent; & tandem plurima in Tellure eſſe, quæ novitatis manifeſtum ſunt argumentum. Quod ſi Tellus originem ſui habet aliquam, (id quod qui negat in hiſtoria ejus naturali imperitus ſit oportet), totum habet ſyſtema ſolare, cujus nulla pars auferri poteſt, quin totum perturbetur. Hoc ipſum de cæteris Syſtematibus Stellarum concludo, quæ omnia inter ſe harmoniam habere graviſſimæ rationes ſuadent.

Deinde ubi ſatis non ſit rem ita ſe habere demonſtraſſe, ſcrupulos, quos injicere profani moliuntur, amovebimus. Egit id accuratiſſime Benedictus Pererius in XV. libro de communibus Principiis. Veterum enim philoſophorum argumenta, quibus probare conantur ab æterno ac neceſſario mundum a Deo eſſe factum, omnia magna ingenuitate, ac veterum ſcholarum in morem, protulit, cribravitque. Quum nihil novi recentes adduxerint æternitatis mundi Patroni, ut ſunt iſti dicacitate magis, quam re philoſophi, nihil nos Pererio addendum cenſemus. Locus quidem longior eſt, ſi elementa ſpectes, brevior etiam, ſi res. Itaque proferemus totum, eoque libentius, quo

iis

iis occurramus, qui in re litteraria peregrini jam dudum inſcite clamant, eſſe in ſcriptis noſtris ementito nomine profanorum argumenta non pauca malo conſilio ſparſa. Quod iis tanto facilius ignoſcimus, quanto non ulla rerum cognitione, ſed malo conviciandi genio effutiunt magis quam dicunt. Scio futuros, qui Peripateticæ ſcholæ aut enigmatibus, aut ineptis & infacetis dogmatibus, quibus plerumque utitur Pererius, offendantur. Sed ignoſcere poſſunt ætati & recte. Pererius ergo hunc in modum rem aggreditur.

Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Ariſtoteles utitur ad æternitatem mundi & motus comprobandam, ex locis ejus deprompta.

1. *Primum argumentum ſumptum eſt* 1. *lib. Phy: tex.* 82. *Materia prima eſt ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cum neceſſarium ſit aliquod ſubjectum omni generationi præexiſtere, & omni corruptioni ſupereſſe, aut daretur alia materia prior, quam prima, aut eadem, qui prima eſt, antequam generarentur, exiſteret, & poſt interitum ſuperſtes eſſet; oportet igitur materiam primam æternam eſſe. Non poteſt autem ſine forma materia unquam exiſtere; quare procreatio formarum ſempiterna eſt. Ex quo fit ut motum,, & mundum ſempiternum eſſe neceſſe ſit.*

2. *Secundum argumentum, ex lib.* 8. *Phyſ. tex.* 4. *Ipſum mobile prius eſt motu, cujus eſt ſubjectum. Quare ſi aliquando motus cœpit eſſe, ſubjectum illius primi motus generatum fuit, aut ſempiternum; ſed cum generatio ſine motu fieri nequeat, alius motus prior præceſſiſſet primum motum; ſin autem mobile ſempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto eſt, aliquod impedimentum fuiſſe, vel in ipſo mobili, vel in movente, propter quod in tota æternitate motus eſſe non potuerit, illo autem ſublato, deinde motus eſſe cœperit; at talis impedimenti remotio ſine motu fieri non potuit: quare ante primum motum fuiſſet motus, quod eſt abſurdum. Nunquam igitur motus cœpit eſſe.*

3. *Tertium argumentum ex eodem libro* 10. *Tempus ſempiternum eſt: Nam ſi cœpit eſſe, verum erit dicere, aliquando tempus non fuiſſe, & non eſſe temporis prius fuiſſe, quam eſſe illius: ac prius, & aliquando, ſunt differentiæ ipſius temporis; ergo ante generationem temporis, fuiſſet tempus. Quid ſi tempus ſempiternum eſſe neceſſarium eſt, motum item oportet æternum eſſe. Ut enim in* 4. *Phyſic. oſtenſum fuit, tempus vel eſt motus vel non eſt ſine motu.*

4. *Quartum argumentum, ex eodem libro tex.* 11. *Abſque ipſo* nunc *nullum tempus eſſe poteſt: omne autem* nunc, *cum ſit præſens, eſt intermedium, nempe finis præteriti, & principium futuri: nullum igitur tempus aut eſſe aut cogitari poteſt, ante quod aliud tempus non fuerit, & poſt quod aliud tempus futurum non ſit; ab quam etiam cauſſam, motum, ſine quo tempus eſſe nequit, principio & fine carere neceſſe eſt.*

5. *Quintum argumentum, ex eodem libro tex.* 15. *Nihil inordinatum eſt eorum, quæ ſecundum naturam fiunt. Natura enim cauſa eſt ordinis in omnibus: ordo autem omnis in quadam proportione conſiſtit; infinito autem quaſi tempore Deum quieviſſe, poſtea vero aliquando mundum feciſſe, hujus autem nullam eſſe differentiam, quare nunc potius, quam prius, neque rurſus aliquem ordinem habere, non amplius Naturæ eſt opus. Nam quod ſecundum Naturam fit, ſimpliciter ac ſemper ita fit, ut ignem naturaliter ferri ſurſum: aut ſi aliquando non ita fit, ſubeſt, naturalis cauſſa & probabilis ratio poteſt reddi, cur non ita fiat, ut in monſtris evenit. Non igitur Deus ab aliquo initio mundum condidit.*

6. *Sextum argumentum, ex eodem libro tex.* 53. *& ex lib.* 2. *de Gener. tex.* 56. *Idem manens idem, ſemper eſt natum facere idem: cum igitur Deus ſemper idem ſit, & immutabilis, ac ſemper eodem modo permanens, vel ſemper mundum fecit, & faciet; vel nunquam fecit, nec unquam faciet; aliquando enim non facere, veritatem quandam arguit in opifice ineſſe.*

7. *Septimum argumentum, ex eodem libro tex.* 76. *Motus circularis non habet actu terminos, a quorum altero dicatur*

inci-

Digitized by Google

incipere, ad alterum vero terminari, ſed ſemper eſt in principio, medio, & fine, vel potius nunquam eſt principio, medio, & fine; ex quo fit, ut motum circularem principio, & fine carere neceſſe ſit.

8. *Octavum argumentum*, ex 1. de Cœlo tex. 20. *Cœlum eſt ingenerabile & incorruptibile; nam quicquid gignitur, ex contrario, & ſubjecto gigni oportet: contrariorum autem corporum contrarii ſunt motus. Porro motui circulari nullus alius motus contrarius eſſe poteſt; quo fit, ut cœlum contrario careat, ac proinde ortus & interitus expers ſit. Non igitur mundus eſſe cœpit.*

9. *Nonum argumentum*, ex eodem lib. tex. 22. *Omnes gentes faciunt cœlum locum, ſedem, atque domicilium Deorum; quod ſi locus congruens eſſe debet iis quæ in ipſo ſunt; oportet cœlum ſempiternum eſſe, quemadmodum Dii æterni ſunt. Præterea, ex omni temporum memoria, quod quidem monumentis proditum ſit, nulla unquam aut in univerſo ipſo cœlo, aut in aliqua parte ejus facta mutatio dicitur, quæ ipſum corruptioni ſubjectum eſſe ſignificet. Quin etiam ipſum nomen cœli ab antiquis impoſitum, hoc, quod diximus, non obſcure indicat: æthera enim nominare voluerunt, quod ipſum æterno, atque irrequieto ambitu circumagi viderent.*

10. *Decimum argumentum*, ex 12. lib. Met. tex. 30. *Opifex Mundi ejuſmodi eſt, ut ſubſtantia ejus ſit actus omni carens potentia; at ſi non ſemper operaretur, ſed aliquando quidem ageret, aliquando autem ab actione vacaret, interdum eſſet opifex potentia, interdum actu: quare non eſſet omnino expers potentiæ. Ab æterno igitur Mundum condidit.*

11. *Undecimum argumentum* ex eodem lib. tex. 48. *Optima ac perfectiſſima diſpoſitio intelligentiarum eſt movere orbes, & quæ ſub ipſis ſunt, ſic enim ſuam bonitatem & perfectionem aliis rebus communicant, quod eſt maxime proprium boni, & perfecti: hac enim ratione evadunt cauſſæ aliarum omnium rerum in genere cauſſæ efficientis, & finis. Quare ſi mundus non eſt æternus, Intelligentiæ ab æternitate okioſæ, ac imperfectæ fuiſſent.*

12. *Duodecimum argumentum*, ex 8. libro Phyſ. tex.

 48. &

48. & 56. *Deum & natura ſemper faciunt ex poſſibilibus, quod melius eſt; melius autem eſt mundum eſſe, ac ſemper eſſe, quam non ſemper eſſe; eſt autem hoc poſſibile: qui enim de novo factus eſt, potuit antefieri, & ab æterno fieri: niſi forte potentia Dei varietur ſuſcipiens magis & minus. Porro, ſicut melius eſt eſſe, quam non eſſe, ita melius proculdubio eſt ſemper eſſe, quam non ſemper eſſe; mundum igitur ſemper fuiſſe, & ſemper fore melius eſt, quam non ſemper fuiſſe: Ergo Deus ab æterno mundum fecit.*

Reſpondetur ad argumenta Ariſtotelis.

13. IN *primi, ſecunda, & octava ratione, ponitur ac ſumitur, quaſi certum & indubitatum, creationem eſſe omnino impoſſibilem, hoc eſt nullam rem ex nihilo fieri poſſe; omnemque productionem cujuslibet rei, vel eſſe motum, vel cum motu neceſſario conjunctam. Quod fundamentum quam ſit vitioſum & fragile, perſpicuum eſt ex iis, quæ docuimus quinto libro hujus operis, ubi de creatione diſſeruimus & multis argumentis probavimus, creationem non eſſe impoſſibilem. Quare ſupradictas tres rationes Ariſtotelis, quæ tali fundamento nituntur atque fulciuntur, infirmas eſſe eſt neceſſe. Nam & primam materiam, & primum mobile & omnes cœlos de novo productos eſſe dicimus, non per motum phyſicum & ex aliquo ſubjecto, ut Ariſtotiles argumentatur; ſed per creationem ex nihilo.*

14. *Ad* 3. *Illa vocabula* (*prius*) & (*aliquando*) *hic non deſignant ullas differentias temporis veri & realis; ſed vel imaginarii, vel tantum ſignificant motum non ſemper fuiſſe; non ſecus ac illa* (*extra*) *vel* (*ſupra*) *mundum nihil eſſe, quo modo loquendi utitur Ariſt.* 1. *lib. de Coelo tex:* 90. *non ſignificant differentias loci, cum extra & ſupra primum coelum nulla ſit differentia veri loci. Ad* 4. *Ejuſdem ſententiæ eſt, negare motum & tempus æternum eſſe, ac omne nunc eſſe medium inter præteritum & futurum: qui enim diceret aliquam lineam, cujus extrema non cernuntur, finitam eſſe, negaret utique omne punctum illius*

illius lineæ medium eſſe, ideſt principium, & finem lineæ. Quare ſumitur in argumento id quod eſt in quæſtione. Ad 5. Ratio concluderet, ſi Deus ex neceſſitate mundum feciſſet; oportet enim, aut mundum æternum eſſe, ſicut eſt Deus, vel Deum non ſemper fuiſſe idoneum ad efficiendum mundum. Cum autem nulla neceſſitate adductus Deus, ſed libere quæ extra ipſum ſunt, producat, quemadmodum in iis quæ fiunt a libero arbitrio non eadem ratio quærenda eſt, atque in rebus naturalibus quæ fiunt ex neceſſitate quadam naturæ, atque eodem fere modo: ſic etiam in Dei operibus non eſt idem requirendum, quod in aliis rebus; nec ea ſunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturæ aſtringenda. Neque vero ſi voluntatis Divinæ nulla ratio certa, & manifeſta aſſignari poteſt, cur tunc & non ante fecerit, ideo quod dicimus negandum eſt: quam enim multa ſunt, quæ non propterea negamus, quod eorum cauſſæ non lateant? Ad 6. Ab agente per intellectum cujuſmodi eſt Deus, prodit effectus, non ſecundum eſſe illius, alioquin omnia haberent eſſe Divinum, nec poſſet diſtinctio rerum corporearum, & incorporearum ab ipſo immediate proficiſci: ſed tantum ſecundum præſcriptionem atque definitionem intellectus, & determinationem voluntatis Dei. Unde licet Deus æternus ſit, tamen quoniam ab æterno voluit mundum facere, non quidem æternum, ſed novum, ideo non æternus, ſe novus extitit. Fuit igitur in Deo æterna voluntas, ut eſſet mundus novus. Quare, nec in eſſe, nec in intellectu, nec in voluntute artificis, ob novam multitudinem mundi, mutatio ulla contigit. Ad 7. Principium & finis motus circularis, non penes mobile tantum attendi debet, alioquin nullus corporis rotundi motus, ut pilæ vel globi, aut initium, aut finem habere poſſet; ſed penes motorem, qui ab æterno decreverat ut aliquando motus cœli inciperet: fuit autem motus circularis cum cœlo productus a Deo: vel effectus eſt ab intelligentia, quæ cum primum orbis cæleſtis eſt a Deo conditus, vim ſuam ad eum movendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat in parte circuli tertium aliquod initium unde incæperit, habet tamen ex parte moventis intelligentiæ (pendet autem ex moventi duratio motus) quæ non ſemper movit,

Digitized by Google

ſed ab aliquo principio cæpit movere. Ad 9. Ut verum ſit, cœlum ab omnibus putari locum Dei, non tamen ex eo efficitur, ut ſempiternum ſit, quemadmodum Ariſtoteli placuit: non enim cœlum ſedes, ac domicilium Dei eſſe dicitur, quaſi Deus illo indigeat ad conſervationem, vel habitationem; ſed quia in eo ſupra cæteras res creatas vim, magnificentiam, atque gloriam ſuam clariſſime oſtendit. Vide enim, quam multos ipſe ex antiquis philoſophis commemoret, & in 2. tex libri 8. Phyſ. & in ultima parte primi libri de Cœlo, qui longe aliter ſenſerunt, quam Ariſt. non facientes mundum æternum ſicut ipſe facit. Quod autem, nec in cœlo, nec in aliqua parte ejus ulla unquam mutatio viſa fuerit, id quidem arguit cœlum eſſe incorruptibile, & ingenerabile motu phyſico, non autem non eſſe productum a Deo per creationem. Ad 10. Eſſe opificem, vel creatorem, eſt reſpectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter exiſtens; in Deo autem non niſi ſecundum rationem, & terminative. Quare aliquid de novo facere, nullam novitatem, aut varietatem ponit in Creatore, ſed tantum in creaturis; ideo enim dicitur de novo creatur ab ipſo, propter novitatem creaturæ, non ipſius Creatoris. Sed hoc infra exponetur accuratius. Ad 11. Otioſum & imperfectum eſt, quod non obtinet finem ſuum, aut caret diſpoſitione neceſſaria ad conſequendam perfectionem ſuam. Dei autem, qui per ſe & abſolute eſt beatus, ac ſibi ſufficiens, finem aut perfectam aliquam diſpoſitionem ponere in relatione aliqua ad creaturas, quarum ipſe eſt auctor, abſurdum eſt. Sicut igitur Deus ex ſe habet eſſe, & non in ordine vel ex relatione ad creaturas: ita ex ſe habet omnem ſuam perfectionem. Itaque, licet nulla eſſet res creata, nihilo minus tamen Deus æque atque nunc eſt, beatus & perfectus eſſet. Ad. 12. Non poteſt mundus æternus eſſe, aut certe melius eſt eum non fuiſſe æternum: non quidem, quia opifex non fuerit ſemper æque potens, & idoneus ad efficiendum mundum; ſed quia vel repugnat creaturæ, ut Creatori ſuo coæterna ſit; vel quia poſita æternitate mundi, permulta videntur inde abſurda ſequi, ut infra monſtrabimus; vel quia cum mundus ad demonſtrandam Dei gloriam conditus ſit (omnia

enim,

Digitized by Google

enim, ut eſt in ſacris literis, propter ſemetipſum operatus eſt Dominus) ejus infinita potentia, libertas voluntatis, providentia omnium rerum, denique perfecta independentia a rebus creatis, clarius elucet in nova effectione mundi, quam in ejus æternitate.

Verum de argumentis Ariſtotelis hæc ſint dicta: deinceps ad expoſitionem & confutationem eorum argumentorum, quibus æternitatem mundi Proclus pugnaciter præfracteque defendit, veniamus. Hæc autem argumenta ex eo opere, quod Philoponus eadem de re contra Proclum ſcripſit (nam Procli pro æternitate mundi ſcripta, interciderunt) depromemus. Et quæ Philoponus refellens Proclum, cognitu digna prodidit, ea nos in hanc noſtram diſputationem, ſuo quodque loco, inſeremus (a)

Vi-

(a) Mihi & Ariſtotelis argumenta pueriles captiunculæ videntur, & Pererii confutatio tota e veteribus Scholæ præjudiciis pendens, ut conſeam paucis retractanda omnia. Ac prima quatuor argumenta ex Peripateticæ tantum ſectæ & peculiaribus decretis, non ex rationis æternæ & naturæ ſcitis concludnntur; itaque cogere neminem poſſunt, niſi qui Ariſtotelis ſacramento teneatur. Quis ea dabit *materiam ingenerabilem eſſe & incorruptilem: Generationem ſine metu fieri non poſſe: tempus*, quale Ariſtoteles concipit, in motu poſitum, & motu emenſum, *eſſe ſempiternum*, quibus quatuor illa inædificata ſunt argumenta. Quibus de rebus quoniam a nobis plura ſæpe dicta ſunt in prima parte, nihil hic longius diſſerere attinet. Monuiſſe tantum hoc in loco ſufficit, decreta illa Peripateticæ Scholæ nec ipſa per ſe eſſe perſpicua, nec eſſe *ἀποδεικτικῶς* demonſtrata: adeoque eſſe inſtar civilium legum, quæ unam quidem gentem, non omnes præſertim liberas obligare poſſint.

Jam quintum & ſextum argumentum vim quidem ſuam haberent integram, ſi Deus neceſſitate naturæ ſuæ, quod Ariſtoteles cenſuit, extra ſe agere. At quoniam hoc cum natura perfectiſſima pugnat, id quod ſæpe a nobis demonſtratum eſt: eum tantum movere poſſunt, qui arrogantiſſime ſibi perſuadeat, nullas alias Deo ſubeſſe agendi rationes, niſi quas ipſi intelligere queamus. Animadvertamus autem hoc in loco, quintum argumentum ex Leibnitiano *rationis ſufficientis* principio vim ſuam accipere, nam inde ſæpe veteres argumentatos legimus.

Septimum vero argumentum illud eſt, quod univerſum originem habuiſſe aliquam perſpicue demonſtrat, tantum abeſt ut Ariſtotelicæ cauſæ faveat. Nam naturalis motus, quod & docent philoſophi omnes, & eſt per ſe manifeſtum, rectilineus eſſe debet. Motus curvilineus ex conflictu duarum virium, *gravitationis*, & *projectio-*

Viginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & ſolutiones eorum.

Primum argumentum Procli.

15. SI mundus ortum habet, cur non ante factus fuit, quam nos aſſerimus eſſe conditum? præſertim cum Deo tribuamus infinitam facultatem, & aſfirmemus mundum multo ante potuiſſe condi.

Reſ-

---

jectionis, naſcitur: itaque natura ſua naturali imperu rectilineo poſterior eſt. Quare habuiſſe mundum originem aliquam nihil æque clare oſtendir. At octavum argumentum, quo ſæpe mundi æternitatem tuetur Ariſtoteles, ne valde quidem antiquum eſſe probat. Nihil enim exploratius eſſe poteſt, ſi & analogiæ leges ſequamur, & phænemena Stellarùm obſervemus, quam eaſdem generariones, corruptiones, mutationes in Cœlo obtinere debere, quæ in ſyſtemate noſtro Planetario locum habent. Nam & ſunt Stellæ fixæ totidem Soles, ac matetia, æque ut Sol, mutabili conſtant; & earum, ſi qui ſunt, Planetæ, itidem ut noſtri. Naturæ viciſſitudinis obnoxii ſunt. Quid quod novæ Stellæ exoriuntur interdum, vetereſque evaneſcunt? Nam & Hipparcus novam primus in Cœlo Stellam obſervaſſe fertur! & anno 1575. novam itidem in Caſſiopea Cornelius Jemma, quam iterum conſpicati ſunt Tichonis diſcipuli an. 1574. & *Stellam miram* in collo Balenæ an. 1596. David Fabricius: aliam in collo Cycni an. 1600. Guglielmus Jaſon: aliam in Serpentatio an. 1650. diſcipuli Kepleri; aliam Hevelius 1670. Itaque qui dubitat totam rerum naturam, quacunque univerſum patet, continuis mutationibus eſſe ſubjectam, nec hoc ordine, quam perennem intuemur, contineri, niſi potentiſſima & ſapientiſſima Dei manu, is ne latum quidem unguem in phyſicis profecit.

In quatuor tandem poſtremis argumentis nihil ego immorabor: ſunt enim aut inepta, aut iiſdem ſectæ præjudiciis, quibus ſuperiora aliquot, ſuperinſtructa. Nam quis non ſubrideat, quum audit, neceſſe eſt Cœlum eſſe æternum, ut conſentaneam naturæ ſuæ ſedem æternæ Dei natura habeat? Id enim vero obtinet in ſubſtantiis *formaliter extenſis*, qualis Dei natura non eſt. Quid, inquit aliquis, nihil ne ſpatii ante conditum mundum erat? punctone geometrico Dei natura coarctabatur? Ego his quæſtionibus reſpondendum non eſſe cenſeo, quæ totæ ſunt e phantaſia noſtra depromatæ. Locum enim Deo æternum dare aliquem volumus, quod nihil niſi in loco eſſe conſuetudine corporum excogitare valeamus. Naturam Dei effingere & delineare magis amamus, quam intelligere; nec nos unquam ingenii noſtri ſtupiditatis & craſſitudinis pudet.

Reſponſum ad primum Procli argumentum.

16. *Sicut, quia infinitum, aut in magnitudine, aut in numero, actu in natura conſtare non poteſt, (ut plurimis, firmiſſiſque rationibus demonſtravit Ariſt. tum in 3. lib. Phyſ. tum in* 1. *libro de Cœlo) ſed neceſſe eſt rerum omnium & molem, & numerum finitum eſſe, ridiculum eſt quærere, cur non plura, & majora in mundo procreata ſint a Deo; quandoquidem ſine dubio poterat id facere; etenim cum illa quantacunque, & quotcunque forent; oporteret eſſe finita, ſemper eadem maneret dubitatio, cur non plura, & majora facta fuiſſent. Eadem ratione dicendum eſt de mundo; cum enim res mundi, ſicuti nec magnitudine, atque numero; ſic nec duratione infinitæ creari potuerint (ut mox docebimus) ſed neceſſe eſt omnia aliquando primum cœpiſſe; ridiculum eſt quærere, cur non ante mundus factus fuerit: ſemper enim eadem hæreret quæſtio: Adde quod tunc, & non ante factum eſſe mundum, pendet ex voluntate ſola opificiis, cui tunc libuit facere, & non antea: ea enim agentia, quæ voluntarie, ac libere operantur, plerumque ita agunt, tantum quia ſic volunt, ut pictor pingit nunc & non poteſt, tantum, & non plus, interdum non aliam ob cauſam, niſi quia ita vult. Quocirca in his verum eſt illud, quod vulgo jactari ſolet, ſit pro ratione voluntas. Et licet Deus nihil agat ſine ſumma ratione, mundumque tunc, & non ante vel poſt factum eſſe, non caſu acciderit; rationem tandem hujus rei quærere, ac perſcrutari velle, ſtultum eſt; cum plurimarum rerum, etiam viliſſimarum, quas ante oculos habemus, & ſenſibus uſurpamus, cauſſas penitus ignoramus. Satis igitur ſit, Mundum vel non potuiſſe, vel non decuiſſe fieri ab æterno; cur autem non ante, aut poſt ſit factus, quam eſt factus, cum id ex libera Dei voluntate pendeat, & occulto nobis ejus conſilio, præſtat pie ignorante, quam curioſe ac ſuperbe perſcrutari.*

Secun-

Secundum argumentum Procli.

17. DE natura boni eſt, ſeipſum cum aliis communicare, ſuamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri poteſt, impertiri, & id maxime convenit ſummo bono, qui Deus eſt. At ſi mundus non ſit ab æterno, per æternum (ut ita dicam) tempus Deus nihil egit & ſuam bonitatem non communicavit. Quæro, aut potuit ab æterno mundum creare, aut non; ſi potuit, voluit etiam: quare fecit: quid enim ei obſtare potuit? ſi noluit, ergo non eſt ſumme bonus, & invidia tangitur: id quod impium eſt cogitare, ne dum loqui, aut ſentire. Sin autem voluit, ſed non potuit, ergo eſt finita vi, & circumſcripta facultate præditus, & inequabilis, & non ſimpliciſſimus, quando in eo non eſt eadem ac par voluntas & virtus, atque potentia.

Ad ſecundum argumentum Procli.

18. *CUm dicimus mundum ab æterno non fuiſſe factum, nec de bonitate, nec de potentia opificis quidquam detrahimus: ſed aſſerimus æternitatem adverſari, ac repugnare conditioni ejus, quod ſit. Si enim mundus a Deo factus eſt, ab eo ſuum eſſe, ac durationem accepit; at ſi coæternus ipſi fuit, non potuit accipere. Nam quod ſemper eſt, quomodo ad ipſum eſſe produci poteſt? omnis enim productio aliquid novum neceſſario ſignificat, loquor de productione creaturæ, quæ fit ad extra. Præterea, ſi mundus ſuperatur ab opifice in eſſentia, in viribus, in actione atque perfectione, ſuperabitur etiam in eſſe, ac duratione; quare mundus erit poſterior ipſo, & non coæternus ei. Nullam enim, neque naturæ, neque artis procreationem cernimus, in qua cauſa non antecedat effectum. Præterea, ſi mundus eſt ab æterno, ſequentur hæc abſurda; infinitum eſſe tranſactum erunt enim uſque ad hanc diem infiniti anni tranſacti: & dari majus infinito: nam numerus annorum tranſactus infi-*

infinitus, augetur per additionem annorum, qui ſequuntur: & multiplicari infinita, nam ſi ſpecies cum mundo ſunt æternæ, ſecundum unamquamque ſpeciem erunt tranſacta infinita individua, imo erunt præterita infinities infinita: nam uſque huc præterierunt infinitæ horæ, & infinitæ dies, ſimiliter hebdomadæ, menſes, anni, luſtra, ſæcula, & alia hujuſmodi infinita. Infinitum autem, neque a finito, neque ab infinito pertranſiri poſſe demonſtrat Ariſtoteles 6. lib. Phyſic. Præterea eſſent actu infinitæ animæ rationales, & in unoquoque homine una: Nec valet dicere, infinitum in actu uno repugnare iis, quæ materia, ſituque carent. Nam Ariſt. in 3. Phyſ. 41. de omni numero univerſe loquens aſſerit eum infinitum eſſe nullo modo poſſe, Neque etiam valet dicere, Mundum ſecundum partes æternas, ut Angelos, & Orbes cœleſtes ab æterno exiſtere potuiſſe, non autem ſecundum partes corruptibiles, & quæ per ſucceſſionem multiplicantur; hoc enim eſt dicere mundum non niſi imperfectum, ac mutilum exiſtere potuiſſe. Neque rationi conſentaneum eſt dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab æterno fieri potuiſſe, ignobiliora vero, atque imperfectiora non potuiſſe, ſi enim quod majus eſt potuit fieri, ergo etiam, quod minus eſt: & ſi corpora cœleſtia fuiſſent ab æterno, æterno tempore fuiſſent privata ſuo motu naturali; quorſum enim ab æterno moverentur, ſi nihil potuit ab æterno per motum produci? & ſic ab æterno Intelligentiæ motrices fuiſſent otioſæ, & ſane hoc non dicitur convenienter congruenterque ſententiæ Ariſtotelis, qui & motum cœli, & ſpecies omnes, & generationem æternam eſſe pluribus in locis manifeſte aſſerit. Præterea, hinc neceſſario fieret, ut infinitum, qua infinitum eſt, cognitum eſſet. Intelligentiæ enim, cum æternæ fuerunt, infinitum, quod jam tranſactum eſt, cognoſcerent: nam ſi cogitationem horum inferiorum ipſis adiment, attamen converſionem cœleſtis globi, quam quæque conficit, neceſſario cognoſcit; converſiones autem ejuſcemodi quemadmodum & dies innumerabiles jam extiterunt. Quocirca infinitum perceptum ab ipſis fuiſſet. Niſi quis (quod tamen abſurdiſſimum eſt) fingeret oblivionem præteritarum rerum in eas cadere. Quod ſi infinita cognoſcunt, unaquæque erit infini-

tæ virtutis, ac eſſentiæ; nam plura ſimul perfecte cognoſcere, eſt majoris perfectionis; ergo ſimul infinita, erit perfectionis infinitæ, erunt igitur non unum infinitum actu, verum complura.

Si quis autem putet, Mundum, & ſi non eſt æternus, potuiſſe tamen fieri ab æterno, poſſet aliter ad hoc argumentum ita reſponderi. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamen facere noluiſſe, quoniam ità melius erat; vel quia ex nova molitione mundi, manifeſtius; certiuſque cognoſcitur perfectio, & gloria Dei (cujus cauſa mundus eſt conditus) quam ex æternitate ejus: vel alias ob cauſas, quæ nos mortales humanæ inſcitiæ caligine circumfuſos, ceu alia pleraque, latent (*a*).

Ter-

(*a*) Imbecilia mihi videntur omnia, quæ huic Procli argumento reponit Pererius, Nimis eſt Peripateticus. Quod ſi Proclus ea Ariſtoteles dogmata ignorare ſe fateatur? Quid ſi ab iis diſſentiat? Neque enim ea omnia, quæ Pererius *abſurda* vocat, ex æternis rationibus fluunt, ſed ex peculiaribus, Peripateticæ Scholæ decretis. Ac vero infinita eſſe aliis infinitis majora tam eſt perſpicuum quam, infinitam ſuperficiem eſſe linea infinita majorem. Itaque ſuper ea re majus eſt Mathematicorum conſenſus. Quod ſi infinitum infinito majus excogitare cum ratione non pugnat, ne eſſe quidem pugnabit. Sed & infinitum *actu* exiſtere tam non pugnans recentibus eſt philoſophis, quam non mundanam extenſionem eſſe undequaque infinitam, & ſingulas materiæ partes minores alias continere numero & exiguitate infinitas. Ad argumentum Procli quod attinet, adeo illud Auguſtino viſum fuit difficile, ut de Civit. lib. 12. c. 17. fateatur ſe non videre, qui poſſit intelligi, Deum per æternitatem ceſſaviſſe, poſtea fuiſſe operatum. Et lib. XII. cap. 15. ſe in ea re affirmare aliquid pertimeſcere ait. Inde eſt, ut veteres quidam Theologi crediderint Deum diu ante corporeum mundum creatum per plures æternitates, ut loquitur Hieronymus. Angelos creaviſſe. Ego vero in Procli argumento duo eſſe ſophiſmata video. Quærit enim, potuit Deus ab æterno mundum efficere? demus. Quærit iterum, voluit? Id ſi neges, individum fuiſſe Deum concludit ſi affirmes, concludit factum. Bina ſophiſmata. Nam & velle potuit ab æterno, quod efficeret in tempore, quod quamvis non admodum clare intelligo, pugnare tam non video: & ſi noluiſſet, quum nihil dum exiſteret, qui rei invidere malus potuit bonitatem? Itaque tota argumentatio nullam habet vim, niſi in verborum & notionum involucro.

Digitized by Google

Tertium argumentum Procli.

19. ALiqui effectus ſunt ſimul cum ſuis cauſis efficientibus, neque priores, neque poſteriores ipſis: exempli gratia, corpora opaca, quæ ſunt in lumine, ſunt ſimul cum ea umbra, cujus cauſa ſunt. Sol etiam efficit lumen, cum quo tamen ſimul eſt, neque antecedens ipſum, neque ſubſequens: Ergo mundus, etſi a Deo ſit conditus, nihilominus tamen poteſt eſſe coæternus ei. Neque pugnant hæc inter ſe, ut effectus ſit tempore ſimul cum ſua cauſa efficiente.

Ad tertium argumentum Procli.

20. *EXemplum umbræ vitioſum eſt duabus de cauſis: primum quidem, quoniam umbra non eſt per ſe res aliqua, ſed tantum mera negatio, ſeu privatio luminis; at Mundus eſt res quædam habens conſiſtentiam. Sed dicet quiſpiam, umbram non eſſe meram negationem luminis; alioquin eſſet tenebræ: atqui in umbra colores cernimus, qui ſine lumine videri nequeunt; eſt itaque umbra lumen quoddam imperfectum. Verum hoc ſolvitur ad hunc modum. Umbra lumen quidem habet, at non a corpore cujus eſt, ſed ab illuminante; quod tamen lumen illud ſit imperfectum & majori perfectione carens (id quod privationem quandam eſſe conſtat) cauſa eſt ipſum corpus opacum: impedit enim, obſtatque, ne illa pars aeris poſſit perfecte illuſtrari a Sole. Recte igitur in principio dictum fuit, umbram, quatenus efficitur a corpore opaco, ſolum eſſe privationem luminis: nam umbra ut eſt lumen, eſt ab illuminante; ut eſt ſuboſcurum & imperfectum lumen, eſt ex corpore opaco. Deinde, alio quoque vitio exemplum umbræ laborat: neque enim omnino verum eſt, corpus quod eſt in lumine, umbram neceſſario amittere. Nam ſi Sol in eo puncto ſit, quod corpori reſpondet ad verticem, quemadmodum apud eos occidere ſolet, qui incolunt loca ſubjecta Æquatori, vel quæ uſque ad Tropicos extenduntur, palam eſt ſine umbra eſſe ibi corpora ſubjecta, ea certe,*

quæ

Digitized by Google

quæ, cum terra ita continuata ſunt, ut nihil aeris interjectum ſit. Umbra igitur, tum quia non neceſſario producitur a corpore quod eſt in lumine, non poteſt eſſe imago, & exemplum idoneum ejus, quod in præſentia inquirimus.

Alterum exemplum nihilo plus valet ad propoſitum concludendum, quam prius. Etenim lumen Solis eſt duplex: Unum, quod in ipſius Solis globo hæret, quod Solis ut aſtrum quoddam eſt, eſſentiam proculdubio conſtituit; ab eo enim Sol obtinet, & ut ſit Sol, & ut Sol nominetur: quocirca effectus ejus eſſe nullo modo poteſt. Mundus igitur, qui effectus a Deo eſſe, & ad naturam ejus nulla ratione pertinere ponitur, non recte comparatur cum tali lumine. Alterum lumen eſt, quod a Sole diffunditur per aera ipſum colluſtrans; hoc autem ſubinde gigni, atque interire, conſtat ex eo, quod ipſum excipiunt tenebræ, & Sol nubibus obducto, interciditur. Tale autem lumen dependet a Sole, habens eſſe ſuum in fieri, perinde atque motus, & tempus. Unde, cum primum corpus, quod illuminat, disjungitur, ſtatim quod erat in aere lumen ita deficit, ut amplius non ſit. Exiſtimamus igitur ſemper in aere novum lumen gigni. Nam non aliter per continuationem quandam a corpore lucido lumen in aera defluit, quam aqua de fonte ſcaturire ſolet: vel certe moto Sole non idem lumen manet in aere, ſed aliud atque aliud gignitur; non enim lumen eſt corpus, quod moto Sole ipſum quoque ex uno loco in alium locum ſecundum Solis motum moveri queat, ſed eſt accidens in ſubjecto ſic inhærens, ex eoque ſic pendens, ut ſine interitu ſui ab eo non poſſit abjungi. Neque vero lumen, quod eſt in aere tantummodo interit; verumetiam illud, quod cœleſtibus globis impertitur a Sole. Cui rei fidem faciunt eclipſes Lunæ, cujus lumen in defectionibus quidem totum confertim deficit, ſenſim autem in reliquo toto tempore. Cætera autem aſtra idem lumen perpetuo retinere videntur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurrere poteſt, quod ea obſcurare queat. Tale autem lumen obnoxium eſſe interitui, etiam ipſe Proclus affirmat in eo libro, quem ſcripſit de lumine. Quare lumen, quod eſt a Sole profectum, non erit ſimul perpetuo

cum

cum ipſo Sole. Non igitur refert ſimilitudinem Mundi, qui ponitur una eſſe ab æternitate cum ipſo opifice. Ex hiſce igitur, quæ diximus, perſpicuum factum, eſt neutrum Procli exemplum ad oſtendendum Mundum coæternum opifici eſſe potuiſſe, accomodatum eſſe (a).

Poſſet etiam argumento Procli aliter occurri. Etenim ſi ponatur umbra & lumen eſſe ſuis cauſis efficientibus coæterna, nihil videtur ſequi manifeſte abſurdum & impoſſibile. At opinioni quæ ponit mundum Deo coæternum, neceſſario & aperte conſequentia ſunt quamplurima graviſſimaque incommoda, quæ ſupra in confutatione ſecundi argumenti indicata ſunt, & infra ſubtilius exponentur. Qui autem opinantur Mundum potuiſſe fieri ab æterno, reſponderent, Proclum quidem ſuo illo argumento probare Mundum potuiſſe fieri coæternum Deo, quod ipſi non negant: non tamen fuiſſe factum æternum; id quod nunc in quæſtione verſatur.

Quartum argumentum Procli.

21. EST æterna Idea Mundi, ad quam Deus reſpiciens, Mundum fabricatus eſt: Ideæ autem eſſentia in eo conſiſtit, quod eſt exemplar eſſe alterius, quod eſt imago ejus. Exemplar autem & imago, cum ſint ex numero eorum, quæ cum alio conferuntur, ſimul ſunt, neque unum ſine altero conſtare poteſt. Ex his neceſſario conſequens eſt, ut quandoquidem Idea & exemplar Mundi æternum eſt, Mundus itidem, qui eſt imago ejus, ſit æternus. Alias neceſſarium eſt, aut exemplar non eſſe æternum, ſi imago ejus non ſit; aut eſſe exemplar ſine imagine; aut Mundi exemplar nul-

(a) Eſt & in hac reſponſione purus putuſque Peripateticus. Ignoſcenda homini meliora non edocto vetus illa luminis theoria. Ego potius noluiſſem tamdiu in Procli exemplis immoratum. Quid eſt enim in his exemplis præter vim diſſitæ analogiæ, qua demonſtratur, nihil pugnare cum ratione, fieri mundum potuiſſe ex tota æternitate? Id autem, quod Auctor noſter paulo poſt agnoſcit, Scholæ plurimi, & acutiſſimi docuerunt. At in quo quæſtio verſatur, mundum revera ex tota æternitate fuiſſe, exempla illa demonſtrare non poſſunt.

lum eſſe ; quorum omnium nihil eſt quod cum veritate, ac recta ratione non pugnet.

Ad quartum Argumentum Procli.

22. *PRima Hypotheſis , eſſe Ideas omnium rerum , quales Plato ponebat , Platonis quidem illa eſt ſententia , verum difficilis creditu , & ab Ariſt. plurimis locis acerrime oppugnata , & pene labefactata . Cæterum , diſputationis gratia , concedamus eam Proclo . Altera tamen , quam ei ſubjungit , eſt manifeſte falſa : nempe , quod eſſentia Ideæ ſit referri ad aliud , hoc eſt eſſe exemplar alterius . Etenim , aut Idea Mundi eſt ſubſtantia ; aut non eſt ; & ſane Plato Ideas ſubſtantias primas & nobiliſſimas eſſe cenſet ; & cum Mundum animal quoddam perfectum , & ſubſtantiam eodem ſtatu permanentem appellet , multo magis ipſum ejus Archetypum ſubſtantiam eſſe oportet . Si Idea Mundi ſubſtantia eſt , eſſentia ejus non conſiſtet in relatione ad aliud ; eſt enim ſubſtantia ens abſolutum , nullius vel ſubjecti vel termini adminiculo , ut conſiſtat , indigens : ea vero quæ referuntur ad aliud , accidentia ſunt , & non per ſe choærent , ſed fundantur in alio ; & opponuntur inter ſeſe , quæ ſubſtantiæ nullo modo conveniunt . Non erit igitur eſſentia Ideæ , exemplar eſſe alterius , & referri ad aliud . Quod ſi Idea Mundi , non in eo , quod ſit exemplar Mundi , ſuam eſſentiam obtinet , non eſt neceſſe , ſi Idea Mundi æterna fuerit , continuo Mundum quoque æternum fuiſſe . Sicut , quia eſſentia Sophroniſci non poſita in eo , quod eſt eſſe Patrem Socratis , non ſequitur , ut ſtatim atque fuerit Sophroniſcus , fuerit etiam Socrates , ſed bene cum primum Sophroniſcus cœpit eſſe pater , tum quoque neceſſario fuit Socrates . Sicuti etiam Rex eſt exemplar ejus imaginis , quæ ad ſimilitudinem illius effingitur , & tamen quia eſſentia Regis non conſiſtit in eo , quod eſt exemplar eſſe alterius , non ſequitur , ut ſtatim atque Rex fuit , etiam fuerit imago ejus . De Idea Mundi eodem plane modo & ſentiendum , & loquendum eſt . Si autem Ideæ ſubſtantiæ non ſunt per ſe ſubſiſtentes , erunt notiones , ac rationes quædam ſecundum*

dum quas opifex, qui eas animo comprehenſas tenet, operatur. At ne ſic quidem neceſſe erit ut una cum rationibus artificialibus ſint opera, quæ ſecundum ipſas fiunt. Etenim domorum, & navium fabricatorem eſſe licet, qui domus, vel navis ideam in mente habeat, nondum tamen eam fabricetur. Quare, ne ſic quidem neceſſario ſequitur, ut ſi Mundi Idea ſempiterna ſit, mundum quoque ſempiternum fuiſſe neceſſe ſit. Quinimo, ſi Deus qui ſumma Providentia omnia gubernat, res antequam ſint, prævidet atque præcoſcit, ut eſt communis omnium animis inſita ſententia, & hoc teſtatur Proclus in opere, quod De decem contra Providentiam dubitationibus *compoſuit, & Plotinus in libro, quem* De iis quæ mente percipiuntur, *&* De Bono *conſcripſit; palam eſt, omnibus rebus, quæ oriuntur, Ideas, & rationes Architectrices antecedere. Denique, ſi Deus ageret ex neceſſitate naturæ, fortaſſe Procli argumentum probabilius eſſet: cum autem non ſic, ſed libere agat, nec ejus naturalis perfectio ex Molitione Mundi pendeat, ut ſupra oſtendimus; nulla ratio eſt, ex æternitate Idearum, quæ naturaliter ſunt in Deo, quin etiam re ſunt idem quod Deus, æternitatem rerum, quæ libere a Deo ad earum, quæ in ipſo ſunt, Idearum ſimilitudinem effectæ ſunt, velle concludere. Nam nec homines, qui ex arte operantur libere, neceſſe eſt ſimul atque alicujus operis formam, & Ideam animo expreſſam tenent, opus ipſum perficere: ſed plerumque evenit Ideam operis eſſe ipſo opere antiquiorem.*

Quintum Argumentum Procli.

23. CAuſſa efficiens, aut ſemper eſt actu, aut aliquando eſt poteſtate tantum; & ſi quidem actu ſemper ſit, effectus etiam ſemper erit; cauſſa enim ſi actu fuerit, effectus actu erit, & ſi illa potentia, hic quoque potentia. Præterea, id quod eſt potentia, reducitur ad actum, ab eo quod eſt actu, ut calidum potentia a calido actu: ſimiliter opifex potentia, evadet artifex actu, ab eo qui eſt jam actu opifex. Opifex igitur Mundi, vel ſemper fuit actu efficiens, & Mun-

dum item ſemper fuiſſe neceſſe eſt ; vel aliquando fuit in potentia efficiens ; ergo ab alio efficiente , qui actu fuit, reductus eſt ad actum. Sed quæro de hoc, an ſemper reducebat illum ad actum , & ſic ille ſemper actu fuiſſet opifex, id quod repugnat poſitioni , vel non ſemper reducebat, ſed poterat tantum reducere , ergo erat aliud , a quo ex tali potentia ad talem actum traheretur ; & ſimilis quæſtio de hoc fiet, & de alio item atque alio ; aut igitur erit progreſſus in infinitum in efficientibus, quod manifeſte falſum, atque adeo impoſſibile eſt ; aut neceſſario fatendum erit , opificem Mundi, ſemper actu efficientem fuiſſe, & proinde Mundum ſemper extitiſſe. Quare Mundus æternus eſt.

Ad quintum argumentum.

24. *DUplici ſignificatione nomen potentiæ uſurpatur apud Philoſophos. Primo, pro naturali quadam habilitate, uti puerum adhuc rudem, dicitumus potentia grammaticum eſſe, propterea quod ſit aptus ad eam diſcendam. Deinde, pro habitu, quo præditus poteſt bene prompteque operari, ſed fortaſſe vel aliis rebus occupatus, vel quia non vult, nequaquam operatur: ut qui jam artem grammaticæ didicit, poteſt quidem, at non ſemper grammatice agit. Et hic quidem habitus reſpectu prioris potentiæ poteſt appellari actus, ſed reſpectu earum actionum, quæ proficiſcuntur ex ipſo, dicitur potentia. Poteſt igitur hic habitus, ſi comparetur cum præcedente potentia, nominari actus primus, ad differentiam ſecundi, qui oritur ex ipſo: ſi vero confeχatur cum actu, quem ipſe gignit ac parit, poteſt rite nuncupari potentia ſecunda, ad differentiam primæ, quæ præcedit talem habitum. Eſt igitur duplex potentia, prima, & ſecunda: duplex item actus, primus, & ſecundus. Sed potentia ſecunda, & actus primus, re non differunt, ſed ratione tantum, atque hanc quidem diſtinctionem potentiæ, tradit Ariſt. in 8. lib. Phyſi. tex. 32. & lib. 2. de Anima, tex. 54. & 55.*

Ex his perſpicuum eſt, illud primum pronunciatum Procli, ſi cauſa eſt actu, effectus quoque erit actu; intelligendum

ctum eſſe de actu ſecundo, non primo. Exempli gratia, ſi præceptor actu docet Grammaticam, neceſſe eſt aliquem eſſe, qui actu doceatur Grammaticam; & ſi ædificator jam ædificet, erit quoque aliquid, quod ædificatur. At de primo actu non eſt verum. Fit enim, ut ædificator partum habeat ædificandi habitum, ipſe tamen non ædificet: neque quicquam ædificetur.

Secundum autem pronuntiatum, nempe id quod eſt in potentia tali, reducitur ad actum ab eo, quod eſt actu tale; intelligendum eſt de eo, quod eſt in prima potentia: puer qui poteſt eſſe Grammaticus evadet Grammaticus actu, eruditus, doctuſque ab eo, qui actu tenet Grammaticam. Non eſt autem verum in ſecunda potentia: is etiam, qui jam comparavit ſibi habitum Grammatices, ſi quando non operatur, eſt tunc in potentia, ſed ex tali potentia non excitatur, vel traducitur ad actum ab alio, ſed a ſeipſo cum vult; aut ſi agens fuerit naturale, ut ignis; cum amotum fuerit impedimentum obſtans ejus actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non neceſſario eſſe ſimul cum effectu: tum etiam, cum, qui ſit opifex habitu, qui ut diximus appellatur potentia ſecunda, non ab alio, ſed a ſeipſo traduci ad actum.

Hinc elici poteſt ſolutio argumenti, quod eſt fallax, & copioſum ob homonymiam vocabuli Potentia, & Actus. Affirmamus Deum eſſe hopificem habitu, vel ſecunda potentia, non quod in eo ſit aliquis habitus, vel aliqua potentia, ſed ob ſimilitudinem quandam. Eo quo planius res intelligatur, virtutem divinam ſecundum quam non ſemper operatur, quando vult tamen, optime, facillime, promptiſſimeque operatur, nomine habitus & potentiæ ſecundæ nominamus. Cum ergo Deus non fuerit ab æterno opifex Mundi actu, ſed, ut ita loquar, habitu; quoniam ab æterno habuit perfectiſſimam vim, atque poteſtatem condendi mundum: ſed quia voluit ab æterno, ut Mundus de novo conderetur, & initium aliquod ſuæ durationis haberet, ideo ſine ulla ſui mutatione, tunc quando decreverat, mundum de novo condidit: cum igitur ita res habeat, non oporteret Mundum ſimul eſſe cum ipſo Deo neque Deus reducetur ad actu condendum Mundum ab alio, ſed a ſeipſo: ſicut pi-

ctor callens ſcientiam pingendi, jam non indiget alio, cujus ope adjutus pingat, ſed quando libet ei pingere poteſt. Alia etiam, quæ aſſumuntur in argumento, non ſunt omnino vera: ut illud. Omne quod in potentia eſt, reduci ab alio ad actum. Duæ ſunt enim viæ ſciendi ex ſententia omnium Philoſophorum, via diſciplinæ, & via inventionis: qui etiam indoctus abundantia quadam, & naturali felicitate ingenii, per ſe aliquam ſcientiam invenit, is ex potentia ſciente fit actu ſciens, a ſe non ab alio. Neque illud alterum verum eſt: Quidquid potentia tale, ab eo quod eſt actu tale, reduci ad actum: ſtirpes enim fiunt actu dulces, albæ, vel alio colore affectæ, non ab eo, quod eſt actu dulce, vel album, ſed beneficio aquæ, qua irrigantur, & Solis; & hoc perſpici poteſt in omnibus generationibus, quas naturales Philoſophi æquivocas vocant. Niſi propoſitio intelligatur, non de eo, quod eſt actu tale formaliter tantum, ſed vel virtualiter, vel formaliter (a).

Sex-

(a) Confidenter nimis quam, vellem, in hoc Procli argumento refellendo ſe gerit Peterius. Subleſtum illud habet; totum eſſe captioſum cenſet. Ejus vim non videtur aſſequutus vir doctus: nullum eſt enim, nec quod pluris faciendum ſit, nec quo vehementius æternitatis Mundi patroni & adrogantius utantur. Tota Procli quæſtio huc redit, inter humanæ rationis decreta, quæ homines intelligere queant. A cum aliis, quæ rata habent & certa, innectere, habere ne locum hoc poſſit, *eſſe poſſe cauſas, quæ ipſa per ſe a nulla alia determinata novam aliquam actionem ſuſcipere queant*.? Tum ſi quæ eſſe poſſunt, ratione ne ulla determinentur ad novam actionem edendam, nec ne? Tandem, quoniam ſine ulla ratione determinari eas intelligi nullo modo poteſt: poſſit ne actio illa eſſe nova, ubi ratio determinans ſit æterna? Eſt hoc poſtremum illud, de quo in hac quæſtione agitur. Ratio architectrix mundi æterna eſt: æterna item determinans; novus mundus. Hæc utrum cum humanæ rationis ſcitis cohærere poſſint quærit Proclus. Me quod adtinet fateor ei argumento oblique nos reſpondere: directe ne reſpondeamus infinita Dei natura & mentibus humanis incomprenſibilis efficit: ſola enim natura quid poſſit ratio illa mundi archetectrix ac determinans pervidere nequimus. Oblique autem ſic reſpondeo. Eſſe cauſas, quæ ipſæ per ſe novam actionem inchoare poſſint, aut inchoatam omittere, homines ipſi luculentum ſunt argumentum. Sunt enim liberi, quippe qui parte virium ſæpe agunt, ſæpe viribus omnibus. In dogmatibus ergo humanæ rationi & hoc eſt, eſſe poſſe cauſas, quæ ipſæ per ſe a nulla alia neceſſario determinatæ novas actiones ſuſcipiant. Vide ut eam rem copioſius di-

gu-

Sextum Argumentum Procli.

25. DEus auctor eſt Mundi omnino immutabilis, ergo vel ab æterno Mundum fecit, vel nunquam fecit: nam ſi aliquando non fuit factus Mundus, & aliquando fuit factus, ergo Deus ex non faciente ad faciendum mutatus eſt; quare Deus mutabilis eſt. Et cum omnis mutatio ſit imperfecta quædam actio tempore indigens, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens, tempore, inquam, indigens, utpote ſine quo nullus motus perfici queat; erit Deus imperfectus aliquo indigens. Quamobrem, qui æternitatem Mundi negant, etſi cupiunt eſſe pii erga Deum, ſunt tamen; (ut ex iis, quæ jam diximus, perſpicuum eſt) erga ipſum valde impii. Poſſumus igitur breviter concludere totam rationem ad hunc modum, Si Deus prius non faciebat Mundum, & poſtea fecit, ergo mutatio, vel eſt motus, vel non fit ſine motu: ſi movetur, ergo eſt imperfectus: quod enim dealbatur non eſt perfecte album: ſi etiam movetur, indiget tempore, quoniam motus neceſſario fit in tempore. Quæ ſi abſurda ſunt, & omnia tamen pendent ex illo, quod Deus ex non faciendo ad faciendum migraverit, certe illud falſum erit. Quare ab æterno Deus Mundum fecit.

ducit *Samuel Clarkius de exiſt & attrib. Dei cap. XI.* Non pugnat ergo cum ratione, ejuſmodi eſſe & Deum. Sed hujuſmodi cauſæ non ſine ratione determinantur; eſt id in perſpicuis. Nec minus perſpicuum eſt, rationem ut architectricem mundi, ita Deum determinantem ad efficiendum, Deo eſſe coæternas. Conveniunt hæc inter partes. Illud ergo expediendum ſupereſt, ratio illa Deum ad efficiendum mundum determinans, neceſſario Deum impellere debeat, nec ne. Neceſſario Deum ab ea impelli id nec per ſe eſt evidens, nec Proclus demonſtrat. Sed nec video quidem, quantum circumſpicere poſſum, qui poſſit: natura enim infinite perfecta & beata, quod ſæpe dictum, a ſe tantum & in ſe neceſſario determinari poteſt, non etiam extra ſe. Itaque efficitur ut & ratio efficiendi mundi potuerit eſſe æterna; & Deus liber non ab æterno mundum efficere.

Ad ſextum Argumentum Procli.

26. *Verum eſt, motum eſſe actionem imperfectam: & omnem mutationem, vel eſſe motum, vel non eſſe ſine motu. Sed quod omne tranſiens a non faciendo ad faciendum, neceſſario motum ſubeat, falſum eſt: nam non faciens, habitu tamen & poteſtate faciendi præditus, poſtea, cum ei libet, ex tali habitu actiones promit abſque ullo motu. Si enim ex habitu faciendi evadit actu agens per aliquem motum, is vel erit diverſus ab effectione; vel erit ipſa effectio: Si erit diverſus, vel erit habitus, & hoc non, quoniam habitus rationem quietis potius, quam motus habet: quod enim habitu eſt tantummodo agens, quieſcere potius, quam moveri dicendum eſt; vel erit aliquid medium inter habitum & effectionem, & hoc non, quia in eodem inſtanti finem facit non agendi nullo tempore intercedente, in quo talis motus fieri queat; alioquin in illo medio tempore, neque faceret, neque non faceret & ſic inter contradictoria eſſet medium. Erit igitur ipſamet effectio, motus; at ſi ita ſit, cum juxta ſententiam eorum, Deus ſemper Mundum efficiat, etiam ſemper movebitur, quare ſemper imperfectus, ac temporis indigens erit. Quare in eorum caput ſolers ipſorum inventum relabitur. Non eſt autem omnis actio, motus, neque imperfectas, neque temporis egens, ut ſenſus, & mentis actiones, quæ neque motus, neque imperfectæ ſunt, neque intervallo temporis fiunt. Præterea ſi effectio eſſet motus quo moveretur ipſum agens, tunc motus eſſet in movente: at non eſt in movente, ſed in mobili; eſt enim actus mobilis, prout eſt mobile, quemadmodum Ariſtoteles definit in 3. Phyſic. & Ariſtotel. 2. de Anima text. 57. 58. ait ex habitu ad actum quempiam tranſire ſine ullo motu. ſic. n. ibi ſcribit. (Quocirca non recte ſe habet dicere ipſum ſciens cum ſcit alterari, ſicut neque ædificatorem, cum ædificat.), hoc eſt is qui habens ſcientiæ habitum deinde actu ſcit, & contemplatur, tranſit ab habitu ad actum ſine ulla alteratione; quod ſi talis non alteratur, neque ſimpliciter movebitur: non enim augebitur, vel minuetur,*

vel

vel loco movebitur. Non eſt autem magis perfectus Deus, quando aliquid actu procreat, quam erat antea cum potentia tantum procreans erat: eſt enim per ſe, ac ſine alterius rei adminiculo omni ex parte perfectus, alioquin opera, quæ facit Deus, Deo perfectionem tribuerent, & pertinerent ad eſſentiam Dei: quæ enim naturam alicujus perficiunt, partes ſunt ejus, ut rationale hominis, ut manus totius corporis. Mundus igitur pars erit Divinæ eſſentiæ; erit igitur corpus Deus, corporeiſque affectionibus obnoxius. Quod ſi Deus perfectus non ſit, niſi Mundus ab æternitate conſiſtat, Deus perfectionem ſuam accipit a Mundo: quare plura accipiet a ſuis operibus, quam illis ipſe impertiatur. Cum enim illis det, ut ſint, ipſe ab illis accipiet ut perfectus ſit: pluris autem eſt perfectio Dei, quam natura cujuſvis rei creatæ. At qui poteſt hoc fieri? ſi enim perfectio ab eſſentia ejus non differt, ſicut Deus eſſe non accipit a Mundo, ita neque perfectionem; & ſicut eſſe Dei non pendet a Mundo, ſic neque perfectio ejus. Adde, quod perfectio eſt in eo quod perficitur: ut creatio & productio Mundi, & aliarum rerum effectio tranſeunt in res quæ fiunt. Et cum Proclus tribuat Deo providentiam, & efficientiam rerum etiam extremarum, atque minutiſſimarum, quarum tamen quædam extinctæ ſunt, quædam nunc conſtant, aliæ vero futuræ ſunt; neceſſe eſt dicat Deum poteſtate opificem nunc eſſe reſpectu rerum futurarum; nam ſi actu opifex ſit res futuræ actu jam præſentes eſſent ex ipſius ſententia. Si igitur poteſtate opificem eſſe, imperfectionem eſſe Proclus exiſtimat; ſemper autem in mundo aliqua a Deo procreanda ſunt, reſpectu quorum dum futura ſunt, eſt opifex potentia; neceſſarium habet omnino dicere, Deum ſemper imperfectum eſſe.

Porro ſciendum eſt actionem poſſe duobus modis conſiderari; uno modo, ſecundum id quod ponit actio ut actio, in agente: deinde, quatenus infert ex ſe paſſionem, vel effectum. Primo modo actio Dei eſt in actu ab æterno, non autem ſecundo modo: priori modo Deus non eſt cauſſa in potentia, ſed in actu ab æterno: poſteriori modo Deus non fuit ab æterno actu efficiens cauſſa Mundi, quia non creavit Mundum ab æterno. Et adverte, Mundum, &

alios

alios effectus eſſe in Deo, antequam fiant in potentia activa; neque hoc eſt abſurdum: ſolum enim de iis quæ formaliter ſunt in Deo, inconveniens eſt ponere aliquid in potentia in ipſo Deo. Quocirca, oportet actionem ſecundum id totum, quod ponit in agente, formaliter eſſe actu in Deo ab æterno, hæc autem actio Dei & vis atque poteſtas omnium effectrix nihil alind eſt, quam efficax Dei voluntas, quæ in ſe ſemper eſt actu & invariabilis; tunc autem ab ea procedit effectus, quando ut procedat, & a ſapientia Dei præſcriptum, & a voluntate ejus determinatum fuit.

Septimum argumentum Procli.

27. SI mundus conditus eſt, & peribit, neceſſe eſt tempus, quod una cum Mundo neceſſario cohæret, ortum quoque interitumque habere: quare aliquando non fuit tempus, & aliquando non erit tempus: ſed (Aliquando) certum quoddam tempus ſignificat; ergo fuit tempus, quando non nullum tempus; & erit aliquod tempus, quando nullum tempus erit; quæ cum ſint inter ſe pugnantia; neceſſarium eſt, Mundum ab æterno fuiſſe.

Ad ſeptimum argumentum Procli.

28. E*St captioſum argumentum. Etenim verbum illud* Aliquando *non ſignificat propria, & nutarali vi ſua tempus aliquod certum, ſed tantum ſignificat aliquid, vel non fuiſſe ſemper, vel non fore unquam. Cum enim dico craſtinus dies aliquando erit, illud* Aliquando *non ſonat aliquod certum tempus, in quo craſtinus dies futurus ſit: alioquin illud tempus etiam eſſe* Aliquando, *& rurſum illud, ac ita deinceps in infinitum: ſed tantum ſignificat craſtinum diem, neque ſemper, neque nunquam, ſed medio quodam modo futurum. Cum igitur dicimus aliquando Mundus eſt factus, intelligimus Mundum non ſemper fuiſſe, ſed habuiſſe hortum, & principium: ſimiliter cum dicimus aliquando Mundus non erit: intelligimus Mun-*

Mundum, vel motum, non ſemper futurum, ſicuti verbum, erat, *vel* fuit, *non ſemper tempus aliquod ſignificat, quoniam hæc tribuimus Deo, qui nullo pacto ſubeſt tempori: Plato enim in Timæo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam invidus, Mundum condidit; & ſicuti quando dicimus* extra, *vel* ſupra cœlum nihil eſt, *in hac oratione (ſupra) & (extra) non ſignificamus aliquam differentiam loci, niſi imaginariam, ſic (aliquando) cum dicimus, Mundus aliquando cœpit, non ſignificat tempus, niſi imaginarium.*

Octavum argumentum Procli.

29. MUndus diſſolvi non poteſt; ergo neque unquam factus eſt. Patet conſequentia; nam ſi quod generatum eſt, aliquando interibit, ergo ex oppoſito conſequentis, quod interire nequit, ut eſt apud Platonem in Phædro, numquam generatum fuit. Antecedens probatur: Nam Mundus a ſolo Deo, qui fecit ipſum, diſſolvi poteſt; is enim rationem ſolvendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus numquam diſſolvet, nam quod bene & cum ratione colligatum, & copulatum eſt, velle diſſolvere, improbi eſt: vel igitur Mundus non fuit bene compactus a Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non extitit; vel benefactus eſt, improbi erit ipſum velle diſſolvere. Quare cum nefas ſit opinari Deum vel in faciendo Mundo non optimum fuiſſe artificem, vel in eo diſſolvendo improbum evadere, planum eſt, mundum diſſolvi non poſſe.

Ad octavum argumentum Procli.

30. *AN non corpora noſtra, & animantium item, atque ſtirpium pulchre compacta ſunt? vel igitur hæc Deus vult diſſolvere, vel non vult; ſi vult, quomodo contra voluntatem ejus diſſolvuntur; ſi vult, quomodo improbus non eſt, qui quod bene compactum eſt vult diſſolvere? Quod ſi dicas, hæc corpora mortalia non a Deo*

pro-

proximæ effici, ſed a Diis ſecundis, vel a cauſis naturalibus procreari? hoc nihil obſtat, quominus & ipſe Deus, qui cauſis ſecundis vim agendi tribuit, & eum ipſis ad efficiendum concurrit, malus ſit, & Dii ſecundi, ſeu cauſæ naturales improbæ ſint, quæ res pulchre compactas diſſolvunt. Sane qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadem, ſi voluerit, diſſolvet, etſi diſſolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorum cauſas ignoramus, temere, aut male fieri arbitrari debemus. Poſtea, facultas quæ ad actum numquam deducitur, imperfecta & otioſa eſt, ut ſolent ipſi dicere; cum igitur Deus habeat facultatem diſſolvendi Mundum, quomodo enim qui mundum fecit & vinculum colligavit, neſciat aut non poſſit ipſum diſſolvere? vel igitur hæc facultas promovebitur ad actum, quare Mundus aliquando diſſolvetur; vel nunquam reducetur ad actum, quare talis facultas imperfecta & otioſa erit. Adde, quod nec Ariſtoteli placeat, in æternis aliquid eſſe, quod poteſtate tantum ſit, unde, eſt illa ejus ſententia 9. lib. Metaphyſ. tex. 17. Nihil potentia æternum eſt. *Et illa etiam in* 3. *Phyſ. tex.* 32. in perpetuis non differt poſſe ab ipſo eſſe. *Deinde, ſi ſolvere Mundum malum eſt, cum igitur Deus poſſit Mundum ſolvere, habebit utique Deus facultatem male agendi, & ut aliquando malus evadat. Quare, vel in Deo non eſt facultas diſſolvendi Mundum, & ſic nec in ipſo fuit facultas condendi, ut ſupra diximus; vel ſi eſt, aut ſolvere Mundum non eſt malum, aut in Deo inerit facultas mali.*

Poſſumus etiam aliter ad hoc argumentum breviter reſpondere ad hunc modum. Quicquid ortum eſt per motum phyſicum, & ab agente phyſico, poteſt etiam ſimiliter interire per motum phyſicum & ab agente phyſico; & è contrario, quod poteſt interire per motum phyſicum, fuit etiam ſimiliter generatum; & hoc intellectu verum eſt illud Platonis & Ariſtotelis axioma, quodcunque eſt generabile, eſt corruptibile, & quodcunque eſt corruptibile eſt generabile: & item, quicquid cœpit eſſe, aliquando deſinet eſſe, & quod aliquando deſinet eſſe, aliquando etiam cœpit eſſe. At quod cœpit eſſe per creationem a Deo productum, poteſt quidem nunquam deſinere eſſe per motum phy-

ſicum

ſicum & poteſtatem agentis phyſici : ſed poteſt tamen deſinere eſſe per potentiam Dei, qui ipſum creavit; & hoc quidem perſpicue cernitur in anima rationali : idem autem de Mundo ſentiendum eſt.

Nonum argumentum Procli.

31. Universi anima ortu caret & interitu, ergo Mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Conſequentia patet, quia non poteſt animal interire, aut non eſſe, cui anima ejus ſemper adſit. Antecedens probatur, quoniam anima Mundi a ſeipſa movetur. Quare Plato in Phœdro ait, animam numquam natam, aut caducam eſſe.

Ad nonum argumentum Procli.

32. *An non etiam juxta Platonem, anima noſtra a ſe movetur & immortalis eſt, corpus autem, quod ab ipſa movetur, & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio eſt, quæ nititur decreto Platonis non valde certo, neque a multis recepto, nimirum, quod eſſentia animæ in eo ſit, ut moveatur a ſeipſa, & ſit principium movendi? Neque placet Ariſtoteli, unam eſſe Mundi animam a Deo diverſam, a qua cuncta regantur corpora: ſed ſolis orbibus cœleſtibus immortales animas ſuam cuique attribuit, quarum motionibus omnia quæ infra Lunæ orbem ſunt, regi, foveri, & moderari cenſet. Quare quod hic a Proclo de anima Mundi dicitur, a nobis non conceditur. Adde, quod qui negant Mundum æternum eſſe, hos conſequens eſt, vel negare animam mundi cæteraſque intelligentias æternas eſſe, ſed fuiſſe eas ſimul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adeo neceſſariam cum mundo connexionem, ut ſine ipſo & ante ipſum eſſe non potuerit. Quare ſumere æternitatem animæ tamquam rem certam & indubitatam, & ex ea concludere æternitatem Mundi, quaſi abſque Mundo anima eſſe non potuerit, eſt duplici nomine vitioſam facere argumentationem; tum quia ſumit pro certo, quod eſt dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo concluditur neceſſario. Deinde, vel*

eſſe-

eſſentia animæ in eo eſt, ut ſit principium movendi aliud, & ſic anima habebit eſſentiam ſuam dependentem a corpore, nec ullam actionem ſine illius opera exercere poterit: vel non in hoc conſiſtit eſſentia ejus, & ſic non erit neceſſarium, ſi anima æterna ſit, id quoque, quod ab ipſa movetur, æternum eſſe. Poſtea, functiones animæ ſeparabiles ſunt a corpore, ac eo puriores evadunt, quo a commercio corporis liberiores ſunt; quare, ut recte Plotinus ait, ſubſtantia quoque animæ ſeparabilis erit a corpore. Quare ſubſtantia ejus, non in eo conſiſtit, ut ſit principium movendi corpus. Ipſe quoque Proclus in Commentariis ſuis ſuper Timæum ait, eſſentiam animæ in eo eſſe, quod eſt a ſeipſa moveri: movere autem corpora, ipſiſque vitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non eſſe ſubſtantiam animæ, ſed vim, atque facultatem, ac functionem ejus. Præterea Plato in Phædro ſic ait (Anima hominis immortalis eſt: nam quod ſemper movetur, æternum eſt: quod autem agitur, & movetur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt: ſolum igitur quod ſeſe movet, quia nunquam deſeritur a ſe, nunquam ne moveri quidem deſinet, quin etiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi.) Hæc Plato. Cum igitur id ſolum quod ſe movet ſempiternum ſit, nullumque corpus, ut corpus eſt inanimum, a ſeipſo moveri queat, ut Platoni, & Ariſtoteli viſum eſt; Mundus autem corpus quoddam eſt; relinquitur, ut Mundus & moriendi, & vivendi finem habeat. Cum his autem conſentiunt, quæ in Timæo ſcripta ſunt, quoniam, inquit (orti eſtis, immortales vos quidem eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis): quod ſi Mundus interire & diſſolvi poteſt, ortum fuiſſe neceſſe eſt; neque enim ortum effugit, quod aliquando ſuapte vi interire poteſt.

Decimum argumentum Procli.

33. MUndus non poteſt interire; ergo nunquam fuit natus. Probatur conſequentia: nam ſi quod ingenitum eſt, non poteſt interire; ergo quod poteſt interire non eſt ingenitum, & quod eſt genitum poteſt

poteſt interire. Nam quod non fuit, & potuit eſſe, quum eſt, poterit etiam uno eſſe. Præterea, quicquid fit, ex contrario fit, in quod rurſus interire poteſt. Quod ſi ex privatione interdum fit commigratio in habitum, ut e tenebris in lucem, & ex quiete ad motum, multo magis ex habitu potuit fieri commigratio in privationem. Quare ſi mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quæ eſt commigratio ex privatione in habitum, multo magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ eſt commigratio ex habitu in privationem. Quod ſi hoc abſurdum eſt, abſurdum item erit facere Mundum aliquando ortum fuiſſe. Antecedens autem probatur. Quidquid interit ab aliquo extrinſecus occurſante interit, & in aliquid alienum a ſe; cum igitur extra Univerſum nihil ſit, nequicquam ab eo alienum exiſtat, ſed (ut eſt apud Platonem), omnia complexu ſuo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis conſtet; Mundus igitur interire non poteſt: quare neque unquam ortus eſt.

Ad decimum argumentum Procli.

34. PRoclus *in opere, quod inſcribitur*, Obſervationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Ariſtoteles, *volens tueri Platonem, qui in Timæo dixit, quidquid ſentitur generari & interire poſſe, adverſus Ariſtotelem, qui huic opinioni oppoſuit Cœlum, quid cum ſentiatur viſu, generari tamen & interire nequit, ſic ait nullum corpus finitum præditum eſt viribus infinitis, ut ipſe Ariſtoteles ait 8. Phyſ. ſed Mundus finitus eſt, ut Ariſt. oſtendit in 1. lib. de Cœlo; ergo non habet vires infinitas. Atqui, quod æternum eſt, vim infinitam, ut ſemper ſit, habet, unde ipſum* αἰῶνα, *hoc eſt ævum ab eo quod ſemper ſit, Græcis appellatum eſſe certum eſt: quare Mundus æternus eſſe nequit. Suapte igitur natura, & naſci & interire poteſt. Verum, quia conjunctus eſt cum eo quod vere eſt, & vires habet infinitas, inde ſuppeditatur illi immortalitas, & æternitas. Quare ſi cogitatione Mundum ab ipſo Deo ſejunxerit, & motu atque ipſo eſſe privari neceſſe*

ceſſe eſt. Hæc Proclus. Si igitur Mundus per ſe finitas vires habet, quod autem hujuſmodi eſt, per ſe interire poteſt, quomodo Proclus ait. Mundus interire non poſſe, quia extrinſecus nihil ipſi contrarium occurrere poſſit? Præterea, ſi Mundus per ſe caret contrario extrinſeco; quod autem tale eſt, per ſe interiere nequit; Mundus igitur per ſe non poteſt interire. Proclus igitur pugnantia loquitur, cum in ſupradicto opere dicat, Mundum ſuapte natura interire poſſe, quoniam habet vires finitas, hic autem inquit mundum interire non poſſe, quia non habet contrarium extrinſecus occurſans illi.

Deinde non valet, quidquid oritur, ex aliquo gignitur, quod prius erat alienum, & extra ipſum; ſed nihil eſt mundo alienum, aut extra ipſum, ut vult Plato; ergo Mundus non eſt generatus. Hoc, inquam, non valet: nam ſive id ex quo generatus fuit Mundus, fuit aliquid formatum, & aliquam ſpeciem habens, ſive fuit aliquid rude ac informe, non neceſſe eſt nunc aliquid eſſe extra mundum alienum ab ipſo. Nam ſi id ex quo factus eſt Mundus aliquam ſpeciem habebat, ipſum deferens, Mundi formam ſuſcepit. Quid enim hic remanet alienum a Mundo? Nam ſpecies illa jam interiit: ſubjectum autem illius eſt ſub forma Mundi. Si vero fuit aliquid rude & informe, id ipſum, cum in generatione Mundi evaſerit materia elementum & pars ipſius Mundi, non poteſt dici eſſe alienum a Mundo: non igitur neceſſarium eſt ſi Mundus ortus fuit, aliquid nunc eſſe extra Mundum. Neque illud, ſi præciſe dicatur, verum eſt, quidquid gignitur, ex contrario gigni; nam ſubſtantia gignitur, cui nihil eſt contrarium; in ſolis autem contrariis eſt mutua reciprocatio, & commutatio: in privatione autem & habitu, non item evenit; non enim eſt neceſſaria commutatio ex habitu in privationem. Unde Plato ait Mundum ex privatione vel ex inordinato fuiſſe factum ordinatum, nuſquam tamen dixiſſe legitur, Mundum rediturum ad illam privationem informitatis, & inordinationis. Ad hæc, concedimus, mundum, quantum in ipſo eſt, poſſe ad inordinationem, & privationem redire: omne enim quod ligatum eſt, vult Plato poſſe diſſolvi; (& quum orti eſtis). *Inquit in*

Timæo

Timæo (immortales eſſe non poteſtis : neutiquam tamen diſſolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus violentiot, quam conſilium meum, quod majus eſt vinculum ad perpetuitatem veſtram, quam illa quibus eſtis tum cum gignebamini colligati). *Plato igitur ſenſit Mundum ſuapte nutura diſſolvi poſſe, a Deo tamen immortalitatem ipſi ſuppeditari. Non ergo pugnant hæc, Mundum Dei munere nunquam eſſe interiturum, eum tamen ab aliquo initio fuiſſe conditum. Denique, quod ex materia per motum habuit ortum id ſuapte natura mortale, & aliquando interiturum eſt : & quod per motum phyſicum eſt interiturum, id quoque ortum fuit. Sed quod ſua natura eſt immortale & incorruptibile, id potuit de novo fieri non ex materia per motum, ſed ex nihilo per creationem : ſic eſt mundus.*

Undecimum argumentum Procli.

35. QUod interit, id ſuo ipſius vitio interire ſolet : at mundus nullius vitii capax eſt : ergo non poteſt interire. Major patet ; nam quod interit, neque bono ſuo interit, neque eo, quod neque bonum, neque malum ſit, ſed medium : quod enim eſt, hujuſmodi, id neque lædere, neque juvare poteſt. Unde fit, ut neque perimere, neque ſervare valeat. Minor apud Platonem perſpicua eſt ; ipſe enim ait, Mundum beatum eſſe Deum, ſicut & Deos omnes : & propterea Deorum genus univerſum, cum vitii non ſit capax, nullam ſentire poſſe immutationem. Non igitur unquam interibit univerſum, cum in eo nihil inſit vitii. Quod ſi interire nequit, unquam ortum eſt, alioquin ex nihilo factum eſt ; nullam autem rem ex nihilo fieri poſſe. certum eſt (*a*).

(*a*) Quum pleraque alia, eum præſertim 8. 9. 10. & 11. Procli argumenta acri Philoſophi judicio ſunt penitus indigna. Quid enim illud eſt, mundum, quia ſit ſapientiſſime & creatus & conſtructus, interire non poſſe, quin Deum pœniteat conſilii ſuſcepti? Quid vetat eadem ratione immutabili, qua placuit, ut exiſteret,

Ad undecimum argumentum Procli.

35. *Non decet loco demonſtrationis in omnibus rebus uti teſtimonio Platonis, utpote quem in multis erraſſe conſtet: ut in Aſtronomia, cum Solem, quem Aſtronomi*

ſteret, decretum eſſe ne ſemper exiſtat? Nempe eſt & in hoc argumento illud, quod quum de Deo diſputamus, præcipimus omnes, cavet nemo, ne analogiæ ex natura & mente noſtra deſumptæ nimium indulgeamus. Agnoſco equidem difficile eſſe, ut quum de penitiſſimis & ignotis rebus diſſerimus, non illas ex notionibus noſtris explicemus: inde certe factum eſt, ut & *humana ad Deos* tranſtulerint omnes ſemper, quod graviſſime queritur Cicero, & in natura rerum explicanda *Microcoſmi affectiones omnes Macrocoſmo* tribuerint, quemadmodum eleganter loquitur Verulamius, Sed quando conſtat hæc neque ſine erroris periculo dici, neque cum reliquis rationis noſtræ firmiſque decretis conſentire, turpiſſimum eſt, philoſophum diſſerendi libidine dicere magis, quod in buccam venit, quam quod ex ratione proficiſcitur.

Jam ejuſdem generis eſt, quod ex anima mundana depromitur argumentum. Nam ut demus aliquam eſſe, qui illam ingenitam eſſe intelligamus? Scilicet non magis, quam animam noſtram. A ſe, inquit, movetur. Quaſi vero hoc ſit priori illo clarius. Quamquam quid tandem eſt *hoc ſe moveri*? Id ſcilicet ut a ſe ſit? Eſt id idem per idem probare. Ut quum a Supremo mundi opifice creata ſit, ea tamen vi ſit prædita, ut ſe agitet ipſa, & ſe determinet? Nam ut dictum eſt, minime pugnat hujuſmodi res a Deo creati. Id ſi ſit, quid vetat, eodem, quo genita eſt conſilio, in nihilum redigi poſſe? Itaque hoc argumentum in Scholis quidem Platonicorum, in quibus ratum eſt dogma, mundanam animam emanationem eſſe natura Dei & neceſſariam, vim ſuam retinet integram; elumbe vero eſt, ubi ab illo dogmate, quod cum tota Dei natura pugnat, diſceſſeris.

Porro decimum ſimilibus ſophiſmatibus, & pluribus, concluſum eſt. Quid enim eſt apertius, quam & mundum iis compactum eſt pactum eſt partibus, quæ ut infinitis aliis modis copulari poterant & diſponi, ita diſſilire ab eo nexu, eoque ordine poſſint, quo conſtant? Niſi ſi Proclus cenſeat & hanc Telluris ſtructuram, magnitudinem, diſtantiam a Sole, ita hanc eſſe, ut pugnet eſſe aliam potuiſſe: negetque iis viribus conſervari, quæ ſint in mutuo & perpetuo conflictu, quo perpetuo conſumi neceſſe ſit, ut niſi eadem vi, qua primum ſunt genitæ, conſervetur, diſſipatum iri brevi oporteat. Quoniam ergo natura ſua diſſolubilis eſt mundus: qui inde confici poteſt, nec eſſe propterea genitum. Sed nihil, inquit, eſt in-

Digitized by Google

mi inter ſtellas errantes medium collocant, ſecundum a Luna locum tenere dixit. In Philoſophia naturali, cum animarum tranſmigrationem etiam in corpora ratione carentium; fabulas Pythagoricas ſequutus, amplexus eſt, ut

E 2 *ipſe*

---

in univerſo vitii. Quid iſtuc eſt vitium? Beatum; inquit, Plato mundum prædicat: nec quod beatum eſt, vitio ullo laborat. Scilicet venimus ad Platonica myſteria. His tu, Procle, chimericis, caſſiſque notionibus mundi æternitatem adſtruere conaris? Quid ſi Plato Fidicinem, Tibicinem, Muſicum denique eſſe mundum dixerit? Idcirco beatum quoque eſſe perpetuaque harmonia frui doceret nos Proclus? Nihil eſt in Univerſo vitii, ideſt nihil non ex perfectis rationibus conſtans, nihil non Auctoris conſiliis, & fini congruens, id verum eſt: nihil autem, quo interire poſſit, ac intereat brevi, niſi Dei Numine procuretur, id eſt, quod cum experientia repugnat. Quid, quod ſi ex Tellure argumenta conjicere liceat; continenter mundus & mutatur & ad interitum vergit? Nam hiſtoriæ naturalis imperitus ſit oportet, qui ignoret, quantas intra, 20. Sæcula, quorum ad nos hiſtoria naturæ aliqua pervenit, globus terraqueus ſubierit mutationes, ab igne, aqua, ac vi quadam actuoſa, qua præditus eſt. Hinc terræmotus, quibus quum externa Telluris ſuperficies, quum interna ſtructura confracta, apertæ voragines, natæ inſulæ, & montes, veluti Picus, Tenariſſæ, Veſævus: alii abſorpti, aut dirupti, velut ſub finem præteriti Sæculi Ternatis inſulæ mons: conſita proceris arboribus loca ſpoliata, ut Islandia. Sed & majorum viciſſitudinum Telluris argumento ſunt oſtracea in altiſſimis montibus, Terræ viſceribus, viſceribus montium, & lapidum repetta: reperta animantium oſſa, arborum trunci &c. Accedunt perpetuæ, quæ in Planetis, Sole, Cometis, Stellis ipſis fixis, mutationes, luxationes, partium diſſolutiones contingunt. Sol perpetuo conſumi debet tanta luminis & ignis, quam quotidie emittit, copia. Solis maculæ Ulcanorum eſſe evaporationes non ſine graviſſimis conjecturis Phyſici quidam docuere. Jam neceſſe eſt, ut Luna, ac reliqui Planetæ iiſdem mutationibus, quibus Tellus, ſint ſubjecti: ſimili enim conſtat natura. Stellæ fixæ ſunt totidem Soles. Quid in iiſdem mutationibus obnoxiæ? Hæc omnia ſatis demonſtrat mundum iiſdem viciſſitudinibus agitari, quibus ſingula animantium corpora, quouſque appropinquante ſenecta, ideſt eo temporis termino, qui illi Dei decreto conſtitutus eſt, tandem aliquando emoriantur. Quod Stoici veterum omnium acutiſſimi philoſophi, providiſſe videntur. Tantum igitur abeſt, ut mundus perire nequeat, ut ſit nihil tam manifeſtius, quam quotidie ad ſui interitum appropinquare. Fiunt quidem hæc omnia ſecundum conſtantes naturæ leges: ſed fiunt tamen. Quumque eæ leges, ſecundum quas contingunt, non ſint, niſi ex hypotheſi tantum neceſſariæ (p. p. prop. 46.) earum

ex

ipſe Proclus fatetur in libro, quem pro Timæo contra Ariſtotelem ſcripſit. In Medicina, cum in corporibus viventium trahendi facultatem negat eſſet. Præterea uterum animantem eſſe voluit, quod reprobatum eſt a Galeno. Adhæc cenſet ſtirpes ſenſus participes eſſe, quod nec Ariſtoteli, nec Medicis, nec ipſis Platonicis probatur. In Philoſophia morali, quis non de nuditate mulierum, de communione uxorum, de liberorum procreatione, & abortu, ejus in libris de Republica decreta reprehendit? Verum, ſi quis plura & graviora Platonis errata ſubtilius vult cognoſcere, legat is Euſebium lib. 3. de Præparatione Evangelica a capite 8. ad finem uſque ejus libri. (a) *Deinde non ſequitur, Plato dixit Mundum eſſe Deum; ergo non ſenſit illum eſſe ortum: utrumque enim dixiſſe potuit, & ſibi contradixiſſe. Interdum enim Plato ſinceras de Deo ſententias ſequutus eſt; interdum patrium morem revertitus, & judicium Socratis reformidans, ad fabulas devolutus eſt.* Genus Deorum expers (*inquit Plato*) vitii eſt, atqui Mundus Deus eſt: *quis hoc concedet? nam ſi mun-*

exiſtentia a Dei voluntate pendet, quæ ut nulla neceſſitate naturæ impellitur ad quidquam extra ſe efficiendum, ita nulla cogitur, ut facta perpetuo conſervet. Erant hæc obſervatu facilia, præſertim quum veteres ipſi Phyſici, Geographi, & Aſtronomi animadvertiſſent. Sed quando Metaphyſici de mundo non, ut par erat, ex mundi ipſius phænomenis, ſed ex anticipatis, abſtractiſque ideis diſſerere conſtituerunt, mirum non eſt, ejuſmodi atanearum telas contexiſse, quibus videntes ac prudentes & ipſi implicarentur, & leviora animacula irretirent.

(a) Optandum eſſet, ut hoc canòne ubique uſus eſſet vir alioquin acutus & doctus. Quid enim cauſæ ſubeſſe ei potuit, cum majori cum reverentia erga Ariſtotelem ſe gereret, quam erga Platonem, quum plura & majora Ariſtotelis errata ſint? Præſertim quum hic idem Pererius in hujus operis proœmio magnanimie ſcribat, *quid magis a philoſophia gravitate dignitateque remotum & alienum eſſe poteſt, quam philoſophum, ideſt amatorem ſapientiæ, quem ad hanc rerum omnium univerſitatem animo perluſtrandam atque contemplandam SOLUTUM ET LIBERUM ESSE DECET, unius hominis, nec omnium mortalium ſapientiſſimi, quaſi vile mancipium, &, ut Poeta quidam ait, ſervum pecus efficit?* Nempe tanta eſt vis conſuetudinis, ut viros alioquin doctos cogat interdum ſententia eſſe philoſophos, opera vero ipſa vulgus!

mundus, qui omnia continet, Deus eſt, quid erit, quod non ſit Deus? rebus itaque inanimatis, & belluis Divinitatem tribuere oportebit. Quomodo Mundus Deus eſt, cujus partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur, ſuperiores vero perpetua converſione immutantur? Poſtea, ſicut naturalis facultas eſt cauſa conſervationis, ut res ſit; hæc imbecillitas cauſa erit, cur non ſit; omnis autem facultas finita neceſſe eſt ut deficiat; quare ſi Mundus ut corpus eſt, finitæ eſt facultatis, ut fatetur Proclus: finitam autem facultatem deficere eſt neceſſe: & cum deficit in id rem ipſam labi oportet; quod contra naturam ejus ſit: quod autem eſt contra naturam, id cujuſvis rei eſt vitium, cuique affert interitum: Mundus igitur & vitii & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axiomate (Ex nihilo nihil fit,) *conatur oſtendere Mundum non potuiſſe generari, quippe cum nihil ante Mundum fuerit, ex quo ipſe generari potuerit, agedum, huic quoque rationi occurramus. Ars tantum efficit formas accidentarias, non autem ſubſtantiam. Natura etiam formas ſubſtantiales gignit, non autem materiam. Cum igitur Deus, & artem, & naturam longe antecellat, & formas accidentales, & ſubſtantiales, & ipſam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & poteſtate ſua minus ſuperat naturam, tuam hæc artem excellit: quare non eſt illi impoſſibile ex nihilo aliquid facere. Præterea, aliud eſt loqui de generatione uniuſcujuſque rei particularis, aliud vero de procreatione Univerſi & omnium entium, quæ ex aliquo ſubjecto antecedente non potuerunt exiſtere. Et aliud eſt loqu- de prima procreatione rerum, aliud vero de procreatione & ſucceſſione earundem; illam enim nullum ſubjectum antecedere oportet: huic autem ſemper aliquot ſubjectum ſubeſſe debet.*

Quinimo, in ipſa communi rerum particularium generatione cernimus quodammodo aliquid ex nihilo fieri: non enim materiam generatur, ac proinde nec totum compoſitum ſecundum utramque ipſius partem eſſentialem de novo producitur; ſola igitur forma, quæ ante generationem nulla erat (niſi fortaſſe formas materiæ inhærentes ſempiternas eſſe quiſpiam exiſtimet) per generationem producitur: quæ for-

ma, cum ſubjectum ejus interit, in nihilum videtur recidere; aut enim in ipſum ſubjectum commutatur; aut ad alias materias tranſit: aut ad aliquod proprium totum reducitur: aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri poteſt. Quod autem a quibuſdam dici ſolet, materiam eſſe cauſſam procreationum formarum, abſurdum eſt: quomodo enim deterius cauſſa erit melioris, & poſterius prioris? forma enim finis eſt materiae: dicitur autem materia potentia *eſſe omnes ſpecies, non quod ipſas procreat, ſed quod habilis ſit ad naturas formarum recipiendas; veluti tabella ſcriptoria* poteſtate *eſt, quae in ipſa deſcribuntur litterae: non quod litterae ex tabula naſcantur, ſed quod potuit in ſe literarum characteres recipere. Neque vero poteſt una forma eadem numero ex uno ſubjecto tranſire in aliud: nam nec forma per ſe moveri: nec una numero niſi in uno tantum ſubjecto ſingulari eſſe poteſt. Nec forma diſſolvitur in alia ſimpliciora, alioquin eſſet compoſita. Nec redit ad ſuum totum, ſeu ad propriam integritatem: tum quoniam formae partes non habent, & quantitate carent; tum quoniam difficile eſt fingere, quae ſi tota forma earum animarum vegetantium, quae in ſingulis viventibus ineſt, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet. Neque una forma in aliam interit, ut ſervetur mutua commutatio: talis enim commutatio non fit propter formam, ſed propter commune ſubjectum, quod poteſtatem habet utramvis formam recipiendi. Ad haec, quod vere generatur, id eſt per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo ſubjecto fieri neceſſe eſt; at procreatio Mundi non eſt motus, nec in tompore fit; immediate enim fit a Deo qui in tempore non operatur. Sed dices, nec materiam proprie gigni, neque formam, ſed ipſum compoſitum, idemque interire. Eſto; ſed compoſitum, ut multis placet, re non differt a partibus: quare per generationem nulla res nova procreabitur, ſed terminus generationis erit tantum unio & concretio ſimplicium: erit autem generatio nihil aliud, quam concretio, interitus autem nihil aliud, quod ſecretio, ut placebat antiquis; evenietque, ut vera ſit Empedoclis ſententia affirmantis nullius naturam eſſe, ſed permixtionem tantum atque mixtorum ſegregationem. Praeterea, ante generationem forma*

ma non erat. Ariſtoteles enim 12. lib. Metaph. tex. 16. non vult formam eſſe priorem compoſito; nec poſt interitum forma ſuperſtes eſt; hoc enim ſi alicui formæ tribuendum eſt, tantum intellectui concedendum erit: in generatione igitur & corruptione compoſiti, nulla res, & ſubſtantia gigni, aut interire cernitur, præter formam: ſed quoniam tales formæ a compoſita non ſunt ſeparabiles, idcirco ex quadam conſecutione efficitur, ut cum forma gignitur, & interit, ſimul eadem ratione compoſitum gigni, & interire neceſſe ſit.

Verum quid opus eſt multis? brevibus namque occurri poteſt argumento; concedendo univerſum quidem naturaliter non poſſe interire; ſed negando ex hoc concludi, ipſum nunquam eſſe cæpiſſe. Nam, ut non eſſe cœperit per motum ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipſum ex nihilo per creationem proxime a Deo fuiſſe procratum. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri: clamet ſane quantum libet: nunquam certe creatione probabit Deo eſſe impoſſibilem. Ac nos quidem ſupra libro quinto, poſſibilem eſſe creationem, multis firmiſque rationibus confirmavimus, & quæ contra creationem obiici poterant, omnia repulimus.

Duodecimum Argumentum Procli.

37. UNiverſi elementa, vel manent in ſuis locis naturalibus, quod ipſis eſt ſecundum naturam: vel circulo moventur, & neque principium, neque finem habent movendi. Si igitur Univerſi elementa in ſuis ſunt locis, neque ullum in alienum locum totum contendit, neceſſe eſt, Univerſum expers eſſe mutationis: cum omnia, eaque tota id obtineat, quod ipſis eſt ſecundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quæ moventur.

Ad duodecimum Argumentum Procli.

38. H*Oc Procli argumentum duobus ſyllogiſmis nititur. Unus eſt hic: quæ ſunt in loco naturali, ea ſunt incommutabilia: at unaquæque Mundi pars tota eſt in loco naturali; partes igitur Mundi ſunt incommutabiles; quare qui ex ipſis conſtat Mundus, mutationis erit expers. Alter*

ſyllogiſmus hic eſt: quæ in orbem moventur, neque principium, neque finem habent ſui motus: cælum autem verſatur in orbem; neque principium igitur habuit unquam motus, neque finem eſt habiturum. Sed in priori illud falſum eſt, quidquid manet in ſuo loco naturali, eſſe immutabile. Elementa enim contigua, ut aer & ignis, aqua & aere; terra & aqua, in ſuis locis naturalibus poſita, tametſi cognata, & ut ajunt, ſymbola ſint, tamen quoniam ſemper altera qualitate ſibi invicem adverſantur, mutuo alterari & commutari neceſſe eſt.

Deinde, cum ait elementum manens in ſuo loco eſſe immutabile, vel intelligit de mutatione, quæ eſt ſecundum locum, vel de alia. Utrumvis falſum eſt: nam multas partes cujuslibet elementi ſæpe numero a ſuis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoveri cernimus: aqua item in ſua manens integritate ſæpe incaleſcit, frigeſcit, diſcutitur in halitum, vertitur in aerem, & in ſe computreſcens ſexcentas procreat animalium formas. Terram etiam in loco ſuo immutari, declarant tam multæ ſtirpium, & metallorum ſpecies, quæ ex ipſa procreantur. At dicet, partes elementi poſſunt immutari, integrum autem & totum elementum nequaquam. Verum, hoc eſt petitio principii; nam qui negat Mundum æternum eſſe, partes ejus omnino immutabiles eſſe, itidem negabit: de utroque enim par dubitatio eſt. Præterea, ſi nulla pars elementi eſt immutabilis, quomodo Proclus abſque demonſtratione ſumit, totum elementum eſſe immutabile, cum partium commutatio contrarium ſentire ſuadeat? Eadem enim eſt natura partium elementi, & totius elementi; quare ſi partes ſunt corruptibiles totum item ſuapte natura eſt corruptibile. Vel igitur aliquando interibit: id quod nos aſſerimus, vel nunquam; & ſic fiet, ut quod eſt corruptibile, nunquam corrumpatur: quod & repugnat naturæ, & adverſatur iis quæ traduntur ab Ariſt. in 1. de Cœlo. Quinimo Ariſt. ex motu, & quiete partium terræ in centro (neque enim contigit totum elementum terræ ſimul moveri ad centrum) argumentatur, totius terræ naturalem locum eſſe centrum.

Neque vero Proclus illud recte concludit, cum ait, motus circularis caret principio, & fine, ergo eſt æternus.

Nam

Nam in antecedente, vel loquitur de principio & fine durationis, & ita petit principium, ut per ſe manifeſtum eſt: vel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non valet conſequentia. Etenim idem poſſet de motu cujuslibet globi dici: in tali enim motu non licet certum principium ſumere, aut finem, ex parte globi; non proinde tamen quiſpiam dicet, aut nunquam cœpiſſe motum globi, aut nunquam eſſe defuturum. His accedit, quod duratio motus non a ſubjecto corpore, in quo ineſt, ſed a virtute motoris pendet: quare ſi motor libere, & ſecundum voluntatem moveat, tamdiu motus durabit, quamdiu ei libuerit; & incipiet tunc, cum motor incipere voluerit: figura igitur mobilis non neceſſario æternitatem motus concludit.

Decimumtertium Argumentum Procli.

39. MAteria prima eſt procreationis & interitus expers: alioquin alterius materiæ indigeret. Illud autem, cujus gratia materia eſt, eſt ipſa procreatio; & materia refertur ad formam: relativa autem ſimul ſunt: relinquitur igitur, ut ſi materia æterna eſt, procreatio quoque, cujus gratia illa eſt, æterna ſit, & ſint formæ in ipſa ex æternitate.

Ad decimumtertium argumentum Procli.

40. P*Ythagorici, Platonici, & Stoici, materiam fecerunt ſempiternam, & quamvis nunquam omnis formæ, & qualitatis expers ſit per ſe, tamen informem, & incorpoream eſſe voluerunt. Huic dixerunt primum omnium ineſſe trinam dimenſionem, ex qua efficitur corpus quoddam, quod ſua natura ſolis dimenſionibus tribus definitur, & eſt quaſi tumor quidam indefinitus, & ſolum parvi & magni differentia definitur. Hanc item poſuerunt commune ſubjectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabilia; in omni enim commutatione debet eſſe aliquod ſubjectum, quod ab ea forma, quæ interit, tranſeat ad eam, quæ procreatur. Hanc igitur materiam ſi producatur, dicimus nos non neceſſe eſſe ex aliqua materia produci: Formæ enim, quia per ſe non ſubſiſtunt, nec ſeipſas ſuſtentat, ideo materia indigent cum generantur. Materia vero, quia eſt receptaculum omnium formarum, eaſque ſuſtentat, ſi pro-*

du-

Digitized by Google

ducitur, non indigebit, alia natura, ex qua ſit. Præterea, quamvis, in procreatione partium Univerſi materiam præexiſtere cernimus, in productione tamen totius Mundi, non oportet exiſtimare eam præceſſiſſe, ſed una cum mundo a Deo productam fuiſſe. Sed dicet, Plato voluit materiam ſempiternam eſſe: Eſto: at idem in Timæo terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in ſe mutuo commutari: cum tamen ibidem aſſerat, corpora animantium ex quatuor elementis conſtare, quod eſſe non poſſet, niſi terra commutaretur. Ejus igitur viri, qui in re tam manifeſta ſibi contradicit, velle in omnibus rebus ſententiam, quaſi oraculum, ſequi, ſtultum eſt, cum ipſemet moneat, ut Socratis parvam, veritatis autem permagnam curam habeamus. Adde, quod nuſquam legitur Plato dixiſſe, materiam ſempiternam eſſe: Mundum autem ortum eſſe, clara voce pronunciat. Uter igitur magis conſentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult Mundum æternum eſſe, (quod aperte negat Plato) eaque ſit materia ſempiterna, quod nuſquam Plato dixit; an nos, qui materia una cum Mundo cœpiſſe volumus, quorum alterum Plato manifeſte ſcribit, alterum nuſquam apparet, negat? (a) *Denique, materiam non poſſe pro-*

(*a*) Platoni materiam mundi poſitam a Deo creatam non hic tantum Pererius ſibi perſuaſit, ſed viri plures docti atque eruditi, quam veteres, tum recentes. Ex nihilo a Deo mundum creatum *ἐκ μὴ ὄντος ὑποςάτος* ſecundum Platonem ſcribit Clemens Alexandrinus *lib. v. Strom. cap.* 14. Idem contendit Hierocles, quem plures alii conſectati ſunt. Videtur in eandem opinionem proclivis fuiſſe Marſilius Ficinus. Aperte idem tueri aggreſſus eſt *Livius Galantes in comparat. Theol. Chriſtiana & Platonica lib.* IX. Contendunt idem Cudvvorthus in Syſt. Intell. cap. 5. Sect. 2. §. 14. Huetius *in Alnetan. lib.* II. *cap.* 5. *& Andreas Dacerius in vita Platonis edita Gallice*. Sed tantos viros nulla habere opinionis ſuæ ne probabilia quidem argumenta oſtendit vir doctus Laurentius Moſhemius in diſſertatione, an *Ethnicor. ulli mundum a Deo ex nihilo creatum docuerint* in ſecundo Cudvvorthi tomo pag. 957. Quid, quod in Timæo *materia Deo tam manifeſte coæva* ſupponitur, ut mirandum ſit viros alias oculatiſſimos in ea re cæcutire potuiſſe? Nec vero aliter veterum in Platonis Scriptis exercitatorum ullus ea de re dubitavit unquam. Abſciſſe illi docent, tria Platoni poſita principia, materiam Deum, ideas; viri autem eruditi & perſpicaces, Cicero, Plutarchus, Apulejus, Alcinous, Chalcidius. Vide & Laertium *in Platone*.

Sed

procreari ab agente naturali, & motu phyſico, verum eſt: a Deo autem, & per creationem, falſum eſt.

Decimumquartum argumentum Procli.

41. QUidquid gignitur, materia eget & efficiente; quod id ſi non ſemper eſt, id fit aut propter efficiens, quod non ſemper idoneum eſt ad efficiendum; aut propter materiam, quæ non eſt ſemper habilis; aut certe propter utrumque. Quare ſi Mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter ipſius Mundi effectorem, at Deus Mundi opifex, ſemper ad efficiendum Mundum eſt ſatis idoneus, cum ipſe idem ſemper permaneat, nec ullo modo immutetur, nam ſi nunc eſt idoneus & ex æternitate non fuit, nec nunc quidem eſt idoneus: Vel propter materiam: at materia vero ſimiliter ſemper fuit habilis, ad procreationem Mundi, cum ſit incommutabilis, & ſemper eadem permanens. Cum igitur, quod Mundus aliquando non fuerit, nec materiæ, nec efficienti, adſcribi poſſit, pro falſo habendum eſt.

Ad decimumquartum argumenta Procli.

42. I*N hoc argumento multa ſunt vitia: primum eſt illud, quidquid fit, indigere materia: multa enim ſolum requirunt efficiens, ut anima rationis compos, quæ & a Deo condita eſt, & quoniam eſt immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima vel non eſt a Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, ſed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichæorum; vel ſi eſt producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitum abeat. Neque vero ad oſtendendum, non quid fit, materia egere,* mul-

Sed ne juniores quidem illi Alexandrini Platonici diſerte ingenitam prima materiam fatentur omnes; & qui fatentur, ii ab æterno & naturæ neceſſitate a Deo emanaſſe contendunt: quod decretum priori illo peſtilentius quoque eſt. Sed ea de re dictum eſt a nobis ſæpe in prima parte.

multam intereſt, ſive id ab æterno, ſive de novo factum fuerit. Quemadmodum igitur qui faciunt Mundum a Deo fabricatum eſſe, nolunt tamen materiam præceſſiſſe conſtitutionem Mundi, ſed una cum Mundo ab æterno productam fuiſſe: ſic etiam nos qui volumus hunc Mundum aliquando cœpiſſe, dicimus materiam ſimul cum Mundo cœpiſſe. Alterum vitium eſt, quod ſumitur tanquam certum, materiam eſſe immutabilem & ſempiternam, quod falſum eſt, & a nobis ſupra improbatum fuit. Tertium vitium eſt, quod duplex tantum cauſa aſſignatur, propter quam Mundus non ſemper eſſe potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum ſit cauſa, ſed alia, quæ prætermiſſa fuerit, nimirum, quod repugnet naturæ ipſius operis æquale eſſe ſuo opifici, & repugnet Mundo ipſum coæternum eſſe Deo, a quo fuit conditus: vel quia Deus ad manifeſtationem ſuæ gloriæ & perfectionis, melius eſſe judicavit mundum fieri de novo, quam illum eſſe ab æterno; vel quia ex parte Mundi repugnat ipſum eſſe æternum: Tum huic poſitioni multa, quæ ſunt perſpicue falſa, abſurda, & impoſſibilia, ſint neceſſario conſequentia; id quod ſupra breviter oſtendimus, & accuratius, ac diligentius infra docebimus.

Decimumquintum argumentum Procli.

43. PArtes Mundi, nempe cœlum, & quatuor elementa, ſunt æternæ; ergo etiam Mundus. Neque enim totum ignobilius eſt ſuis partibus, cum ſit id cujus gratia partes ſunt, & non è contrario. Cœlum autem Platoni ſempiternum eſſe placuit; quod vel motus ejus, qui fit in orbem, aperte declarat: nam ortus, & interitus ineſt iis, quæ habent contrarium. Præterea, unum uni tantum proprie eſt contrarium, ut à Platone explicatum eſt in Protagora: cum igitur Cœlum contrario careat, nam ſi Cœlo aliquid contrarium eſſet, motui quoque ejus, alius motus contrarius inveniretur, at quis is eſſe poteſt? cum enim tres ſint motus ſimplex, circularis, & rectus, qui duplex eſt, unus

qui

qui ſurſum ſit, alter qui deorſum: quis erit horum, circulari contrarius? non is qui ſurſum fit, nam opponitur ei qui fit deorſum; nec is qui fit deorſum, adverſatur enim ei qui fit ſurſum; & jam poſitum eſt uni unum tantum contrarium eſſe; relinquitur igitur, neque motui cœleſti, neque ipſi Cœlo quidpiam eſſe contrarium. Quare corpus erit diverſum ab iis, quæ ortum habent & interitum, ut ſunt quatuor elementa, & quæ ex ipſis fiunt. Porro, ipſa elementa, licet ſecundum partes ſuas gignantur, & intereant, nihilo minus tamen ſemper ſuum ſtatum naturalem retinent in ſuis locis remanentia. Mixta vero, non partes Mundi, ſed potius effecta dici debent; ad quæ procreanda, Dii, ut eſt apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutuantur, quas iterum reſtituant illis: quod dictum eſt propter reſolutionem mixti in elementa, ex quibus conflatum erat. Ex iis igitur, & vere, & convenienter Platonicis decretis atque principiis demonſtratum eſt, Mundum ſempiternum eſſe.

Ad decimumquintum argumentum Procli.

44. *Quoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmandum æternitatem Mundi, teſtimoniis ejus abutitur, velut etiam nunc, affirmans cœlum ſecundum Platonem non eſſe compoſitum ex quatuor elementis, ſed eſſe quintam quandam naturam omnium ſublunarium corporum longe diſſimilem, hoc dicens convenienter magis doctrinæ Ariſt. quam Platonis; videndum eſt, an Plato ita ſenſerit; an potius, ut nos oſtendemus, contrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit Cœlo motum circularem, qui diverſus eſt a motibus omnium elementorum; ergo voluit illud eſſe diverſum ab illis. Procederet ſane argumentum, ſi Plato feciſſet Cœlum, vel corpus ſimplex, vel compoſitum, ſed inanimum: tale enim argumentum ex motu naturali ductum in ſimplicibus corporibus, & compoſitis inanimatis robur habet, ut videre licet apud Ariſt. in* 1. *de Cœlo. At cum*

cum Plato dicat Cœlum ex quatuor elementis, majori tamen ignis portione, conſtare, ipſumque animatum & ab anima motu cieri velit, planum eſt, Platonem attribuiſſe rotundam converſionem Cœlo; non quatenus corpus eſt ſejunctum ab anima; ſed quatenus eſt animal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progreſſionis, qui fit ad interiora; naturalis eſt ipſi, non ratione corporis, fortaſſe namque alii adverſatur, ſed ratione animæ: Præterea, quid dicemus de ſtirpibus, quæ una cum Solis converſione circumferuntur, quamobrem cognomines motui ſolis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Proclus; cujuſnam ſimplicis corporis naturalis eſt ejuſmodi motus? Anima igitur Cœli circularem motum illi tribuit; ut adducat ipſum, quoad ejus fieri poteſt, ad imitationem mentis & intelligentiæ, in cujus actione, ut Platoni placet, perfecte ineſt converſio; & motus circularis. Quemadmodum igitur, ut ſunt diverſa genera animantium, volatilium, terreſtrium, & aquatilium; ſic anima, quæ in ipſis eſt, diverſos motus exercet, & ad tales motus exequendos, natura diverſas figuras eorum corporibus accommodavit, cum talem omnia corpora ipſorum ex elementis pariter compoſita ſint: ſic erit Cœlum, quamvis ex elementis conflatum fuerit, ob diverſitatem tamen animæ a qua cietur, & figuram, & motum diverſum a motibus omnium elementorum ſortitum eſt: Adde, quod ſi proprium eſt animantis movere ſeipſum, ut eſt apud Platonem 10. *lib. de Leg. & aliis in locis: cum Cœlum Plato animatum faciat, aliquem motum habebit ab anima ſua, qui præter circularem alius eſſe nequit. Hæc igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter ſe, ut & Cœlum conflatum ſit ex elementis, quatenus corpus eſt, & nihilominus tamen, quoniam animatum eſt animam habens divinam, longe diverſam multoque præſtantiorem iis, quæ ſunt in caducis & mortalibus animantibus motum accipiat ab anima ſua diverſum a motibus elementorum. Quid ſi dicamus Cœlum, quum e puriſſimo igne fere conflatum ſit, ſupernum locum occupaſſe, ibique conſtitiſſe, motum autem circularem, quo circumfertur, ab alio principio, ab anima nimirum accepiſſe? quemadmodum in elementis, quæ in ſuis locis naturalibus manent, idem aſ-*

firma-

ſirmamus: nam ignis qui eſt ſub concavo Lunæ (a) *nec ſurſum nec deorſum movetur, ſed motu orbis, cui cohæret, circumagitur. Quod igitur cœlum, ſiquidem ſimile eſt elementis, neque deorſum feratur, neque ſurſum, cauſa eſt, quoniam in ſuo loco naturali exiſtit: nullum enim elementum in ſuo loco naturali manens, poteſt ab eo ullo genere motus naturaliter dimoveri; ſed tantummodo vi; quod autem in ſuo loco manens cœlum in orbem feratur, facit id quidem anima Cœleſtis, cujus ipſum eſt proximum inſtrumentum: quæ anima, cum ut intelligibilem converſionem, & perfectiſſimum illum motum circularem, qui menti & intelligentiis ineſt, in mundo ſenſibili, & in omnium corpore nobiliſſimo exprimat; tum ut res quæ ſub Luna ſunt, temperato ſyderum motu regat; conſervet atque moderetur, motum circularem cœlo impartitur.*

Sed pergamus ad alia, quæ Proclus in ſuo argumento ſumit, expendenda. Ac primo quidem Proclus ſibi contradicit: nam ait ea quæ oriuntur & intereunt, non eſſe partes Mundi; ſed potius effecta: idem quoque dicit, partes elementorum oriri & interire, cum igitur quicquid eſt pars partis, ſit pars totius, ut quia manus eſt pars corporis, & digitus eſt pars manus, erit etiam digitus pars corporis: ſi partes elementorum non ſunt partes Mundi, neque ipſa elementa erunt, quod eſt abſurdum: quod ſi ſunt partes Mundi, cum oriantur & intereant, falſa erit opinio ipſius affirmantis, partes Mundi ab ortu, & interitu

ritu

(a) Nemo hoc in loco a me expectet, ut Pererii quoque errores, quos ille ex veteri Schola ſæpe ſumit, refellam: nimio enim ſunt plures quam ut in brevi opuſculo redargui poſſint. Quantum hoc monſtrum eſt, Sphæram ignis ſub Luna ponere! quod obtrudi non potuit, niſi hominibus, qui totam philoſophiam in technicis, verbis ponebant, diſputabant quæ magis, quam philoſophabantur. Sed & tota ſuperior oratio, non minus, quam Procli argumentum, ideis conſtat chymericis, principiis præcariis, telis, quibus muſcæ capiantur, quibuſque homines etiam capi potuiſſe, miraculo ſimile eſt. Quam bellum erat paucis reſpondere, nego totum, quam in illa dumeta platonica ingredi, unde exitus nullus ſit? Quum hæc cogito, me pudet ingenii humani, quod tandiu in his nugis, velut in graviſſimis rebus, nulla generis utilitate, divagari potuit mirificeque noſtrorum temporum Phyſica, plana illa, ac natura experimentis contenta, delectat.

ritu alienas eſſe. Præterea, ſi cauſſa ortus, & interitus eſt contrarietas, ut ipſe Proclus dixit; talis autem contrarietas non modo in partibus elementorum, ſed etiam in ipſis totis elementis primo, & per ſe invenitur; totum elementum ab ortu, & interitu alienum non erit. His adde, quod ſupra dictum fuit, cum totum nil aliud ſit, quam ſuæ partes conjunctim ſumptæ, & cum in corporibus ſimplicibus & homogeneis, cujuſmodi ſunt elementa, eadem ſit ratio cujuslibet partis atque totius, ſi omnes partes elementi ſunt caducæ, totum item caducum, & mortale eſſe neceſſe eſt. Quid? quod non poteſt aliquid manere idem numero variatis omnibus partibus ejus? Quum igitur nullum elementum idem numero ſemper maneat, utpote cujus omnes partes varientur, ſane videtur ſimile figmento, totum elementum ab ortu, & interitu vindicare. Illud autem, nec verum, nec Platoni conſentiens videtur, corpora mixta non eſſe partes Mundi, ſed potius effecta: id enim cujus detractione, vel abſentia, aliquid imperfectum, & diminutum eſt, ſuamque perdit integritatem, ſine dubio, vel pars ejus, vel ad ſubſtantiam ipſius pertinens cenſeri debet: hæc enim duo, totum, & perfectum reciprocantur, ut docet Ariſtoteles 3. Phyſic. tex. 64. Quod igitur facit ad perfectionem alicujus, id quoque ad ejus integritatem pertinet, ac proinde pars illius eſt; ſed Plato vult in Timæo, niſi adſint mortalia animantium genera, Mundum non fore perfectum; hæc igitur in ipſis Mundi partibus numerari debent. Verba Platonis in Timæo hæc ſunt: inducit enim Deum opificem Univerſi præſcribentem „ Diis, ea quæ facturi erant, ad hunc modum. (Tria „ genera nobis reliqua ſunt, eaque mortalia, quibus prætermiſſis, cœli abſolutio perfecta non erit; omnia enim ge„ nera animantium complexu ſuo non tenebit: teneat au„ tem oportet, ut ei ne quid abſit: quæ ſi a me effecta „ ſint, Deorum vitam poſſunt adæquare. Ut igitur mortali conditione generentur, & univerſum vere ſit univer„ ſum, vos ſuſcipite, ut illa gignatis, imitemini que vim „ meam, qua me in veſtro ortu uſum eſſe meminiſtis. Si „ genera igitur animantium Mundo deſint, Mundus Platonicus non erit perfectus; cenſet igitur is, animantia in

Mun-

Mundi partibus eſſe numeranda. Et recte ſane: nam mixta perfectiora ſunt elementis; & hæc illorum cauſſa ſunt conſtituta. Denique, ſive hoc quod omnia continet, Mundum appelles ab ornatu, ſive univerſum, Omne, ac Totum, utpote cujus amplexu omnia coercentur, negare non potes, ejus partes eſſe & quidem potiores, corpora mixta, quippe quæ, cum veritate, tum perfectione naturæ, multum præſtant elementis.

Platonem autem ſenſiſſe, ex quatuor elementis tum Cœlum, tum Mundum totum eſſe coagmentatum, ex iis quæ ſubjungam, perſpicuum erit. In Timæo ſic ait, ut hic „ Mundus eſſet animanti abſoluto ſimillimus, hoc ipſo „ quod ipſe ſolus, atque unus eſſet, idcirco ſingularem „ Deus hunc Mundum atque unigenum procreavit. Corporeum autem, atque aſpectabile omne neceſſe eſt eſſe, „ quod natum eſt. Nihil porro igni vacuum videri poteſt; „ nec vero tangi, quod careat ſolido: ſolidùm autem nihil, „ quod terræ ſit expers. Quamobrem Mundum efficere moliens Deus, terram primum ignemque jungebat.) Et quæ „ ſequuntur uſque ad illa verba. (Earum autem quatuor „ rerum, quas ſupra dixi, ſic in omni Mundo, partes omnes collocatæ ſunt, ut nulla pars cujuſvis generis excederet extra, atque in hoc univerſo ineſſent genera illa „ univerſa. (Ex quibus verbis apertum eſt, Platonem, & Cœlum, & totum Mundum ex quatuor elementis conſtituiſſe. In Cœlo autem, plurimum igneæ ſubſtantiæ ineſſe dixit. Nam cum quatuor ſint animantium genera; Unum „ cœleſte, atque Divinum; alterum pennigerum, & aereum; „ tertium aquatile; terrenum quartum; divinæ animationis (inquit Plato) ſpeciem, Deus maxime faciebat ex „ igne, ut ſplendidiſſimus eſſet, & aſpectu pulcherrimus. „ Cumque eum ſimilem univerſi naturæ efficere vellet, ad „ volubilitatem rotundavit; comitanteque eum ſapientia, „ optimæ mentis effecit, circumque omne Cœlum æqualiter „ diſtribuit, ut hunc varietate diſtinctum bene Græci Κόσμον, nos lucentem & ornatum Mundum nominaremus. Hæc ex Platone. Quæ vero adverſus hanc Platonis ſententiam in 1. Meteororum Ariſt. ſcribit, parvi momenti ſunt apud Platonicos. Si enim, inquit Ariſtoteles, cœlum igneum eſſet,

 cum

cum incredibili propemodum exceſſu hunc Mundum inferiorem ſuperet, jampridem omnia, quæ continentur, in ipſo incendio conſumpta fuiſſent. Sed ipſi reſpondent; cum elementum ignis contineat cætera elementa, ac proinde multis partibus major ſit illis, qui fit, ut quæ ab eo continentur, non ſimiliter conflagraverint? Deinde, Ariſtoteles lib. 2. de Generat. tex. 20. & 21. ait ignem elementarem noſtrati igni diverſum eſſe: hunc enim non eſſe ſimplicem, ſed mixtum, & habere caloris exceſſum, vimque urendi & abſumendi corrumpendique corpora, illum autem minime: quemadmodum nix, ſeu glacies, ſeu gelu, frigidi eſt exceſſus; naturalis enim ignis vitam potius impartiendi, quam urendi viribus præditus eſt, ceu in nobis inſitus calor. Præterea, quo ignis eſt in tenuiori materia, eo minorem vim habet urendi, ut ferrum candens magis urit, quam carbo, & flamma, quam elementaris ignis. Quum igitur cœlum ex puriſſimo, tenuiſſimoque igni conſtet; mirandum non eſt ſi quamvis magnitudine multum excedat, ea tamen quæ ſua ipſo ſunt nequaquam incedat.

Platonis autem præcipui interpretes idem, quod nos ſupra docuimus, ſenſiſſe Platonem, aſſeverant. Taurus (ut refert Philoſophus) in 1. com. in Timæum, poſtquam locum Platonis a nobis ſupra citatum expoſuit (Teophraſtus inquit, quod ſi aſpectabile & tractabile ex terra ſunt & igni, ex his cœlum, & aſtra conſtabunt; non ſunt autem hæc, inquit, ex illis, quintum corpus introducens; quod verſatur in orbem. Verum, ubi quintum corpus illud eſſe docuerit, tunc hiſce contradicat.) Hæc Taurus. Qui non modo vult Cœlum, & Mundum ex quatuor elementis concretum eſſe, ſed etiam adverſatur Theophraſto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Ariſtotelis ſententia introducendi. Porphyrius in expoſitione eorundem verborum, idem ſentit: & poſt multa, ſubjungit hæc. (Mundum ex quatuor conſtitutum eſſe elementis, diſerte dicit Plato. Quaſi quintum illud corpus, quod ab Ariſt. & Archita inducitur, non eſſe putaverit.) Proculus quoque, tum in expoſitione Timæi, tum in eo libro, qui inſcribitur Obſervationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Ariſtoteles, *poſt quam multis verbis explicuit quomodo* uni-

univerſum ex quatuor elementis conſtet, & Cœlum ex igni, itemque aſtra: poſtremo ſubjungit hæc, (non igitur, quaſi peregrinam in univerſo cœlorum naturam inducere oportet, ſed illic ſummam perfectionem naturæ eorum, quæ hic viſuntur, conſtituentes, per illam, eamque quæ illis ſit cognata, his corporibus ortum tribuere:) Plotinus in lib. de Mundo, eandem, quam nos, Platoni ſententiam tribuit, eamque multis verbis, & explicat, & tuetur, adverſus Ariſtot. cujus verba, ne ſim prolixus, hic non deſcribo. Poſtremo, Ariſtoteles Platonis diſcipulus, ſententiam, quam Platoni adſcripſimus, reprehendens, fecit Cœlum quintum quoddam corpus ab elementis diverſum: His accedit, quod Plato non agnovit corpus aliud ſimplex, præter quatuor elementa: ſic enim in Timæo ſcribit, (dicendum eſt igitur „ cujuſmodi potiſſimum quatuor corpora fiant; nam ſi hoc „ ſemel erimus conſequuti, procreationis terræ, & ignis, „ & eorum, quæ pro rata portione in medio eorum interjecta, „ veritatem facile conſequemur: tum enim nemini „ concedemus, pulchriora iis, quæ ſub aſpectum cadant, „ corpora uſquam inveniri, quorum quodque ad ſuum ge„ nus referatur:) Si igitur Plato negat ullum corpus eſſe pulchrius his quatuor elementis, aut his quæ fiunt ex ipſis, proculdubio non putavit Cœlum eſſe omnino diverſum ab illis: At dicet aliquis, Platonem quinque ſolidarum figurarum, quæ rectis conſtituantur lineis, & planis ſimilibus, ac naturæ ejuſdem, cujuſmodi ſunt Cubus Pyramis, Octædrum, Icoſædron, Dodecædrum, quatuor priores, quatuor elementis attribuere; nimirum terræ Cubum, Pyramidem igni, Icoſædron aquæ, Octædrum aëri, poſtremum autem, Dodecædrum, ſine dubio Cœlo aſcribere: is non obſcure indicavit, ſicut figuram, ſic etiam naturam Cœli, diverſam eſſe ab elementis. Sed hi errant: non enim Plato illa figura Dodecædri Deum uſum eſſe ait ad compoſitionem Cœli, ſed ad univerſitatis conſtitutionem: ut ex iis verbis, quæ ſunt in Timæo, perſpicuum eſt (cum præterea, inquit, quinta quædam ſit compoſitio, ea Deus ad univerſi conſtitutionem eſt uſus; eaque figuravit, & deſcripſit univerſum) Hæc pluribus diſſeruimus, ut demonſtraremus, Platoni Cœlum non eſſe talem quandam naturam diverſam ab ele-

elementis, qualem induxit Ariſtoteles, ſed eſſe ex elementis, compoſitum.

Decimumſextum argumentum Procli.

45. MAteria ſempiterna eſt, & per ſe habilis ad ſuſcipiendas formas; vel igitur formæ in ea ſemper extiterunt, & ſemper erunt, & ſic Mundus principio, & fine carebit: vel non ſemper fuerunt, aut erunt: quod eſt abſurdum: quomodo enim materia ex æternitate formis caruit, ad quas ſuſcipiendas ſemper fuit habilis? Sed forte dices, ab æterno materiam habuiſſe formas vagas, imperfectas, & inordinatas; poſtea vero, productas fuiſſe formas perfectas. Verum id dici nequit: cum enim materia per ſe, ac ſemper habilis ſit ad ſuſpiciendas formas perfectas, nulla poteſt reddi cauſſa, cur non ab æterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit prius habere formas imperfectas, ut deinde perfectas habere poſſet? quod autem Plato, materiam prius immoderate, ac inordinate motam fuiſſe dicit, id non ita accipiendum eſt, ut prius fuerit inordinata, deinde ordinata; ſed cogitare debemus, eum illis verbis exprimere voluiſſe, qualis nam materia ex ſe, & ſuapte natura eſſet, niſi ab opifice Mundi diſtincta, & exornata fuiſſet.

Ad decimumſextum argumentum Procli.

46. *AEternitas materiæ, qua fulcitur argumentum, jam ſupra improbata fuit: quare neceſſarium non eſſet pluribus verbis hoc argumentum refellere. Sed illud falſum eſt, Platonem, per id, quod inordinate movebatur, intellexiſſe materiam primam: Porphyrius enim ait intelligenda eſſe corpora naturalia, ex quibus mundus coagmentatus eſt; quæ quoniam naturalia ſunt, moventur illa quidem, verum niſi ab opifice Mundi in ordinem digeſta eſſent, & ſuum quodque ſitum & locum ab Architecto Mundi accepiſſent, turbato & vago motu agitata fuiſſent; ut navis cum gubernatore, & currus cum auriga deſtituitur. Id*

autem

autem Platonem ſenſiſſe, illa verba indicant. (Quidquid enim erat, quod ſub cernendi ſenſum caderet, id ſibi aſſumpſit; non tranquillum, & quietum, ſed immoderate agitatum & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.) Quænam, inquit Porphyrius, ſunt, quæ ſub ſenſum cadunt, niſi corpora? materia enim cum ſecundum Platonem vix aut ne vix quidem ſpuria cogitatione comprehendatur, in iis quæ ſub ſenſum cadunt, numerari non debet.

Decimum octavum argumentum Procli.

47. SI in Deo duæ ſunt voluntates, una, ut non ſit aliquid inordinatum, quod Plato indicat illis verbis. (Cum enim conſtituiſſet Deus nihil mali admiſcere, ex inordinato ipſum adduxit in ordinem.) Altera, ut univerſum bene colligatum & ordinatum conſervetur, quam innuit Plato illa oratione, (nam cum voluntatem, & conſilium meum nacti ſitis, quod majus eſt vinculum ad perpetuitatem veſtram, quam illam quibus eſtis, tum cum gignebamini, colligati, &c.) neceſſe igitur eſt, has voluntates, aut ſemper eſſe in Deo; aut interdum utramque, unam prius, alteram poſterius. At interdum eſſe, interdum autem non eſſe, non convenit ei, qui ſemper eſt, & immutabilis ſemper perſeverat: & prius, ac poſterius in iis tantum inſunt, quæ tempori ſubjecta ſunt. Quod ſi utraque voluntas ſemper quod vult efficit, ſemper igitur & inordinatum obliteratur propter perpetuam voluntatem, ut ipſum non ſit; ordinatum conſervatur propter voluntatem, ut ipſum ſit perpetuum: cum utraque voluntas ſit ſemper. Quare ſi fit utrumque ſemper, non prius erit inordinatum, quam ordinatum, nec ordinatum, quam inordinatum: quod ſi id quod ordinatum eſt, principio & fine caret, Mundus autem nihil aliud eſt, quam ordo, & id quod adductum eſt in ordinem: Mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

Ad decimumoctavum argumentum Procli.

48. *Deus ſemper vult, ut non ſit aliquid inordinatum: inordinatum enim Deus, & natura refugit: non tamen ideo ſequitur, ut ſi ſemper vult non eſſe inordinatum, aut ſemper vult ordinatum, ipſum ordinatum ſemper ſit: ſemper enim Deus, ut ait Plato, vult bonis omnibus Mundum explere, non tamen omnibus bonis ſemper Mundus expletus eſt: ſemper vult Deus, non eſſe malum, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quam ad Deum cauſſa eſt referenda; malorum autem, alia quæpiam eſt requirenda cauſſa, mali enim cauſſa, non eſt dicendus Deus; non tamen ideo ſequitur, ut malum ſemper non ſit in Mundo. Poſtremo, ſemper vult Deus ea quæ fiunt in Mundo, non tamen neceſſarium eſt ea ſemper fieri, aut eſſe. Quamvis igitur Deus ſemper velit aliquid, vult tamen illud eſſe, ſicut natura ejus patitur. Et ipſe quidem ſemper voluit Mundum eſſe talem, qualis nunc eſt, ſed non voluit, ut Mundus ſemper talis eſſet. Eſt igitur æternitas in volitione Dei, ſed non in effectione Mundi.*

Deinde, non ſi quod Deus vult, aliquando eſt, aliquando non eſt, ideo dicere oportet, Deum interdum hoc, interdum illud velle. Una eſt enim & ſimplex Dei voluntas, cujus unaquæque res particeps eſt, quoad natura ipſius patitur. Vult Deus omnia eſſe ſimplicia ſibi, vult eſſe bonum, & conſervari: ſimilitudinis tamen, bonitatis, & conſervationis ratio, non eadem eſt in omnibus. Semper igitur volebat Mundum eſſe conditum: verum, ut poteſt eſſe Mundus eſſe ſemper natura eſt capax durationis, ita eſſe volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, æternitati, atque indiviſibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extenſio rerum quas producit: non item abſurdum erit, Deum voluiſſe ſemper Mundum fuiſſe ordinatum, ipſum autem non ſemper fuiſſe: non enim voluit, ut Mundus ſemper eſſet ordinatus, ſed ſemper, & ab æterno voluit, ut Mundus tunc, & talis eſſet,

ſet, quando, & qualem eſſe, vel poſſibile, vel melius erat (a).

Vigeſimum argumentum Procli.

45. PLato in Politico ait, res diviniſſimas ſemper in eodem ſtatu permanere ſimiliter affectas & prorſus immutabiles. Cum igitur opifex Mundi ſit quidpiam omnium Diviniſſimum; ſemper idem & ſimiliter affectus erit. Quare alienum eſt ab ipſo, interdum facere & interdum non facere; ſed convenit illi, vel ſemper facere, vel nunquam facere. At nunquam facere in eum, qui eſt opifex omnium rerum, cadere nequaquam poteſt: relinquitur igitur, ut Deus ſemper Mundus faciat, ac proinde Mundus ſempiternus ſit. Præterea, Deus, ut in Timæo legitur, Mundum condidit divini exemplaris perfectiſſimam imaginem: cum igitur exemplar omnino ſempiternum ſit, neceſſe eſt Mundum, ſiquidem eſt imago ipſius, ambifariam ſempiternum eſſe. Ad hæc, Plato Mundum Deum vocat, deorum autem genus, & mutationis, & vitii expers eſt, quare Mundus ortu, & interitu carebit.

Ad vigeſimum Argumentum Procli.

50. *IN hoc argumento, nihil novi fere Proclus affert; nam prima pars argumenti, ſupra in ſexto argumento, ſecunda in decimo ſeptimo, tertia in undecimo, & ab ipſo tractata, & a nobis refutata fuit.*

(a) Eſt hæc de Divinis operibus philoſophandi ratio frequens ſcholæ philoſophis: iis enim decretum eſt præcipuum, *Deus ferri ſemper ad id, quod melius eſt*: quo illi graviſſimis quæſtionibus reſpondent. Nec neceſſe eſt, ut id veterum Scholæ Theologorum teſtimoniis confirmemus; nimis illa ſunt obvia. Sed illud animadverto, ea quum Leibnitius arripuiſſet, indeque *Theodicea* ſuæ ſyſtema conformaſſet, viſum fuiſſe novum his rebus lumen attuliſſe. Neque vero hoc dico, quaſi Leibnitiano operi meritum detracturus, cui profecto magnum ſemper erit, ſed ut intelligamus, plerumque judicium veteribus defuiſſe, raro ingenium.

Duodecim Argumenta Averrois pro Mundi æternitate.

51. PRimum argumentum Averrois, ex 4. libro Phyſ. comm. 6. & 1. lib. de Cœlo comm. 92. depromptum, ſic habet. Qui de novo Mundum generant, habent neceſſario vacuum admittere; nam ubi nunc eſt Mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationem Mundi, poterat tamen eſſe, quandoquidem ibi poſtea Mundus generatus fuit; ergo illud erat vacuum: namque vacuum non eſt aliud, quam receptaculum corpori, vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Cœlo, Comm. 22. Qui ponunt Mundum de novo generatum eſſe, non poſſunt demonſtrare, eſſe Deum, & æternitatem ejus, ſicut qui ponunt ipſum æternum eſſe; & coguntur dicere ante generationem Mundi, fuiſſe aliquod corpus: & ratio eſt, quoniam, quod de novo fit, non poteſt immediate fieri a Deo; tum quoniam de novo fit, quod autem tale eſt, ab eo quod ſemper eodem ſe habet modo, proxime effici non poteſt; tum quoniam quod generatur debet prius ab alio alterari; Deus autem, & quoniam idem, ac immutabilis eſt, & quia eſt incorporeus, non poteſt immediate aliquod novi facere, vel aliquid alterare: illud igitur, a quo Mundus proxime factus eſt, debuit eſſe corporeum, ut alterare poſſet ſubjectum, ex quo Mundus generari debebat, & ut veritate, ac novitate ſui motus, aliquid novi producere poſſet, quod antea non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Phyſ. Com. 4. Si quicquid fit, ex ſubjecto, & oppoſito determinato fit, idque & ex vi demonſtrationis, & ex evidentia ſenſuum certum eſt; contrarium autem hujus, nec ratione, nec teſtimonio ſenſuum oſtendi poteſt; plane impoſſibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec ſubjectum, nec oppoſitum ullum determinatum eſſe poteſt. His adde, quod omnis actio neceſſa-

ceſſario conjuncta eſt cum motu : ſubjectum autem eſt inſeparabile a motu, cum ponatur in definitione ejus. Quare qui ajunt primum agens poſſe ex nihilo aliquid facere, non prædicant excellentiam ejus, ſed potius pugnantia inter ſe loquuntur; quomodo enim, vel circa nihilum verſari, vel in nihilo recipi ulla actio poteſt? Vel eſſe agens ſine patiente? cum hæc ſint relativa, quorum ea eſt natura, ut unum ſine altero intelligi, nedum eſſe nequeat.

Quartum argumentum ex eodem libro, Commento 15. Qui faciunt Mundum de novo, coguntur fateri aliquam mutationem factam eſſe in Deo. Aut enim Deus eodem prorſus modo ſe habuit erga molitionem Mundi ab æterno, ut tunc cum fecit Mundum, & ſic neceſſarium eſt, ut vel ab æterno Mundum fecerit, vel ut nunquam fecerit: aut diverſo modo ſe habuit Deus, tunc cum fecit, quam ſeſe habuerat ab æterno; hæc autem diverſitas cum non potuerit oriri ex ipſo Mundo, utpote qui nihil plane eſſet, neceſſario profecta eſt ex ipſo opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & Commento: Ut ſe habet voluntas nova ad actionem novam, ſic voluntas antiqua ad actionem antiquam: ergo a commutata proportione, ſic ſe habebit voluntas nova ad actionem antiquam, ſicut voluntas antiqua ad actionem novam, & contra: ergo ſicut eſt impoſſibile a voluntate nova prodire actionem antiquam, ſic eſt impoſſibile a voluntate antiqua prodire actionem novam.

Sextum argumentum, ex eodem libro & Commento. Si voluntas æterna dicitur producere ſuum effectum de novo, & non ab æterno, hoc ſine dubio contingit, vel ob aliquod impedimentum, vel ob defectum alicujus rei neceſſariæ ad illum effectum producendum, neceſſe eſt igitur ante generationem Mundi, vel impedimentum illud removeri, vel illam rem neceſſariam adeſſe: quorum neutrum poteſt fieri ſine motu. Saltem negari non poteſt, quin qui differt facere quod vult, expectet præſentiam illius temporis, & velut præterire totum il-

Ium

lum tractum durationis, qui præcedit illud *tunc*, in quo vult effectum producere; non poſſunt igitur effugere quin admittant, ante generationem Mundi aliquam durationem temporis extitiſſe.

Septimum argumentum, ex eodem libro & Commento. Aut tempus factum eſt cum Mundo, aut fuit ante generationem Mundi: ſed cum nec tempus ſine motu, nec motus ſine mobili, nec mobile ullum extra Mundum eſſe poſſit, quomodo potuit eſſe tempus ante generationem Mundi? Sin autem tempus factum eſt, cum omne quod ſit, vel in tempore, vel in inſtanti fieri neceſſe ſit, cumque ibi tempus eſſe oporteat, ubi mens noſtra diſtinguit prius & poſterius, fiet profecto, ut ante generationem temporis, ipſum tempus fuerit.

Octavum argumentum, ex eo Opere, cui nomen eſt, *Deſtructio deſtructionum*, ex diſputatione prima in ſolutione ſecundi Dubii. Nullum agens differt agere bonum quod vult, & intendit, niſi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod majus bonum; cum ergo ante generationem Mundi nihil plane eſſet, vel quod reſiſteret Divinæ Potentiæ, eamque retardaret, vel quod melius eſſet Mundo; nulla cauſa aſſignari poteſt, propter quam Deus, non ab æterno Mundum fecerit. Incredibile item eſt, Deum elegiſſe privationem Mundi, quaſi tempore infinito: nunquam enim privatio aut eſt prior habitu, aut diuturnior eo, niſi per accidens.

Nonum argumentum, ex eadem Diſputatione in ſolutione tertii Dubii. Cauſſa, & cauſſarum ſunt relativa: ſicuti ergo accidit Mundum de novo eſſe cauſſatum, ſic accidet Deo de novo eſſe cauſſam Mundi: cum ergo ab æterno non fuerit cauſſa, poſtea vero de novo eſſe cœperit cauſa Mundi, idque non extrinſecus evenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem Mundi; neceſſe eſt confiteri id accidiſſe ob aliquam mutationem factam in ipſo Deo. Si igitur Deus ab æterno omnes conditiones habuit, quæ requiruntur ad efficiendum Mundum, quid cauſſæ reddi poteſt, cur maluerit ab æterno non eſſe mundum, quam eſſe? quis enim, non

in-

inquam Sapientiſſimus & Optimus, cujuſmodi eſt Deus, ſed qualiſcumque Artifex, cum poſſit facere aliquod opus optimum, malit dici, & eſſe opifex ejus potentia, quam actu, cum tamen actus ſit perfectior Potentia?

Decimum argumentum, ex eadem Diſputatione, in ſolutione decimi ſeptimi Dubii. Qui ajunt Mundum de novo creatum eſſe a Deo, cenſent ante hunc Mundum, alium potuiſſe creari, & ante illum, aliud ex quo fit ut dilatatio primi Mundi longior eſſet, quam ſecundi, & ſecundi, quam tertii, & tertius antiquior eſſet quam ſecundus, & hic quam primus, dico autem primum hunc noſtrum Mundum qui factus eſt. Et inter tertium, & ſecundum, & inter hunc primum, intercederet aliqua duratio, quæ cum non eſſet æterna, deberet eſſe temporalis, quare tempus eſſet ſine mundo. Confirmatur hoc, quoniam ubi intellectus noſter iuvenit prius & poſterius, longius & brevius ſecundum durationem, ibidem tempus eſſe oportet.

Undecimum argumentum, ex eadem Diſputatione in ſolutione decimi noni Dubii. Quod eſt non generatum, neceſſe eſt eſſe incorruptibile: cum ergo ante generationem Mundi poſſibile fuerit Mundum generari, alioquin non fuiſſet generatus, & talis poſſibilitas æterna a parte ante, erit quoque æterna in poſterum; quare nunquam ceſſare poterit; non ceſſante autem poſſibilitate, impoſſibile eſt actu Mundum eſſe; cum enim primum Mundus actu eſſet, corrumperetur illa poſſibilitas: at poſuimus illam ſempiternam: poſſibilitas enim alicujus rei deſinit eſſe cum primum illa res actu incipit eſſe.

Duodecimum argumentum, ex eadem Diſputatione in ſolutione vigeſimi primi Dubii. Ante generationem Mundi, poſſibile fuit Mundum generari: omnis autem poſſibilitas fundatur in aliquo ſubjecto, quod dicitur eſſe poſſibile: omni enim agenti reſpondet patiens, cum ſint relativa. Quare ſicut poſſibilitas activa non poteſt eſſe niſi in aliquo agente, ſic nec poſſibilitas paſſiva poteſt eſſe niſi in aliquo patiente, & ſic neceſſe eſt concedere

ante

ante generationem Mundi, aliquod ſubjectum fuiſſe. Confirmatur hoc, quoniam Phyſicus ex iis, quæ ſunt nota ſibi, judicare debet de iis, quæ ſunt ignota; cum igitur in cujuslibet rei generatione videamus, non unum oppoſitum recipere alterum, vel tranſmutari in alterum, ſed aliud, quod eſt ſubjectum utrique; præter rationem eſt, & contra diſciplinam Phyſicam, dicere in generatione Mundi non præfuiſſe aliquod ſubjectum, ſed ipſum *non ens* tranſmutatum eſſe in ipſum *ens*.

Solvuntur Averrois argumenta.

51. *AD ſupradictas Averrois rationes, hoc modo breviter reſpondemus. Ad primum. Si Mundo per ſe deberetur aliquis locus, & ſi mundus factus fuiſſet per generationem naturalem, valeret utique argumentum; at nec Mundo ut totum quoddam eſt, debetur per ſe aliquis locus, ſed tantum ratione partium; & Mundus eſt per creationem ex nihilo, nec ante productionem Mundi præceſſit aliquis locus aptus Mundum recipere; poſſibilitas enim, quæ præceſſit creationem Mundi, non fuit paſſiva ex parte ſubjecti, ſed tantum activa ex parte Dei.*

Ad 2. Argumentum concluderet, ſi nos diceremus Mundum factum eſſe per generationem, & motum phyſicum; at nos dicimus Mundum fuiſſe creatum ex nihilo, tunc quod ut crearetur præſcriptum & determinatum fuerat a Deo ab æterno: talis autem creatio Mundi proxime monſtrat Deum eſſe. Nam creare mundum ex nihilo non poteſt niſi is, qui habeat infinitam vim & poteſtatem, quique ſit ſumme bonus & ſapiens: hunc autem Deum eſſe, manifeſtum eſt apud omnes.

Ad 3. Tale judicium noſtrorum ſenſuum ex duplici cauſſa profectum eſt; tum quoniam ſenſibus noſtris tantum notæ ſunt generationes particularium rerum, productio autem totius entis, & ipſius univerſi, non poteſt ſub ſenſus noſtros cadere: tum etiam quoniam ſenſus humani tantum judicare poſſunt de generatione rerum corporearum & ſenſibilium, productio autem rerum immortalium ſenſu comprehendi nequit. Quamobrem oportet, ut intellectus ſe ſupra ſen-

ſus

ſus erigens, & generalem totius entis productionem, & ſpecialem rerum immaterialium procreationem conſiderans, agnoſcat in iis modum quemdam productionis neceſſarium eſſe longe diverſum ab eo, quem in generatione rerum particularium, & materialium, ſenſu percipimus. Neque vero creatio eſt actio conjuncta cum motu, ut ſubjecto aliquo, & patiente, & tempore indigeat. Et indigere ſubjecto ad agendum, excuſari non poteſt, quin multum detrahat omnipotentiæ Dei, & generali efficientiæ, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem divinæ virtutis, nec patitur Deum eſſe proprie cauſſam efficientem rerum incorruptibilium.

Ad 4. Ab æterno Deus decreverat facere Mundum, tunc cum factus eſt; nunquam igitur voluntas mutata eſt in Deo.

Ad 5. Effectus intelligibilis, & voluntarius prodit ab intellectu, ſecundum præſcriptionem & definitionem ejus; & a voluntate, ſecundum ejus determinationem. Unde licet voluntas ſit antiqua, & intellectus, tamen ſi determinaverint facere aliquid multo tempore poſt, effectus novus erit, & proficiſcetur a voluntate antiqua, ſecundum ſuum propoſitum, propter quod illa voluntas ab antiquo decreverat, ut novus ille effectus aliquo certo tempore exiſteret. Exempli gratia, ſi ego nunc apud me ſtatuerem, ab hinc duos annos Lauretum ad ſacram Deiparæ Virginis ædem religionis gratia proficiſci, illa peregrinatio cum a me poſt duos annos ſuſcipietur, procedet a voluntate antiqua, quæ id duobus annis ante deliberaverat. Sic etiam Deus ab æterno decrevit facere mundum, qui de novo inciperet, & haberet ſuæ durationis initium; nihil igitur abſurdi eſt, a voluntate antiqua, & æterna, effectum novum (ea ratione qua expoſitum eſt) proficiſci.

Ad 6. Valet argumentum de agente, quod operatur ex neceſſitate naturæ, non autem de eo, quod agit libere, qualem eſſe Deum, ſupra capite primo multis argumentis oſtendimus.

Ad 7. Omne quod fit, in tempore, vel in iſtanti temporis fieri, locum habet tantummodo in iis, quæ fiunt per motum phyſicum, & motui circulari, cujus paſſio tempus eſt,

Digitized by Google

eſt, *ſubjecta ſunt*. *Tempus igitur*, *una cum Cœlo productum eſt per creationem*. *Creatio autem eſt actio quædam divina*, *quæ non menſuratur tempore*, *vel inſtanti temporis noſtri*.

Ad 8. *Verum eſt id quod argumentatur Averroes*, *de agente*, *cujus*, *vel aliqua perfectio*, *vel aliquod bonum*, *& utilitas in actione ejus aliquo modo conſiſtit*; *vel quod naturaliter ex neceſſitate operatur*; *tale autem agens*, *non eſt Deus*: Non eſſe *vero Mundi ab æternitate præceſſit*, *non quod potius Deus illud elegerit*, quam eſſe *Mundi*, *ſed quoniam Mundus ab æterno eſſe non poterat*, *ac ideo neceſſarium fuit*, non eſſe *Mundi*, *ab æterno præceſſiſſet*; *vel quod ſi poterat eſſe*, *melius erat*, *ut de novo fieret*, *quam ab æterno*, *propter eam cauſſam quam ſupra non ſemel expoſuimus*.

Ad 9. *Deus ſine ulla mutatione ſui produxit res novas*: *denominatur autem creator*, *vel conſervator actu*, *& de novo*, *non formaliter & intrinſece*, *ſed propter ipſas creaturas*, *quæ ante erant potentia*, *poſtea ſunt actu*; *antea non erant*, *poſtea de novo ſunt productæ*: *tales enim relationes non ſunt mutuæ*, *vel ſecundum æquiparantiam*, *ſed in creatura ſunt realiter*, *& ſubjective*, *in Deo autem ſecundum rationem*, *& terminative*: *Quamvis autem Deus ab æterno habuerit omnes conditiones*, *quæ requiruntur ad efficiendum Mundum*, *non tamen oportuit Mundum ab æterno factum eſſe*: *tum quia Deus eſt agens liberum*, *non ex neceſſitate*: *agens autem liberum*, *etiam cum omnia requiſita ad agendum adſunt*, *poteſt non agere*; *tum etiam*, *quia fortaſſe Mundus non potuit fieri ab æterno*.

Ad 10. *Si ante hunc Mundum fuiſſet creatus alius*; *ille diceretur antiquior ratione temporis*, *quod fuiſſet una cum ipſo productum*; *plures enim circulationes in illo Mundo confectæ eſſent*, *quam in hoc*, *& plus temporis ibi fluxiſſet*, *quam hic*: *denique*, *ſecundus Mundus*, *licet proprie non fiat in tempore*, *cum tempus ipſius una cum ipſo producatur*, *& ipſum ſit extra tempus prioris Mundi*; *poteſt tamen dici eſſe tempore poſterior priori Mundo*, *quatenus cum ſecundus Mundus factus eſt*, *jam aliquot anni*, *menſes*, *& horæ*, *denique aliquid temporis præceſſerat in priori Mundo*.

Ad

Ad 11. *Poſſibilitas, ut Mundus generetur, non erat aliqua potentia phyſica fundata in ſubjecto, cum ante generationem Mundi, nihil plane exiſteret: ſed erat tantum poſſibilitas ex parte agentis, qui propter virtutem ſuam infinitam, & a nulla re dependentem, poteſt ex nihilo res producere.*

Ad 12. *Argumentum procedit de agente naturali, & finitæ virtutis, & de modo generationis rerum Phyſicarum, qui nobis familiaris eſt; Deum autem; cum ſit infinita vi præditus, & omnium rerum auctor, non convenit exiſtimare ad agendum egere adminiculo ſubjecti, ſeu materiæ; præſertim cum ſit quædam actio ipſius propria; quam* creationem *vocamus; ſejuncta ab omni motu phyſico, & nullius indigat ſubjecti. Quod ſi omni agenti aliquod patiens ſubeſſe neceſſe eſt, erit igitur aliquod patiens, quod a nullo factum erit, ac proinde Deus non erit cauſa efficiens omnium rerum. Atque hæc quidem de argumentis Averrois.*

Duodecim alia argumenta pro æternitate Mundi.

53. EXponamus deinceps alia duodecim argumenta pro Mundi æternitate, non minus, quam omnia ſuperius allata, in ſpeciem probabilia; quæ lubuit hic adjungere, tum ne quicquam, quod veritati adverſari & officere poſſe putaretur, nos quaſi diſſimulantes, conſulto taciti prætериiſſe videremur: tum, quo diſcuſſis omnium difficultatum tenebris, illuſtrior atque jucundior omnibus veritatis eſſet aſpectus.

Primum autem argumentum hoc eſt. Quod de novo creatur, aut ante potuit fieri, aut non; ſi non potuit fieri, non poterit igitur creari; ſi potuit eſſe, ubinam illa potentia erat? in nihilo non poteſt eſſe, nec in ſubjecto: quia creatio non præſupponit ſubjectum aliquod. Et confirmatur, quoniam creatio non eſt ipſa res quæ creatur, neque eſt Deus qui creat, ſed eſt actio quædam proficiſcens a creante, & quæ terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo ſubjecto recipi oportet: at hoc repugnat creationi, quæ dicitur eſſe productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si Mundus creatus eſt ex nihi-

nihilo , cum ipſum *nihil* ſit quoddam indefinitum & indeterminatum , præterea ipſe Deus ſit indifferens ad producendum quodlibet, non poteſt aſſignari ulla veriſimilis ratio , cur a Deo potius hoc ens determinatum factus fuerit, quam aliud, & tunc , quam aliam. v. g. ſi producit Cœlum ex nihilo , cum Deus indifferens ſit ad procedendum Cœlum , & quodvis aliud , ſimlliter & ipſum nihil non ſit magis determinatum ad productionem cœli , quam aliud quodlibèt ens? vel a quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipſum Cœlum potius, quam ad aliud ens?

Tertium argumentum. Si Cœlum v. g. de novo productum eſt , quæro , antequam produceretur , vel poterat produci , & non produci , vel ex neceſſitate productum eſt : ſi prior dicas, ſequitur ut Cœlum ſit corruptibile ; nam quod ante productionem ſui poterat eſſe, & non eſſe poſtquam productum eſt , adhuc poterit eſſe , & non eſſe. Sin autem poſterius dixeris, cum talis neceſſitas non poſſit eſſe , niſi ex parte agentis , extra ipſum enim nihil prorſus erat ante generationem Mondi; oportebit Deum ex neceſſitate produxiſſe. Quod ſi ex neceſſitate produxit ; cur non ante, ſeu ab æterno produxit ? niſi forte aliquod fuit impedimentum , quod retardavit ipſum.

Quartum argumentum. Aut Deus, potuit facere Mundum ab æterno, aut non: ſi potuit, cum Deus & Natura ex poſſibilibus faciant quod melius eſt, melius autem ſit Mundum eſſe, quam non eſſe , proculdubio ſi potuiſſet illum facere ab æterno, feciſſet: ſi non potuit facere ab æterno, ergo oportuit , ut æterna quædam duratio præcederet molitionem Mundi: at videtur & abſurdum, & incredibile , quod Deus per totam æternitatem expectare debuerit , donec potuerit Mundum facere ; nam ſi Deus non poteſt facere Mundum ab æterno , faciat igitur *tunc* cum primum poteſt facere, & cum illud, *tunc*, præceſſerit æternitas, aut ante illud, *tunc*, poterat facere Mundum, aut non ; ſi non potuit hoc eſt incredibile , cur tunc potuerit , & non ante : ſi potuit, ergo potuit, facere Mundum antequam potuit.

Quin-

Quintum argumentum. Si Mundus, cujus aliæ partes ſunt corruptibiles, aliæ incorruptibiles, de novo factus eſt, omnes partes ejus incœperunt; quod autem incipit eſſe, deſinit etiam eſſe; non igitur erunt aliquæ partes Mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere eſſe incorruptibiles; nam quod non eſt factum ex ſubjecto, & contrario, id non eſt corruptibile; ſed tales ſunt omnes partes Mundi, utpote quæ a Deo productæ ſunt per creationem; ergo omnes oporteret eſſet incorruptibiles.

Sextum argumentum. Motus menſuratur tempore; ſi ergo incœpit Eſſe, vel incępit in iſtanti, vel in tempore; fuit igitur tempus ante motum: at tempus non eſt ſine motu. Adde, quod cum tempus ſit paſſio & numerus motus, ſicut non datur prima pars, vel primum mutatum eſſe ipſius motus, ita non dabitur prima pars nec primum inſtans temporis: quare tempus erit infinitum. Quod ſi dicas, tempus, & motum concreatum fuiſſe cum ipſo Mundo; hoc non poteſt dici: nam quæ concreantur eadem productione terminantur & efficiuntur; at Mundus, vel Cœlum cœpit eſſe per primum ſui eſſe, cum ſit res permanens, & ſubſtantia completa per creationem producta; motus autem non potuit ſic incipere, cum ſit ens ſucceſſivum, non enim poteſt dari vel prima pars, vel primum mutatum eſſet motus; ergo terminata creatione cœli, nondum erat motus. Quærendum igitur eſt, quomodo poſtea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit tempus, cum cœlum non modo natura, ſed etiam duratione quadam inſtantanea, motum præceſſerit.

Septimum Argumentum. Præſtantius eſt non poſſe non facere bonum, quam poſſe non facere bonum: ſicuti melius eſt facere bonum, quam non facere bonum, & melius eſt non poſſe facere malum, quam poſſe facere, ſed communicare ſe aliis eſt bonum, ac divinum quippiam, immo videtur eſſe proprium ſummi boni, & inſeparabile ab ipſo: cum igitur hæc communicatio in molitione Mundi conſiſtat, non potuit Deus non facere Mundum; quare, vel ab æterno fecit, vel ali-

aliquod impedimentum fuit, propter quod non ab æterno fecerit; atqui nullum impedimentum fingi poteſt, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit Mundum ab æterno.

Octavum argumentum. Deus ſemper ac neceſſario facit, quod melius eſt: ſi enim ex duobus oppoſitis non ſemper eligeret ac faceret quod melius eſt, ſed interdum quod deterius eſt; profecto nec eſſet ſumme ſapiens, nec ſumme bonus: vel ergo ſimpliciter melius eſt Mundum eſſe, quam non eſſe, vel è contrario, non eſſe, quam eſſe. Si melius eſt Mundum non eſſe, quam eſſe, nunquam ergo Mundus potuit, vel debuit fieri a Deo; ſin autem melius eſt mundum eſſe, quam non eſſe, ergo Deus neceſſario (non quidem neceſſitate coactionis, ſed neceſſitate oppoſita contingentiæ) fecit Mundum. Sicuti ergo non eſt contingens Mundum fieri, vel non fieri; ita non erit contingens Mundum de novo fieri, vel ab æterno fieri. Oportet igitur alterutrum horum eſſe neceſſarium; ſed non fuit neceſſarium de novo fieri; ergo fuit neceſſarium ab æterno fieri.

Nonum Argumeutum. Si Deus neceſſario facit quod melius eſt; & bonum, quo eſt diuturnius, eo melius; cum igitur Mundum eſſe, bonum ſit, melius utique fuerit ipſum æternum facere, quam novum. Quare ſic a Deo factus eſt.

Decimum Argumentum. Si melius eſt Mundum eſſe, quam non eſſe, & Deus neceſſario facit quod melius eſt, quomodo non eſt abſurdum, dicere Mundum de novo factum fuiſſe? ſic enim Deus præpoſuiſſet privationem Mundi generationi ejus, ideſt, feciſſet non eſſe Mundum æternum, eſſe autem ejus novum.

Undecimum Argumentum. Si Mundus de novo factus eſt; quæro, in tota illa æternitate, quæ præceſſit generationem mundi, vel Deus erat imperfectus, & otioſus, quia nihil faciebat; vel aeque perfectus, ac modo eſt; & tunc, vel erat neceſſarium, utile, & decens Mundum eſſe, vel non. Si igitur in illa æternitate fuit, vel neceſſarium, vel utile, vel decens, ut Mundus eſſet, oportebat Mundum, a Deo, qui ſumme,

me bonus eſt, in illa æternitate factum eſſe: ſi autem tunc non erat neceſſarium, aut conveniens, aut decens; vel fuit hoc tunc cum conditus eſt, vel nihil horum fuit; ſi fuit quærenda ratio hujus diverſitatis, cur fuerit tunc, & non prius, vel ab æternitate; ſi nihil horum fuit, ergo fruſtra Mundus factus eſt; quod enim neque neceſſarium eſt fieri, neque utile, neque decens fruſtra fit.

Duodecimum Argumentum. Cum Deus ſit ſumme bonus, & velit omnia ſibi eſſe quam ſimillima, præſertim ea quæ immediate procedunt ab ipſo; ſicuti alias perfectiones communicavit creaturis, credendum eſt etiam communicaſſe æternitatem, quæ eſt una ex perfectionibus Divinis: & quemadmodum fecit intelligentias in aliis omnibus rebus ipſi ſimiles: ita etiam feciſſe in æternitate. Adde, quod magis apparet excelleatia Dei, & infinita virtus ejus, ſi credatur, & prædicetur, non modo auctor eſſe rerum caducarum, & mortalium, ſed etiam opifex eſſe immortalium, & ſempiternarum; ut non ſolum poſſit creaturæ tribuere æternitatem a parte poſt (ut dicunt Scholaſtici) ſed etiam a parte ante.

Supradictæ rationes diſſolvuntur.

54. *Verum ad hæc argumenta non ægrius, quam ad alia, quæ ſupra refutavimus, reſponderi poteſt; ad primum quidem hoc modo. Quod creatur antea poterat creari non ob potentiam paſſivam alicujus ſubjecti, nulla enim materia tempore præceſſit creationem Mundi; quin etiam tota ipſa materia prima creata fuit; ſed ſolum ob potentiam activam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creativa Mundi ex omni æternitate fuit in Deo perfectiſſima.*

Ad 2. Multitudo, & diſtinctio earum rerum, quæ a Deo creantur & determinatio uniuſcujuſque rei in gradu ſuo, non fuit orta ex ipſo nihilo, nec ex ipſo Deo ſimpliciter; ſed ex Deo, prout habet in ſe ideas, & notiones omnium rerum, ſecundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis diſtribuit rebus. Sic eſt

in ſacris litteris, Deum omnia feciſſe in numero, pondere, & menſura.

Ad 3. *Mundus poterat produci, & non produci, quia libere productus eſt a Deo, non tamen idcirco continuo ſequitur, ut Mundus ſit corruptibilis: illud enim axioma (quidquid poteſt fieri, & non fieri, eſt corruptibile) verum eſt de eo, cui convenit talis potentia contradictionis intrinſece, & propter aliquod eſſentiale principium ipſius, quod eſt materia; non valet autem in eo, cui talis potentia non convenit intrinſece nimirum ex parte agentis, a quo propterea, quod libere, & non neceſſario productum fuit; antequam producetur, potuit produci & non produci. Quamvis igitur Deus libere impertiverit eſſe omnibus rebus, quibuſdam tamen largitus eſt eſſe perpetuum, ut per ſe, ac ſuapte natura a nullo corrumpi poſſint: aliis autem dedit eſſe caducum, ac mortale, quo aliquando tandem deficiente, ejuſmodi res interire oportet. Ergo intrinſece, & ſecundum naturam ſuam, aliæ res ſunt corruptibiles, & aliæ incorruptibiles: quædam contingentes, & quædam aliæ neceſſariæ: quoniam aliæ materiam & contrarium habent: aliæ vero minime. At res omnes ad Deum relatæ, a quo libere productæ ſunt, ita ut potuerint non produci, & libere conſervantur, ita ut poſſint non conſervari, nulla eſt res omnino neceſſaria & incorruptibilis. Diviſio autem rerum in corruptibiles, & incorruptibiles ſumitur ex natura ipſarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum.*

Ad . *Non potuit Mundus eſſe ab æterno: quod non arguit impotentiam Dei, ſed repugnantiam ex parte creaturæ; poſita enim Mundi æternitate, permulta conſequuntur abſurda, quæ partim tetigimus in ſolutione primi argumenti Procli, partim infra adducemus. Quamvis autem Mundus non potuerit fieri ab æterno ſimpliciter, & ut quidam ajunt categorematice, potuit tamen fieri ab æterno ſyncategorematice, ideſt quocunque puncto æternitatis vel temporis imaginarii, quod animo fingamus omni æternitati coextitiſſe, ponatur Mundus, fieri potuit ante & ante fieri & in infinitum. Quemadmodum, licet Deus non poſſit (ut multi putant) producere aliquod infini-*

finitum actu, poteſt tamen producere infinitum hoc modo; quoniam quocunque dato finito, ſeu in magnitudine; ſeu in numero, poteſt Deus facere majus, & majus in infinitum; nec poteſt dari ullum finitum, quod non poſſit Deus majus facere. Potentia ergo ad creandum Mundum non debet terminari per aliquid citra æternitatem abſolute, eo modo ut tunc potuerit, & non ante, ſed debet determinari per æternitatem negative, hoc ſenſu: Mundus non poteſt creari ab æterno ſimpliciter, ſed poteſt creari ab æterno hoc ſenſu, quia nihil poteſt aſſignari determinate citra æternitatem, ante quod Deus non potuerit Mundum creare. Potentia ergo Dei ad creandum Mundum nec determinatur per æternitatem, nec per aliquid determinatum circa æternitatem, ſed per id quod eſt citra æternitatem, confuſe, ac indeterminate.

Ad 5. Neceſſe fuit, ut in prima productione rerum; omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen ex iis, quæ tunc producta ſunt, alia nata fuerunt materiam; & contrarium, ex quibus, & per quæ generari, & corrumpi poſſent: alia vero ab omni materia ſegregata, & a contrariis libera, immortalem, atque immutabilem naturam ſortita ſunt. Hinc igitur factum eſt, ut quamvis in procreatione Mundi omnes res ſimili productionis modo extiterint, tamen propter diverſas naturas, quas in illa creatione acceperunt, aliæ res fuerint corruptibiles, aliæ vero incorruptibiles.

Ad 6. Non datur primum inſtans temporis, ſicut non datur primum mutatum eſſe *motus circularis. De motu autem, cum non ſit res permanens, nec a mobili vel termino* ad quem *diſtincta, non recte quæritur quomodo producatur, per creationem ne, an per generationem: non enim motus per motum producitur, nec eſt motus ad motum, ut in 5. Phyſ. Ariſtoteles demonſtrat. Cœlum autem cum ſecundum ſubſtantiam menſuretur æternitate vel ævo, non poteſt recte dici eſſe prius motu circulari, vel tempore, vel iſtanti temporis, ſed quadam duratione indiviſibili ipſius ævi, cui reſponderet inſtans in tempore, ſi ponamus Cœlum immediate poſtquam fuit creatum, moveri cœpiſſe.*

Ad 7. Deus neceſſario facit bonum, hoc ſenſu; quod quid-

quidquid Deus facit, neceſſario bonum eſt; nulla tamen neceſſitate aſtringitur Deus, ut hoc, vel illud bonum faciat. Cum enim libere agere ſit perfectio quædam in homine, non ea eſt removenda a Deo, præſertim in iis operationibus, quæ ſunt extra ipſum, in quorum effectione non conſiſtit perfectio Dei. Deus igitur neceſſario facit bonum, quoniam quod ab eo fit, neceſſario bonum eſt, non tamen, neceſſario facit bonum, ut neceſſarium ſit ipſum facere hoc vel illud: ſi enim fit a Deo, hoc ipſo bonum eſt, & hoc ipſo eſt melius eſſe, quam non eſſe, præcipue tunc quando fit: ſin autem a Deo non fit, hoc ipſo melius eſt non fieri, tunc præcipue. Atque hinc patet etiam octavi argumenti ſolutio.

Ad 9. Melius eſt æternum eſſe, quam non æternum, ſimpliciter loquendo; ſed non eſt melius Mundo quia repugnat naturæ ipſius, ut coeternus ſit Deo. Sicut eſſe incorporeum ſimpliciter melius eſt, quam eſſe corporeum, ſed non eſt id melius homini, cujus naturæ repugnat, ipſum eſſe incorporeum. Vel aliter reſponderi poteſt, non eſſe melius Mundo ut is ſit æternus, ratione finis propter quem a Deo fuit conditus, nimirum ut ex eo Dei infinita poteſtas, atque majeſtas ab hominibus cognoſceretur, quæ facilius, clarius, certiuſque ex nova Mundi conditione, quam ex ejus æternitate cognoſcuntur.

Ad 10. Quamvis ipſi Mundo melius ſit eſſe, quam non eſſe, tamen Deo neque melius eſt, neque deterius eſt Mundum facere, vel non facere: quia Mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad 11. Ut Mundus in æternitate coexiſteret Deo, impoſſibile fuit: vel certe non decuit: ut autem aliquando peret, exiſtimare decet fuiſſe quidem conveniens, quandoquidem a Deo factus eſt, non tamen fuiſſe neceſſarium, ut non potuerit non fieri.

Ad 12. Communicavit quidem Deus creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturæ ferebat, eas vero, quæ ſuperant ſtatum & conditionem creaturæ, nec debuit, nec potuit communicare: neque enim fieri poteſt, ut creatura ſit vel infinita virtute prædita, vel incauſata, & independens, ac (ut quidam putant) vel Deo coæter-

terna: Non eſt autem Deus auctor tantummodo rerum caducarum, ſed etiam immortalium, & perpetuarum. Quod autem non poſſit facere ſibi res coæternas hoc maniſeſtiſſime indicat ſummam Excellentiam Dei, cui nulla creatura, aut in eſſentia, & perfectione, aut in virtute, & actione, aut in vita & duratione, par & æqualis eſſe poteſt.

Atque hæc quidem ſint contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro æternitate Mundi, quaſi pro aris & focis, ipſoſque capite, acerrime dimicant, eamque pugnaciter & mordicus defendunt, diſputata. Non enim eorum tela, quibus veritatem petebant, hebetavimus, fregimus, fecimuſque, ut ea nihil plane veritati poſſent officere.

Hæc Pererius adverſus æternitatis mundi patronos. Debueram ego plurima in utriſque delere, quæ ræcentibus philoſophis nauſeam creare poſſunt: ſed id fieri non poterat, niſi tota ſuperiori diſputatione recuſſa, ac in ſuccum ex præſentis philoſophiæ genio & notionibus converſa; quod quare noluerimus, & ſub illius initium diximus. Quamquam ego ſic habeo, ſubtilitates hujuſmodi dialecticas, a quibus jampridem abhorremus, ac jure abhorremus, non eſſe illas quidem toto pectore, velut conditiſſimos cibos, exhauriendas, ſed interdum tamen, velut ſinapi ad embammata, deguſtandas, ſapidiora enim hinc noſtra ſunt, & jucundiora. Illud hinc conſtet, nihil niſi mera ſophiſmata æternitatis mundani operis advocatos protuliſſe, viros autem in primis acutos & diſertos, quod noſtra intereſt. Nam qui iis nuper acceſſere, nihil fere novi attulerunt, ſed veterem illam crambem recoquerunt, noviſque tantum condimentis exornarunt veteribus arte & ingenio impares.

Prop. V. Exiſtit Deus.

D. Deus eſt ens æternum, ab omni materiæ concretione ſegregatum, perfectiſſimum, omniſcium, atque omnipotens, beatiſſimum, univerſi opifex & gubernator (ex def. 1.): exiſtit autem mens æterna (ex prop. 1.) & incorporea (ex prop. 2.), & infinite perfecta, adeoque omniſcia, omnipotens, beatiſſima (ex prop. 3.)

 & mun-

& mundi cauſa ſapientiſſima (ex prop. 4.); ergo exiſtit Deus.

Prop. VI. Deus eſt unicus.

D. I. Argumenta omnia, quæ Dei exiſtentiam probant, probant etiam eſſe debere ens aliquod æternum, intelligentiſſimum, potentiſſimum, perfectiſſimum, in quo ſit ratio ſufficiens exiſtentium omnium, & poſſibilium. Quum autem unum hujuſmodi ens ſufficiens ſit; nullum eſt argumentum, quo plura ſtatui poſſunt.

II. Mundi gubernatio & ordo unicam ejus exiſtentiæ & gubernationis cauſam indicant. Enim vero partes Mundi omnes, cum majores, tum minores, quantum ex iis, quam noſcimus, conjectare licet, ita conſtructæ & ordinatæ ſunt, ut & primæ ac ſimplices ſuis finibus aptatiſſime reſpondeant, & fines illi unicum generalem & communem oſtendant: unicus autem finis unicam ejus cauſſam intelligentem, & effectricem. Utitur hoc argumento acutiſſime S. Thomas. *Omnia enim, quæ ſunt*, inquit, *inveniuntur eſſe ordinata ad invicem, dum quædam quibuſdam deſerviunt. Quæ autem diverſa ſunt, in unum ordinem non convenirent, niſi ab aliquo uno ordinarentur: melius enim multa reducuntur in unum ordinem per unum, quam per multa; quia* per ſe unius *unum eſt cauſſa, & multa non ſunt cauſſa unius niſi per accidens, in quantum ſcilicet ſunt aliquo modo unum. Quum igitur illud, quod eſt primum, ſit perfectiſſimum; & per ſe, non per accidens, oportet quod primum reducens omnia in unum ordinem ſit unum tantum: & hoc eſt Deus* (a).

III. Deus eſt Ens perfectiſſimum, ideſt undequaque infinitum (ex theor. 3.): natura autem Entis perfectiſſimi hæc eſt, ut non habeat æquale. Nam ſi æquale illi poſueris, alterum altero limitabitur, ideſt deficient alteri infinitæ alterius perfectiones. Ergo Ens perfectiſſimum non poteſt eſſe niſi unum. Eſt autem Deus ens perfectiſſimum; ergo unus eſt. Utitur & hoc argumento S. Thomas. *Oſtenſum eſt*, inquit, *quod Deus com-*

(a) *S. Tho. 1. par. qu. 11. art. 3.*

comprehendi in ſe totam perfectionem eſſendi. Si ergo eſſent plures dii, oporteret eos differre: aliquid ergo conveniret uni, quod non alteri, & ſic ille, in quo eſſet privatio, non eſſet ſimpliciter perfectus: ſi autem hoc eſſet, perfectio alteri eorum deeſſet. Impoſſibile eſt ergo eſſe plures Deos (*a*).

IV. Deus exiſtit neceſſitate naturæ ſuæ; ergo pugnat eſſe plures. Finge enim eſſe duos, quum non ſit neceſſarium exiſtere, niſi unum ens æternum, & perfectiſſimum, intelligi poſſet alterutrum non neceſſario exiſtere; id quod pugnat cum exiſtentia neceſſaria. Eſt hoc Samuelis Clarckii argumentum (*b*).

Schol. Poteſt hoc theorema & gentium naturali quodam & communi ſenſu comprobari. Scilicet in tanta numinum Ethnicis cultorum copia unum ſemper eminentiſſimum utcumque cognitum eſt. Demonſtraverunt id ex inſtituto Lactantius (*c*) Huetius (*d*) Petavius (*e*) Cudworhus (*f*), aliique. Sane quicumque legerit Homerum, Heſiodum, Euripidem, Platonem, Ariſtotelem, Tullium, Senecam, Plutarchum, alioſque Gentiles Scriptores, agnoſcet perſpicue, illis Deum Principem, ac Patrem omnium unum tantum ſtatutum eſſe, cui additi ſint minores quidam alii. Ariſtoteles lib. de Republica 2. cap. 12. ſummopere Homerum commendat, quod Deus ab illo vocetur paſſim πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε *hominum Deumque pater*. Sed & recentes nationes, ipſi Americani, Afri, Indi, Sinenſes, ut me quid dicam de Turcis, unicum ſupremum numen & regem agnoſcunt. Huttentotti, quæ gens nullo alterius nationis commercio unquam uſa eſt, ſummum hunc Deum intelligunt, etſi illi nullum offerant ſacrificium, nullas preces, quod, ajunt, quum beatiſſimus ſit, nulla re indiget: quod probant quædam aliæ Americæ gen-

(a) *Ibid.*
(b) *De Exiſt. & Attrib. Dei prop. 7.*
(c) *Lib. 1. Inſtit. Divinarum cap. 6.*
(d) *Lib. 11. Alnetanarum cap 2. §. 13.*
(e) *De Deo lib. 1. cap. 3.*
(f) *In cap. 4. Syſtem. Intellect.*

gentes. Sunt fortaſſis qui adverſus hoc argumentum op-ponunt, infinitam illam Deorum Dearumque turbam, quam Gentiles habuere, ut Heſiodus triginta millia Deorum memoraverit ætate ſua cultorum. Reſpondemus, numquam Gentiles, ſi plebeculam excipias, quæ hac in re audienda non eſt, numina plura æqualia ſtatuiſſe & ſumma. Quod ſi plurima ſumma, & æqualia nominare videantur, ſunt illa nomina ejuſdem ſubſtantiæ ex diverſis adſpectibus conſideratæ. *Quoties voles* (ſunt verba Senecæ lib. IV. de Beneficiis cap. 7.) *tibi licet aliter hunc Auctorem rerum noſtrarum compellare. Tot appellationes ejus eſſe poſſunt, quot munera. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, & Mercurium noſtri putant .... Omnia ejuſdem Dei nomina ſunt varie utentis ſua poteſtate*. Eodem ferme modo loquitur maximus Gentilis in epiſt. quadam ad B. Auguſtinum, & Gentiles omnes apud Oroſium lib. VI. hiſtoriæ cap. 7. Conſulatur Gerardus Joannes Voſſius in Theologia Gentili (a). Nempe populares illi Deos pene infinitos, naturalem unum eſſe docebant. Quocirca miror, Euſebium Ceſarienſem opinari potuiſſe, ſupremum Deum nemini ante Chriſtum, preterquam ſolis Hebræis, innotuiſſe: ei enim opinioni non modo Gentiles, qui extant, verum etiam ipſe Paulus (b), aperte refragantur.

Scholion generale ad caput ſuperius.

1. PAucis complexi ſumus quæ Dei exiſtentiam, & naturam ſpectant. Ea facillime ab iis, qui paullo perſpicaciores ſunt; copioſius deduci poſſunt. Philoſophi tria genera argumentorum ad Dei exiſtentiam demonſtrandum adhibere ſolent, Philologica, Phyſica, Metaphyſica. Philologica præter alios egregie pertractavit Jaquelotius in differt. de Exiſt. Dei. Phyſica Derham,

(a) *Lib.* 1. *cap.* 2.
(b) *In capit.* 1. *Epiſtolæ ad Rom.*

ham, & Niewentitius. Metaphyſica Cudworthus, Clarkius, Fenelonus, Wolfius, plerique alii.

2. Philologica deſumuntur ab hiſtoria humana, atque a conſenſu omnium Gentium. Primum, hiſtoria humana ſatis aperte demonſtrat genus humanum aliquando cœpiſſe. Antiqua hiſtoria ultra Ninum non aſſurgit: nam memoriæ Ægyptiacæ, Aſſyriæ, Sinenſes, quæ paulo vetuſtiores ſunt, manifeſtis fabulis revincuntur. Præterea novitatem generis humani oſtendunt Civitatum exordia, exordia & incrementa Imperiorum, notatæ primæ origines artium, & ſcientiarum, æque exiguæ, & barbaræ, a quibus veluti per gradus eo ventum eſt, quo nunc ſunt. Quoniam ergo conſtat, genus humanum initium habuiſſe, id profecto nec ex nihilo eſt, nec ex bruta materia: ergo a ſummo aliquo Mundi conditore.

3. Jam vero nulla natio olim extitit, aut hodie exiſtit tam moribus efferata, ut Deum eſſe, ſupremum univerſi conditorem, & gubernatorem, non conſtantiſſime & olim ſibi perſuaſerit, & tunc teneat. Barbaræ ipſæ Nationes nuper a noſtris Europæis cognitæ non ſolum idem ſupremi cujuſdam Mundi conditoris, licet obſcuram, & confuſam, verum etiam externum cultum, & religionem habent, velut penitiſſimi Tartari, & Samojedæ ad Oceanum glacialem ſiti; item Islandi, Grœlandi, Septentrionales Americani: tum Miſſipenſes, Canadenſes, Mexicani: Peruani quoque & Chilinenſes. Jam Huttentotti, Caffari, Incolæ Inſularum Madagaſcaris, Sumatræ, Borni, Javæ, Moluccarum, Philippinarum, cæterique ad Orientem poſiti: nam de interioribus Aſiæ populis, Indis citra ultraque Gangem, Sinenſibus, tum & Japonenſibus, nulli dubium eſſe poteſt. Id autem conſtat ex perpetuis itinerariis noſtrorum. Omnes autem Gentes vel a natura ipſa in hanc conſenſionem venerunt, vel a Deo ipſo eam hauſerunt doctrinam. Quocumque modo res ſe habeat, aut natura ipſa perſpicuum eſt Deum eſſe, quippe *conſenſus omnium Gentium naturæ quædam vox eſt*; aut doctrina eſt a Deo ipſa primis mortalibus tradita: nam

phæno-

phænomeni generalis item generalis ſit cauſſa neceſſe eſt.

4. Quod ſi Gentes quædam, paucæ illæ, & ignobiles, Deum ignorare repertæ ſunt, quod quidam Auctores retulerunt, id etiamſi dare velimus, mirum tamen non eſt: quandoquidem ab humano commercio ſegregatæ, ac vitæ tantum intentæ, in immanem illam ſtupiditatem pervenire potuerunt. Interim paucorum hominum ignoratio non poteſt conſenſum cæterorum omnium minus validum efficere. Sed ne relationes quidem illæ veræ eſſe poſſunt: proficiſcuntur enim ab iis viatoribus, qui Gentes, quarum barbariem narrant, vix de facie cognoverant. Ac vero qui cum iis Gentibus diutius verſati ſunt oppoſitum retulerunt. Incolas Capitis bonæ ſpei Atheos eſſe primi viatores vulgaverant, quod falſum repertum eſt, poſtquam cum ea Natione Europei commercia agitare cæperunt. Videri poteſt deſcriptio Capitis bonæ ſpei Andreæ Kolbi.

5. Athei vero quidam philoſophi, qui feruntur, aut ex animo non fuerunt, quum ſit impuſſibile delere ex animo hominum, qui non penitus oculis ſint capti, notionem primæ rerum omnium cauſæ; aut ſi ex animo fuerunt, nulla eſt eorum ratio habenda: alioquin ſi res naturæ ex furioſorum hominum judicio eſſent explicandæ, nullum eſſet abſurdum, quod non auctoritate alicujus Philoſophi confirmari poſſet, nec vero putandum eſt, omnes eos Philoſophos, qui feruntur, Atheos fuiſſe. Plures enim in eum cenſum relati ſunt, quod popularem ſuperſtitionem redderent. Clemens Alexandrinus negat, veteres illos Philoſophos, Anaxagoram, Protagoram, Diodorum, Evehemerum, qui e Græcis Athei habiti fuerant, Atheos fuiſſe, putatque idcirco inter Atheos fuiſſe connumeratos, quod unum Deum omnium conditorem & conſervatorem intelligentes, popularia numina ſpernerent. Et vero ob eandem cauſſam primi Chriſtiani Athei habiti fuerunt, ut nos docent Juſtinus Martyr, Arnobius, Minutius Felix; quod ſcilicet nec Templa ulla haberent, nec populares Deos colerent. Judæi *quod unum numen, & ſola mente* cole-

colerent, ut loquitur Tacitus, inter Pantheiſtas imperitiſſime retulit Strabo geographus.

6. Argumentis philologicis accedunt argumenta phyſica: Ea deſumuntur ex ordine, ſtructura, finibus, moribus Univerſi. Immenſa eſt hæc Provincia, latumque differendi campum ſuppeditat. Non unum aut alterum hinc deſumptum argumentum attingemus: Tyrones enim in Theologia naturali inſtituendos ſuſcepimus. Primum magna hæc univerſi machina tot parvis machinulis confecta eſt, quæ ordine admirabili compactæ ſunt, & conſervantur, unumque perfectum, & harmonicum conficiunt, ut niſi ſapientiſſima quædam, & potentiſſima cauſſa partes ejus omnes ordinaret, contineret, moveret, proculdubio in chaos abirent confuſum, quum nulla machinularum ſit ex infinitis, quibus conſtat Mundus, quæ non poſſit infinitis aliis modis cum aliis colligari, infinitiſque aliis modis modificari. Nec reſponderi juvat, mechanica temperatione virium Univerſi, aut centripetarum, & centrifugarum, aut aliarum, potuiſſe tandem aliquando tantam machinationem exiſtere, poſſeque nunc conſervari. Nam primum quum vires iſtæ varias habeant determinationes in variis Univerſi globis; aperte intelligitûr, non ſuæ naturæ neceſſitate mechanica, ſed vi & ſapientia extrinſecæ cauſſæ intelligentis hæc omnia, & ex perfecta ratione moderantis, coaluiſſe, & ſtare. Deinde hujuſmodi vires dum in perpetuo aliæ cum aliis conflictu ſunt, quod eſt neceſſarium in motibus circularibus, ideſt compoſitis, neceſſe eſt earum quantitatem imminui, & directionem paulatim mutari, niſi perpetua manu reſtauratrice gubernentur, quod ſæpe agnoſcit Newtonus omnium mortalium in his rebus exercitatiſſimus.

7. Præterea ſingulæ partes Univerſi ſuis & ipſæ partibus ordinatiſſimis conſtant, quarum aliæ aliis ſerviunt, aut arte ſumma ita factæ, & ordinatę clare videantur. Ex. gr. in machina humana infinitæ pene ſunt partes affabre inter ſe contextæ, quarum quælibet ſuum habet finem, & ad quem factam eſſe aperte intelligimus, omnes verò communem unum, Univerſa hominis

nis machina temperata eſt ad vitam humanam efficiendam, & conſervandam: is eſt omnium partium, quibus ea conſtat, communis finis. Itaque omnes ejus partes ita conſtructæ, & diſpoſitæ ſunt, ut hanc vitam conficere, & conſervare poſſint: Nempe homo vivere nequit niſi anima, quæ vitæ eſt principium, omnes corporis partes ordinatiſſime moveat. Ut vero motiones iſtæ ordinatæ fiant, neceſſe eſt, ut ſingulæ hominis partes ad motus ſuos aptæ ſint, atque ita aliæ cum aliis contextæ, ut motus ſuos aptiſſime continuare poſſint. Jam ita diſpoſitæ ſunt, ut nihil aptius, & conſonantius excogitari poſſit. Nervi totam machinæ harmoniam, & ſtructuram faciunt, ac continent, iique omnes ex uno fonte, ideſt cerebro, derivantur. Venæ, & arteriæ, aliaque vaſa ductandis liquoribus per totam machinam aptata ſunt. Singulis prope partibus tributi ſunt muſculi, & fibræ motibus conficiendis conſentanei, veluti totius machinæ elateres quidam. Oſſa machinam ſuſtinent ne collabatur. Ne vero motibus officiant non uno continuo corpore continentur, ſed in partes ſecta ſunt, ac ligamentis conjuncta. Oculi, aures, & alia organa ſenſoria excipiendis impreſſionibus rerum externarum facta ſunt idonea: Cor impellendo ſanguini aptum: pulmones aeri excipiendo: ventriculus excipiendis, & concoquendis cibis. Lien & Jecur bili præparandæ, quæ imprimis digeſtioni neceſſaria eſt. Tum aptata inteſtina ad excernenda ſuperflua nutritioni. His vero partibus infinitæ aliæ minores ac minores inſerviunt, ut nulla omnino ſit in corpore humano pars, quæ non ad communem vitæ finem ſpectet. Ac idem conſtat de omnibus individuis viventibus, brutis, plantis, herbis. Cæcus autem ſit oportet, qui non videat, totam hanc rem ſine cura ſapientiſſimi Numinis fieri non poſſe. Sed omnino legendi ſunt Niewintit, & Derham, qui copioſiſſime hanc rem explicant.

8. Quibus ex rebus patet quam a tota ratione aberraverint ii, qui aut ſibi perſuadere imperitiſſime, aut aliis impudenter perſuadere voluerunt Dei exiſtentiam nullis poſſe naturæ rationibus demonſtrari: Imprimis autem

autem ii commendandi ſunt Philoſophi (quamquam ego Philoſophos non dixerim, quum totam dehoneſtaverint Philoſophiam ineptis argutiolis), qui exiſtentiam Dei demonſtrari e rerum natura non poſſe crediderunt; niſi naturæ totius motus æternus conſtituatur. Æternus, inquiunt, tantum motus æternum Motorem demonſtrat. Quod quum chriſtiana dogmata vetent dicere id collegerunt, fide tantum Chriſtiana credi Deum eſſe, ratione naturæ neſciri. Ita totam chriſtianam Philoſophiam in fanatiſmum converterunt. Niſi enim omnibus natura ipſa conſtet Deum eſſe, rerumque omnium procurationem habere, quæ dicitur *divina doctrina*, niſi iis, qui a Deo accepere, nemini alteri divina haberi poteſt. Nam eum ne loquutum dicas, quem eſſe ignoras? Ita effecere ut nec acuti Philoſophi, nec boni chriſtiani viderentur. Invaluit hæc opinio circa exitum XVI. Sæculi in Patavino Lyceo. Primus illam vulgaſſe videtur Jacobus Zabarella: mox excepit, ac pervulgavit Berigardus. Ac Zabarellæ librum de primo Motore, in quo portentoſam illam doctrinam tutatur, pluries editum teſtificatur Berigardus. Berigardi autem opus de *Circulo Piſano* eruditorum nemini ignotum eſſe poteſt. Eſt qui ſuſpicatur Zabarellæ judicium diu ante B. Thomæ Aquinati in mentem juveni adhuc veniſſe. Nam in primo *contra gentes* libro argumento a motu ita Deum eſſe demonſtrat, ut non conſectaria modo, ſed principio quoque omnia ejus argumenti ab Ariſtotele excipiat, quem conſtat ex motu æterno æternum Motorem demonſtraſſe. Ego non affirmaverim, quamquam ſcio a quo nimius Ariſtotelis principia eo in loco Thomam provexiſſe. Nempe exploratum eſt, Philoſophos iſtos Peripateticos, quo Chriſtiani eſſent, & Ariſtotelici, raro principiis Philoſophiæ, quam profitebantur, conſentanee argumentatos; alioquin adoptato ſemel Ariſtotelicæ Scholæ ſyſtemate, & Naturam cum Deo miſcere debeant, & ſempiternum mundum conſtituere, & mentes humanas vires corporis minime ab illo ſeparabiles, & naturæ fatum, ac ſimilia, quæ adeo cum tota Ariſtotelis doctrina ſunt

conne-

connexa, ut perturbari illam funditus neceſſe ſit, ubi hæc reſcindi velint. Itaque qui Ariſtoteli adhæſere tenacius, & Mundum cum Deo perturbarunt, velut David a divinando, forte etiam Abælardus, & ſemper Mundum fuiſſe opinati ſunt, ut Cæſalpinus, & animas eſſe debere corporeas ex Ariſtotelis ſyſtemate, ut Pomponatius, Cremonius, Zabarella idem, aliique *Alexandreorum*, ut dicebantur, quod in eo Alexandrum Aphrodiſeum ſectarentur: & fatum in natura agnoverunt, ut plures alii, quorum ego nomini parcendum nunc puto.

A P-

APPENDIX
AD CAPUT SUPERIUS
In qua Dei natura uberius diſſeritur.

§. 1. Nihil eſt ex quo conjicere non liceat eſſe Deum. Nam ſeu Nationum mirificum hac in re conſenſum animadvertamus, intelligimus vocem quandam naturæ eſſe quæ non fallitur; ſeu intueamur motiones mundanas, earumque ordinem conſtantiſſimum, & ſtatim ſe nobis offert æternus quidam ſapientiſſimæ mentis motor: ſeu perpendamus rerum generationes, vegetationes, ſenſum, mentem, & perſentiſcimus, fieri non poſſe quin ſit prima quædam cauſa, quæ vim, animam, mentem Univerſi partibus largiatur: ſeu tandem ſingularum rerum prorſus mirabilem ſtructuram, ac infinitarum numero partium ordines, fineſque contemplemur, deprehendimus aperte ſuprema cujuſdam mentis providentia & conſilio eſſe omnia conformata. Præclare ego Tertullianus, (*lib. 1. contra Marcionem cap.* 1.) *habet*, inquit, *Deus teſtimonia totum hoc quod ſumus, & in quo ſumus.* Sed hæc argumenta quæ in ſuperiori capite velut in tranſitu infligitata ſunt, accuratius uberiuſque ſunt hic pertractanda (*a*).

Conſenſus omnium gentium Deum eſſe demonſtrat.

§. 2. AC quod ſpectat ad primum, præclare illud exhibuit Cudworthus cap. IV. Syſtematis intellectualis. Hoc autem argumentum eſt hujuſmodi.

(a) *Vide Sylvanum Regis Uſage de la Rayſon & de la foy lib. 2. part. 1. cap. 7., Petaviom de Deo, Cudvvertum cap.* IV, *ſyſtem. Intellect., Samuelem Clarkium in opere de exiſtentia & attributis Dei, Derham in Theologia phyſica, Nievventitium de exiſtentia & attribut. Dei &c. Jaqueletum &c.*

Omnes gentes ab hominum memoria aliquem eſſe rerum omnium opificem ac patrem, & olim conſtantiſſime tenuerunt, & nunc tenent. Ejus conſenſionis teſtes ſunt apud Veteres Plato (*a*), Ariſtoteles (*b*), Cicero (*c*), Diodorus Siculus (*d*), Seneca (*e*), Sextus Empyricus (*f*), D. Chriſoſtomus (*g*). Quod pertinet ad præſentes nationes, teſtatiſſimum id faciunt ii omnes, qui de præſenti rerum humanarum ſtatu ſcripſerunt, teſtes magna ex parte oculari docti. Quoniam igitur omnibus locis, atque omnibus temporibus ſuprêmum aliquid in natura numen creditum eſt, id habeat cauſam univerſalem neceſſe eſt: quæ non poteſt eſſe alia, niſi primi alicujus hominis traditio, aut manifeſta naturæ vox. *Nam nemo omnes: omnes neminem: ſinguli ſingulos fallunt*, inquit eleganter Seneca. Itaque hoc argumentum non eſt quemadmodum cenſent Parckerus, & Bælius, contemnendum. Nam ſeu dicamus ex uno communi fonte eam doctrinam derivatam eſſe, ideſt a primo quodam generis humani parente & propagatore, & eſt argumentum certiſſimum, cœpiſſe aliquando homines ac proinde originem hunc Mundum habere, quod eſſe nequit, niſi a potentiſſima aliqua & intelligentiſſima cauſa. Seu dicamus depromptam eam eſſe ex aſpectu mundi, & argumentum idem eſt perſpicuum, Deum eſſe: quod enim clare evidenter omnibus videtur, non poteſt id non eſſe verum. Quoniam ergo tam longe lateque diffuſæ conſenſionis æquæ patens cauſa ſit, neceſſe eſt; nec alia eſſe poſſit præter eas, quas recenſuimus; earum vero altera poſita, Deum eſſe neceſſario conficitur; Deum ergo eſſe perſpicuum eſt.

§. 3. Duo adverſus hoc argumentum poſt Ciceronem

(a) *De legibus lib.* x.
(b) *De Cœlo lib.* 1. *cap.* 3.
(c) *Lib.* 1. *de Nat. Deor.*
(d) *Lib.* 12.
(e) *Ep.* 117.
(f) *In Lib.* 8. *adverſus Mathematicos.*
(g) *Prat.* 12.

nem (*a*) opponunt recentes quoque Athei, aut potius qui ſtulte Athei videri volunt: Primum, plurimas fuiſſe apud veteres, plurimas quoque eſſe hodie nationes; quæ in maxima Dei ignoratione aut vixerunt, aut etiamnum vivunt. Atheos appellat Strabo Geographus Æthiopes quoſdam, Callaicos Hiſpaniæ populos; & antiquos Seres. Confidentius Euſebius Cæſarienſis in prioribus Præparationis Evangelicæ libris contendit; præter Solem, Lunam, Aſtra, homines, aliaſque naturæ corporeæ partes, nullum præterea aliud numen gentes ad unum omnes ante natum Chriſtum agnoviſſe, Hebræis exceptis: Accedit eadem, quod vetuſtæ ferme omnes gentes plura numina æqualia coluerunt, ut ſi ſuperius argumentum quidquam valet, conficiantur etiam plures eſſe Deos. Jam noſtris temporibus, Caffii Incolæ capitis bonæ ſpei, & Huttentotti, populi quidam Borni, Canadenſium pleriquе, atque omnes ad unum ferini Americani, Deos ignorant, quod ipſe agnoſcit eruditus Huetius (*b*): qui præterea quum in demonſtratione Evangelica omnes Deos Deaſque quacumque patet Tellos ex Moſe & Sephora expreſſos fuiſſe demonſtrare nititur, eadem operam humanam eſſe & callidam impoſturam Deorum opinionem oſtendit (*c*). Americus Veſpuccius de Americanis quibuſdam ſic ſcripſit, *exleges ſunt, ab jure extorres, templa nec habent, minuſque idola colunt*. (*d*) Georgius Hornius de Americanis quibuſdam horrenda hæc habet. *In Valle Nova, quæ Popajanam adſita eſt, capiunt hoſtium ſuorum fœminas, & prolis cauſa domi alunt, quam vix editum devorant: . . . . Hæc jam exempla omnem barbariem exhauſerunt. Tamen reſtant alii juxta Ilheos in Braſilia, quos tum deſcribam, ubi ſupra immanitatem vox reperta fuerit. Hi cum Aymuris bellum gerunt. Prægnantium ventres aperiunt, ac immaturos fœtus extractos, ſtatim ſpectantibus parentibus ſemicrudos &* H 2 *ſemi-*

(a) *Lib. 1. de Nat. Deor.*
(b) *Lib. 2. quæſt. Alnetanarum cap. 1.*
(c) *Apud Rainaldum in Annalib. Eccleſiaſt. ad annum 1510.*
(d) *In Hiſt. Univerſali pag. 462. edit. 1666. Lugdun. Batavæ.*

ſemivivos deglutiunt. Hos Deum vel ſuſpicari cenſebimus.

§. 4. Alterum, quod eidem argumento repununt, eſt, quod multi fuerunt Philoſophi, non in Græcia modo, & in Latio, ſed inter ipſos Chriſtianos, tum & inter Muhammedanos, qui Atheiſmum profeſſi ſunr, quorum hiſtoriam collegerunt Samuel Parcherus diſput. 1. de Deo, Buddeus cap. 1. de Atheiſmo & ſuperſtitione, & recentiſſime Reimannus *in hiſtoria Atheiſmi*. Hinc concludunt, verum non eſſe principium illud, quo tota ſuperior argumentatio nitebatur, conſenſione omnium gentium, Deum eſſe, firmari. Addunt notitiam Dei proficiſci potuiſſe; aut ab aſtutis legislatoribus, quo in obſequio populos continerent; aut ex timore phænomenorum aæris. Ita Horatius (*a*).

Parcus Deorum cultor & infrequens,
Inſanientis dum ſapientiæ
Conſultus error, nunc retrorſum,
Vele dare, atque iterare curſus
Cogor relictos: namque Dieſpiter
Igne coruſco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum.

Et Petronius Arbitrer in Satyrico,

Primus in Orbe Deos fecit timor, ardua Cœlo
Fulmina quum caderent....

Quid quod Joannes Baptiſta Vicus in Scientia nova primam in gentibus Dei notionem e tonitru natam opinatur?

§. 5. His autem, quæ partim ſeveriori Philoſopho indigna ſunt, partim manifeſto falſa, bonis ferme verbis reſponderi poteſt: ſed nos paulo longiores erimus, quo tota ea res luculentius explicetur. Ac primum quod ſpectat ad nationes Atheas, ſeu ad Atheos *negativos*, ut vocant nullis certis argumentis demonſtrari poteſt, eos unquam extitiſſe, aut nunc exiſtere. Nam quæ referuntur de veteribus, partim incerta Auctoribus ipſis haben-

(a) *Lib. 1. Ode 34.*

habentur, quippe qui iis Hiſtoricorum locutionibus utuntur, quas illi adhibent in rebus dubiis, *dicitur*, *fertur*, *fama eſt* (*a*): partim ex præjudicio originem habuerunt. Hiſtorici nempe Græci & Latini dum Africanas aut Aſianas quaſdam nationes inviſerent, nec templa, nec idola, nec immenſum externarum cerimoniarum apparatum habere animadverterent, quippe quæ antiquo more ſub dio & nude Deo ſacrificarent, quemadmodum de vetuſtis Parthis retulit Herodotus, in eam venerunt ſuſpicionem, nullum ab iis Deos coli. Aſſueti enim religioni omnimoda ſuperſtitione onuſtæ, vix ſibi perſuadere poterant, gentes illas ſimpliciores, quæque fortaſſis *ex naturæ formula* Deum adorabant, quod in Latinis deſiderabat Varro (*b*), ullos habere Deos. Quid quod iidem Hiſtorici idem fecerunt cum Judæis & Chriſtianis. Nam Strabo idem rotunde ſcribit (*c*), Judæos rerum univerſitatem Deum agnoſcere, qua re nihil inſcitius ſcribi potuit. Juvenalis Cœlum & nubes (*d*): Primos Chriſtianos Atheos vocabant Ethnici, eandem ſcilicet ob rationem, id quod diſcimus ex Juſtino, Tertulliano, Minutio Felice, Arnobio in ſuis Apologeticis adverſus Gentes. Quod ſi tam turpiter hallucinati ſunt in earum gentium religionem deſcribenda, quibuſcum familiariter verſabantur, accuratiores eſſe non potuere in earum enarranda, quas vix nomine tenus inaudiverant.

§. 6. De recentibus rationibus idem dictum volo. Ac vero nemo hodie dubitat, veteres mercatores, aut ignoratione morum earum gentium, de quibus ſcribunt, aut ut partium ſuis itinerariis captarent, portentoſas hujuſmodi fabellas evulgaſſe, quas avide, novitatis amore ut fit, cæteri deinceps Scriptores arripuere, Enim vero Cafri, quos primi Viatores Atheos fecere, magna

(a) *Strabo lib. 3. Georg.* Ενια δέ τὺς Καλλαϊκους ἀθέυς φάσι *c. de Callaicis quidam perhibent eſſe Atheos.*
(b] *Apud Aug. de Civit.*
(c) *In Geograph. lib.* VII.
(d) *Juvenalis Vide & Maxi.*

ex parte ſunt idolatræ, non parva etiam Mahummedani (*a*). Huttentotti, qui partem occidentalem capitis bonæ ſpei incolunt, & ſupremum Deum agnoſcunt, & minores alios habent, ut teſtificatur Andreas Kolbi in hiſtoria ejus nationis, in qua per plures annos familiariter eſt commoratus. Quinimo gens nulla ex hominum memoria aliarum gentium commercio erudita, binas tenaciſſime traditiones retinet, Adamitici peccati, & diluvii; ut agnoſcere poſſimus ex uno omnes ſtipite nationes profectas, originemque habere hominum genus, nec niſi divinam. Jam idem conſtat de Inſulis omnibus, quæ per Eoum Oceanum diſſeminatæ ſunt; ſcilicet idolatræ ſunt; falſas habent Religiones; ſed habent tamen. Ac quod potiſſimum eſt inter tantam Deorum turbam, ſupremam mentem mundi opificem agnoſcant, quamquam cultum, qui illi tantum debetur partiuntur in plures. Nec aliud conſtat de Americanis ipſis efferationibus, in quibus nec potentiſſimæ mundi cauſæ notio penitus delata eſt, & juſti, ac honeſti principia quænam ineſſe ſcimus (*b*). Moribus quidem hæc omnia mirifice depravata ſunt; ſed ſunt tamen. Quinimo virtutes quaſdam exercent tanto inter nos minus notas, quanto cultiores. Id quod quum ex aliis multis, tum nuper intelleximus ex ea hiſtoria, quæ de tentamine Freti Hudſoni ſcripſit Ellis. (*c*) Quid quod hiſtoriæ creationis Mundi, peccati Adamitici, Caini, diluvii, aliarumque, ita ut habemus in libris Hebraicis, meminere (*d*).

§. 7. Quod ſi tantiſper concedamus, ex efferatis quibuſdam parentibus progeniem alicubi natam efferatiorem, religionis & juris negligentem, id efficere nullo modo poteſt, ut nullum habeat pondus prior noſtra ratio, niſi adeo ſtupidi ſimus, ut paucorum feritatem communi ceterorum hominum ſenſui præjudicium facere poſſe putemus. Nam quod de moribus quorundam Populorum qui-

(a) *Andreas Kolbi in deſcrip. capitis bonæ ſpei.*
(b) *Vide deſcriptionem Ludoviciana voiages aut Nort tom, 5.*
(c) *Henricus Ellis.*
(d) *Vide voyages au Nort. tom. 5. Relation de Miſſipi.*

quidam juxta ac Hornius retulerunt, id partim declamatorio more exonoratum eſt, partim impar eſt ad rem, de qua agunt, adſtruendam: de opinione enim hic diſſerimus, non de moribus: alioquin in cultiſſimis quoque Regionibus, in quibus & pietas eſt & religio, ac de utraque ingentia perpetuo cuduntur volumina, ſimilia flagitia plurima audiuntur. Quid, queſo, Andropophagi a vetuſtis Romanis diſtare putabimus? Niſi fortaſſe hoc, quod illi manibus & dentibus hoſtes dilaceraverint, hi ferro, & igne vaſtaverint, tanto ferociores, quanto non ſingulos ſinguli, ſed totas nationes ſtirpitus ſubverterunt. Unus Cajus Julius Cæſar exemplo ſit, qui in bello Gallico plus quam decem miriades interfecit, totidemque venundedit mancipia quod ſubiratus animadvertit Plinius (*a*). Mitto autem hoc in loco ſingularem Euſebii opinionem: in ea enim, niſi plebem ſpectet, manifeſte falſus eſt. Nam Partem *hominumque Divumque*, eumque *totum animum*, *totum animi*, ut loquitur Plinius, præterea incorporeum & immortalem, omnes, quacumque Græcorum, & Latinorum imperium patuit, gentes agnoverunt, agnoſcuntque hodie Perſæ, Indi, Sinenſes, Japonenſes. Non repugno admixta cum hac notione, quæ nequeunt non eam corrumpere, totamque Dei naturam evertere. At ſi ſemel conſtituamus inter Atheos eos referre, qui nec plene, nec ut Dei perfectiſſimam naturam decet, de Deo opinantur, aut loquuntur, quum ſit ſuprema illa natura incomprenſibilis, *ignoreturque melius, quam ſciatur*, ut Auguſtinus loquitur, nimium ac ſtulte Atheorum hiſtoriam augebimus. Quamquam eſt id cauſæ Atheorum alienum. Non enim hoc in loco quærimus, quam recte homines de Deo ſentiant, ſed ſentiant quidquam, nec ne. Quum poſtremum hoc conſtet omnes, idque aut natura, ut diximus, duce, aut primi alicujus inſtitutione; invictum eſt argumentum, cur Deum eſſe credamus.

§. 8. Jam illud perridiculum eſt & ineptiſſimum, ex aſtutia Legislatorum, aut aeris phænomenis, primum

H 4 in-

(*a*) *Lib.* VII. *cap.* 25. *Balius in diction. Art. Cæſar.*

inter homines Dei notionem informatam. Id enim ſi eſſe, vetuſtiſſimæ nationes ad unam omnes ſine religione fuiſſent, eoque magis, quo vetuſtiores. Quum nunc contra nationes omnes, quo primis mundi cunabulis viciniores, eo magis religioſæ fuiſſe comperiantur; quod ii ignorare poſſunt, qui in antiqua hiſtoria omnino ſunt hoſpites. Prima gentium omnium memorata hiſtoricis ætas Deorum perhibetur, imperio civili, ac Legislatoribus omnibus antiquior. Nulla ratio Ægyptiis & Chaldeis vetuſtior habetur, nec ulla religioſior, ſeu potius ſuperſtitioſior. Ac in reliquis veterum gentium hiſtoriæ nihil religione antiquius occurrit. Levius perſpecte: *datur hæc venia antiquitati, ut miſcendo humana divinis, primordia urbium auguſtiora faciat*: nam nulla gens in ſocietatem ſine Deo & religione coaluit, nullaque non ab aliquo Deo non modo ſui tutelari, ſed parente & fundatore auſpicata eſt. Quamquam quæ exempla ſuſpicionis ſuæ poſuerunt Athei noſtri? Licurgi puto, Minois, Numæ: quibus tamen omnibus antiquiores ſunt poetæ Theologi, Orpheus, Linus, Homerus, Heſiodus, qui Theogonias ſcripſere. Prudenter igitur, non mendaciter, Legislatores egerunt, qui religione uſi ſunt pro fulcro Reipublicæ: quandoquidem nullum eſſe poteſt majus ut affectuum frenum, ita ſocietatis vinculum, quam religio. Quod autem ajunt de aeris phenomenis, iiſdem argumentis refellitur: nam nullum tempus conſtituere nobis poſſunt, quo inter homines ex tonitru Dei notio ſit excitata. Quamquam ne fieri quidem potuiſſet, ut omnes, quacumque patet Tellus, ex tonitru in unam eandemque notionem venirent, niſi informatam animo quamcumque Dei notitiam haberent. Accedit, quod ſi commentitia tantum hæc notio fuiſſet, vix potuiſſet eſſe diuturna: *commenta enim delet dies, veritatem confirmat*. Similis fuiſſet ranuncularum Deo, quod eſt in Æſopicis fabellis. Sed demus (videant quam libenter agamus) barbaros homines tonitru excitatos fuiſſe, ut Deum imaginarentur quemdam potentiſſimum naturæ rerum præeſſe, quid Atheorum cauſæ accedet? non

plus,

plus, quam ſi dicamus, homines ex mundi aſpectu duci ad Deum intelligendum & contemplandum. In quo ſi omnes conſenſerunt, argumentum eſt veri.

§. 9. Veniamus ad Atheos ſecundi generis, ideſt theoreticos, ſaltem Scepticos, qui quum in religione nati & educati eſſent, gigantum in morem, in eo colluctati diu eſſe videntur, ut ex animo extirparent pietatem, quam in eo impreſſerat natura ipſa; nam fuiſſe hujuſmodi aliquos, aut nunc etiam eſſe, ſaltem, ut dixi, Scepticos, non negamus. Principio pauciores hujuſmodi ſunt, quam eſſe feruntur. Nam Græcorum ii Philoſophi, qui populares Deos contempſerunt, aut omnes, aut aliquos, Athei habiti ſunt, quamquam de ſupremo Mundi opifice nihil dubitarent, veluti Anaxagoras, Socrates, Protagoras, Ariſtoteles, Evehemerus, quemadmodum præclare obſervat Clemens Alexandrinus. Tu ne Anaxagoram, qui diſerte mundum perfectiſſima mente fabricatum docuit, inter Atheos referes, quod Solem ex Deorum Canone abraſerit? Evehemerum, quod Deorum Græciæ popularium ortum, & ſepulchra indicaverit? Sed ne Democriticos quidem & Epicureos inter manifeſtarios Atheos retulerim, etſi minus recte de Deo ſenſerint, cui, mundi procurationem abſtulerunt. Nam aliud eſt, ut dixi, non rectas de Deo habere ſententias, aliud funditus auferre. Tota certe vetus hiſtoria agnitos a Democrito & Epicuro Deos perhibet, ut conjecturæ potius illæ ſint Ciceronis & Plutarchi, voce illis Deos poſitos, re ſublatos, quod populi judicium venerentur. Quid, quod Epicurei (tanta eſt naturæ vis) tantum abeſt ut religionem omnem contemnerent, ut potius *omnia ſigilla venerarentur* (*a*), quod tradit Cicero in primo de Natura Deorum. Ii ipſi, qui magis impii inter Græcos habiti ſunt, quum quid adverſi accideret; aut ætas, ingraveſceret, tum tandem Deum agnoſcebant, quod nota-

(a) *Locus Tullii eſt :* novi ego Epicureos omnia ſigilla venerantes. Venerantes *autem cum Manutio lego*, non numerantes, *ut vulgati codices habent*.

tatum Platoni. Præclarum eſt quod narrat Laertius in Bione. Hic a Theodoro Atheo inſtitutus erat. Quum autem in malam valetudinem incidiſſet non ſolum palidoniam recinit, ſed nullam ſuperſtitionem adſpernatus eſt. Idem dictum volo de iis, qui inter Chriſtianos, Mahanımedanos, Sinenſes, Athei recenſentur. Scilicet pleriſque, qui fortaſſe ex naturali tantum ratione religionem metiebantur, externaſque ceremonias negligebant; a viris minus perſpicacibus facile impoſitum eſt. Plerique vero alii affectibus ſubagitati effecere, ut rerum ſcriptores ex animo magis eorum, ideſt ex affectibus, quam ex mente & ratione de eorum religione cenſerent. Qui ſuperſunt, quos nihil defendat, vereor ut ſibi ex animo perſuaſerint, nullum eſſe Deum: mihi enim ſic videtur, hanc notionem deleri ex animo non poſſe, niſi tota extirpata ratione.

§. 10. Deinde demus fuiſſe pauculos, quantula iis pars ſunt generis humani, ut conſentionem omnium hominum, omniumque temporum, nec plebis modo, ſed eruditiſſimorum & doctiſſimorum, in dubium revocare poſſint; Præſertim quum iſti, quod Baconus animadvertit, ex eorum fere ſint numero, qui vix primis labiis ſublimes diſciplinas deguſtaverunt. Præterquamquod ipſis cæteri omnes credere debemus, ut ab ea perſuaſione dimoveamur, an eorum rationibus adduci? Primum indicium eſſet magnæ ſtoliditatis, paucorum auctoritatem, auctoritati omnium, aut doctiorum, aut (agam liberaliter) æquæ doctorum, præferre. Rationes vero, quas effutire ſolent, omnes ex brevitate mentis humanæ proficiſcuntur, ſuntque partim perridiculæ, partim paralogiſmi.

§. 11. Ac vero hunc omnes Atheorum concluſiunculæ, quas copioſe Cudworthus retulit, redeunt. Primum quod quædam de natura divina prædicentur, quæ in eadem re non videntur poſſe componi, ut eſſe eum immutabilem & liberum, immenſum, nec extenſum ac diviſibilem, & quæ ſunt ejuſdem generis. Deinde quod intelligi non poſſit, unde ſint tot mala, ſi Deus ſit: nam quum ſit ille omniſcius, omnipotens, optimus,

qui

qui ſciat, poſſit, & velit mala auferre, videtur aut ille non eſſe, ubi hæc ſunt, aut nullam rerum humanarum habere procurationem. Tandem quum Deus ſit immenſus, materiam omnem permeet, neceſſe eſt. Eſt autem totus actione, & quidem ut neceſſario exiſtens, ita neceſſaria actio; totum ergo mundum neceſſario pervadit. Ita fit ut mundus tandem ſit Deus, ex immenſo corpore, immenſaque mente conflatus. Huc, inquam, Atheorum omnes argutatiunculæ conferri poſſunt, ſaltem præcipuæ. Nam pleræque aliæ, quas Cudworthus protulit, vix ſunt dignæ anicularum lucubratione.

§. 12. Sed hæc talia ſunt, ut perſpicuum ſit, ex defectu adæquatarum Dei, finiumque univerſi idearum naſci omnia, atque idcirco adverſus perſpicuas rationes nullum habere pondus. Nam tum demum hæc, quæ ego *negativa argumenta* vocare ſoleo, locum habere poſſent, quum nullæ rationes ſuppeterent, quibus Dei natura aſtruitur. Nunc autem quum tot adſint, eæque clariſſimæ, ut mox oſtendemus, turpe eſt ex iis, quæ non intelligimus, ea velle oppugnare quæ ſunt manifeſta. Quamquam ne pugnare quidem illa videntur, quæ iſti oppununt, ſi accurata ratione perpendantur. Nam, ut id paucis demonſtrem, non video quid repugnet, naturam *immutabilem* eſſe, ſimul tamen & *liberam*: ſcilicet non mihi videntur hujuſmodi homines juſtam libertatis notionem ſibi informaſſe. Mihi potentia, quæ ratione regitur, tanto videtur liberior, quanto minus errori, hæſitationi, ac propterea mutationi obnoxia. Atque in hoc Deum liberrimum eſſe dico. Non ille externo fato ſubjicitur: nec aut præjudicatis opinionibus, aut mentis brevitate, & imbecillitate, aut affectibus tranſverſum agitur ut voluntates ſuas emendare cogatur. Sui juris eſt; a ratione tantum ſua movetur. Eadem illa ſemper: idem ille ſemper. Itaque immutabilis ſimul & liberrimus. Nam ſi quidquam prima illa Atheorum concluſio valet, videant quo prorapiant: efficitur enim hominum ſtultiores, quippe qui ſæpius conſilia mutant, magis etiam eſſe liberos, minus ſapientes, quorum hoc proprium con-

conſtituit Seneca, *idem ſemper velle*, *idem nolle*. Sed in eo ſunt perridiculi, quod de natura humana, fortaſſis etiam ſua, cætera metiri ſtudent.

§. 13. Eodem modo, non pugnat, omniſcium eſſe Deum, omnipotentem, optimum, eſſe ſimul & mala, quæ dicuntur. Nam hæc, quæ, ut dixi, dicuntur mala, ex noſtri ſenſu & utilitate talia æſtimantur, non ex finium univerſi ratione; nec pugnare cum Dei bonitate poſſunt, niſi ſi eadem opera dicamus, totam rerum univerſitatem unius hominis ergo, quæ noſtra eſt arrogantia, adornatam eſſe. Quid ſi hæc, quæ vocantur mala, vero hominis fini conſentanea ſint? Quid ſi divinæ ſapientiæ regulæ exigebant, ut hæc eſſent? etiam tum cum Dei bonitate pugnabant? Nam mala, quæ *moralia* appellantur, ut ne eſſent, Deus aut non poteſt, aut non debet, quemadmodum inferius explicaturi ſumus. Ut vero ne eſſent mala phyſica, quæ moralium ſunt emendationes, ipſa Dei prohibet bonitas, ac in genus humanum benevolentia. Sed tota hæc res paulo poſt diſputabitur.

§. 14. Jam illud ineptiſſimum eſt, incorpoream rem non poſſe eſſe immenſam ſimul & indiviſibilem, quum nobiliores Philoſophi nos doceant, ſpatium vacuum & immenſum eſſe, & ſimplex atque indiviſibile. Sed qui, inquiunt, immenſus Deus & inextenſus? Neque quia totus mens, in qua nihil coagmentum eſt & duplex. Quod autem pervadit Deus omnia, ſeu potius continet; qua ratione παντοκράτορα illum appellamus, id efficere nequit, ut ſit materiæ & mundi vis genitalis; & anima. Primum non eſt ille extenſus corporum inſtar, ut miſceri & penetrari, ac unum cum corporibus efficere ſit neceſſe. Plurima ſuppetunt ſubtilium corporum exempla, quæ quum craſſiora permeent, impermixtam tamen ac conſtantem naturam ſuam retinent, quemadmodum lux, ignis, æther, quibus exemplis paſſim veteres Theologi utuntur. Ac ſunt iſta non omni ex parte rei noſtræ aptata: ſed ſunt tamen talia, ex quibus facile licet conjicere, nihil pugnare incorpoream naturam, quæque nullam *formalem*, ut

ajunt,

ajunt, extenſionem habet, per omnia liberrime penetrare, nec interim unam cum illis rem ac ſubſtantiam efficere. Illud vero, quod poſtremo addunt, totum eſſe mentem & actionem Deum, ex quo conficere ſibi videntur, eſſe eum neceſſariam mundi mentem & actionem, totum eſt peſſime concluſum. Nempe tota eſt quidem Dei natura mens, tota actio, ac neceſſario mens & actio: ſed ſe ac natura ſua ea mens & actio terminatur. Scilicet non ex ſe illa effluit, ut quemadmodum neceſſario mens eſt & actio, ſit etiam neceſſaria actio & mens mundi. Quum enim ſit in ſe perfectiſſima, nulla nec extrinſeca neceſſitate, nec intrinſeca indigena in externo fertur. Quocirca quod extrinſecus agit, id liberrime agit: voluntatis & bonitatis, non naturæ ipſius neceſſitatis.

Dei exiſtentia argumentis phyſicis demonſtratur.

§. 15. Accedamus nunc ad argumenta alterius generis, quæ ſcilicet rerum Natura ſuppeditat. Manifeſtum exiſtentiæ Dei argumentum ſuppeditant rerum mundanarum ordo, pulchritudo, fines. Adhibent hoc argumentum elegantiſſime Veteres juxta & novelli Philoſophi. Cicero Lib. II. de Nat. Deorum Cap. V. Cleantem inducit Stoicum obſervantem: *æqualitatem motus, converſionem Cœli, Solis, Lunæ, Syderumque omnium diſtinctionem, varietatem, pulchritudinem, ordinem, quarum rerum aſpectus ipſe ſatis indicaret, non eſſe ea fortuita. Ut ſi quis in domum aliquam, aut in gymnaſium, aut forum venerit, quum videat omnium rerum rationem, modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſſa fieri judicare, ſed eſſe aliquem intelligat, qui præſit, & cui pareatur: multo magis in tantis motionibus, tantiſque viciſſitudinibus tam multarum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immenſa & infinita vetuſtas mentita ſit, ſtatuat neceſſe eſt, ab aliqua Mente, tantos naturæ motus gubernari.* Idem etiam argumentum Bœotius in tertio de Conſolatione, proſa 12.

ſic

ſic confirmat: *mundus hic ex tam diverſis contrariiſque partibus in tantam formam minime conveniſſet, niſi unus eſſet*, qui tam diverſa conjungeret: conjuncta vero naturarum ipſa diverſitas invicem diſcors diſſociaret, atque divelleret, niſi eſſet unus, qui quod nexuit, contineret.*

§. 16. B. quoque Thomas in pr. libro contra Gentiles ex Averroe, acutiſſimo Arabum Metaphyſico, paucis, atque preſſius idem argumentum concludit: *Impoſſibile eſt aliqua contraria & diſſonantia in unum ordinem concordare ſemper vel pluries, niſi alicujus gubernatione, ex qua omnibus & ſingulis tribuitur, ut ad certum finem tendat: ſed in mundo videmus res naturarum diverſarum in unum ordinem concordare, non ut raro & a caſu, ſed ut ſemper, vel in majori parte; oportet ergo eſſe aliquod, cujus providentia mundus gubernetur, & hoc dicimus Deum*. Addit etiam idem perſpicaciſſimus Theologus, nullas res eſſe, quæ cum pluribus modis eſſe poſſint, ut hoc modo potius, quam alio exiſtant, ſuapte natura determinare ſe poſſe, ſed indigere cauſſa determinante: at diſtantia globorum cœleſtium, ut alia taceamus, eſſe poteſt infinite varia, ut patet: ergo ut hæc potius ſit, quam alia, cauſſa indiget determinante, & conſervante. Cujus argumenti, ſimile protulit Iſaacus Newtonus in Optica ad quæſt. 13. pag. 345. *Nam dum*, inquit, *Cometæ moventur in orbibus valde eccentriticis undique, & quoquo modo verſum in omnes partes Cœli, utique nullo modo fieri potuit, ut cæco fato tribuendum ſit, quod Planetæ in orbibus concentriticis motu conſimili ferantur omnes. Tam miram univerſitatem in Planetarum ſyſtemate, neceſſario fatendum eſt, intelligentia & conſilio fuiſſe effectam*. Quæ doctrina confirmari poteſt ex altera ejuſdem Philoſophi (a). *Planetarum denſitates eſſe reciprocæ, ut diſtantias Planetarum a Sole ductas in radices diametrorum apparentium. Denſiores igitur ſunt Planatæ, cœteris paribus, qui ſunt Soli propriores, Jupiter Saturno, & Terra Jovi; diverſis utique diſtantiis a Sole collocandi erant Planetæ, ut quilibet pro gradu denſitatis calore Solis majori vel minori frueretur:*

[a] *Newtonus Lib. III. Princip. prop. 8. coroll. 3. 4.*

Aqua noſtra, ſi Terra locaretur in Orbe Saturni, rigeſceret, ſi in orbe Mercurii in vapores ſtatim abiret. Nam lux Solis, cui calor proportionalis eſt, ſeptuplo denſior eſt in orbe Mercurii, quam apud nos: & Thermometro expertus ſum, quod ſeptuplo Solis æſtivi calore aqua ebulliit. Dubium vero non eſt, quin materia Mercurii ad calorem accommodetur, & propterea denſior ſit ac noſtra; quum materia nonniſi denſior ad operationes naturales obeundas majorem calorem requirat. Quis non intelligat totum hoc ſapientia & ratione factum? Neque enim coſtantiſſima hæc proportio ſine ulla ratione directiva, ſolis mechanicis legibus, obtineri potuit.

§. 17. Sed contemplemur paulo vicinius rerum naturalium fines, qui aperte prædicant Deum omnia gubernantem. In tota Natura tam mira eſt rerum ſeries, quarum aliæ aliis nexæ mutuo inter ſe officia reciprocant, ut hoc ſolum oſtendat perſpicue, cura ſupremæ alicujus Mentis hæc omnia eſſe architectata, & ſtare. Si quis attento oculo Plantarum ſtructuram intueatur, atque infinitarum partium, quibus illæ conſtant, non ſolum mirabilem nexum, verum etiam officia & fines, quos illæ conſtantiſſime retinent, ut vaſa, quibus nutriuntur, quibus ſuccus nutritivus præparatur, quibus effingitur ac formatur, ut erumpat aut in frondes, aut in fructus, quibus idem ſuccus redit ad radices, & quaſi, ut in animante ſanguis, circulum abſolvit: tum vero ſtructuram & fines partium animalium, quum omnium, tum præſertim hominis, ut nulla ſit ex tot, tamque diverſis particulis, quæ fini ſuo non bene reſpondeat; is aut truncus ſit, aut præſtantiſſimam Mentem hæc omnia facere, movere, regere intelligat neceſſe eſt. Unam ſi oculi humani architectationem introſpiciamus, tunicas, earumque figuram, humores, reticulum, nervum opticum, muſculos multiplices, tum munimenta exteriora, ſupercilia, palpebras, omnia ad id conformata, ut externarum rerum imagines reflexione, & refractione luminis in oculi fundo depingantur, non poſſumus actionem Naturæ intelligentiſſimæ, qua hæc omnia fabricetur, non videre.

§. 18.

§. 18. Idem vero & in cæteris humani corporis partibus animadvertere poſſumus. Corporis noſtri finis vita: ea nec ſine partium integritate, nec ſine motu conſtare nobis poteſt. Ac partes quidem motu continuo atteruntur & debilitantur. Iis reparandis & conſolidandis cibus & potus neceſſaria ſunt. Hinc gignuntur ſanguis, lympha, humores, quibus corpus nutritur & viget. Jam quot erant neceſſaria, ut & cibum primum nobis parare poſſemus; deinde concerpere & incidere; tum molere, & ita deglutire, ut ſimul reſpiratio non impediretur? Ad hæc, concoquere atque per totum corpus diſſeminare? Excernendæ hinc erant particulæ ſingulis corporis humani membris aut nutriendis, aut movendis. Pars nutritioni inepta ſequeſtranda, ac emittenda, extrinſecus. Præterea niſi extrinſecus quoque adjumentum motui ſanguinis, ciborum concoctioni, vitæ denique arceſſeretur, brevi tota hæc moles velut ſuffocata concideret. Itaque in auxilium adſcitus aer, qui pulmones pervaderet, quique vi ſua elaſtica non corpus modo ſubſtentaret, ſed partium ſingularum officium adjuvaret, ac vitam ipſam vitalem efficeret. Inde oculi circumſpectandis ſingulis, brachia corripiendis alimentis, canini dentes diſcerpendis, molares contundendis, lingua volvendis, exophagus deglutiendis, ventriculus concoquendis, apta. Exophagi autem & ventriculi ſtructura quam varia & mirabili? Quam mirabiles fibrarum ordines, qui velut elateres alii alios ſuſtinent ac iuvant? Quot his partibus varie commovendis conformati muſculi? Tum vaſa ductando per corpus ſanguini, alia lymphatica humectando; ac in primis vaſorum hujuſmodi valvulæ, ne pondere deorſum decidat. Jam cor impellendo: Cordis autem mira prorſus fabrica. Quot enim fibrarum ordinibus inſtructum, quo contrahi, aut diſtendi poſſet? Arteriæ diſſeminando, venæ revehendo. Quis paucis poſſit comprehendere omnes partes, quibus vita efficitur & continetur? Quis glandularum uſus & utilitates? Quis pulmonum? Quis præterea membranarum, cartilaginum, oſſium? Sed una nervorum propagatio ac contextura

omnem

omnem mentem humanam excedit. Hæc magnis voluminibus explicata ſunt. Eſt vero quiſquam qui hæc omnia, quorum unus finis, vita, cui illa conformata, & ad quam ſpectant, nullo ullius Mentis artificio conformata fateri audeat? Mirifice hæc illuſtrat Nieventitius in Opere præclaro *de Exiſtentia & Attributis Dei* part. 1.

§. 19. Duo opponunt adverſus hoc argumentum profani. Primum æternum eſſe Mundum, nunquam ortum, nunquam interiturum: quod nos argumentum in primo Capite occupavimus, ut neceſſe non ſit quidquam ei rei hoc in loco addere. Alterum caſu quodam hæc omnia facta eſſe, dum atomi aliæ aliis occurrerent, ſicque implicarentur, quæ Epicureorum fuit inſania. Mundus, inquiunt, mechanicis legibus regitur. Hæc ſunt *fœdera naturæ* Democriti, quæ repetit Lucretius. Ex iis legibus ita omnia poſſunt provenire connexa & ſtructa, ut videantur ratione & conſilio facta præſertim, quum inſita ſit toti materiæ natura quædam activa, *natura gubernas*, ut idem vocat Lucretius. Materiæ igitur particulare *natura* illa *genitrice* agitante infinitis modis necti & copulari potuere, quibus hic profecto, quo nunc ſtat, mundus comprehendebatur. Quid ergo mirum ſi tandem aliquando emerſit. Ut ecce (nam hoc exemplo utitur recens quidam impiæ cauſæ patronus) (*a*) in poſſibilibus eſt Homeri Iliada ex fortuito litterarum jactu tandem aliquando prodire: in infinita certe litterarum coagmentatione ea ineſt. Quod autem poſſibile eſt, mirum non eſt, ſi aliquando ex poſſibilium numero quaſi enatet.

§. 20. Sed nihil unquam minus conſiderate dictum fuit. Scilicet hæc eſt profani generis ars, qua teguntur, paucis ad vulgi captum res maximas non ſubvertere, ſed falſo lumine velle opprimere. In eoque ii faciunt aſtute ac malitioſe. Eſt enim hæc hominis natura, ut ſubtili & longa rerum maximarum meditatione defatigetur: facili ac brevi, ad ſenſum & imagina-

(a) *Auctor Libri penſées Philoſophiques pag. 66.*

tionem accomodata oratione capiatur. Hinc quæ aeri rationis indagine indigent, primum velut ardua prætereunt, mox contemnunt, tandem eſſe pernegant, parabili, & in medio, ut inquiunt, omnibus poſita ſcientia contenti. Itaque hoc quale ſit videamus. Atomi, inquiunt, infinitæ numero ex infinito tempore poſſibiles omnes pertentarunt coagmentationes. Demus hæc tantiſper: liberaliter enim agere mihi conſtitutum eſt. In infinitis, pergunt, atomorum machinationibus præſens mundi ordo inerat. Demus & hoc alterum tantiſper, ut dixi, mox reſumpturi. Quid ergo, inqiunt, mirum, ſi tandem aliquando prodiit! Sed quum ita concludunt, primum illud prætereunt, quod in queſtione eſt poſitum. Non id nunc agitur, ut poſſibilibus atomorum unionibus hic ne mundus contineatur, ſed hoc alterum, fortuita ne hæc ſit præſens Univerſi conformatio? Uno verbo, non quid poſſibile fuerit, ſed in quod factum eſt. Utamur recepto exemplo. Quum de Iliadis Auctore diſſeritur, non id inquiritur, potuerit ne hoc poema fortuito naſci, ſed hoc, natum ne fortuito. Demus potuiſſe: id non efficit, ut ita factum ſit. Lucretii carmen potuit eſſe fortuitum: neque tamen id probat, non eſſe Lucretii. Venus Coa ab alio ſculpi potuit an idcirco non a Praxitele fuit? Potuit Mundus fortuito naſci: demus. Id non efficit, ut fortuito natus ſit. Quo inquiunt, argumento conficis, non fortuito natum, quod fortuito fieri potuit? Scilicet eodem, quo iſti, etiam ſi nihil aliunde reſcirent, non fortuitam eſſe, Homeri Iliada, nec Virgilii Æneida affirmarent, quamvis inter poſſibilia fortuita agnoſcerent. Nempe artem, rationem, conſilium non tantum in prima mundani operis origine intelligo adhibita fuiſſe, ſed perpetua ea eſſe æterno: iiſdem progredi legibus quibus cœpit: id quod ſine præſenti Numine fieri nequit. Ut enim nobis perſuadeamus, ea, quæ mirabili ordine, & incredibili ſapientia, non raro, ſed conſtantiſſime fiunt, caſu fieri, tota rationis humanæ œconomia ſubvertenda eſt. Quis alioquin intelligat in caſu factis non modo perfectiſſimæ rationis regulas, ſed perpetuam conſtantiam? Ut

ec-

ecce : In poſſibilibus motionum ſeriebus eſt, ut Pſittacus primam Newtonianorum principiorum definitionem pronunciet : Erit ergo in iiſdem ut pronunciet & ſecundam. Quidni ; ut omnes? Itaque & in poſſibilibus ſit, ut totum ſyſtema recitet. Quid ſit id ſæpe efficiat? Quid ſi ita, ut verba quidem immutet, rerum vero eundem ſervet ordinem? Quid ſi ſæpe turbare videantur, eaque mox perturbatio mirabilem cum toto ſyſtemate ordinem efficere deprehendatur? Quid tandem ſi tam confidenter, tantaque dexteritate difficillimas res & intricatiſſimas pertractet, diſputet, compendifaciat, deducat? Hæc eſſe in poſſibilibus negabunt? At nihil eſt, quod a ratione fit, ut, quemadmodum iſti docent, fieri nequeat a fortuito atomorum concurſu. At ſi id totum fortuito revera fieri Atheorum quiſquam dixerit, fortuito eum quoque loqui neceſſe ſit: Quod ego hujuſmodi poſſibilia congerere poſſum, quæ tamen fortuito fieri, pudeat vel impudentiſſimos Atheos dicere? Quid, inquiunt, ita? Quia ſunt quædam argumenta, ſeu potius veſtigia, criteria, inſignia, quibus ſine ullo ratiocinio intelligat quis, ratione id fieri, etiamſi in poſſibilibus, & fortuitis combinationibus contineantur. Ea veſtigia in ſenſus & rationem incurrunt, ut non ſit neceſſe longius arceſſere: Qua ex re fit ut ii facilius ea perſentiſcant, qui ſimplicius de rerum natura ſentiunt, quique minus a phantaſticis ſyſtematibus aliorſum diſtrahuntur: Inde certe fit ut in his rebus idiotæ & judicent tanto verius, quanto ſimplicius, & conſtantius Naturæ adhæreant, a qua tantopere Metaphyſici longe abberrant. Stultum autem eſt ſibi perſuadere parva opera ſine arte & ratione non fieri, fieri vero maxima.

§. 21. Deinde nego præſentem Mundum inter fortuitas atomorum conſociationes contineri, utcumque illas infinita ponamus: neque enim in infinities etiam infinitis ejuſmodi copulationibus mens & ratio continentur, quæ nunc in Mundo ſunt: Quomadmodum enim ſi nihil ab æterno fuiſſet, non ſpatium, non materia, non Deus, nihil præterea aliud, perſpicuum eſt & nihil poſſibile, & nihil deinceps futurum fuiſſe: ac

ſi nihil fuiſſet, niſi materia immota & iners, numquam poſſibilem; nec futurum fuiſſe motum: eodem modo, ſi non fuere ab æterno, niſi inane, & atomi, pondere tantum & motu præditæ, infinitis etiam earum combinationibus nego mentem & rationem procreari potuiſſe, ac inde repente prodire, ubi nec erat ulla; nec ulla ejus ſufficiens ratio. Sed tollamus paulisper omnem de Mundo mentem & rationem, quam certum eſt non potuiſſe a fortuita atomorum conjunctione progigni, ac videamus, utrum ſaltem reliqua fortuitus hic, quem prædicant, atomorum concurſus efficere potuerit. Indefinita eſt mundi extenſio, in eaque, quantum intelligimus, infinita ſyſtemata planetaria eſſe oportet, apte omnia inter ſe cohærentia. Non dubito, ſi ut corpus noſtrum, ita totum univerſum animo complecti, liceret, eandem in eo, atque in corpore, obſervaturos artem, ac præſtantiſſimæ rationis machinationem & artificium. Nam & univerſum ex maximis corporibus coaleſcens aptiſſime totum cohaeret, ut humana ratio nihil effingere poſſit ordinatius; & maxima hæc corpora omnia ſunt ex infinitis, ut ita dicam, machinulis, tanta arte conſtructa, ut quæ inter homines ſunt artis proportiones & regulæ inde omnes natæ videantur. Atomi ut fortuitis concurſibus hoc totum tam affabre ſtruerent, non modo eas regulas ac proportiones ſectari in primis corpuſculis coagmentandis debuere, ſed in ſingulis deinde majoribus ac majoribus machinis: una in parte ſi a regula diſſiliiſſent, totum ut perſpicuum eſt, conturbaſſent, ac quidvis potius, quam tam doctum opus perfeciſſent. Tu igitur tantam in caſu conſtantiam ac tamdiu reperire potes? Ego ne in efformando quidem plantuale ſemine eſſe poſſe mihi unquam perſuaſerim. Semen enim hoc totam in ſe diſtinctiſſime delineatam plantam complectitur, ac (ſunt quibus id placet) ejus plantæ ſemina alia innumera, horumque ſeminum plantas alias, atque ſic porro. Ea debuit eſſe fortuiti atomorum concurſus conſtantia, ut nulla in parte infinitarum illarum, quibus hæc machinatio abſolvitur, vel hilum claudi-

ca-

Digitized by Google

tarent? minimum enim ſi ab arte vagatæ fuiſſent, ut id efficere potuiſſe putes, quod eſt effectum? Valeant itaque, qui hanc in caſu regularum conſtantiam deprehendere poſſe confidunt. Quocirca quamquam hic mundus in poſſibilibus fuit, priuſquam oriretur, nam factus nunquam fuiſſet, niſi fuiſſet poſſibilis; tamen tali in eo artis, ſapientiæ, rationis, ac tanta veſtigia cerno, ut jure negem, fuiſſe in poſſibilibus & fortuitis atomorum concurſibus. Quomodo quum horologium conſidero, in poſſibilibus illud fuiſſe agnoſco, priuſquam eſſet; neque enim alias unquam extitiſſe: ſed nego in poſſibilibus fodinarum metallicarum fermentationibus ac copulationibus unquam extitiſſe: Quid ita? Scilicet quia hæc tum tandem poſſibilia ſunt, ſi data alia & conſtituta fuerint: quæ qui non ponit, ſimiliter facit, ac ſi quis pronunciaret generatim, ex qualibuſcumque tribus lineis triangulum confici poſſe, quum id tum tantum obtineat, ubi duæ quomodocumque ſumptæ ſint tertia majores. Eodem modo Mundus hic, qui tam admirabili arte & ſapientia conflatus eſt, ita quidem in entibus poſſibilibus eſt, ubi data ſit Mens ſapientiſſima & præpotentiſſima: hoc ubi datum non ſit, eadem ratione nego, *Mundum hunc, in quo ars ineſt & ſapientia*, eſſe in poſſibilibus, qua nego, ex tribus lineis, quarum duæ ſint tertia minores, vel ei æquales, triangulum naſci poſſe. Eodem modo, quum quis dicat, eſſe poſſibile ab homine fieri Farnenſem Taurum, is ita profecto intelligit, ubi Artifici inſit efficiendi ars: qua ſublata, non magis poſſibile eſt, quam a præſtantiſſimo artifice ſine ulla materia fieri.

§. 22. Sed majori jam utamur liberalitate. Mundus ex fortuito atomorum diſcurſu, an vi & ratione divina primum prodierit, id nunc inter nos & Epicureos diſceptatur. Fortuito natum docent illi: nos Mentis ſupremæ numine architectatum. Erat, inquiunt illi, in poſſibilibus atomorum copulationibus: demus. Quid igitur, pergunt, prohibet dicere, potuiſſe inde emergere? Et hoc demus, potuiſſe, videant quam liberaliter agamus. Intelligant autem, nos diſputare, non ut po-

tuerit, ſed ut factus ſit. Potuiſſe, id damus: factus ne ita fuerit, id diſputamus. Nam non ſtatim conſequitur, potuit id ita ſe habere; id igitur ita eſt. Nondum igitur conſtat, ita, nec ne, natus ſit Mundus, ut illi contendunt. Nos contra docemus, eſſe ſupremam quamdam Mentem, cujus conſilio & numine ſit creatus. Ejus in tam vaſto opere clara veſtigia intueri putamus. Agant & Epicurei eadem nobiſcum liberalitate, ac nobis viciſſim dent, mundum ita fieri potuiſſe, ut docemus. Neque enim video quid pugnet, talem Mentem exiſtere; ejuſque vi ac numine procreatum eſſe & ſtare Univerſum. Sint ergo hæc duo poſſibilia ſyſtemata, quorum altero ponatur, fortuito Mundum naſci potuiſſe, altero a Mente divina fabricari. Exigit ratio, ut id verum putemus, quod, omnibus perpenſis, ſimilius vero reperitur, præſertim, quum res ſit non parvi momenti, ſed ejuſmodi, qua tota hominum vita continetur. Itaque in utrumque inquiramus, ac quale ſit expendamus, odio & amore, ſpe & metu, ſi per profanum genus fieri poteſt, ſemotis; amice rem tranſigamus.

§. 23. Ut Syſtema quodvis ſibi conſtet, duo requiruntur: primum *principia evidentia*, quæque e pugnantibus notionibus minime coaleſcant: alterum plena & ſuapte natura inde fluens phænomenorum, quorum cauſæ perquiruntur, ratio, ut ſcilicet natura, non arte, inde naſci videantur. Quocirca perſpicuum eſt, nec ſtare poſſe ſyſtema ullum, cujus principia aut ita obſcura ſunt, ut non intelligantur, aut ſunt inter ſe pugnantia: nec etiam ſi principia clara fuerint & aperta, ubi nullam habet explicandorum phænomenorum vim naturalem, & plenam, atque uberrimam efficaciam. In pugnantibus principiis nullum inædificari poteſt ſyſtema, niſi quis ſibi perſuadeat, ejus, quod eſt, cauſſam eſſe id, quod eſſe nequit. In perſpicuis vero inædificatum ſi nullam habet explicandorum phænomenorum efficacitatem, & quidem naturalem, quidvis potius eſt, quam eorum, quorum rationes & cauſſæ quæruntur, ſyſtema. Conveniant hæc inter partes neceſſe eſt, niſi a tota ratione aberrare velimus. Videamus autem, utrum hæc duo, quæ pro-

cul dubio in Dheiſtarum doctrina conſtat, in Epicureorum ſyſtemate reperiantur.

§. 24. Rerum natura infinita ordinis, artis, ſapientiæ phænomena exhibet. Eorum cauſam inquiro. Ea ſtatim præſto non ſit: in eo enim ſuperius convenimus. Duo mihi deferuntur ſyſtemata, *caſus*, & *Dei*. Ut in cauſſam inquiram, primum perpendo, quæ ſit fortuitæ plurium rerum coagmentationis natura? Nempe, ut eadem facilitate diſſilire poſſint, qua convenere: ut partes ſic junctæ minime ſint conſtantes, præſertim per longum tempus: ut difficillime ſeries ex ſeriebus ordinatiſſimas, partibus ac toti conſentientes, progignat; magis adhuc difficile, ut nulla in parte unquam mentiatur. Hæc ſyſtema *caſus* difficile & incredibile mihi faciunt. Præſto eſt alterum, *Dei*. Nihil in eo harum difficultatum. Nam Deus ſi eſt, ut eſt profecto, nequit eſſe, niſi abſolutiſſimæ rationis & potentiæ, tum conſtantiſſimæ voluntatis. Itaque quum hæc omnia in univerſo obſervem, mirum rerum omnium concentum, perennem conſtantiam, in qua tanta vetuſtas, quanta eſt apud homines memoria, nihil unquam mentita ſit: conſtantiam præterea tot ſerierum, quæ perpetuo gignuntur, quæque cum toto ipſo exactiſſime conſentiunt; quæ me cauſſa impellere poteſt, ſi non affectu, ſed veri amore philoſophari volo, ut non huic potius doctrinæ adhæream, ſed ut videns ac prudens inextricabilibus illis Epicureorum tricis me ipſe implicem? Repugnat certe ratio: nam hujus *ſyſtematis divini* principia in promptu poſita & clara: faciliſque explicandorum phænomenorum ratio; illius, Epicurei, obſcura minimeque intelligibilia principia, minus quoque clara expediendorum tantorum phænomenorum ratio & via.

§. 25. Sed ut his me extricem tricis, præſto jam ſunt aliæ ac majores. Rationem & mentem in mundi partibus ineſſe video. Ex motu atomorum eam natam, cui unquam perſuadeant Epicurei? Ut ſcilicet *ex non mente ſit mens*, quod tantundem eſt, atque *ex nihilo eſſe aliquid*. At nullo negotio comprehendo, a ſuprema illa & potentiſſima Mente mentes alias procreari potuiſſe. Por-

ro excipiet me ſtatim alia, atque inextricabilior quoque quæſtio. Æternæ illæ atomi, nec ſemina ſunt, quibus continentur plantæ, nec ova, unde prodeunt animantia, ſed potius ſeminum, & ovorum elementa, quæ quum coeant, & ſemina, & ova progignunt. Etiamne vi vegetante & animante prædita efficiunt? Etiamne conſtantiſſime ſemper eadem eodemque modo progignere pergunt? Nullane unquam harum copulationem diſſociabitur, ut plantæ, aut animantis alicujus totum genus pereat? Difficile, credo, ſibimet ipſi perſuadebunt Epicurei. Quid autem? Vis illa vegetatrix & animalis in omnibus inerat atomis, an in parte? Qui non omnia animantia, ſi in omnibus? Qui tam docte ſecretæ, ac tot, quot neceſſariæ, ſi in parte? Nihil ego horum intelligo, quum Epicureos de *Caſu* rationes produnt: contra cura ſupremi Numinis binis verbis explico. Sed infinita futura eſſet oratio, ubi omnia perſequi eſſet animus.

§. 26. Accedo nunc ad totius Univerſi ordinem: mire me & in hoc implicant Epicurei: clara omnia ſunt in Theologis. Temperatione æquabili virium centripetæ & centrifugæ Planetarum circa Solem totum ſtat ſyſtema noſtrum: circa Stellas ſingulas fortaſſis alia. Id fortuitus atomorum diſcurſus fecit, ac nunc conſervat? Quid? Unum ne omnes in locum pondere ſuo gravitabant atomi antequam tam doctum opus machinarentur, an in diverſas plagas? Non illud: alioquin unum eſſet earum omnium centrum, quod ne Epicurei quidem dixerunt. Si alterum, quum omnes æque æternæ, æque ab æterno motu percitæ, qui in plagas diverſas determinatæ? *Æternum* enim ac *neceſſarium non poteſt niſi unum in modum eſſe determinatum*: Nam in æternis & neceſſariis nihil eſſe poteſt *potentia*: totum *actu* eſt, quod peracute vidit Ariſtoteles. Hujus ergo variationis in atomorum natura æterna nullas eſſe cauſſas video. Extrinſecus ergo acceſſere. Nugatur autem Epicurus, qui atomorum declinationem & mutuum acceſſum ſine ulla cauſſa fingit: pugnat hoc cum tota ratione. At enim, vi attractrice præditæ ſunt atomi; inde atomorum declinatio.

natio. Nam arripiunt hoc avidiſſime ex Newtonianorum Philoſophia novelli Epicuri patroni, nec intelligunt, Newtono attractionem non cauſſam haberi, ſed effectum. Cauſſam ergo ab Epicuris quæro mutui hujus acceſſus. In atomorum pondere vim centrifugam reperio. Centripetam unde quæram? incomprehenſibilia ergo mihi prædicant. Sed demus hoc illis, utraque ea vi ab æterno præditas fuiſſe atomos. Quum compularentur, ac magna corpora conficerent, neceſſarium fuit, ut tot atomi una jungerentur & in Sole, & in iis Planetis, quæ circum Solem aguntur, ut vires projectionis Planetarum omnium æquales eſſent attractioni Solis, quo ordo conſtare poſſet. Minimum ſi hanc proportionem exiſſent, ut altera alteri vis præponderaret, totum funditus mundanum ſyſtema conturbatum fuiſſe. Quære ergo, quum infinitæ numero eſſent atomi, cur non plures convenerint? Cur nullibi variaverint? Ego hic exitum non reperio. Nec nunc ea, quæ ſuperius, iterum interrogabo, cur tanta conſtantia perſeverent. Exempli hæc loco protuli, ut intelligant Epicurei, quam non incomprehenſibile modo totum ſit ſyſtema *caſus*, ſed etiam quam abſurdum, quam inſcite excogitatum, quam ſecum pugnans ut pudere debeat, homines ratione præditos in his dumetis rationes inveſtigare velle ad impietatis cauſſam patrocinandam.

Refellitur Pantheiſmus.

§. 27. Illud nunc accuratius demonſtrandum eſt ad verſus recentes Atheos, Deum non eſſe ipſum Univerſum, ſed univerſi cauſſam creatricem, atque gubernatricem. Et quamquam ſuperiora argumenta, præſertim phyſica, una opera demonſtrant, & Deum eſſe, & eſſe univerſi cauſſam, adeoque ab eo diſtinctum: tamen quum Pantheiſmus ſeu Spinoziſmus, haud dudum plurimum invaluerit, particulatim is refellendus eſt. Deum eſſe hoc Univerſum error eſt perantiquus. Erant in ea opinione Eleatenſes quidam Philoſophi; erant Pytagorici, & Stoici; quod pluribus oſtendit Buddeus (*a*). Seneca

(a) *De Ath. & Superſt. cap.* I.

neca in Qq. natural. (*a*) diſertis verbis id docet, Cato apud Lucanum lib. IX. Pharſal. ex veterum ſententia pronunciat,

Eſt ne Dei ſedes niſi terra, & Pontus, & Aer,
Et Cœlum, & virtus? Superos quid quærimus ultra?
Jupiter eſt quodcumque vides, quodcumque moveris.

Quamquam quid cum emphaſi dictum video ut pro eo, quod Deus eſt ubique, omnia Dei nomine vocaverit. Iam retulit Albertus Magnus (*b*), Alexandrum Epicureum, qui Plutarchi tempore vivebat, eamdem tradidiſſe impietatem: *Alexander*, inquit, *Epicureus Deum eſſe materiam dixit vel non eſſe extra ipſam, & omnia eſſentialiter eſſe Deum, & formas eſſe accidentia imaginata, & non habere veram entitatem, & ideo dixit, omnia idem eſſe ſubſtantialiter*. D. Thomas in 1. contra Gentil. 17. ejuſdem impietatis defenſorem facit quemdam *Davidem de divinando*; contra quem ex inſtituto dixerit. Vaſquez (*c*) refert de Petro Abailardo: *Deum*, inquit, *eſſe omnia, & omnia eſſe Deum: eum in omnia converti, omnia in eum tranſmutari aſſeruit*. Petrus Vallenſis in Itinerario teſtificatur plures Mahumedanos idipſum opinari. (*d*) Idem narrat Bernerius de Indis, alii de Sinenſibus & Japonenſibus.

§. 28. Apud Europæos hanc impietatem in ſiſtema geometricum referre conatus eſt Benedictus de Spinoza, quod ſæpe a nobis adnotatum in prima horum Elem. parte. Hoc univerſum ex immenſa cogitatione, ſeu mente, & immenſa extenſione, ſeu materia, conflatum eſſe vult, idque eſſe Deum, cujus idcirco duo ſint attributa eſſentialia, cogitatio, & extenſio. Hæc Pantheiſtarum ſecta altas in Anglia radices jecit. Editus eſt apud Anglos liber ſceleſtiſſimus, auctore Tolando, qui Pantheiſticon appellatur. In eo libro quid ſint Pantheiſtæ, his verbis explicatur apud Syckes: *Pantheiſtæ ut plurimum vocantur propter ſententiam de Deo, & univerſo ſibi propriam;*

(a) *Lib.* 11. *cap.* 45.
(b) *Vide Perer. de comm. Princip. lib.* 5. *cap.* 12.
(c) *In princ. part. q.* 3. *art.* 3.
(d) *Tom.* 3.

priam: Epicureiſ vero, & Choalogis e diametro oppoſitam, quum nullam confuſionem primævam, nedum caſum ullum mundi opificem admittant Pantheiſtæ, ſed de rerum cauſa, & origine cum Lino vetuſtiſſimo ſtatuant, ἐκ παντός δὲ πάντα ἐκ καὶ πάντων τὰν ἐστιν. *Ideſt ex univerſo quidem ſunt omnia, & ex omnibus univerſum. Hujus verſiculi, quem ſemper habent in ore, purior eſt explicatio, quam nos hic breviter trademus. Univerſum itaque, cujus exigua portio eſt hic mundus adſpectabilis, affirmant eſſe infinitum tam extenſione, quam virtute; continuatione vero totius & partium contiguitate unum: immobile ſecundum totum, quum extra eum nullus ſit locus aut ſpatium: mobile autem ſecundum partes, ſive per intervalla numero infinita: incorruptibile ſimul & neceſſarium utroque modo, exiſtentia ſcilicet æternum, & duratione, nec niſi levi ſimilitudine eodem nomine cum noſtra intelligendi facultate appellandum. Cujus denique ſunt partes integrantes ſemper eadem, ut partes conſtituentes in motu.* (*a*) Hoc quale ſit, quum alibi a nobis demonſtratum; tum inferius accurate perpendetur.

§. 29. Aggrediamur nunc ad hæc abſurda refellenda; quæ adeo ſunt ſecum ipſa pugnantia, ut verear ne oratione abutar in re minime neceſſaria. Ac principio, mundum hunc corporeum non eſſe æternum, ſed aliquando cœpiſſe, nec vero fortuito, ſed conſilio, & providentia, quum ſæpe alias, tum præſertim in ſuperioribus demonſtratum eſt; nequit ergo eſſe Deus, qui mens eterna eſt, cujuſque numine & imperio mundus adminiſtratur. Deinde non modo corpora, ſed ne materia quidem ulla habet æternitatis attributa, quæ Methaphyſici eſſe docent, immutabilitatem, independentiam ab omni cauſſa, perfectionem ſummam, quod ne Spinoza quidem negavit: e contrario mutabilis eſt, in infinitum modificabilis, nec infinite perfecta; non ergo in natura ſua habere poteſt exiſtentiam neceſſariam: contingens igitur eſt facta, nec idcirco æterna illa & perfectiſſima rerum Cauſſa, quam eſſe aliquam ſupra demonſtratum eſt. Videri

[a] *Apud Sykes connexion de la Religion naturelle &c. pag. 85.*

deri poteſt ut præclare exornet hoc argumentum Stork in *diſſert. de Exiſtentia Dei*. Præterea materia non ſolum omnis cogitationis eſt expers, ſed ne capax quidem cogitandi, quemadmodum nos in ſecunda horum Elementorum parte oſtendimus; ergo nec Deus eſſe poteſt, nec attributum Dei.

§. 50. Ad hæc, demonſtratum eſt ſuperius propoſitione 3. exiſtere Ens quoddam æternum, in quo ſit ratio ſufficiens eorum omnium, quæ fiunt, aut ſunt poſſibilia, ergo & ratio ſufficiens eorum omnium, quæ huic enti ſunt propria, non poteſt eſſe in alio, ſed in ſe ipſo; alioquin non eſſet illud primum, in quo cunctorum eſt ratio ſufficiens. Jam plurima contingunt materiæ, quorum ratio ſufficiens non poteſt eſſe in ipſa materia, veluti moveri, aut quieſcere, hac aut illa ratione dividi, diſponi, configurari, & trecenta alia, ad quæ materia eſt prorſus indifferens; ergo materia nequit eſſe ens illud æternum & primum, in quo ſit omnium, quæ accidunt, ratio ſufficiens. Quod ſi dicas, materiam quietem non eſſe hoc ens æternum & primum, ſed attributum entis illius æterni & primi; ens illud æternum & primum ex iis conflatum erit attributis, quæ ſe mutuo deſtruunt, adeoque ens illud erit *impoſſibile intrinſecum*. Enim vero quum eſſentia cujuſque rei exiſtat ex unione omnium attributorum eſſentialium; ſi materia attributum ſit entis illius æterni, erit illud & *neceſſarium* & *contingens*, quæ ſunt ſi quæ maxime pugnantia. Diſtinguere vero inter materiam & corpora, quod facit Spinoza, atque illam ponere immobilem, immutabilem, indiviſibilem; hanc vero diviſibilia & mutabilia; illamque Dei attributum facere, hæc modificationes, eſt vetus phantaſma pro re obtrudere velle, ineptiſſimum illud, quodque abſurdius eſt, quam ut refutatione egeat (*a*).

§. 51. Sed illud objiciunt quidam, non poſſe a nobis intelligi, ubi ita res ſe habeat, quanam ratione materia ab Ente illo æterno & incorporeo creari potuerit. Ex hac

[a] *Vide quæ ſuper ea re dicta ſunt in ſecunda Metaphyſ. parte.*

hac ignoratione factum eſt, ut quum veteres Philoſophi, tum novelli Athei æternam materiam habuerint. Sed nihil minus acute concludi unquam potuit: ſæpe enim animadvertimus, ea, quæ ignoramus, nulla ſuppeditare poſſe argumenta ad ea, quæ ſcimus, revellenda. Materiam non eſſe æternam huic intelligo, quod nulla æternitatis habet attributa, ſed habet potius omnia iis corporalia, quæ enti æterno ineſſe debent. Quod vero non intelligam, qua demum ratione creari potuerit, hoc non efficit, ut de origine materiæ dubitare poſſim, ſed tantum ut imbecillitatem mentis meæ agnoſcam. Quo modo ſi quis horologium intueatur: minime ille quidem factum dubitabit, quantumvis ignoret, a quo ſit Artifice factum, qua ratione, qua arte, & vi. Ac ſane plurima ſunt in Univerſo, quæ generari nemo ſanus in dubium vocaverit, quamquam omnes ignorant, qua ratione generentur. Hominem ex homine, brutum ex bruto generari, ex ſemine ſemen, nemo ignorat. At quum ventum eſt ad vim & rationem, qua hæc generantur, quot capita, tot ſunt ferme hominum, & quidem doctiſſimorum, ſententiæ, fatenturque omnes ſe in re perdifficili & perobſcura opinari.

§. 32. Scio acutiſſimos Philoſophos operationis naturalis explicare modum creationis materiæ: ſed adeo infeliciter, ut me pœniteat ingenii humani. *Exemp. gr.* Johannes Lockius rem ita expedire ſtudet. Detur ſpatium incorporeum æternum, quod jamdudum graviſſimis Philoſophis placuit: potuit ei a Deo addi ſoliditas. Ita emerſiſſet materia, quæ nihil eſt aliud, niſi *extenſum ſolidum*. Plura habet doctrina incommoda, quæ Lockio ipſi negotium faceſſere potuiſſent, ſi rem accuratius expediſſet. Primum quis intelligat exiſtere poſſe rem quamdam incorpoream æternam diſtinctam a Deo, niſi qui omnia religionis naturalis principia perturbaverit? Deinde, ut hæc demus, quis ſibi perſuaſerit, ſpatium immobile & indiviſibile addita ſoliditate evadere diviſibile & mobile? Sed dictum hac de re alias. Chriſtianus autem Wolfius aliam viam ingreſſus eſt. Potentia Dei Primum omnium creata elementa quædam ſimplicia,

inex-

inextenſa, activa: hinc vero conflata corpora, arbitratur. Sed tantum abeſt ut nos levet difficultate, de qua diſſerimus, ut potius augeat. Principio eadem difficultas in intelligendo modo, quo hujuſmodi elementa creata ſunt. Tum accedit altera, qui ex inextenſis elementis corpora prodire poſſint. Non hæc fieri poſſe negamus, quo fiant modo, id nos ignorare profitemur. Itaque præſtat ingenue fateri, inter infinita alia, quæ mortales ignorant, eſſe & hoc, qua tandem ratione ſit creata materia. Id nobis ſufficit, materiam non eſſe æternam: neque neceſſe eſt ut illud quoque ſciamus, qua ratione ſit creata.

§. 33. Nunc quo plenius Pantheiſmus refellatur, deſcribam hoc in loco integram Johannis Lockii orationem, qua ille demonſtrat, nec totam materiam, nec ſingulas ejus partes cogitatione præditas eſſe poſſe. (a). *Videamus*, inquit, *qua tandem ratione profani hominis perſuadere ſibi potuerint, mentem æternam* (neque enim de ejus exiſtentia dubitari poteſt) *corpore conſtare. Primum tota ne materia mundana, omneſque ejus partes cogitant? Non eo dementiæ evaſuros puto hujus ævi profanos, ut id dicant, niſi una opera dicere velint, tot eſſe entia æterna cogitantia, quot materiæ partes, ideſt infinita, atque idcirco infinitos eſſe Deos, quorum quilibet infinitos etiam alios ſinu ſuo complectatur, quod eſt totam Mentem Mundi Architectricem radicitus extirpare. Qui enim tot monogrammi Dii in tam vaſto tamque docto opere efficiendo conſentire omnes potuere? Non ergo materia ſuapte natura & neceſſitate tota eſt cogitans. Quid ergo? Quædam tantum partes hujus corporei Entis cogitantes erunt, cæteræ ſtupidæ? At tam eſt perabſurdum, ens cogitans ex partibus non cogitantibus componi, quam extenſum ex non extenſis. Deinde quum tota materia eſſe cogitans nequeat, pars ne una materiæ hoc erit ens æternum & cogitans? Non minora inde, nec pauciora conſequuntur abſurda. Enim vero aut hæc tantum materiæ pars æterna eſt, aut non. Si primum, reliqua materia tota inde creata erit, nec niſi ab ente intelligentiſſimo, potentiſſimo, quo tota moles Pantheiſtica concidet. Si ſecundum, qui-*

[a] *De Intellectu humano Lib.* IV. *cap.* 10.

quibus tandem illi argumentis, non totam quoque materiam, ſed partem tantum unam cogitare adſtruent? Neque enim natura & eſſentia pars ulla materiæ ab alia differt. Quod ſi contendunt, ut iis ſine ratione etiam credatur, non impii tantum, ſed perridiculi quoque ſunt. Poſtremo nec tota, nec una pars materiæ eſſe ens illud æternum cogitans dicetur, ſed congeries quædam plurium particularum? At qui illud nec unam æternæ materiæ partem, nec omnes eſſe intelligit, is niſi nullam eſſe congeriem particularum quoque intelligat, lapide ſilice ſtultior ſit neceſſe eſt. Ens ergo illud cogitans æternam nec tota eſt materia, nec una materiæ pars, nec ulla materiæ congeries.

§. 34. Oſtendam nunc, quam contrariis aſſertionibus narratio illa Pantheiſtarum, quæ in §. 28. poſita eſt, conſarcinata ſit.

I. Vires, quas in iis Univerſi partibus, quæ cognitioni noſtræ ſubſunt, obſervamus, omnes intenſitate finitiæ ſunt, varie modificabiles, uſu quoque conſumuntur. Virtute ergo infinitum non eſt univerſum; neque enim, ſi infinita eſſet intenſitate univerſi vis ac potentia, finiti eſſe poſſent effectus, præſertim quum hæc vis velut neceſſario tota ſemper ageret. Sed nec ex infinitis numero, ſed finitis intenſione viribus, & per infinitas mundi partes; diſperſis, vis ulla infinita intenſione exiſtere poteſt, quemadmodum eſt per ſe perſpicuum: plures enim vires tum majorem procreant, quum uni indiviſibili puncto applicantur omnes, id quod Mechanicæ tirones norunt. Qua ex re conficitur, ut æterna non poſſit eſſe vis univerſi, quæ & finita eſt intenſitate, & varie modificabilis.

II. Unum illud eſt *aggregatione*, non *ſubſtantia;* Quum nulla ſit corporea univerſi pars, quæ ab alia parte intrinſecus pendeat, cujuſque propterea *eſſentia* & *ſubſiſtentia* ſine alia parte intelligi nequeat. Itaque tot univerſi ſunt ſubſtantiæ, tot una, quot in partes eſt illud ſecabile. Niſi ergo unum quum dicunt ordine & ſtructura intelligant, quid ſibi velint, omnes ignorent neceſſe eſt.

III. Qui dicere poſſunt ſine contradictione, unam eſ-

ſe

ſe univerſi ſubſtantiam *immobilem ſecundum totum*, ſed mobilem *ſecundum partes*, *ſive per intervalla numero infinita*; Nempe hæc una ſubſtantia, quæ Deus illis eſt, per intervalla infinita diſcerpitur, ſed una interim eſt, incorruptibilis ac neceſſaria. Quid eſt aliud *ludere par impar*?

IV. *Intelligens*, ajunt, *eminenti quadam ratione*. Scilicet infinite intelligens eſſe nequit, niſi *tota* ſit *acta* ejus intelligentia. Quum autem ſit intelligentia unius ſubſtantiæ immenſæ, ubique eſt intelliggntia infinita & *tota actu*; ergo hæc in nobis infinita & *tota actu*, qui ejus ſubſtantiæ ſumus partes, ſeu potius eadem illa una ſubſtantia. At hæc & per ſe ipſa ſunt falſa, & deſtruunt ſequentia, *nec niſi levi ſimilitudine cum noſtra intelligendi facultate appellandum*. Noſtra ergo intelligendi facultas nec illa eſt æterna & eminens univerſi intelligentia, nec ab illa quidem *neceſſitate naturæ* manans; quippe alterius generis, ut iſti profitentur. Unde ergo? Meras igitur nugas agunt, ac imperitis naturalium rerum veritatis, ſi Diis placet, hujuſmodi Doctores turpiſſime imponere ſtudent.

V. Tandem enigma illud, niſi Oedipus expediat, intelliget profecto nemo, *cujus partes integrantes ſemper eædem* (ideſt, ut patet ex ſequentibus, immobiles & immutabiles), *ut partes conſtituentes in motu*. An ne aliæ *conſtituentes*, aliæ *integrantes* Univerſi partes? Quæ demum utræque? Sed rem eſt agere ſupervacaneam eos ſtudioſe refellere, qui nec ſe intelligere unquam potuerunt, & cum impietate homines ludificare voluiſſe videntur. Nam pluribus id refellere, quod manifeſto falſum eſt, ſcribenti juxta & legenti tædium moleſtum affert. Illud addam, maximum eſſe argumentum falſi ſyſtematis, quum illud nec contexi poteſt niſi per enigmata, nec defendi ſine abſurdis. Veritas enim per ſe ipſam lucet: falſitas nemini propinari poteſt, niſi tecta, ut ne ſuboleat quidam excipientibus. Mirum igitur eſſet, potuiſſe hoc ſyſtema ulli placere, præſertim Philoſopho, niſi exploratum eſſet, homines aut animi perturbationibus commotos, aut melancholico temperamento præditos,

tos, ea magis interdum venerari ſolere, quæ minus intelligunt. Eſt enim hoc agitati & turbati judicii proprium, ut quidvis arripiat, quo ſibi ſatisfacere poſſe putat.

CAPUT II.

De illis Dei attributis, quæ ei ut enti conveniunt.

PRoprietates, & attributa Dei ſolent ad tres claſſes referri, ut aliæ ſint, quæ ſunt Dei tanquam entis: aliæ quæ ei tribuuntur enti independenti; aliæ tandem, quæ Dei ſunt ut ſpiritus. Prioris generis ſunt ſimplicitas, bonitas phyſica &c. ſecundi vero immutabilitas, æternitas, infinitas &c. tertii generis aliæ ſunt phyſicæ, ut intellectus, voluntas, potentia activa, libertas &c., aliæ morales, ut juſtitia, miſericordia, amor, beneficentia. Nos in hoc capite præcipuas Dei proprietates primi, & ſecundi generis attingemus, de aliis, quæ tertii ſunt generis, inferius diſputaturi.

Prop. VII. Deus eſt immutabilis.

D. Deus eſt ſubſtantia æterna independens; ergo (per prop. 15. 1. part.) Deus eſt immutabilis: nam ut habet in ſe totam rationem ſufficientem ſuæ exiſtentiæ, & quidem æternam; & neceſſariam, ita habet in ſe rationem ſufficientem ſuæ conſervationis, ac æternam item, & neceſſariam. Præterea Deus eſt infinite perfectus (ex prop. 111.); Ergo eſt quicquid eſſe poteſt. Eſt autem infinite perfectus ab æterno, adeoque neceſſario; ergo ab æterno, adeoque neceſſario eſt quidquid eſſe poteſt. Jam quod ab æterno & neceſſario eſt quidquid eſſe poteſt, ab æterno & neceſſario eſt immutabile; ergo Deus eſt immutabilis.

Schol. Et quidem Deus immutabilis ſit ſecundum eſſentiam, ac proinde ſecundum omnes ejus proprietates, neceſſe eſt. Nam quoniam eſſentia Dei nullas habet extrinſecas exiſtentiæ ſuæ cauſſas, ne ullas quidem habere poteſt extrinſecas cauſſas mutationis. Jam nec ullas ha-

bere poteſt intrinſecas, quum unumquodlibet ens potiſſimum æternum & ſimpliciſſimum, ita natura ſua comparatum ſit, ut natura ſua deſtrui, & mutari nequeant: quidquid enim eſt, ſuapte natura & eſſe, & conſervari amat. Sed & ſingula Dei attributa immutabilia ſunt, ut intellectus, voluntas, bonitas, juſtitia, &c. quia ſunt attributa Entis abſolute infiniti. Itaque nec modificationes ullæ, nec qualitates in Deo eſſe queunt. Modificationes voco varios exiſtendi modos: qualitates vero limitationes eſſentiæ, & attributorum. Deus autem cum neceſſitate naturæ ſuæ exiſtat, & ſit infinite perfectus, nec modos exiſtendi varios ſubire poteſt, nec limitationes eſſentiæ, & attributorum habere.

Duo adverſus Dei immutabilitatem oppoſuere idiotæ Philoſophi, quæ more ſuo paucis complexus eſt S. Thomas (*a*). Primum, quum tanta ſit rerum novitas, & mutatio, eaque ſupremum Deum principium & auctorem habeat; non videtur is eadem ſemper velle, eadem nolle, nec proinde immutabilis eſt. Alterum quum Deus non ex neceſſitate velit quod vult; ſit ut poſſit velle, & non velle idem: quodcumque autem habet potentiam ad oppoſita eſt mutabile; eſt ergo Deus mutabilis. Quibus pudet nos longiori oratione reſpondere. Principio quid pugnat Deum velle *mutabilia*, & *immutabiliter*? ut eleganter loquitur Auguſtinus. Neque enim quidquam vetat eadem æterna ratione ac voluntate, & rerum velle origines, & velle ſeries, & ſucceſſiones. Deinde quum Deus ſit in ſe perfectiſſimus, & beatiſſimus, quod ſæpe alias diximus, nulla naturæ neceſſitate externas res vult: id autem nihil vetat, quin velit immutabiliter. Nam quoniam volendi eadem æterna ratio ſemper eſt, ſit ut eadem ſit ſemper voluntas. Eſt hæc Thomæ ipſius reſponſio. *Licet*, inquit, *Deum velle aliquid non ſit neceſſarium abſolute*, *tamen eſt neceſſarium ex ſuppoſitione*.

Prop. VIII. Deus eſt ſimpliciſſimus.

D. Deus eſt incorporeus (ex prop. II.), & immutabilis (ex prop. VII.): non eſſet vero nec incorporeus,

(*a*) I. *p. qu.* 19. *art.* 7.

reus, nec immutabilis, ſi eſſet compoſitus. Deus ergò ſimpliciſſimus eſt.

Schol. Itaque nulla eſt in natura Dei compoſitio. Non phyſica; quoniam partibus ſeparabilibus non conſtat Deus. Nec metaphyſica, quaſi Dei attributa *formaliter ex natura rei* diſtinguantur, ut opinantur Scotiſtæ; quia quodcumque Dei attributum natura ſua eſt una eadem ſimpliciſſima eſſentia: non enim *aliud eſt Deo ſapere*; *aliud eſſe*, inquit B. Auguſtinus.

Quod ſpectat ad compoſitionem *logicam*, ſi ea ita accipiatur, ut intelligatur poſita in attributorum ratione tantum diſtinctorum reali unitate, ea convenit Deo: quippe quum hujuſmodi diſtinctio in mente tantum noſtra ſit, non vero in re ipſa, nihil officit divinæ ſimplicitati, & immutabilitati. Quod ſi compoſitio logica accipiatur pro compoſitione generis, & differentiæ, ea admodum controverſa eſt in Philoſophorum ſcholis. Sunt enim qui Deum ſub categoria, ſeu genere ſubſtantiæ, ponunt, quaſi notio ſubſtantiæ Deo, & creaturis ſit communis: alii negant; quod ſcilicet ratio ſubſtantiæ non eadem ſit in Deo, & creaturis. Ego omnem hanc controverſiam ad vocabula pertinere puto: nam genera, & ſpecies ſunt complexus idearum abſtractarum genericis vocabulis copulatarum. Itaque quum quæritur, utrum Deus ſub genere ſubſtantiæ ſit, quæſtio redit ad extenſionem notionis vocabuli ſubſtantiæ. Ceterum ad res ipſas quod pertinet, idem diſcrimen eſt inter Dei ſubſtantiam realem & ſubſtantias creatas, quod eſt inter infinitum, & finitum.

Prop. IX. Deus eſt immenſus.

D. Deus eſt independens, ens neceſſarium exiſtentiæ; ergo exiſtentiæ modificationem non habet: haberet autem, niſi eſſet immenſus, ideſt ubique; ergo Deus eſt immenſus, omni præſens, ubique.

Schol. Quemadmodum ex eo, quod Deus neceſſitate naturæ ſuæ exiſtit, conficitur, Dei eſſentiam eſſe infinitam, ſcilicet nullas habere qualitates, ideſt modificationes eſſentiæ; ita ex eo, quod neceſſitate naturæ ſuæ exiſtit, conſequitur, nullos habere poſſe exiſtentiæ ſuæ

 mo-

modos, ideſt eſſe immenſum: nam ut qualitas eſt limitatio eſſentiæ, & attributorum, ita modificatio exiſtendi: & propterea ſitus ac locus ſunt limitatio exiſtentiæ: in ente autem neceſſario exiſtentiæ, & eſſentiæ nulla omnino eſſe limitatio poteſt.

Sunt qui immenſitatem Dei ex exiſtentia ſpatii vacui immenſi & æterni demonſtrant. Totus in hoc eſt Henricus Morus in Enchiridio Metaphyſicæ. Scilicet poſtquam demonſtraſſe credidit, exiſtere ſpatium reale æternum, incorporeum, immenſum; idipſum eſſe Dei immenſitatem cenſuit. Sed ut demus ſpatium iſtud immenſum exiſtere; quum ſpatium hoc non totum ſibi coexiſtat in ſingulis ſuis punctis, ſed habeat formalem extenſionem, ideſt partes reales extra partes, ſitque majus totum, quam ejus pars quælibet; ſi ſpatium hoc ipſa Dei eſt immenſitas, Deus non totus ſibi coexiſtet, habebit partes reales extra partes, erit major totus, quam quælibet ejus pars, quæ conſectaria totam Dei naturam ſubvertunt. Immenſitas ergo Dei non poteſt eſſe extenſio realis, & formalis, quum Deus ſit ens ſimpliciſſimum, totumque ſibi coexiſtens, *Deus non mole, ſed virtute magnus eſt*, inquit Aug. ad Voluſianum Ep. olim 3.

Qua ergo ratione eſt immenſus? Nempe Deum eſſe immenſum, ideſt ubique locorum præſentem, inde ſcio, quod ſi in uno loco potius, quam in alio ponam, modificationem & limitationem ejus exiſtentiæ pono, quod cum natura entis independentis pugnat. Scio quoque, hanc immenſitatem non eſſe *extenſionem formalem*, ideſt quæ habeat partes reales extra partes; quia hæc formalis extenſio ſimpliciſſimæ Dei naturæ, quæ tota mens eſt, adverſatur. Sed ingenue profitebor, me immenſitatis hujus rationem minime comprehendere; neque id mirum eſt, quum mens humana non ſolum finita ſit, verum etiam breviſſima. Huc ſpectat præclarum illud Auguſtini in Tractatu 23. in Johannem. *Si non potes comprehendere, quid ſit Deus, hoc ſaltem comprehende, quid non ſit* (a). Ceterum hoc Theorema maxima omnium

(a) *Eſſentiam Dei & ſubſtantiam eſſe immenſam, ideſt ubique locorum,*

mnium Gentium conſenſione confirmari poteſt. Vide quæ ſuper ea re ſcripſimus in prima parte Scholio propoſitionis 90., quæque ibi eam rem quod attinet adnotavimus. Idem docent diſertiſſime Divinæ Scripturæ. Jeremiæ 23. *Numquid non Cœlum, & Terram ego impleo, dicit Dominus*; Paulus Actor. 17. *Non longe eſt ab unoquoque noſtrum; in ipſo enim vivimus, movemur, & ſumus.*

rum, fidei chriſtianæ dogma eſt, quemadmodum docebunt Theologi. Vide Juveninum Inſtitutionum Theologiæ 7. part. diſſert. 4 q. 6. art. 1. Sed ea de re curioſius, quam par erat, ut ſolebant, Schola Theologi diſputarunt, per quid Deus conſtituatur formaliter ubique? *Ea in re duæ fuerunt extrema Theologorum ſententiæ. Nam aliis placuit, Deum ubique* ſubſtantialiter *conſtitui per* ſuam operationem. *Deus eſt totus actio, ac ubique actio; adeoque ubique Deus.* Omnia tangit (*inquit Gregorius M. hom. 8. in Ezecchielem*) nec tamen æqualiter tangit. Quædam tangit, ut ſint: quædam tangit, ut ſint, & vivant: quædam tangit ut ſint, vivant, & ſentiant: quædam tangit, ut ſint, vivant, ſentiant, & diſcernant. *Quæ huc redeunt, hanc Dei per univerſum diffuſam, ac commeantem actionem, efficere, & ut ſint, quæ ſunt, & ut quædam vegetent, veluti herbæ ac plantæ, & ut alia ſentiant, quemadmodum bruta, alia intelligant, veluti homines cæteræque mentes. Una omnia hæc Dei actio efficit. Sed hæc actio quacumque patet mundus diffunditur, compenetrat ac permeat omnia, efficitque & ut fiant, & ut moveantur, diſponantur, operentur, idque ſecundum æternas ſuæ ſapientiæ leges, quin tamen ullo modo cum rebus ipſis miſceatur. Porro hæc actio Dei eſſentia & ſubſtantia eſt, quæ non uno, aut altero coercetur loco, ſed ubique eſt & agit. Atque hi Theologi, qui in hac exteriori Dei actione ejus immenſitatem collocant, ſic ſtatuunt, antequam univerſum crearet Deus, immenſum fuiſſe* aptitudine; *non actu: ſed ejus fuiſſe naturæ ut poſſet in omnibus eſſe operari, non ut eſſet & operaretur in iis, quæ nondum eſſent.*

Contra vero ſunt, qui Dei immenſitatem non in hac immenſa actione conſtituunt, ſed in ſui indiſtantia a rebus creatis, *a qua ſequatur actio illa univerſalis. Scilicet antequam intelligatur, Deum ubique agere, intelligendum, Deum eſſe ſua eſſentia & ſubſtantia* ubique diffuſum, *ut loquitur S. Auguſt. ep. 57. Ineſt ſcilicet ubique ſubſtantialiter: hinc conſequenter ubique agit. Atque hi etiam ante conditum Mundum Deum actu fuiſſe immenſum cenſent, licet nulla eſſet ejus actio* ad extra, *ut loquuntur in Scholis. Erat ſcilicet ipſe ſibi &* mundus & locus, & omnia, *inquit Tertullianus lib. adv. Praxeam cap. 5.: erat ipſe* ſibi pro mundo, *ut Minucius Felix in Octavio. Ceterum animadvertendum hoc in loco eſt, ne hanc Dei per omnia diffuſionem imaginari potius velimus, quam intelligere, aut ad modum diffuſionis ſubtilium corporum adumbrare:* carnali reſiſtendum eſſe cogitationi (*inquit ſuper ea re Aug. ep. 57.*) & mens a ſenſibus corporeis avocanda, ne quaſi ſpatioſa magni-

CAPUT III.

De proprietatibus Dei Spiritualibus, ac primum phyſicis.

Prop. X. DEus infinitam habet ſcientiam ſimplicis intelligentiæ.

D. Scientia ſimplicis intelligentiæ eſt comprehenſio poſſibilium ut poſſibilium (ex Schol. Def. II.); Deus autem omnia poſſibilia, id eſt infinita, comprehendit, quum eorum omnium in ſua eſſentia, potentia, & intelligentia rationes ſufficientes contineat (ex prop. 35. 1. p.); ergo infinitam habet ſcientiam ſimplicis intelligentiæ. Vide Scholion citatæ propoſitionis 35.

Prop. XI. Deus & præſentia omnia Mundi entia, & futura comprehendit, adeoque infinitam habet ſcientiam viſionis.

D. Mundus hic a Deo factus eſt, & ab eo conſervatur (ex Theor. IV.); Totus ergo ab eo diſpoſitus eſt, ac perpetuo diſponitur, & agitur; Nam ratio ſufficiens exiſtentiæ alicujus rei eadem omnino eſt, atque ratio ſufficiens ejus conſervationis; totus ergo Mundus mente Dei comprehenditur, niſi dicere velimus, tantum artificem, aut non intelligere, quod fecit, aut non prævidere quid facturus ſit. Eſt autem mundus compages rerum omnium, & quidem omnium locorum, omniumque temporum: mundi ergo Individua omnia omnium locorum, omniumque temporum Deus comprehendit, quia & ut futura eſſent, voluit, & voluit ut eſſent ordinata, & diſpoſita: ideſt quia & ut ſint, & ut ordinata ſint, & ut conſerventur, & pergant, ab eo tantum habent; hæc vero eſt ſcientia viſionis (ex Schol. Defin. 2.); Deus ergo infinitam habet ſcientiam viſionis.

Schol. 1.

gnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, ſicut fumus, aut aer, aut lux iſta diffunditur: omnis enim hujuſmodi magnitudo minor eſt in ſui parte, quam in toto; ſed ita potius, ſicuti eſt magna ſapientia, etiam in homine, cujus eſt corpus parvum.

Schol. I. Sed illud hoc in loco quæri poſſet, *in quo medio* futura quum abſoluta, tum libera, & conditionata Deus cognoſcat? Nam poſſibilia in ſua natura, & eſſentia intelligere, procul omni dubio eſt. Metaphyſici in varias iverunt opiniones. Fuerunt quibus placuit, in *æternitate* futura a Deo prævideri: hæc enim futura alicui æternitatis puncto coexiſtere debent; tota vero æternitas coexiſtit Deo, velut in puncto indiviſibili; in hac ergo æternitate futura præſcit Deus. Quemadmodum ſi dicamus totum circulum in uno coarctari centro, neceſſe eſt ut quæcumque circulo ipſo comprehenduntur, comprehendantur centro. Sufflaminat hanc opinionem vir doctus Dionyſius Petavius (*a*). Quo enim ita differunt, non animadvertunt, non poſſe dici proprie futura præſentia eſſe, & totam æternitatem unum inſtans, ſed tropice tantum; non enim energia, inquit, ideſt non actu, ſed δύναμει, ſeu potentia, res futuræ Deo præſentes ab æterno dicuntur. Dicere vero res futuras quandam habere ab æterno realitatem, utcumque dici, ac ſermone pronunciari poteſt (inquit idem Dionyſius Petavius) intelligi vero, quum dictum ac pronunciatum ſit, omnino non poteſt. Quo modo dici quidem poteſt unico indiviſibili centro circulum comprehendi, intelligi autem nullo modo poteſt: nam nec circulus ille eſt quem unico puncto definiri concipio; nec eſt hoc punctum, ſi circulo eſt æquale. Veteres Scholæ Theologi in eo omnes concordabant mirifice, in ſe ipſo Deum, & in ſuis ideis omnia, non modo poſſibilia, ſed etiam futura cognoſcere. Ea veſtigia preſſerunt B. Thomas, B. Bonaventura, & Alexander Alenſis; e recenſioribus vero Cardinalis Cajetanus. Sed hæc ſententia minime efficit ut intelligamus, quin Deus futura libera cognoſcat priuſquam fiant: nam id eſt dicere Deum cognoſcere hæc futura in ſuis ideis, atque Deum cognoſcere in ſua ſcientia, ideſt cognoſcere quia cognoſcit, quæ *battologia* eſt mera. Itaque non explicant illud, quod quæritur, qui poſſit Deus futura libera, quæ interminata ſunt,

 aut

(a) *Lib. IV. de Deo cap. 5.*

aut ut talia concipiuntur, certe & determinate cognoſcere.

2. Quare ii veriſimilius philoſophantur, qui in ſuis æternis decretis hæc Deum intelligere docent. Futura enim omnia cujuſcumque generis ad Mundum pertinent. Mundi autem *futuritio*, ut loquuntur, a Dei voluntate, ſeu decretis, eſt: voluntate enim Dei fit, ut individua Mundi de mere poſſibilibus evadant futura: in hac ergo ſua æterna voluntate, ſeu in ſuis æternis decretis, futura omnia videt Deus. Illud interim habet hæc doctrina difficultatis, ut minus illa videatur componi cum rerum futurarum *contingentia*, ut vocant, & mentium libertate. Itaque factum ut veteres quidam Theologi dixerint, non Dei ſcientiam eſſe cauſſam determinantem futura libera, ſed hæc illam. Ita præter alios Auctor reſponſionum ad qu. orthodoxas ad qu. 58. & quandoque etiam Auguſtinus. Hinc uſurpatum hoc in Scholis, *futura non ideo futura, quia præſcita, ſed quia futura præſcita*. Qui niſi ita intelligant, futura, quia Dei voluntate decreta, & quia decreta præſcita, ii profecto in Natura merum caſum inducunt, id quod acute animadvertit Boetius (*a*). Sed eam nos rem ſæpe alias diſputavimus. Illud Boetii ejuſdem hic appoſite memoriæ revocandum eſt, *cauſam caliginis hujus eſſe, quod humanæ ratiocinationis motus ad divinæ præſcientiæ ſimplicitatem non poteſt admoveri*. Itaque his de rebus parce diſputandum eſt, ne mentis noſtræ limites excedamus. In omnibus enim quæſtionibus, quæ naturam Dei ſpectant, meminiſse ſemper debemus, & naturam Dei undique eſse infinitam, ac incomprehenſibilem, & mentem noſtram finitam eſse atque breviſſimam.

3. Fuere quidam, qui ut in hac re exitum reperirent, univerſalium tantum, non etiam ſingularium Deo ſcientiam tribuerunt. Alexander Aphrodiſæus, Themiſtius, Averroes, Deo *ſpecierum* tantum rerum mutabilium, non etiam individuorum ſcientiam tribuunt; unde efficitur, ut ſpecierum iſtarum curam habere Deus poſſit, non item

(a) *De conſolat. lib. v. proſa. 3.*

Digitized by Google

tem individuorum, quaſi ſpecies quidquam *reale* ſint, ſi ab individuis diſceſſeris. Averroes verba ſunt (*a*) *Sollicitudo divina non eſt circa ſingularia, quoniam ipſa ſunt infinita, quæ cognitioni repugnant*. Momentoſum quibuſdam hoc videtur. Conſtat poſito ente aliquo ex. gr. A. infinita ſimilia eſſe poſſibilia. Poſitis ergo infinitis A. tum eodem argumento conficietur infinities infinita A. eſſe poſſibilia. Ac item his poſitis erunt poſſibilia infinities infinities infinita. Ita concludere ſibi videntur, individua hæc minime eſſe cognoſcibilia. Inde Platonicum illud Ariſtoteli & Ariſtotelis probatum, *ſcientia eſt de æternis & univerſalibus*, quod Scholaſtici adoptaverunt, quin viderent nec unde oriretur, nec quo proreperet. Recentium Ariſtotelicorum Pomponatius in II. libro de Fato, Libero Arbitrio, & Prædeſtinatione (*b*) veteribus adhærere videtur, contenditque ſcire ſingularia non eſſe perfectionem ſcientis, idque Ariſtotelis, ut ſolent iſti, auctoritate fulcit. Ac licet ſub ejus loci finem id refutare aggreditur; iis tamen rationibus efficit, ex quibus facile quilibet intellexerit fucum velle lectoribus facere: ineptiſſimæ enim ſunt & pueriles.

4. Sed nihil excogitari potuit nec magis cum Dei natura pugnans, nec minus rerum ipſarum, de quibus agitur, conſentaneum. Nam profecto pugnat cum divina Natura, eſſe Deum primam univerſi cauſam, nec tamen ad ſingularia quoque ejus vim & curam pertingere. Tum nihil eſt exploratius, quam has ipſas res mutabiles infinita arte & ſapientia eſſe conſtructas, ipſaſque earum mutationes artem quoque & ordinem ſequi. Omnium ergo, & ſingulorum Deus eſt cauſſa. Sunt igitur omnia determinata Dei voluntate & decreto; ac propterea omnia Dei intelligentia continentur. Quod ſi id minime intelligere videamur, recolendum eſt id, quod ſæpe diximus, mentem noſtram longe imparem eſſe Dei naturæ metiendæ, ac de ea balbutire nos magis ex ideis rerum noſtrarum, quam ex certis ex-

(a) XII. *Metaph.* 51.
(b) *Cap.* I.

exploratiſque regulis diſſerere. Inepta eſt hæc temeritas, nihil velle ne in natura quidem Dei, quod e ratione noſtra dimetiri nequeamus, quum ſint ſenſibus noſtris & experimentis infinita quotidie ſubjecta, quæ expedire nullo modo poſſumus.

5. Dionyſius Petavius (*a*) quinque demonſtrat eſſe propria ſcientiæ divinæ. I. Scientiam Dei non eſſe qualitatem, vel accidens aliquod adveniens ſubſtantiæ ſed ipſa ſubſtantiam, quæ tota intellectio eſt, & *tota animi*, *tota animus*, ut loquitur Plinius. II. Scientiam Dei nequaquam ex rebus ipſis duci atque hauriri, ſed ex ſeſe, ac natura ſua, & in ſe ipſo Deum omnia cognoſcere. III. Unicam & ſimplicem eſſe, nec multiplicem, qualis eſt noſtra IV. Murabilem, & variabilem non eſſe. V. Eſſe cauſſam omnium rerum. Quæ quinque paullo fuſius a nobis explicanda.

6. Quod ad primum attinet, quum Deus ſit mens ſimpliciſſima, & immutabilis, ejus ſcientia eſſe accidens nequit: accidentia enim non inſunt, niſi in rebus compoſitis, aut mutabilibus. Hinc protritum eſt in Scholis illud Beati Auguſtini in VII. de Trinitate, *Deo idem eſt eſſe, ac ſapere*. Revera quidquid æternum eſt, Deus eſt, quum extra Deum nihil ſit æternum: quidquid autem Deus eſt, una eſt Dei ſubſtantia ſimpliciſſima: ergo quoniam ſcientia Dei æterna eſt, non poteſt eſſe niſi ipſa Dei ſubſtantia. Nec opponas, ſcientiam Dei eſſe actionem, atque intelligi non poſſe actionem eſſe ipſam ſubſtantiam: nam ut perfecte obſervat B. Thomas (*b*) *Dei intelligere non eſt operatio exiens ab ipſo operante, ſed manens in ipſo, adeoque non poteſt eſſe niſi ipſa Dei ſubſtantia*. Eae tantum actiones ſubſtantiæ eſſe non poſſunt, quæ non manentes ſunt, ſed tranſeuntes.

7. Alterum ex eo patet, quod quum tantum Deus ſit æternus, ejuſque ſcientia non ſit accidens, ſed ipſa Dei ſubſtantia, non potuit a rebus extrinſecis proficiſci, non magis quam Dei ipſius natura. (*c*) Quocirca ſententia Plato-

(a) *Cap.* I. §. V.
(b) *Qu.* XVII. *prima part. art.* IV. *ad* I.
(c) *Enneade* V. *lib.* IX. *cap.* 5

tonis *de æternis compluribus extra Deum exiſtentibus*, *quæ Deus intuebatur*, *dum Mundum efficeret*, perfectiſſime naturæ divinæ repugnat. Nam quemadmodum Ariſtoteles argumentatur; ideæ extrinſecus advenientes intellectum perficiunt: ergo ſi Deus extrinſecus acciperet ideas, ſeu exemplaria rerum, extrinſecus perficeretur, quod dici non poteſt. Itaque recentiores Platonici ab ea ſententia deſciverunt, conatique ſunt probare, ideas illas eſſe in natura ipſa Dei inſitas, ac Platonem in meliorem ſenſum interpretari. Plotinus (*a*) *Præterea*, inquit, *ſi neceſſe eſt mentem eſſe univerſi hujus artificem*, *illa certe rerum archetypa*, *non iſta facta intelliget*, *ut ipſum producat*. *Igitur ante mundum illa ſint oportet*, *non tanquam figuræ impreſſæ ab aliis*, *ſed ut archetypa & prima*, *& ut ipſa mentis ſubſtantia*. Subtiliſſime quoque ea de re diſputat Auguſtinus (*b*): eo in loco verbum Dei appellat, *artem omnipotentis Dei*, *atque ſapientis*, *plenam omnium rationum viventium incommutabilium*, *& omnes unum in ea*, *ſicut ipſa unum de uno*, *cum quo unum*. *Ibi novit omnia Deus*, *quæ fecit per ipſam*: *& ideo quum decedant*, *& ſuccedant tempora*, *nec decedit aliquid*, *nec ſuccedit ſcientiæ Dei*. Legatur & B. Thomas.

Præterea ex eo, quod Deus totus intellectio eſt, quodque omnia in ſe ipſo intelligat æterna intelligentia, ſequitur omnia ſimul videre, atque idcirco ejus ſcientiam non multiplicem eſſe, ſed unicam & ſimplicem, quemadmodum unica eſt, & ſimplex ejus ſubſtantia. Acute Ammonius (*c*), *Deus*, ait, *omnia cognoſcere præterita*, *præſentia*, *& futura*, *ſed eo modo*, *qui Deo conſentaneus eſt*, *ideſt una*, *& determinata*, *& immutabili ſcientia*.

9. Quarta proprietas ſcientiæ divinæ eſt immutabilitas. Scientiam autem Dei eſſe immutabilem ex iis, quæ ſuperius dicta ſunt, conſequitur manifeſto: nam quum ſcientia Dei non ſit accidens ab eſſentia diſtinctum, ſed ipſa Dei eſſentia, & ſubſtantia: non minus eſt immutabilis, quam Dei ſubſtantia. Præterea quum

Deus

(a) *Lib.* VI. *de Trinit. cap.* X.
(b) 1. *part. quæſt.* 14.
(c) *Comment. in lib. Ariſt. de Interpret.*

Digitized by Google

Deus ſcientiam ſuam non extrinſecus hariat, ſed in ſe ipſo intelligat omnia, rerum mutationes nihil officiunt immutabilitati ſcientiæ divinæ. Accedit auctoritas Scriptorum Sacrorum, qui paſſim docent, Deum non mutari, nullas eſſe apud Deum viciſſitudines, omnia ejus oculis ab æterno nuda & aperta fuiſſe, quæ omnia comprobant divinæ ſcientiæ immutabilitatem. Sed, inquiunt, quum omnes res mundanæ mutabiles ſint, ſi ſcientia Dei eadem ſemper eſt quæ fuit ab æterno, jam Deus mundana hæc non intelligit. Reſpondemus Deum ab æterno, non tantum primas mundi ſubſtantias, verum etiam omnes earum poſſibiles combinationes, & mutationes intellexiſſe. Omnia mundana, quæ aut mutantur, aut mutabilia ſunt, immutabiliter ſcripta ſunt in Dei ideis æternis.

10. Ultima divinæ ſcientiæ proprietas eſt, ut ſit cauſſa eſſentia, & poſſibilitas rerum omnium, quemadmodum divina voluntas cauſſa eſt, cur res futuræ ſunt, aut exiſtunt. Itaque ſapientiæ. 8. v. 21. Dei ſapientia vocatur *omnium artifex*. Nimirum eæ ſunt eſſentiæ rerum omnium, quas Deus ab æterno intelligit, & intelligens intelligibiliter creat. Eleganter Auguſtinus (*a*) *Univerſas* inquit, *creaturas ſuas & ſpirituales, & corporales, non quia ſunt, ideo novit Deus, ſed ideo ſunt, quia novit*. Et (*b*); *ex quo*, inquit, *occurrit animo quidam mirum, ſed tamen verum: quod iſte mundus nobis notus eſſe non poſſet, niſi eſſet: Deo autem niſi motus eſſet, eſſe non poſſet*. Eadem de re præclare Boetius (*c*) Deum alloquitur.

..... *Tu cuncta ſuperno*
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipſe,
Mundum mente gerens, ſimilique imagine formans,
Perfectaſque jubens perfectum abſolvere partes.

Uſus doctrinæ de ſcientia Dei magnus eſt in vita morali. Nam qui recolit animo, Deum inſpectare omnia

(a) *Lib. xv. de Trinit. cap. 13.*
(b) *Lib. xi. de Civit. cap. 10.*
(c) *Lib. iii. de Conſolat. Philoſoph. metr. 9.*

omnia, etiam intimas cordis latebras, ſub Deo perfectiſſimo, & omniſcio nolit profecto eſſe impurus, ſed omnes actiones ſuas ad juſtum, & honeſtum componet.

Prop. XII. Nihil Deus efficit ad extra, niſi voluntate, & quidem plena libertate.

D. Nihil Deus efficit ad extra vi extrinſeci & antecedentis fati impulſus; quippe nullum eſt hujuſmodi Fatum (ex prop. 13. PP.): nec quidquam ad extra efficit naturæ ſuæ neceſſitate motus; ideſt fato ſpinoziſtico (ex prop. 74. p. p.); ergo nihil efficit ad extra, niſi ſeſe ipſe & quidem liberrime determinet: ergo liberrime, & plena quidem libertate.

Schol. Enim vero quum Deus ſit æternus, & independens, a nulla exteriori cauſſa cogi poteſt. Nec vero naturæ ſuæ neceſſitate poteſt impelli; nam tota Dei natura in ſe eſt, & in ſe terminatur: perfectiſſima eſt, & beatiſſima: ſibi ſufficientiſſima; non ergo neceſſario ferri poteſt, niſi in ſe ipſam tantum. Quid? impelletur ne illa neceſſario a poſſibilibus? Sed quum poſſibilia hæc nullam habeant ab æterno realem exiſtentiam, ſed tantum idealem; nec habeant eſſentiam, & bonitatem infinitam; nequeunt naturam infinitam neceſſario permovere. Itaque nulla ex parte hæc in Deo neceſſitas fingi poteſt.

Sed quæritur, quum ſit immutabilis, qui poteſt eſſe liber? nempe libertas in Deo eſt potentia ex ſua ratione, & voluntate, non invite, quodcumque libuerit agendi. Quum autem perfectiſſima in eo ſit ratio, perfectiſſima quoque erit voluntas: adeoque, ut eodem modo ſemper intelliget, ita eodem modo ſemper volet; ac propterea erit immutabilis, & liber.

Ceterum cavendum eſt Philoſopho, ne ex notionibus voluntatis, & libertatis noſtræ de voluntate, & libertate Dei diſſerat. Meminerit egregii illius Auguſtini dicti; *multa divina iiſdem nominibus* (*ac humana*) *appellantur*, *cum incomparabili diverſitate ſejuncta ſint.* (*a*) Sunt autem voluntatis noſtræ quidam defectus, qui lon-

[a] *In* II. *Lib. ad Simplicianum q.* 2.

longe abſunt a Dei natura perfectiſſima. Ex. gr. I., quod non omnia ſimul volumus: II. quod non eadem ſemper: III., quod bonum apparens plerumque vero bono præferimus. IV., quod plerumque ſuſpenſi hæreamus. V., quod non ſolum bonum bono, minus majori, verum etiam bono malum interdum præferimus. Qui defectus in nobis proveniunt partim ex imbecillitate rationis, partim ex naturæ immutabile; ii ergo nequeunt eſſe in Deo, qui in ſcientiam habet perfectiſſimam, & immutabilem, ac perfectiſſimam, & immutabilem naturam.

Prop. XIII. Deus eſt potentiſſimus.

D. I. Deus eſt quicquid eſſe poteſt; quippe neceſſitate naturæ ſuæ exiſtens; quum autem ſit ens actuoſum & potens, neceſſe eſt ut totam poſſibilem potentiam habeat; eſt ergo potentiſſimus. II. In Deo debet eſſe ratio ſufficiens eorum omnium, quæ fieri poſſunt; ergo facere poteſt ea omnia, quæ fieri poſſunt. Hæc autem eſt omnipotentia (ex def. 3.) Deus ergo eſt omnipotens. III. Hæc rerum univerſitas neque æterna eſt, neque per eſſentialem emanationem a Deo profluens, ſed per creationem ex nihilo educta (ex demonſtratis in P. P.); creatio autem ex nihilo exigit infinitam potentiam; Deus ergo eſt omnipotens.

Schol. Solent hoc in loco duæ quæſtiones a Metaphyſicis agitari. I. an Deus efficere poſſit plura, quam efficit. Altera, facere ne poſſit meliora? Fataliſtæ primum negant, quippe qui docent, & Deum omnia ſimul facere, quæ poteſt; & nihil poſſe, quod non efficiat: ideſt divinam potentiam eſſe totam in actu.

Utrumque autem falſum eſt aperte. Principio, ſi omnia ſimul, quæ poteſt, efficere Deus, nulla eſſet entium in univerſo ſucceſſio, nullæ ſeries, ſed univerſum eſſet compages entium tantum permanentium. Deinde quum Deus ſit infinita potentia præditus, quodlibet ens, quod Deus efficit, eſſet totum id, quod ex potentia Dei eſſe poteſt, ideſt infinitum: quilibet homo ex. gr. eſſet quidquid ex Dei potentia eſſe poſſet. Quod quum ſit falſum; patet, Deum non omnia efficere,

quæ

quæ poteſt, ſed ea tantum, quæ rationes Sapientiæ Divinæ exigunt.

Tum dato uno poſſibili poſſibilia ſunt infinita ſimilia, ut dato uno homine infinitus hominum numerus poſſibilis eſt: omnia autem poſſibilia poteſt Deus: ergo ſi omnia efficeret, quæ poteſt, exiſterent infinita omnium entium genera, infinitæ infinities generum ſpecies infinities infinita ſpecierum individua. Id autem eſſet non univerſum ordinatum efficere, ſed chaos confuſum. Præterquamquod tam eſt id impoſſibile ex parte rerum ipſarum, quam eſt impoſſibile exiſtere plura in finita extenſa ſolida ſimul.

At enim, intellectus & voluntas Dei ſunt totæ *actu*? ergo tota *actu* potentia. Reſpondemus, intellectum, & voluntatem eſſe actiones interiores, quæque interius ac in natura ipſa Divina totæ terminantur, ac proinde neceſſarium eſſe, ut ſint totæ ſimul. Contra vero potentia eſt actio, quæ in exterioribus terminatur; itaque neceſſe non eſt, ut ſit tota ſimul in eo ente, quod ſibi & ut ſit, & ut beate ſit ſufficientiſſimum eſt, quodque idcirco nulla vi extrinſecus rapi poteſt.

Quod ſpectat ad ſecundam quæſtionem, Leibnitius, & Wolfius cenſent, ex omnibus poſſibilibus Mundis hunc, qui exiſtit, eſſe optimum; adeoque non poſſe Mundum a Deo creari meliorem, ſeu perfectiorem. Demonſtrant vero eſſe optimum, quia talis eſt Dei natura, ut ex bonis ſemper melius ſequatur: neque enim regulæ Divinæ ſapientiæ patiuntur, ut Deus melius bonorum minori poſtponat.

Sed diſtinguendum eſt inter perfectionem, quæ deſumitur a fine, atque idea, & perfectionem, quæ dimetitur a numero, & intenſitate proprietatum realium. Primo modo accepta perfectione omnes Mundi poſſibiles ſunt æque perfecti, & boni, quia neceſſe eſt ob infinitam Dei ſapientiam, & potentiam, ut omnes ſuis ideis, & finibus æque reſpondeant. At ſecundo modo ſumpta voce perfectionis, quoniam proprietates reales ſingulorum Mundi entium, & numero, & intenſitate ſemper ac ſemper augeri poſſunt; Mundus hoc ſenſu ſem-

ſemper ac ſemper perfectior fieri poteſt: nam ea eſt rerum finitarum natura, ut ſemper hoc ſenſu perfectiores, & perfectiores fieri poſſint. Quod ſi quis nunc quærat, & cur hoc poſterius Deus non efficiat? Is nimia curioſitate in ſecretas Providentiæ Divinæ rationes inquirit.

Prop. XIV. Deus non poteſt moraliter efficere, quod ſuis attributis, præſertim bonitati, & ſapientiæ, adverſatur.

D. Deus eſt ens ſimpliciſſimum, & immutabile; ergo nullum ejus attributum alteri adverſatur: itaque voluntas ejus & potentia non poſſunt eſſe contraria ejus ſapientiæ, bonitati, ſanctitati, juſtitiæ, cœteris; nec proinde ea efficere, quæ his attributis adverſantur.

Schol. Animadvertendum vero eſt, id non eſſe ex defectu potentiæ phyſicæ, ſed potius ex ejus infinita & immutabili perfectione: neque enim infinita, & immutabilis eſſet Dei perfectio, ſi Deus poſſet mentiri, injuſte, crudeliter, impotenter agere, peccare: hæc enim imbecillitatis ſunt, ignorantiæ, naturæ mutabilis.

Prop. XV. Deus eſt providentiſſimus.

D. Cuncta, quæ exiſtunt, a Deo ſunt facta, atque ordinata, ita ut Mundus hic ſit magnum ſyſtema ex parvis aliis compoſitum, atque mirifico ordine digeſtum. Eodem ordine, quo ſunt facta, perpetuo conſervantur, & quidem ex ſingulorum præſcientia (ex demonſtratis); ea autem eſt providentia (ex Def. IV.); Deus ergo providentiſſimus eſt.

Schol. I. Confirmant id res naturæ omnes, quarum nulla eſt, quæ non ſit velut machina ex aliis machinulis contexta, itaut ſingulæ ad communem quemdam finem factæ intelligantur, ad quem pergunt, quem conſequuntur; quod ſine directione ſupremæ cujuſdam mentis nec eſſe, nec concipi poteſt. Vide dicta in Schol. generali capitis I.

2. Ad hæc accedunt argumenta alia deſumpta aut a natura humana, aut a natura civilium ſocietatum. Ut hoc in loco nihil dicam de natura hominis phyſica, quæ aperte Dei providentiam prædicat; certe regno-

rum

rum ortus, & interitus, rerum humanarum viciſſitudines, & periodi, etiam contra conatus prudentiſſimorum hominum, miracula, quorum teſtes extant omni exceptione majores, prophetiæ, & id genus multa, clariſſima ſuppeditant providentiæ Divinæ argumenta, quæ ex hiſtoriæ humanæ lectione quivis colligere poteſt. Accedit quoque omnium nationum univerſalis, & perpetuus conſenſus. Antiquiſſimi Græciæ Poetæ ſingulis ferme paginis divinam providentiam prædicant. Jovis voluntate omnia fieri, ſæpiſſime canit Homerus, qui & illud ſubinde uſurpat θεὸς διὰ πάντα τελέει idest *Deus perficiebat omnia*; apud Deos eſſe ſummam bonorum, malorumque canit Heſiodus verſ. 1438.: *Quid enim abſque Jove a mortalibus perficitur? quid horum Juppiter non gubernat?* Idem canit Ennius vetuſtiſſimus Latinorum Poeta. *Quod niſi ita eſſet* (ſunt verba Tullii) (a) *qui potuiſſet aſſenſu communi dicere Ennius, aſpice hoc ſublime candens, quem invocant omnem Jovem?* Virgilius quoque (b).

..... *O qui Rex hominumque, Deumque*
Æternis regis imperiis, & fulmine terres.

Idem nobiliſſimi Philoſophi docuerunt, Pythagorici, Platonici, Peripatetici, Stoici. Democritici tantum, & Epicurei adverſus omnium hominum, & naturæ vocem pertinaciſſimi fuerunt. Nempe jugum divinæ legis formidabant, ac excutere volebant homines voluptuoſi & perditi. *Impoſuiſti*, inquiunt, *cervicibus noſtris ſempiternum dominum. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & omnia ad ſe pertinere putantem, curioſum, & plenum negotii Deum?* Hinc illæ lacrumæ! His accedit conſenſus omnium præſentium, etiam barbararum Nationum (c).

Duo adverſus hoc theorema oppoſuere olim Epicurei. Primum Providentiam pugnare cum Dei beatitudine. *Nam quod æternum & beatum eſt* (inquit Lucilius

[a] *Lib. 1. de nat. Deor.*
(b) *Lib. 1. v. 234.*
(c) *Vide Huet. q. Alnet.*

Digitized by Google

Epicureus apud Ciceronem) (a) *id nec habere ipſum negotii quidquam, nec exhibere alteri: itaque neque ita affici, neque gratia teneri, quod quæ talia eſſent, imbecillia eſſent omnia & mutabilia. Deum vero quid niſi quietum dicere licet? at ſi Deus regit curſus Aſtrorum, mutationes temporum, rerum viciſſitudines, ordineſque conſervat, terras & maria contemplans hominum commoda vitaſque tuetur, ne ille eſt implicitus moleſtis negotiis, & operoſis*. Sed puerile illud eſt argumentum: Deus enim qui pura mens eſt, quique infinita ſapientia, & potentia præditus eſt, cujus ſapientia, potentia, voluntas unum idemque ſunt, ut ſine ullo negotio atque ſollicitudine omnia intelligit, ita eadem tranquillitate omnia vult, & volendo continet gubernatque. Ne igitur Epicurei ſtulti, qui Divina humanis metiuntur.

Alterum eſt hujuſmodi; ſi eſt providentia, cur boni homines miſeria affliɛtantur, mali felicitate gaudent? Vetus eſt hæc querela, quam in libris Hebræorum, Græcorum, & Latinorum ſæpe audias. Hinc illa apud Auɛtores Veteris Teſtamenti, *cur via impiorum proſperatur?* & *Zelavi pacem videns peccatorum: quaſi commotus eſt pes meus*. Diogenes Cynicus dicere ſolebat, Harpalum, qui temporibus illis per plurimos annos Pirata fuit, multoſque expoliavit, & occidit, felix ad extremam uſque ſeneɛtutem, *contra Deos teſtimonium dicere*. Dionyſius Tyrannus Syracuſanus, quum templum Proſerpinæ Locrenſis expilaviſſet, hinc ſecundiſſime renavigaverat Syracuſas, *videtis ne*, inquit, *amici quam bona a Deis immortalibus navigatio ſacrilegis detur. Thelamon autem* (ſunt verba Cottæ apud Ciceronem) *uno verſu locum hunc totum confecit, cur Dii hominis negligant: nam ſi curent bene bonis, male malis, eſt quod nunc abeſt: ſcilicet debebant illi quidem omnes bonos afficere, ſiquidem hominum generi conſulant: ſin id minus, bonis certe conſulere debebant*.

Reſpondemus 1. id non ſemper verum eſſe: nam ſcele-

(a) *In* 1. *de Nat. Deo*.

leratorum infelices exitus magnam faciunt hiſtoriæ humanæ partem. Deinde quamquam quidam videantur in ſceleribus felicem vitam degere, tamen ſi pectora pandantur, fortaſſis omnium miſerrimi adpareant. Parva ne miſeria eſt ſcelerum conſcientia dilacerari, quæ ultio prima eſt & maxima! Præterea non ſemper qui adparent boni, revera boni ſunt: ob occulta peccata pœnis affici poſſunt. Sed demus tantiſper, bonos homines miſeria affligari, eſſe id poteſt magnum bonitatis Dei & Providentiæ argumentum, ſi hujuſmodi malis aut purgentur a veteribus criminibus, aut inſtituantur ad virtutem. Præclare Auguſtinus (a) *Placuit quippe Divinæ providentiæ præparare in poſterum bona juſtis, quibus non fruentur injuſti, & mala impiis, quibus non excruciabuntur boni. Iſta vero temporalia bona & mala utriuſque voluit eſſe communia: ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur; nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur.*

Intereſt autem plurimum, qualis ſit uſus vel earum rerum, quæ proſperæ, vel earum quæ dicuntur adverſæ. Nam bonus temporalibus nec bonis extollitur, nec malis frangitur: malus autem ideo hujuſcemodi infelicitate punitur, quia felicitate corrumpitur. Oſtendit tamen Deus ſæpe etiam in his diſtribuendis evidentius operationem ſuam. Nam ſi nunc peccatum manifeſta plecteret pœna, nihil ultimo judicio ſervari putaretur: rurſus ſi nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla eſſe providentia Divina crederetur. Similiter in rebus ſecundis, ſi non eas Deus quibuſdam petentibus evidentiſſima largitate concederet, non ad eum iſta pertinere diceremus: itemque ſi omnibus eas petentibus daret, non niſi propter talia præmia ſerviendum illi eſſe arbitraremur; nec pios nos faceret talis ſervitus, ſed potius cupidos & avaros. Hæc quum ita ſint, quicumque boni & mali pariter afflicti ſunt, non ideo ipſi diſtincti non ſunt, quia diſtinctum non eſt, quod utrique perpeſſi ſunt. Manet enim diſſimilitudo paſſorum

 etiam

(a) *Lib. 1. de Civit. cap. 8.*

etiam in ſimilitudine paſſionum ; & licet ſub eodem tormento, non eſt idem virtus & vitium.

Eſt autem hoc in loco animadvertendum, murmurationes ferme omnes humanas adverſus providentiam Dei ex falſa univerſi ac noſtri naturam originem habere. Nam plerique omnes ita ſibi perſuaſere, ſui tantum ergo Mundum a Deo oportere eſſe creatum. Inde conficiunt, nihil in univerſo eſſe debere, quod felicitati ſuæ faciendæ non ſerviat. Quumque id tum falſum eſſe intelligant, cum plurimis natura malis affliguntur, rurſus in id convertuntur, aut Mundum nulla providentia regi, aut non ab uno bono Deo gubernari. In quo toto ratiocinio pluries illi & turpiſſime hallucinantur. Nam Deum hominum felicitatem velle, id omni vacat dubio: ſed noſtri tantum ergo Mundum eſſe conditum, id vero eſt, in quo de nobis quidem arrogantiſſime, de Univerſo vero imperitiſſime judicamus. Si totam rerum univerſitatem, ejuſque genericum finem plene intueri poſſemus, nec de nobis tam ſuperbe, nec tam abjecte de Dei operibus ſentiremus. Intelligeremus enim ea ipſa, quæ nos mala, & ordinis perturbationes appellamus, omnia eſſe ſapientiæ, ac propterea bonitatis Dei plena. Providentiæ divinæ accuſatoribus judicium ſuper hac re hominis infenſiſſimi Divinitatis hoſtis proferam: nequit hoc illis eſſe ſuſpectum. Spinoza enim in Tract. Polit. ſic ſcribit. *Quidquid ergo nobis ridiculum, abſurdum, aut malum videtur, id inde eſt, quod res tantum ex parte novimus, totiuſque naturæ ordinem & quod omnia ex præſcripto noſtræ rationis ut dirigerentur volumus. Quum tamen id quod ratio noſtra malum eſſe dictat, non malum ſit reſpectu ordinis, & legum univerſæ Naturæ, ſed tantum ſolius noſtræ naturæ legum reſpectu* (a).

(a) *Cap.* 2. §. 8.

CA-

CAPUT IV.

De Attributis Dei Moralibus.

*Prop.*XVI. DEus nullis affectibus animalibus, ſeu naturæ commotionibus, ideſt affectibus proprie dictis, obnoxius eſt.

D. Nam affectus hujuſmodi argumentum ſunt naturæ mutabilis, & alicujus externi boni indigentis, ideſt non infinite perfectæ (ex Prop. 57. II. P.); eſt autem Deus natura immutabilis, & perfectiſſima (ex ſupra demonſtratis); hujuſmodi igitur affectibus minime ſubjectus eſt.

Schol. Conſulto dixi *affectus animales*: nam, utcumque minus proprie, duo affectuum genera diſtingui poſſunt, ut alii ſunt naturæ commotiones, & agitationes, quos veritatis gratia *animales* voco; alii rationis decreta, ex quibus affecta bona, vel mala conſequantur, quos *rationales* dicere poſſumus. Et primos quidem affectus ſempiternæ & perfectiſſimæ naturæ nullo modo convenire poſſe, perſpicuum eſt. I. Non eſſet illa immutabilis & ſimpliciſſima, ſi hujuſmodi affectibus agitaretur. II. Neceſſe eſſet illam aut indigere bonorum externorum, in quæ hujuſmodi commotionibus raperetur (affectus enim animales ſunt naturæ impetus vehementiores in ea bona, a quibus perfici poſſe putamus); aut ea timeret, ſi inde ab illis averteretur. Ceterum utrum etiam affectus rationales, qui ſine commotione naturæ ſunt, reſpuat perfectiſſima illa natura, id nunc diſquirendum eſt. Affectus iſti ad duas etiam claſſes referri poſſunt, ut alii ſint cum voluptate conjuncti, alii cum dolore.

Prop. XVII. Deo tribui nequunt affectus rationales, qui cum dolore conjuncti ſunt, ut odium, ira, invidentia, zelotypia, timor, ſimiles.

D. Primum: hujuſmodi affectus ſunt argumenta naturæ indigentis, minime potentiſſimæ, aliquid ſibi timentis, ut per ſe eſt manifeſtum; ergo nequeunt Deo

proprie convenire. Deinde hujuſmodi affectus, ſi proprie accipiantur, pugnant cum natura beatiſſima, qualis eſt Deus.

Schol. At enim in Divinis Scripturis tribuuntur Deo ira, & odium, item zelotypia, triſtitia, dolor intrinſecus, pœnitentia &c. Reſpondemus, & Scripturas Divinas multa de Deo dicere humano ſenſu, & loqui linguam filiorum hominum, ut poſſint ab hominibus intelligi; quæ omnia incommutabiliter ſunt interpretanda, & conſentanee Divinæ Naturæ. Sic quum Scriptura memorat oculos Dei, pedes Dei, manus Dei: quum dicitur Deum deſcendere, aut adſcendere, ea omnia rationaliter capienda ſunt, non carnaliter, inquit Auguſtinus. Ira, quæ in Scripturis tribuitur Deo, nihil aliud eſt, quam decretum rationis Dei, quo irrogatur pœna peccato, ut loquitur idem S. Auguſtinus. Pœnitentia item eſt voluntas Dei, qua quod factum eſt, ne amplius ſit, vult, ſed vult incommutabiliter, & ſempiterne. Quæ actiones contra leges Dei fiunt, aut homines, qui faciunt, dicuntur odio eſſe Deo, quia ſecundum decreta Dei ſunt puniendi. Ita cætera humano more dicta, ut facilius ab hominibus caperentur.

Prop. XVIII. Affectus rationales, qui cum voluptate conjuncti ſunt, in primis amor, recte Deo tribuuntur, ſed modo eminentiſſimo, ideſt ſine ulla naturæ agitatione.

D. Nam hujuſmodi affectus cum nullo Deo attributo pugnant, præterea conſentanei ſunt naturæ perfectiſſimæ, & beatiſſimæ: recte igitur Deo tribuuntur, ſed non ex noſtris notionibus, verum eminentiſſimo modo, & qui cum perfectiſſima Dei natura conſentiat.

Schol. Itaque Divinæ Scripturæ *Deum eſſe ignem*, ideſt amorem, & *caritatem* docent: *caritas eſt Deus*, inquit Joannes Apoſtolus in Epiſt. I. Meliores quoque Philoſophi, in primis Platonici, incomprobant, *Deus*, inquit Plato, *bonus eſt*, & *beneficus*. *Bonum*, inquit Pſeudo Dionyſius, *ſui eſt diffuſivum*: eſt autem Deus bonus, & optimus; ergo maxime ſui diffuſivus. Diffunditur autem per amorem, & beneficentiam; ergo plenus amoris eſt, & beneficentiæ.

Ce-

Ceterum hoc eſt maximum inter amorem Dei, & hominum diſcrimen, quod in nobis amor ab extrinſeca bonitate & pulchritudine accenditur, eſtque boni, & pulchri effectus, qui nos in externa rapit objecta, velut naturæ & felicitatis noſtræ complementa: in Deo vero ex intrinſeca ſui bonitate & pulchritudine exiſtit, illi eſſentialis, atque idem ſemper, & immutabilis, cauſſa totius bonitatis, & pulchritudinis, quæ eſt in univerſo.

Prop. XIX. Quum Deo tribuuntur virtutes morales, nequeunt ei tribui ex rerum noſtrarum ideis, ſed eminentiſſimo modo, Ideſt naturæ infinitæ, & immutabili conſentaneo.

D. Virtutes in hominibus morales ex oppoſitione vitiorum æſtimantur, juſtitia ex injuſtitia, fortitudo ex imbecillitate, patientia ex animi impotentia, bonitas ex malatia. Præterea virtutes in nobis exercitatione acquiruntur actuum: ad hæc, nunquam perfectiſſimæ ſunt, & immutabiles; ergo non poſſunt ex ideis noſtris divinæ Naturæ tribui, quin tota evertatur. Quocirca quum dicitur, patiens eſt Deus, cave putes, eum mala ſentire, & ferre, quæ in nobis eſt patientia, & fortitudo. Præterea quum dicitur, juſtus eſt Dominus, cave putes, aut ex ſuperiori lege ejus iuſtitiam æſtimari, aut quidquam ex jure, & rigore ulli debere, quibus binis notionibus juſtitia in nobis definitur. Similia eundem in modum accipe.

Prop. XX. Deus non poteſt velle miſeriam creaturarum rationalium, quin mereantur.

D. Velle miſeriam creaturarum rationalium, quin mereantur, aut iræ eſt, aut odii, aut malignitatis naturæ, quemadmodum per ſe eſt perſpicuum; talia vero in Deum non cadunt (ex ſuperioribus; ergo Deus nequit miſeriam velle creaturarum rationalium, niſi ipſæ mereantur. Præterea Deus amor eſt, & ſui diffuſivus (ex prop. XVIII.); creaturæ rationales opus ſunt Dei, quas idcirco non poteſt non amare, & bonitatem ſuam in illis velle effundere, præſertim quum & ut ſint, efficit, & conſervat. Ergo non poteſt earum

velle miſeriam, quin mereantur; quia hæc cum illo amore pugnant.

Prop. XXI. Deus vult creaturarum rationalium beatitudinem.

D. I. Deus non poteſt velle creaturarum rationalium miſeriam, niſi illæ mereantur (ex prop. 20.); præterea earum habet curam, & providentiam (ex ſuperioribus); poſita autem eſt providentia in eo, ut ſingula ad ſuos fines dirigantur (ex Def. IV.); creaturas ergo rationales ad conſentaneos naturæ ſuæ fines dirigit Deus. Eſt autem finis creaturarum rationalium beatitudo (ex demonſtratis ex II. P.); ergo beatitudinem creaturarum rationalium vult Deus.

II. Deus Creaturas rationales efficit beatitudinis capaces, & neceſſario beatitudinem appetentes, miſeriam averſantes: naturalia vero creaturarum in Deum immediate refunduntur; ergo Deus creaturarum rationalium vult beatitudinem. Ac vero niſi vellet, dum in iis neceſſarium beatitudinis amorem imprimit, profecto deluderet, tantoque vellet miſeriores, quanto felicitatis appetentiores creat, quod cum natura Dei pugnat. Mirifice autem hoc theorema cum divinis Scripturis conſentit. Nam præterquamquod eæ aperte docent, *Deum non velle mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat*; &, *non eſſe voluntatem Patris, ut unus hominum pereat*; &, *Deum velle, omnes homines ſalvos fieri*; &, *Deum non eſſe acceptorem Perſonarum*; *&c.*: tota quoque oeconomia divinarum Scripturarum eodem ſpectat, ut homines ad beatitudinem inſtruantur.

Prop. XXII. Deus non poteſt efficere creaturas rationales infinite intelligentes, & perfectas, adeoque malum metaphyſicum, ideſt *deficientia a ſumma perfectione*, neceſſario creaturis adhæret.

D. Infinite perfectum eſt neceſſarium eſſentiæ, atque exiſtentiæ (ex I. P.); eſt autem impoſſibile intrinſecum, ut creaturæ, ideſt contingentia, ſint entia neceſſaria eſſentiæ, & exiſtentiæ, quia nequit idem ſimul eſſe contingens, & neceſſarium, ideſt conſtare ex iis, quæ ſe mutuo deſtruunt; nec poteſt Deus efficere impoſſibilia

lia intrinſeca; non poteſt igitur creaturas efficere infinite intelligentes, & perfectas; ergo creaturæ ſuapte natura a ſumma & infinita perfectione deficiunt, quia ejus incapaces: ex quo ſequitur, ut malum metaphyſicum, ideſt deficientia ab infinita perfectione, neceſſario iis adhæreat.

Prop. XIII. Creaturæ rationales ut poſſint recte ſuum finem perſequi, indigent lege morali.

D. Creaturæ rationales nequeunt eſſe infinite intelligentes, & perfectæ (ex prop. 22.): quum autem ſint eſſentialiter liberæ, quia eſſentialiter intelligentes (ex demonſtratis in II. p.); ſequitur, ſine lege morali, ideſt ſine recta regula, eas non poſſe finem ſuum perſequi: Quia enim non infinite intelligentes, poſſunt a fine aberrare: & quia eſſentialiter liberæ, poſſunt deflectere a rectitudine.

Coroll. Quum providentiæ Dei ſit proprium, ut ſingula ordinatiſſime ad ſuos fines regat, providentiæ Dei erat, legem creaturis rationalibus dare, qua illæ ducerentur ad ſuos fines. Niſi enim eam legem dediſſet, nec providus nec bonus fuiſſet. Enim vero ut eas creaturas ad ſuos fines produceret, nec legibus mechanicis uti poterat, quin regulas ſapientiæ ſuæ violaret, nec eas infinite perfectas efficere. Scilicet poſterius cum natura ipſa creaturarum pugnant: prius vero, quoniam eſſet vim libertati hujuſmodi creaturarum inferre, ac propterea earum naturas pervertere, pugnant cum regulis divinæ ſapientiæ. Præclare Dionyſius (a) *corrumpere naturam non eſt divinæ providentiæ*.

Prop. XXIV. Deus eſt bonus, & beneficus.

D. Deus omnium, quibus conſtat univerſum, curam gerit, & providentiam, præcipue hominum (ex prop. XV.), quorum non ſolum non vult miſeriam, ſed vult beatitudinem (ex prop. 1. & 20.); eoſque lege morali, quibus illi indigent (ex prop. 23.), regit (ex Prop. 47. 1. P.). Præterea quoniam & ut ſint, & ut conſerven-

[a] *De divinis nominib. lib.* XV. *apud B. Th.* 1. *part.*, *quaſt.* XXII. *art.* VI.

ventur, efficit; profecto quidquid boni habent, Dei donum, & beneficium eſt; ergo bonus eſt, & beneficus.

Schol. Sed quæritur, quum Deus ſit bonus, & beneficus, ſapientiſſimus, & potentiſſimus, unde mala originem ducunt, quibus homines perpetuo affliĉtentur? Leibnitus tria malorum genera fecit, *metaphyſicum*, *morale*, & *phyſicum*. Metaphyſicum eſt deficientia a ſumma, & perfectiſſima perfectione: morale eſt legis tranſgreſſio, ſeu peccatum: phyſicum ſunt dolores cum animi, tum corporis. Oſtendemus nunc ex nullo horum malorum divinam beneficientiam oppugnari, ſimulque eorum malorum originem ita explicabimus, ut ea naturæ divinæ conſentanea eſſe intelligantur.

Prop. XXV. Malum metaphyſicum non pugnat cum Dei bonitate, & beneficentia, ejuſque origo in natura ipſa creaturæ ineſt.

D. Malum metaphyſicum eſt deficientia a ſummæ perfectione (ex Schol. prop. ſuperioris); ſummæ autem, ideſt infinitæ perfectionis creaturæ capaces non ſunt, quia entia dependentia, & contingentia; ergo in earum natura poſitum eſt, cur eas infinite perfectas Deus efficere nequeat (vide prop. 22.); ac proinde origo mali metaphyſici in ipſa creaturarum natura ineſt, nec pugnat cum Dei beneficientia. Quin quum tanto majus beneficium ſit, qualemcumque eſſentiam & realitatem habere, quam nullam, quanto majus bonum eſt eſſe, quam non eſſe; ſic ut unde alii argumentum deſumunt contra Dei bonitatem, ubertiſſima argumenta ſumi poſſint divinæ beneficentiæ, & benignitatis. Ac vero vix hominem reperias, in maximis etiam animi corporiſque cruciatibus, & doloribus conſtitutum, qui non malit eſſe potius qualiſcumque, quam nullus.

Prop. XXVI. Mali moralis origo in natura entium rationalium finita, ejuſque libertate poſita eſt, nec pugnat cum Dei bonitate, & beneficentia.

D. Quonia n enim nulla creatura infinite perfecta eſſe poteſt, adeoque ei malum metapyſicum neceſſario adhæret (ex pr op. 22.), omnis creatura rationalis errori ſubjecta eſſe poteſt. Ex quo fit, ut lege morali indigeat,

geat, qua poſſit recte finem ſuum perſequi (ex prop. 23.), cujus legis promulgatio inter maxima Dei beneficia connumeranda eſt. Iam creaturæ rationales ut ſunt *eſſentialiter* intelligentes, & potentes, ita ſunt *eſſentialiter* liberæ, quum libertas in ratione ſit poſita eſſentialiter (*a*); adeoque etiam adverſus vitæ regulam beneficentiſſime eis a Deo latam agere poſſunt. Hoc vero eſt malum morale (ex Schol. prop. 24.); ergo mali moralis origo in natura creaturarum rationalium finita, ejuſque libertate poſita eſt. Porro id Dei benignitati non adverſatur. Quid enim? legem dare non debuit? At id cum ejus bonitate, & providentia pugnat. An libertatem auferret? Abſtuliſſet etiam naturam, ut præclare ratiocinatur B. Baſilius (*b*); id vero Sapientiæ divinæ regulis contrarium eſt. An tandem nullas creaturas rationales feciſſet? Sed ita nulli ſuam bonitatem communicaſſet, nec proinde bonus & beneficus fuiſſet; nullo ergo modo malum morale cum Dei benignitate pugnat. Quinimmo quum his malis moralibus Deus in bonum finem utatur, nam ea quoque in finem univerſorum ordinata ſunt, ut diſputat S. Auguſtinus (*c*); inde magis etiam, ac magis divina beneficentia apparet.

Prop. XXVII. Mala phyſica ſunt argumentum Dei bonitatis.

D. Mala phyſica ſunt media, quibus Deus nos revocat a nimio præſentis vitæ ejuſque bonorum amore, quo amore fit, ut æterna bona contemnamus, atque legem violemus: ſcilicet ſunt aut præparationes ad virtutem, ut

(a) *Part. 2. prop. 43. ſch.*

(b) Tom. 1. pag. 124. *Quiſquis*, inquit, *conditorem reprehendit, quod non naturaliter peccati nos expertes creaverit, nihil aliud niſi rationis expertem naturam rationali præfert, & immobilem, atque impulſu, ac appetitione carentem ei, quæ electione, & actione prædita eſt* Maximus quoque Martyr in caput IV. de divinis nominibus hoc ſcribit. *Qui hoc ſciſcitantur, cur non tales Deus nos creaverit, ut etſi vellemus, minime peccaremus, itidem facere, atque ſi interrogarent, cur non mentis, & rationis expertes nos produxerit . . . tolle enim a nobis liberum arbitrium, non erimus amplius imago Dei, nec anima ratione & mente prædita.*

(c) *In libris de Ordine.*

ut non peccemus; aut juſtæ punitiones, quia peccamus, ut a peccatis recedamus: ergo mala phyſica ſunt media, quibus Deus utitur ad noſtram perfectionem, & felicitatem faciendam; id vero argumentum eſt Dei in nos benignitatis, & amoris; ergo mala phyſica ſunt argumentum Dei in nos amoris, & beneficentiæ.

Schol. Præclare Salamon: *meliora ſunt verbera diligentis, quam oſcula odio habentis.* Scilicet niſi Deus hujuſmodi animi, & corporis doloribus perpetuo nos admoneret, non eſſe hanc, quam incolimus, noſtram Patriam, eſſe hoſpitium, æternorum bonorum obliti, præſentium æquo nimius amatores, terræ proni, & ventri tantum obedientes viveremus. Quemadmodum enim differit B. Auguſtinus (*a*), *duo amores duas Civitates fecerunt: amor noſtri ad contemptum Dei, civitatem diaboli: amor Dei ad contemptum noſtri, Civitatem Dei.* Providentiæ ergo divinæ eſt, & beneficentiæ, quod nos his malis admonet, & revocat. Seneca ex natura Dei, & hominis (*b*) cogitata pronunciat, *Deum, quos amat, ſibi indurare, & præparare.* Tacitus quoque naturæ humanæ genium reputans, ſcribit: *ſecundæ res acrioribus ſtimulis nos exagitant; quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.*

AP-

(a) *De Civit. Dei.*
(b) *In lib. de Provid.*

Digitized by Google

APPENDIX
AD SUPERIORA

In qua de Dei beneficentia, & de origine malorum diſſeritur copioſius & accuratius.

§. 1. QUÆ ſuperius a nobis prolata ſunt argumenta, ea non exiſtentiam tantum primæ ac ſummæ univerſitatis rerum Cauſſæ demonſtrant, ſed ejus quoque *perfectionem infinitam*, *bonitatem*, *providentiam*, *beneficentiam*. Verum quum hoc in loco totius Religionis principia & fundamenta conſtituere decreverimus, atque adverſus Atheos & Deiſtas tueri; totius vero Religionis præcipuum fundamentum ſit bonitas, providentia, & beneficentia Dei; operæ pretium eſſe cenſui copioſius & accuratius rem hanc tractare, ac Philoſophum noſtrum in eo undequaque munire, quod ſi labaſcat, ne reliquum quidem Religionis corpus ſtare poteſt. Agendum autem ob id etiam ſtudioſiſſime, quod non defuerint nuper laſcivientia quædam ingenia, quæ veterum Epicureorum ac Manicheorum manes perabſurda quadam ambitione ex inferis revocari conati ſunt. Petrum Bælium me in primis ſignificare omnes intelligunt. Nam is, ut rationem naturalem, quod ad Religionem attinet, in ordinem cogeret, Epicureorum & Manicheorum adverſus Dei bonitatem argutationes exornavit, ac nimium quidem exornavit, ut tunc demum, quod eleganter Leibnitius dicit, *rationem ad ſilentium adigeret, quum diu illa impudentiſſime, & procaciſſime adverſus fidem clamitaſſet*, non ignarus, tum facilius repertum iri homines, qui de fide adverſus Deum ſubdubitarent, quam qui rationi tam aſtute inſtructæ renunciarent. Et plures quidem viri docti bonitatis Dei cauſſam egerunt, quos ego vehementer etiam tum laudare ſoleo, quum intelligo non æque omnibus rem ex voto ſucceſſiſſe, certus eadem alios me-

cum

cum humanitate acturos. Eſt enim profecto aliquid in tam juſta tamque perdifficili cauſſa etiam conatus, quo intelligant Athei, ſiqui animo ſunt, quam exiguo numero ſint ii, qui gigantum in morem adverſus Deum præliantur.

§. II. Deum eſſe intelligens & incorporeum, Ens neceſſitate naturæ ſuæ exiſtens, Opificem ac Patrem Univerſi mundani operis, conſtat ex ſuperioribus. Quum autem quod naturæ ſuæ neceſſitate exiſtit, non poſſit non eſſe *quidquid eſſe poteſt*; conſequitur, Deum eſſe *quidquid eſſe poteſt*, ideſt infinitum undequaque, cui nulla ſit nec exiſtentiæ, nec eſſentiæ limitatio, ideſt qui nec modo ullo terminetur, nec ulla qualitate finiatur. Nam ut modi, ita qualitates argumentum ſunt exiſtentiæ & eſſentiæ dependentis. Ac vero pone Deum non eſſe quidquid eſſe poteſt, jam poteſt eſſe aliud, quod naturæ ſuæ neceſſitate non ſit. Id autem eſſe poteſt naturæ ſuæ ne capacitate, an vi alterius cauſſæ? non primum: nam ſi natura æterna & neceſſaria eſſe potuit quid perfectius, quod non ab æterno fuit, ea ne neceſſario quidem fuit. Nec poſterius. Primum natura æterna & prima, quæ ſit omnium cauſſa ab altera pendere nequit. Deinde res, quæ natura ſua non poteſt eſſe, niſi quod eſt, ne vi quidem ullius cauſæ eſſe aliud poteſt, quam eſt. Natura ergo æterna & neceſſaria ab æterno, & neceſſario fuit quidquid eſſe poteſt, ideſt ab æterno & neceſſario fuit infinite perfecta.

§. III. Præterea, quæ rationes demonſtrant Deum eſſe, ideſt æternam & primam cunctorum cauſſam, eæ una opera demonſtrant, in hac exiſtere rationem ſufficientem *exiſtentium omnium* & poſſibilium, quæ ſcilicet ratio niſi in Ente æterno neceſſario ſit, in nihilo erit, ideſt nulla, quod eſt *contradictorium* (a): exiſtere autem debent hujuſmodi rationes ſufficientes & in ejus intelligentia *intelligibiliter creatrice*, & in ejus eſſentia *eminentiſſi-*

(a) *Vide Auctorem operis* de cognitione veri *inter opera Auguſtini cap.* VII. *lib. ult. Plura quoque habet in eandem rem Franciſcus Suarezius in Metaphyſica diſp.* 30. *ſect.* 2.

tiſſime, & *in potentia*, quod a nobis in prima parte demonſtratum eſt. Niſi autem natura illa undequaque ſit infinita, hujuſmodi rationes nullæ erunt, quæ tamen ſint neceſſe eſt. Quibus ergo argumentis demonſtratur Deum eſſe, iiſdem conficitur eſſe undequaque infinitum. Quomodo quæ argumenta demonſtrant, in data ſuperficie contineri infinitas figuras planas eminenter, quæ ſint majores ſemper & majores, ea demonſtrant quoque infinitam eſſe debere hujuſmodi ſuperficiem. Itaque quum poſſibilia infinita ſint, ac majoris ſemper & majoris perfectionis in infinitum; quæ natura eorum omnium rationem ſufficientem continet, undequaque infinita ſit neceſſe eſt (*a*). Quæ adeo explorata ſunt, ut communi omnium ſenſu ſemper comprobatum fuerit, Deum eſſe id, quo majus nihil eſſe poſſit, *optimum* ſcilicet *& maximum* (*b*).

§. IV. Quum ergo Deus ſit infinite perfectus; ſequitur eſſe & infinite bonum, ac ſibi ab beatitudinem ſufficentiſſimum. Et primum quidem per ſe eſt perſpicuum: quoniam, ut Philoſophi omnes maxima conſenſione docent, *naturalis perfectio*, & *bonitas abſoluta inter ſe reciprocantur*, ut tantundem ſemper inſit rei *bonitatis abſolutæ*, quantum perfectionis, ſeu *realis entitatis*. Quum ergo Deus naturæ ſuæ neceſſitate ſit infinite perfectus, itidem naturæ ſuæ neceſſitate ſumme bonus eſt, undequaque abſolutiſſimus. Id Theologi dicunt *bonum & perfectum per eſſentiam* (*c*). Sed & inde conſequitur eadem perſpicuitate alterum, eſſe nimirum ſibi ad beatitudinem ſufficientiſſimum: *nihil enim aliud* (inquit Beatus Thomas) (*d*) *nomine beatitudinis intelligitur*, *niſi bonum perfectum intellectualis naturæ*, *cujus ſit ſuam ſufficientiam cognoſcere in bono quod habet*. A vero non quis facile reperiet, unde illi minus perfecta beatitudo ineſſe poſſit. Non defectu entitatis & bonitatis, quæ in illo eſt ſumma & abſoluta. Nec aut contrarietate partium naturæ ſuæ,

[a] *Suarezius Metaph. Diſp.* 30. *ſect.* 17.
[b] *Vide Petavium lib.* VI. *Theol. dogm.*
[c] B. *Thomas prima parte*. *qu.* 26. *art.* 1.
[d] *Idem prima part. q.* 26. *Art.* 1.

ſuæ, quæ in natura ſimpliciſſima nulla eſt; aut externis contrariis, quoniam naturæ infinitæ & ſummæ, ac unice infinitæ & ſummæ, omnino nihil eſt contrarium. Jam nec affectibus, qui in Deo nulli eſſe poſſunt: affectus enim naturæ ſunt minime quæ ſibi ipſa ſufficientiſſima ſit, ſeu naturæ, quæ erga externa bona rapiatur, quaſi in ſui complementa, aut ſibi ab externis objectis timeat, velut ſibi infeſtis & contrariis: quæ nunc duo a natura Dei infinita longe abſunt. Ita neceſſe eſt Deum, Patrem illum ac Opificem cunctorum, eſſe beatiſſimum, nec rei cujuſque externæ indigum, qua poſſit eſſe beatior, nec ſibi ab ulla externa re timentem, qua perverti aut turbari poſſit. Uno verbo, plane perfectum, plane tutum; quæ duo ubi adſunt, beatiſſima natura illa eſt.

§. V. Ex divinæ naturæ perfectione infinita ejus conſequitur abſoluta bonitas & beatitudo: ex hac vero *bonitas relativa*, ſeu potius munificentiſſima beneficentia. Scilicet natura iſta beatiſſima nec invidere ulli poteſt, nec iraſci, nec omnino malefacere, nec non eſſe large benefica. Ac principio nihil verius & præclarius dici poſse arbitror, quam Platonicorum illud, *bonum eſt ſui diffuſivum*, *ſummum ſumme*, præſertim ſi beneficentia nihil de natura benefica demat. Obſervo inter homines, quo quis eſt dignitate ac loco eminentior, bonis affluentior, virtute ac ſapientia ditior, ſuæ dignitatis ac ſtatus tutior, eo eſſe publicæ felicitatis amantiorem, eoquo magis pro virili illam promovere. Neceſſario inde me concludere poſse arbitror, Deum natura ſua beatum ac perfectum, infinito ſupra creaturas loco ſitum, qui nec timere ſibi quidquam poteſt, nec minor fieri participatione bonorum naturæ ſuæ, creaturis rationalibus beneficum eſſe debere, potiſſimum, quas beatitudinis capaces efficit. Intelligo præterea, quo quis imbecillior eſt, re & mente pauperior, minus loci, & ſtatus ſui tutus, eo eſse alieni avidiorem, ſui parciorem, invidiæ, odii, fraudis plenum; ergo niſi Deum conſtituam bonum, & beneficum, de naturæ ſuæ majeſtate deturbo.

§. VI. Idipſum ex natura noſtra concludere poſſu-

mus. Nos enim Deus beatitudinis capaces creat, & ita, ut natura ipſa, & neceſſario beatitudinem appetamus & ſequamur, miſeriam averſemur. Præclare Auguſtinus, *omnes beati eſſe volumus: miſeri non ſolum nolumus, ſed nec velle poſſumus*. Quum autem, quæ naturales inſunt rebus & congenitæ proprietates, inclinationes, habitudines, capacitates, eæ a Deo immediate ſunt, ideo a prima cunctorum cauſſa, fit; ut immediate a Deo in nobis ſit & conſervetur naturalis ille beatitudinis appetitus, aut ſaltem capacitas, miſeriæ vero averſatio. Quod ſi nolit beatos, decluſit profecto, ac vult miſeros, quod cum natura ſua pugnat. Vult ergo beatos. Eſſe autem nequimus, niſi ſui beneficentia, & bonorum difuſione; ergo niſi efficiat, quum poſſit, ne vult quidem; atque idcirco ne bonus quidem eſt. Eſt autem bonus, & vult nos beatos, & poteſt, & naturæ ſuæ eſt velle & efficere; benificus igitur eſt.

§. VII. Itaque Deus nec invidere ulli poteſt, nec iraſci, nec omnino malefacere, quin is mereatur. Nam invidere & iraſci imbecillitates ſunt naturæ aut aliquo bono indigentis, aut quidquam ſibi timentis: nullo vero bono indiget Deus, nec quidquam ſibi timet. Præterea invidere & iraſci dolores ſunt, qui cum natura beatiſſima pugnant. Quocirca mirum eſt, Lactantium virum alioquin diſertum & acutum, nec Theologiæ naturalis imperitum, affectum iræ vere ac proprie Deo tribuiſſe in eo libello, in quo id ex inſtituto agit. Poteſt eſſe enim quidquam aliud, quod penitus naturam beatam tollat? Arnobius Lactantii hujus magiſter inde maxime Homeri Deos ridet, ac jure quidem & merito ridet, quod iracundos illos & contentioſos faciat, nunquam pacatos, nec ſibi, quod inde conſequitur, conſtantes. Quum ergo nec invidere, nec iraſci poſſit Deus; perſpicuum eſt, nec poſſe alteri malefacere, quod ille non mereatur, aut quod illi non ſit utcumque bonum. Alteri enim malefit, ſiquidem ille non meretur, aut ſi ei utcumque bonum non eſt, vel ex invidentia, vel ex odio, vel ex ira. Quod ſi quis ſuſpicetur, Deum immota natura ſua, nec perturbata pace, ſic velut per jo-

cum, quin & cum voluptate alicui malefacere, quin illi prodeſſe velit, is maximam Naturæ hujus malignitatem prædicat. Neque enim malignitas major fingi poteſt, quam gratuitum alteri malum inferre, non ſine ira modo & odio, ſed cum voluptate. Qui autem ſic ratiocinetur, is totam illam Dei naturam, quam ſuperius conſtituimus; evertere quoque debet, ac pro Deo optimo maximo, rerum opifice ac parente, fictitium neſcio quem genium & malignum ſibi obtrudere.

§. VIII. Quæ quum ſint, conſequitur, quæ hominibus accidere videntur mala, nec mala ea eſſe, niſi *præſente ſenſatione* æſtimata, ſed bona quod bonum procul dubio noſtri finem ſpectent: nec nos pati a maligno Deo, ſed a bono: nec eſſe argumenta Dei in nos iræ, ſed ejus potius in nos amoris; nos vero, qui illa non ex fine nec noſtri, nec Dei, ut par eſt, ſed ex præſente & moleſta ſenſatione æſtimamus, ut amara medicamenta pueri, mala habere; atque unde Deo gratias habere maximas oportet, inde argumenta capere criminandi. Enim vero cujuſque rei bonum dici non poteſt niſi *ex fine*. Quæcumque rem aliquam ita perficiunt, ut ad finem ſuum ducant rectius & facilius, ſunt illi bona, utcumque moleſta ſentiantur. Contra quæ a fine avertunt, utcumque jucunda, mala eſſe neceſſe eſt. Homines ergo, qui ratione ſunt præditi, non ut bruta animantia ex præſente tantum ſenſu, ſed ex fine de bonis & malis judicare debent. Quæ dici vulgo ſolent mala, ea reperientur bona, ſi ea regula uti velimus: ac e contrario eorum plurima, quæ bona habemus & dicimus, mala eſſe reperientur. Ne Epicurus quidem ab eo Canone diſſenſerit, qui docet, nec omnes omnino voluptates ſectandas, nec omnes ſine ullo diſcrimine fugiendos dolores (*a*). Ita ſi fiet, minus nos materiæ divinam providentiam criminandi habebimus. Quod eſt reliquum, ubi mentem intendere velimus, id totum ſui originem non in natura, ſed in noſtra libertate habere deprehendemus, ac ita, ut nec bonitatem Dei, nec providentiam

(a) *Vide Laertium lib. X., & in eum locum Gaſſendum.*

tiam accuſare poſſimus. Sed paulo altius hæc res repetenda eſt.

§. IX. Malorum, quæ dicuntur, genera tria, ex Leibnitii partitione, conſtituere poſſumus. Eſt enim malum aut *metaphyſicum*, aut *morale*, aut *phyſicum*. Metaphyſicum eſt *defectus a ſumma & infinita entitate:* Morale *peccatum*: Phyſicum *dolor*. Metaphyſicum neceſſario naturas omnes creatas conſequitur, quæ hoc ipſo, quod creatæ ſunt, finitæ ac terminatæ ſint neceſſe eſt. Nec vero id defectu divinæ potentiæ, aut bonitatis contingit, ſed natura ipſarum, quæ creatæ infinitam hanc & ſummam perfectionem, quæ entis eſt naturæ ſuæ neceſſitate exiſtentis, nullo pacto excipere poſſunt: creatæ modum exiſtentiæ habent, modum eſſentiæ (*a*). Præterquamquod ne ſi potuiſſet quidem Deus ſummam hanc ſui & infinitam perfectionem creaturæ *eſſentialiter* communicare, id, quatenus mens noſtra intelligit, ejus ſapientiam & bonitatem decuiſſet; nam pro tam ingenti mundana machina infinitis aliis machinulis mirabili prorſus ordine contextis, quam illum efficere voluiſſe inde conſtat, quod fecit, rem unam creaviſſet, ſeu ſubſtantiam unam, atque in eam bonitatem & perfectionem ſuam totam effudiſſet; quod ille profecto noluit, qui mundum ex infinitis propemodum ſubſtantiis infinitorum ordinum ac ſerierum voluit creare, quo pulchrior eſſet, divinaque ſapientia dignior. Itaque illud ab eo poſtulare tantundem eſſet, atque ſi elater ab artifice oraret, pro horologio unum ut conflaret elaterem, in eumque vim totam ac robur partium omnium conferret, quo eſſet ille perfectior & durabilior. Quod qui a Deo exigit, ne is perridiculus eſt, qui rem tam deridiculam ab Artifice ſapientiſſimo expoſtulat.

§. X. Neceſſarium ergo eſt, ut homines ſinguli ſe non velut totam Univerſi machinam, ſed ut ejus partes contemplentur, quæ & ſecum, & cum toto harmoniam efficiant? adeoque de bonis & malis non ex ſuis & pri-

 vatis

(a) *V de hac de re acutiſſime diſſerentem Franciſcum Suarez Metaph. diſp. 30. ſect. 17.*

vatis commodis, ſed ex communi omnium rerum fine judicent. Nec eſt ut quis opponat, potuiſſe homines, ſi non infinita perfectione præditos creari, at ſaltem majori, quam qua nunc ſunt. Putant enim quidam ita bonitatem & providentiam Dei ab omni criminatione futuram fuiſſe immunem. Nam & hoc imperite ac ſtulte excogitatum eſt. Principio ſi parva, ut iſti ratiocinantur, hominum entitas & perfectio argumentum eſſe poteſt adverſus Dei bonitatem, erit quoque maxima, dummodo finita: quæcumque enim homini tribuatur perfectio, dum illa finita eſt, infinito intervallo ſemper diſtat a ſumma & abſoluta, eique malum metaphyſicum perpetuo adhæret. Itaque, ſi argumentum quidquam probat, hominis perfectio niſi infinita eidem exceptioni ſemper futura eſt obnoxia. Nequit autem eſſe infinita, ut demonſtratum eſt; ergo ne parva quidem argumentum ullum contra Dei bonitatem ſuppeditat. Quocirca non idcirco Deum minus eſſe bonum fateri poſſumus, quod quum majorem entitatem ſingulis univerſi partibus dare potuiſſet, minorem dederit. In eo potius fatebimur ſapientiſſimum, quod eam tribuerit, quæ ſit & cujuſque entis fini aptata, & loco, quem illud in rerum natura obtinet, conſentanea.

§. XI. Deinde nego majorem entitatem animi aut corporis humani majorem quoque eſſe hominis perfectionem, ac nego majorem entitatem argumentum eſſe majoris bonitatis & ſapientiæ rerum Opificis, minorem vero minoris, ſed majoris tantum potentiæ indicium eſſe contendo. Scilicet rerum perfectio creatarum, quando infinitæ eſſe nequeunt, non in majori entitate poſita eſt, ſed in hoc, ut finibus ſuis aptatæ ſint, habeantque aptatas his finibus proprietates ac vires, ut & bonæ ſint, quocumque in gradu poſitæ; &, ſi rationales fuerint, beatæ eſſe poſſint. Quo modo horologii perfectio non illa in eo poſita eſt, ut magnum ſit, ſed in hoc, ut partes ſingulæ apte inter ſe cohæreant, omneſque finem, ad quem ſunt factæ, recta ſpectent, & conſequantur. Eodem modo non homo perfectior, quia corpore major, mente capacior, vita longior: ſibi integra

con-

conſtat perfectio, ſi par ſuo fini, par relationibus, quas ex univerſo, cujus pars eſt, ſentire neceſſario debet: ſi iis præditus viribus ac facultatibus, quæ ſui finem ſpectent, quibuſque eum conſequi poſſit. Creatura ergo rationalis adverſus Dei bonitatem argumentum eſt, non ſi minor entitate, quam ſtulte illa majorem exigit, ubi habet loco & fini ſuo parem, ſed ſi ſui relationibus, & creatoris finibus minor ſit. Bonitatem quod attinet divinam tam commendant creaturæ entitate maximæ, quam entitate minimæ, ſi finibus & locis ſuis plene reſpondeant. In eo creaturarum perfectio conſtituta eſt: inde ars, ſapientia, & beneficentia Creatoris dimetienda.

§. XII. Sed reponunt, id ſaltem in hominibus deſiderari, tales ut iis habeant facultates, ac vires, quæ ſuis finibus ſint aptatæ, quibus eos conſequi poſſint. Nam quum unus ſit naturarum rationalium finis, beatitudo; eaque, quod ad homines pertinet, poſita ſit in corporis indolentia, animi tranquillitate; nullæ ſunt in natura noſtra vires, quibus utrumque iſtud conſequi poſſimus: ſunt potius neceſſariæ quædam cauſſæ, quibus miſeri ſumus, mens errori ſubjecta, animus perturbationibus, corpus morbis ac denique morti, ut ſuſpicari, inquiunt, poſſimus, *non eſſe Deo curæ felicitatem noſtram, eſſe miſeriam*, quod ſtultiſſimum Taciti verbum ſæpe audias ab hominibus perditiſſimis uſurpari. Atque huc redeunt quæcumque ſunt ab Epicureis & Manicheis adverſus Dei bonitatem & providentiam prolata. Quæ ut quam ſtulta ſint intelligamus, de origine mali moralis & phyſici diſſerendum porro eſt.

§. XIII. Conſtat ex ſuperioribus Mundum ſine malo metaphyſico eſſe non poſſe, ſeu creaturarum nullam undequaque infinitam eſſe poſſe. Atqui hæc prima eſt mali moralis ſcaturigo, quod deinde mala phyſica aut juſte conſequuntur, aut ſapientiſſime præeunt: utrumque certe magna Dei beneficentia. Sed explicamus hæc paulatim. Univerſum hoc, quod nomine intelligo compagem rerum, omnium temporum, omnium locorum, non poſſe conſtare creaturis, quæ ſingulæ infinitam habeant enti-

titatem, id jam, ut dixi, in compertis eſt. Conſequitur ergo, creaturas rationis participes, quæ hujus univerſi pars una ſint, nec infinitæ entitatis & bonitatis, nec infinitæ cognitionis, nec infinitæ potentiæ eſſe poſſe. Interea ſunt eæ cum cæteris naturæ creatæ partibus conjunctæ, loco, tempore, finibus, uſibus, actionibus & paſſionibus, ut ſcilicet Univerſi harmonia ſervetur, nec ſint tot univerſa, quot partes, quæ nulla inter ſe concatenatione contineantur. Affici ergo ab iis neceſſe eſt, tum in eas agere, ac iis uti: uno verbo relationes rerum, quibus circumdantur, ſentire. Sunt hæc earum naturæ conſentanea, & Univerſi ordini. Nam primum ſentire externas res poſſunt, & id ut poſſit ordo Univerſi poſtulat. Dein agere in eas & poſſunt, quia intelligentes, ſcientes, activæ; & ut queant, connexio, quam cum cæteris partibus habent, exigit. Quo modo unitatis ratio requirit, ut lapides, quibus fornix coagmentatur, & in ſeſe mutuo agant, & a ſeſe mutuo patiantur. Obtinet idem & in omnibus Univerſi partibus, quarum actiones & reactiones, actiones & paſſiones reciprocæ ſunt. Quod ſi ab Univerſo tollas, nihil illud præter turbidum chaos erit.

§. XIV. Sed quando homines nec infinite ſunt intelligentes, nec inter bona infinitæ entitatis, & bonitatis verſantur; efficitur, ut nec judicia habere poſſint immutabilia, nec, quamquam cum exteris rebus neceſſariam habent relationem, ab iis rapi neceſſario. Ineſt igitur illis idcirco integra facultas conſultandi, & ſeſe ex ea conſultatione determinandi. Ea facultas non poteſt iis auferri, niſi 1. aut ablata ratione, aut 2. ablata potentia operatrice. 3. aut utraque extrinſeca vi acta in id quod nec intelligit, nec vult, aut 4. earum natura infinite perfecta conſtituta, aut ſaltem cum bonis & inter bona infinitæ magnitudinis. Tertium pugnat cum natura rationali, adeoque cum Dei providentia & bonitate: *corrumpere enim naturam non eſt divinæ providentiæ*, ut veteri ſcito conſtat (*a*). Quarto nulla natura creata capax

(a) *Pſeudo Dionyſius lib. IV. de divin. Nominib. apud B. Th. part. quæſt. 22. art. 6.*

capax eſt. Poſtremum eſſe nequit, quoſque partes ſunt Univerſi creati, ut affici ab aliis partibus, & in illis reagere poſſint. Priora duo qui exigit, is de mentibus latere crudos fieri vult, nec ullas in Univerſo e ſe naturas rationis participes, de ſuo magis commodo ſollicitus, quam de Dei ſapientia & bonitate. Ita intelligitur, libertatem, ideſt facultatem conſultandi ſuper bonis objectivis, atque ſecundum conſultationem ſeſe determinandi, nec neceſſario, ſed cum indifferentia, naturam humanam conſequi, ut ne intelligi quidem creaturæ rationales poſſint, quæ in Univerſo ſint, & Univerſi partes ſine libertate. Quamobrem qui eam ſublatam volunt, ut ne ſint mala, ii nullas in Univerſo creaturas rationales eſſe volunt (a); id quod eſt dum Dei bonitatem tueri ſtudent, ſapientiam funditus evertere.

§. XV. Jam vero conſtitutis creaturarum rationalium natura & loco; intelligitur facillime eas, niſi ſuperiori ratione regerentur, potuiſſe a fine iis a Deo propoſito aberrare, etſi non neceſſario aberratus. Ad finem illum nimirum conſequendum nec omnia mundi bona, nec quilibet eorum bonorum uſus, ac propterea non quævis harum creaturarum actiones, earum omnium, quas edere poſſunt, accomodatæ ſunt. Quomodo ad conſervandum ſyſtema plantarum non quævis corporum, quibus conſtat, motiones aptæ ſunt, ſed infinitarum poſſibilium paucæ tantum. Itaque ut homines (nam de his tantum deinceps loquemur) recte ad eum finem purgant, inter omnia Mundi individui ea eligere debent,

(a) S. Baſilius tom. I. p. 429. *Quiſquis*, inquit, *conditorem reprehendit, quod non naturaliter nos peccatis expertes creaverit, nihil aliud, niſi rationis expertem naturam rationalem præfert, & immobilem, atque impulſu & appetitione carentem ei, quæ electione & actione prædita eſt.* Maxime quoque Martyr in caput IV. *de divinis nominibus* præclare & ad rem noſtram accomodate ſcribit; *eos, qui hoc ſciſcitantur, cur non tales Deus nos creaverit, ut etſi velimus, minime tamen peccamus, ſimiliter facere, ac ſi interrogarent, cur non mentis & rationis expertes nos produxerit..... Tolle enim a nobis liberum arbitrium, non erimus amplius imago Dei, nec anima ratione & mente prædita.* In eandem ſententiam ſcribunt ſæpe veteres alii Patres.

bent, quæ ei fini conſequendo apta ſunt, non quæ aut remorantur, aut deſtinent, aut omnino abſtrahunt. Præterea quum eorum quoque bonorum, quæ apta ſunt, multiplex uſus eſſe poſſit, nec vero omnes boni, ideſt fini conſentientes, inter omnes uſus eos debent eligere, qui fini conducunt, atque idcirco ex omnibus poſſibilibus actionibus, eas edere, quæ eum finem ſpectant, cavere ab iis, quæ quoquo modo fini illi adverſantur. Ad hoc vero examen inſtituendum, & quidem in tota vita perpetuo, infinita pene ſapientia, & infinitus labor adhibenda fuiſſent. Et labor quidem hujuſmodi omnium certe maximus cum vita humana pugnat, ut non decuit Dei bonitatem ad hanc animi contentionem perpetuam homines vocare. Sapientia vero infinita *eſſentialiter* naturæ creatæ convenire nequit, nec ſi poſſet. Univerſi natura & ordo patiuntur. Ergo id ſupererat, ut hæc hominibus ſapientia per modum *legis* communicaretur. Quomodo cum inſantibus ſapientes educatores faciunt, quibus quoniam nequeunt vivendi, & agendi prudentiam *eſſentialiter* communicare, defectu capacitatis, ejus prudentiæ & ſapientiæ præcipua ſcita ac dogmata per modum legis iis communicant, ut ita ſaltem recte vitam inſtituant. Porro ut in ſyſtemate mundano vires motrices, earumque leges perpetuo conſervandæ ſunt, ut Univerſi ordo perpetuo ſervetur; ita ut ordo actionum hominis liberarum, ſeu earum ad finem directio perpetuo conſervetur, perpetuo quoque lex moralis conſervanda.

§. XVI. Jam vero ſuperioris rationis ſcita & dogmata inferiori naturæ non *eſſentialiter*, ſed per *modum legis* communicata, niſi addantur motiva quædam determinantia naturæ illi inferiori conſentanea, nullius momenti ſunt in illa promovenda. Quum autem natura humana ita comparata ſit, ac ita eſſe debuit ut voluptate, & dolore determinetur, oportuit ut ſupremus Legislator cum lege illa ſanctionem pœnalem conjungeret, ſiquidem ſapientiſſime & providentiſſime agere vellet. Ita fit ut quemadmodum ex bonitate Dei ſequitur, ut cræaturis rationalibus leges vitæ directrices

ad

ad ſui finem communicet ; ita ex Dei providentia & ſapientia ſequatur, ut eas leges pœnis corroboret, quibus naturæ rationales ſibi conſentanee ad fines ſuos ducantur. Apparet igitur, Dei bonitatis & ſapientiæ fuiſſe hominibus leges dare morales, eaſque pœnis armare: alioquin ut ſine legibus mechanicis corpora viribus inſitis in chaos perturbatum abirent, nec ulli eſſent in univerſo fines, nec ordo atque harmonia; ita ſine legibus moralibus vires hominum activæ totam vitam turbarent, atque a fine ſuo abſtraherent.

§. XVII. Interim lege etiam morali lata, homini inter objecta minime infinita agenti integra libertas permanſit. Ac primo libertas a coactione. Hanc enim libertatem ſolus Deus ſupremo ac omnipotente imperio in naturam auferre poteſt; nam cæteræ exteriores cauſſæ quum in voluntatem humanam non agant, niſi operationis, nec vero ratio libertatem cogere poſſit, quam potius, ubi recta fuerit, ideſt *ſuprema lege informata*, perficit; eam libertatem auferre nequeunt. Dum vero omnino dedocet rerum naturas, & eſſentias pervertere, atque ſic conſtitutum univerſi ordinem intelligibilem turbare. Qui igitur, ut mala moralia auferrentur, hunc in modum coactam hominis libertatem vellent, ii magis ſuæ utilitatis, quam ordinis & naturæ totius univerſi rationem habere videntur, atque, dum Dei bonitatem ex privata ſui utilitate metiuntur, ejus ſimplicitatem, immutabilitatem, & ſapientiam oppugnant. Ex quibus patet non jure, nec recte accuſari Dei bonitatem, quod aut homini libertatem, quia præcipitem illum iturum intelligebat, non abſtulerit, aut quod non ita fixerit, ut minime illa indifferens eſſet. Utrumque ſcilicet & naturæ humanæ contrarium eſt, & contrarium relationibus, quas homo habet cum cæteris mundi partibus, ac propterea ordini univerſi, & conſequenter divinæ ſapientiæ. Deinde conſtat illi libertas *a neceſſitate*. Scilicet nec a natura ſua cogi poteſt, nec a rerum externarum ideis, & ſenſationibus, illa cogere ſe nequit: iſtæ rerum ſunt, quæ infinitam entitatem non habent, ut idcirco non poſſint voluntatem

tem

tem humanam infiniti cupidam, atque infinitum natura ſua ſpectantem, neceſſario trahere.

§. XVIII. Quibus poſitis, nullo negotio mali cum primis morali, tum etiam phyſici origo intelligitur, non tantumſine ulla providentiæ & bonitatis divinæ offenſione, verum potius cum magna Dei beneficentia. Nempe ſunt conſectaria mali metaphyſici, libertatis, & legis, quorum primum Deus auferre non poteſt, poſteriora duo non decet, quemadmodum ex ſuperioribus conſtat: Scilicet quoniam homo neceſſario eſt liber, mente vero finitus; lege, qua ejus libertas regeretur, indigebat. Ea lata, adhuc homini integra conſtitit libertas. Peccare ergo potuit. Ponamus peccaſſe: id ita evenire potuit, ut inde nihil adverſus Dei providentiam & beneficentiam confici queat. Quod enim? Mentem homini dediſſet infinitam? Fieri non poterat. Liberum non feciſſet? Ne intelligentem quidem, nec univerſi partem efficere debebat. Libertatem unum in modum inflexiſſet? Eſt alienum a ſua providentia rerum naturas pervertere. Legem ei nullam promulgaſſet, qua informarentur ad finem? Ita ne curaſſet quidem, nec fuiſſet bonus. Nullum creaſſet hominem? Id eſt divinæ ſapientiæ regulas præſcribere, præſertim, quum hominem, ſi ſapit, conditionis ſuæ pœnitere nequeat, quemadmodum ex iis, quæ inferius dicturi ſumus, intelligetur.

§. XIX. Iam quum ſemel malum morale invaluiſſet, Dei providentiæ & bonitatis erat iis mediis hominem inde retrahere, & perpetuo ad vitæ regulam adducere, quæ vitæ humanæ ſunt accomodatiora. Ac quando perpetuæ felicitatis proemia minus eum tangunt, quam voluptates præſentium bonorum, inquibus ille contemplandis nimius eſt, oportebat ut pœnis, ideſt doloribus, afficeret. Ea duo hominem docere poſſunt. Primum perfectam, quam ille ſequitur, beatitudinem, in poſſeſſione horum bonorum quibus circumdamur, non inveniri. Alterum, nihil ei eſſe tutius, nec felicius, quam ab his bonis abſtractum, æternorum ſpe, divinæ legi adhærere. Mala ergo hujuſmodi phyſica tantum abeſt ut teſtimonium, quod profani clamant, adverſus Dei providentiam, & bonitatem dicant, ut potius mirifice utramque prædicent: quandoquidem

dem nec ſapiens Deus, nec beneficus eſſet, ſi hominem, quem a vitæ perfecta regula devium videt, accomodatis naturæ ſuæ mediis inde retrahere non ſtuderet.

§. XX. Sed mala phyſica in immenſum augent divinæ bonitatis & providentiæ hoſtes. Dolores & morbos exagerant, improborum felicitatem & proſperitatem prædicant; ſcelera ſuper ſceleribus coacervata enarrant. Inſcite omnia, aut non ad rem. Principio dolores, qui homini accidunt, in duas claſſes conferre poſſumus: nam alii a natura ſunt, alii a libertatis & rationis abuſu. Si omnes ad calculum adducamus, reperiemus multo plures eſſe, quos homo homini, homo ſibi conſciſcit, quam qui a natura ſunt. Hos tu in Deum retuleris, quos ille & vetat, & ut ne efficias, majores minatur? Quæſtio ergo ad eos tantum dolores adducitur, qui ſunt a natura, quos eſſe aliquos, ſeu juſtas ſcelerum pœnas, quia peccavimus, ſeu admonitiones ut ne peccemus, ex ipſa Dei providentia & bonitate ſequitur. Sed quantilla hæc malorum portio ſunt, ſi cum illis conferantur, quæ aut impotentes affectus, aut imprudentia & inſcitia homnibus affert? Interim hæc bonorum, intenſitate, duratione, numero longe majorum, copia, non ſolum compenſantur, ſed immane quantum exceduntur. Nam quum duorum generum ſint voluptates, quibus perfruimur, æquabiles, & geſtientes; illæ perpetuæ ſunt, quoad vivimus, & perennes; hæ, ut minus perennes, frequentiſſimæ tamen. Confidenter dico, copia dolorum, de quibus loquimur, tantum abeſt ut poſſit cum voluptatibus utriuſque generis conferri, ut a ſolis geſtientibus longe ſuperetur, præſertim in iis, qui recte & ſapienter vivere didicerunt. Superſunt intereæ omnes voluptates æquabiles, quas idcirco minus inter bona cenſemus, quod perennes ſint, nec, ut inſolitas, animadvertimus. Uſus ſenſuum, rationis, libertatis, vitæ denique totius, ut nullæ etiam adſint voluptates geſtientes, æquabiles ſunt, & perpetuæ voluptates, eoque gratiores, quo minus turbidæ. Quamobrem quum major ſit bonorum, quam malorum phyſicorum copia, ac

mala etiam illa bona ſint, quippe eo comparata, ut nos ad regulam vitæ directricem adducant; ſummæ fuerit dementiæ Deum inde ut maleficum traducere. Major quoque dementia eſt, ex illis malis argumenta in Deó criminando arceſſere, quæ ſibi homines conciſcunt, quæque, ſi ſapiunt, ac volunt, non ſolum facile, verum etiam magna cum voluptate vitare poſſunt.

§. XXI. Sed improborum, ut ajunt, felicitas, bonorum vero frequentes calamitates demonſtrant, non eſſe curæ Deo felicitatem noſtram, eſſe miſeriam. Nihil ego unquam nec ineptius, nec ſtultius ab homine dictum arbitror. Totum id ex turpiſſima ignoratione naturæ & hiſtoriæ humanæ effutitur magis, quam dicitur. Scilicet in perſpicuis eſſe debet, bonorum & voluptatum humanæ vitæ maximum eſſe interiorem animi tranquillitatem: nec, ſi dum in terris agimus felicitatis capaces ſumus, in alio eſſe poſita illa poteſt. Hæc vero animi tranquillitas ex virtute naſcitur, ſcelere turbatur. Itaque quemadmodum maximum hominum bonum eſt

Nihil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa,

ita maximum eſt malum animi inquietudo, ægritudo laniena, etiam in cæterarum rerum apparatu & proſperitate. Ad rem Juvenalis (a)

.... Prima hæc eſt ultio, quod ſe
Judice, nemo nocens abſolvitur ....

Atque id puto Græcos Poetas deſcribere voluiſſe tragicis imaginibus Titii, cujus jecur vultur perpetuo arrodit, Thieſtæ lamentantis, Herculis ad Caucaſum affixi, Oreſtis furioſi. Quid aliud eſt, niſi conſcientia criminis, veſtis illa Herculis exitialis apud Sophoclem,

Quæ lateri adhærens morſu lacerat viſcera,
Urgenſque graviter pulmonum haurit ſpiritum?

Audiamus Tacitum dum Neronis ſtatum poſt Matrem Agrippinam interfectam deſcribit (b), *Sed a Cæſare perfecto demum ſcelere magnitudo ejus intellecta eſt*, *Re-*

(a) *Satyra* XIII.
(b) *Lib.* IV. *Annal. cap.* 10.

Reliquo noctis modo per ſilentium defixus, ſæpius pavore exurgens, & mentis inops, lucem opperiebatur, tanquam exitium allaturam. Hunc tu in ſcelere beatum dicas? Turpiſſima igitur peccant naturæ humanæ ignoratione, qui ſceleſtos homines idcirco beatos prædicant, quod nullis externis malis plerumque in ſuis ſceleribus turbari videant.

§. XXII. Sed peccant ignoratione hiſtoriæ humanæ. Ex tota patet hiſtoria, id quod uno verſiculo complexus eſt David, *vidi impium ſuperexaltatum: tranſivi, & ecce non erat*. Sceleratorum hominum vix unum aut alterum reperias, qui etiamſi diu vixerit tranquille, tranquillam oppetierit mortem. Plurimorum ac præſtantiſſimorum Græciæ Philoſophorum vox fuit, quemadmodum ſæpe refert Laertius, id in primis rariſſimum eſſe in Natura, *ut tyrannus pacifice moriatur*. Quid quod id ipſum conſectarium eſt naturæ humanæ? Eſt enim id ſcelerum proprium, ut ſceleſti homines ne ſceleſtis quidem amici eſſe poſſint, quippe qui ut timent omnes, ita omnibus ſuſpecti ſint neceſſe eſt (*a*). Inde autem fit ut nec tuti ſint unquam, & raro pacifice e vita excedant. Mentiuntur igitur Dei providentiæ & bonitatis accuſatores, dum improborum felicem vitam ac exitum prædicant. Mentiuntur autem aut ex ignoratione naturæ & rerum humanarum, aut ex attentione ad pauca & externa, aut ex maledicendi pervicacitate.

§. XXIII. Hæc quum ſint, intelligitur nunc, quam ineptæ ſint argutationes Epicuri apud Lactantium (*b*). Marcionis apud Tertullianum (*c*), Celſi apud Origenem, aliorumque, quæ Bælius conſarcinavit. Epicuri in primis apud Lactantium hæ ſunt concluſiunculæ, *Deus aut vult tollere mala & non poteſt: aut poteſt & non vult: aut neque vult, neque poteſt: aut vult & poteſt. Si vult & non poteſt, imbecillis eſt, quod in Deum non cadit. Si poteſt & non vult, invidus, quod æque alienum a Deo. Si neque vult neque poteſt, & invidus, & imbecil-*

(a) *Vide Gordon ad Tacitum diſcourſ. 4. ſect. 12.*
(b) *De ira Dei cap. 13.*
(c) *Contra Marcionem lib. II. cap. 5.*

cillis eſt, adeoque nec Deus. Si vult & poteſt, quod ſolum Deo convenit, unde ergo ſunt mala? Aut cur illa non tollit? Narrat hinc Lactantius, pleroſque Philoſophorum, qui providentiam deſcendebant, hoc argumento perturbari ſolitus fuiſſe, ac invitos pene adigi, ut Deum nihil curare faterentur. Eos conjicio, qui de bonitate Dei ex commodis ſuis diſſerebant, aut qui Deum *de ſola utilitate cenſebant, non de omnibus proprietatibus*, quod Tertullianus eleganter dicit (*a*). Marcionis vero argutationes hunc iu modum narrat Tertullianus. *Si Deus bonus & præſcius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem & quidem imaginem & ſimilitudinem ſuam, immo & ſubſtantiam ſuam, per animæ ſcilicet cenſum, paſſus eſt labi de obſequio legis in mortem, circumventum a diabolo? Si enim & bonus, qui evenire tale quid nollet, & præſcius, qui eventurum non ignoraret, & potens, qui depellere valeret, nullo modo eveniſſet, quod ſub his tribus conditionibus divinæ Majeſtatis evenire non poſſet. Quod ſi evenit, abſolutum eſt e contrario, Deum neque bonum credendum; neque præſcium, neque potentem.* Utrumque hoc argumentum repetit Celſus apud Origenem. Qua autem ratione hæc exornaverit Bælius, non eſt operæ pretium dicere, quando nihil addidit novi.

§. XXIV. His argumentis non una eſt veterum Philoſophorum, & Theologorum reſponſio. Platonis quidem Sectatores, ac in primis Plutarcum, hunc in modum ratiocinatos conſtat (*b*). Deus fuit ex omni æternitate, nec ullo contaminatus vitio, a quo propterea nihil mali proficiſci potuit. Exiſtit, etiam ex infinito tempore materia, omnis qualitatis, omniſque motus in ſe ſpectata expers. In hac autem materia latuit ab omni ævo vis & natura quædam ratione carens, & malefica, inordinatis atque turbulentis motibus brutam illam materiam ciens. Hæc Plutarcho (*c*) eſt anima *contraria, & contrariorum opifex:* anima mente carens & malefica.

Hæc

(a) *Tertull. lib.* II. *contra Marcionem cap.* 25.

(b) *Ita hac digeſſit Moſhemius ad Cudworthum Tom.* I. *pag.* 233.

(c) *Plut. lib. de Iſide & Oſiride: item in lib. de Pſychogonia.*

Hæc vero anima quum conſilii, cognitionis, & rationis inops ſit, evidens eſt, eam minus proprie vocari animam, nec quæ mala facit, conſilio, & data opera facere, verum neceſſitate quadam naturæ. Quapropter Plutarchus non dubitat eam ἀνάγκην neceſſitatem nominare, atque eam illud ipſum eſſe fatum, de quo & Poetæ cecinerint, & Philoſophi toties loquantur, contendere. Jam certo tempore Deus ad mundum ex hac materia conſtruendum acceſſit. Hunc vero quum omni ex parte pulchrum & ſecum concinentem efficere vellet, & materiam, quam animæ illius ratione carentis impetus mirifice conturbaverant, componendam ſibi & dirigendam, & maleficæ mentis materiam adminiſtrantis a recti & pulcri regula vehementer devios ſibi corrigendos & temperandos eſſe perſpexit. Utrumque igitur fecit. Materiam primum digeſſit, & ſuum elemento cuilibet locum aſſignavit. Deinde ne recte conſtituta denuo convellerentur, Mundi animam emendavit quantum potuit, & de ſua illi eſſentia partem addidit, ideſt ſpiritum ei indidit, qui varios ejus motus ita dirigeret, ut ſumma rerum omnium pulchritudo, & admirabilis totius univerſitatis concentus naſceretur. Itaque mundana anima duabus quaſi partibus conflata eſt, ex antiqua illa natura malefica, & ex parte divinæ Naturæ, quam Deus cum iſta ſociavit, quum mundum omni ex parte abſolutum facere vellet. Illa pars, quidquid mali vides oriri, producit: hæc, ne quid inde detrimenti capiat rerum univerſitas, providet, æquabilique quadam lege coercet omnia & continet. Ex hac porro mundi anima animi noſtri fluxerunt materiæ portioni colligati. Itaque id de natura dictum puta, quod de toto univerſo dictum eſt. Hæc Platonici.

§. XXV. Non ego dubito conatus eſſe hujuſmodi magnorum ingeniorum: ſed interea ſunt tales, qui tantum abeſt, ut divinæ naturæ majeſtatem tueantur, ut potius Pantheiſmo viam aperiant, conjugio illo naturæ Dei & animæ mundanæ. Accedit eodem quod materiam, rem inertem, mutabilem, nec ulla attributa neceſſariæ exiſtentiæ habentem, Deo coæquent. Tum

tandem Manichæiſmum inducunt, conſtituto æterno & malefico mundi principio. Ac ſervari quidem ea hypotheſi Deo ſua bonitas videtur: ſed majeſtas de loco ſuo turbatur, ſapientia & potentia læduntur. Neque vero in defendenda Dei natura, ita minus attributi ratio haberi poteſt, ut alia ſuſque deque habeantur. Nam quemadmodum Dei natura res una eſt ſimplex, & ſibi conſtans, ita Theologi oratione tota conſtituenda eſt & defendenda; quæ ſi tota eſſe nequit, ne per partes quidem. Quamquam ne bonitas quidem Dei hoc ſyſtemate undequaque illibata ſervatur, qui qui ſit potentiſſimus & ſapientiſſimus, totam, ubi vult, mundanam animam ad obſequium fingere poteſt, quod nunc non efficit, ſi Platonicis credimus.

§. XXVI. Cudworthus, ut erat ille Platonicæ Philoſophiæ ſtudioſiſſimus, ſibi perſuaſit, omnia ex ſuperiori doctrina abſurda removeri poſſe, ſi ponantur materia, & materiæ anima, ſeu *natura genetrix*, ut vocat interpres, a Deo fuiſſe creatæ. Non negaverim abſurda quædam eliminari: nego vero, omnia auferri. Nam ut cætera ſibi conſonent, illud in Cudworthi ſyſtemate abſurdius quoque eſt, quam in Platonico, *naturam* hanc *genetricem*, ſeu mundi animam, non omnino regulis divinæ artis obtemperare, ſed reluctari in pleriſque, unde ille malorum originem repetit. Scilicet minus abſurde dicas, quod a Deo creatum non eſt, id illi non omnino eſſe obſequens, quam quod a Deo eſt, quaſi obſequentius creari nequiverit. Neque enim creatæ, quæ neo a ſe exiſtit, nec ipſa ſe conſervat, *potentia*, ut vocant, *obedientialis*, ſumma ſit neceſſe eſt, ut nempe id ſit continuo, & eo modo, quod artifici ſuo placuerit, & quo modo, placuerit, ubi id non ſit intrinſecus impoſſibile.

§. XXVI. Lactantius hunc in modum rationes ſubduxit. Deus, inquit, poteſt quidem auferre mala; ſed non vult: nec ideo tamen invidus. *Idcirco enim non tollit, quia & ſapientiam, qua bonum & malum diſcernere poſſit, homini tribuit: ſublatis vero malis, inutilem eſſe ſapientiam, nec ulla in homine virtutis remanere veſtigia, cujus ratio in ſuſtinenda ac ſuperanda malorum*

acer-

acerbitate conſiſtit. Eſt hoc ſyſtema, quod adverſus Manichæos ornavit plurimum, & promovit nuper apud nos vir acutus & doctus (*a*) Sparckius ad eum Lactantii locum, tum Bælius in Dictionario Art. *Pauciliani* vehementer hanc Lactantii doctrinam exagitant. Ego non negaverim quædam eſſe in Lactantii ratiocinio minus commoda, minuſque apta tantæ quæſtioni, ut videantur illa arrepta potius, quando nihil melius ei ſuppeteret, quam rei, de qua agitur, ideſt Dei hominumque naturæ conſentanea excogitata.

§. XXVII. Rectius Origenes, & Tertullianus mala moralia, ex quibus phyſica nata ſint, libertati primi hominis tribuunt, quam illi adimi, aut vi adigi, Deo indignum cenſent. Sine libertate negant Deum decuiſſe homines creare; neque, libertate poſita, non dare legem. Itaque cum tota ſuperiori noſtra ratiocinatione bona ex parte conſentire videntur. Audiamus Tertullianum (*b*). *At enim, non ita ille* (homo) *inſtitui debuit, ſi libertas & poteſtas arbitrii exitioſa futura eſſet*. Reſpondet, *ita omnino inſtitui debuiſſe. Oportebat Deum cognoſci, bonum hoc utique & rationale. Oportebat dignum aliquid eſſe, quod Deum cognoſceret .... Oportebat igitur imaginem & ſimilitudinem Dei, liberi arbitrii, & ſuæ poteſtatis inſtitui*. Sapientiæ ergo divinæ conſentaneum fuit hominem liberum creare. Quum autem quod rationi divinæ conſonum eſt, id bonitati contrarium eſſe nequeat; ſi homo liber divinæ ſapientiæ & rationi conformis eſt, eſt & bonitati: præſertim quum quod erat neceſſarium ad libertatem regendam, lex nempe, pleniſſime Deus dederit: quo redit tota Tertulliani doctrina. Sed legi meretur integer Auctoris liber: nemo enim antiquorum ſuperiora illa argumenta penitus convellit, ac diſſipavit latius. Quum autem nos Tertulliani principia in ſuperiorem diſputationem inſeruimus, plurimumque illuſtraverimus, ex iis nunc ſuperioribus argutationibus reſponſionem adornare operæ pretium eſt.

(a) *Piro L' Antimanicheiſmo*.
(b) *Contra Marcionem lib. II. cap. 6.*

§. XXVIII. Sed in primis diſtinguendæ in Deo ſunt duæ potentiæ, *phyſica*, & *moralis*. Phyſica eſt tota vis agendi, quæ naturæ infinitæ ineſt. Moralis vero vis agendi ſuæ ſapientiæ, bonitati, juſtitiæ, ſanctitati, aliiſque attributis conſentaneæ. Illa ad omnia pertingit poſſibilia: hæc ad eam tantum poſſibilium partem, quæ ſuæ ſapientiæ, juſtitiæ, bonitati conſona ſunt. Ex phyſica pugnantia antum excipiuntur; ideſt *intrinſecus impoſſibilia*: ex hac *pugnantia moraliter*, id eſt quæ cum ſuis attributis non ſatis conſentiunt. Quæris exempli gr. poſſit ne Deus hominem innocentem velut reum excruciare? Phyſica potentia poſſe concedo, nego morali. Ideſt ſi illud cum Dei potentia conferam, illam non excedit, ſi conferam cum ejus juſtitia & ſanctitate, illis adverſantur. Tam ergo immutabiliter Deus non facit *pugnantia moraliter*, quam non poteſt *pugnantia phyſice*. Exemp. gr. non faciet Deus circulum quadratum, quia is non eſt exiſtentiæ capax: ſed eadem conſtantia non puniet innocentem veluti reum, quia naturæ ſuæ adverſum.

§. XXIX. Porro potentiæ divinæ moralis ſumma regula eſt infinita ejus ſapientia: quippe fieri nequit ut ſummus rerum omnium Artifex quidquam ſine ratione & ſapientia efficiat. Ergo quodcumque divinæ hujus ſapientiæ regulis adverſatur, id tam immutabiliter non efficiet Deus, quam immutabiliter non poteſt quæ intrinſecus ſunt impoſſibilia. Jam vero quum Deus ſit ſimpliciſſimus, quodcunque divinæ ſapientiæ adverſatur, idipſum cum divina Natura pugnat, ac proinde cum cæteris, quoque Dei attributis; ut quod ſapienter non fit, id nec liberaliter, nec juſte, nec ſancte fiat. Quod tale vero eſt, ne velle quidem poteſt Deus; quia ſi quod eum non decet, vult, naturæ ſuæ adverſatur voluntas; nec propterea ſimpliciſſimus eſt & immutabilis. Tandem quæ nec poteſt phyſice, nec poteſt moraliter, adeoque quæ velle non poteſt, ubi non efficit, non idcirco minus bonus, niſi de utilitate noſtra Dei velimus bonitatem cenſere.

§. XXX. Quærit nunc Epicurus, *poteſt ne Deus tollere*

lere mala & non vult? Vult, & non poteſt? Si de malis metaphyſicis intelligit; nec poteſt; nec vult. Nam quum ens creatum entitate infinitum tam ſit natura ſua pugnans, quam circulus quadratus; id Deus non potentiæ ſuæ defectu; neque defectu bonitatis, ſed rei ipſius interna pugna non poteſt: quo vero non poteſt, id nec velle poteſt: Non igitur idcirco minus potens, aut minus bonus. Si vero de malis loquitur phyſicis, poteſt quidem phyſice, neque enim id ſuam potentiam excedit; ſed nequit moraliter, quia juſtus, quia bonus, neque enim juſtus eſſet & bonus; ſi, exiſtente malo morali, nullis nos ab eo pœnis continenter revocaret. Quin ne ſapiens quidem eſſet ſi nullis ſanctionibus poenalibus leges ſuas armaret? Sed cur, inquit aliquis, non blandioribus remediis nos revocat ad regulam? Quia nempe quum tria tantum ſint hujuſmodi remedia, doctrina & lumen intellectus, vigor voluntatis, dolor naturæ; qui priora duo reſpuimus, qui iis reluctamur, par eſt ut tertio agamur. In hoc non minus Dei ſapientiam admirari poſſumus, quam ejus bonitatem commendare: Quid ſi negem, hæc; quæ Epicurus dicit, ſi ea demas; quæ homo homini infert, eſſe mala? Neque enim ſunt mala, niſi ſenſu æſtimata: ex fine vero ubi cenſantur; bona eſſe conſtat: Itaque, quod ſæpe dictum; ſapientis Dei & benefici ſunt argumentum. Quod ſi tandem mala intelligit moralia, nego Deum potentia morali auferre poſſe: Nam ut ea velit auferre, neceſſe eſt ut aut libertatem auferat; aut legem libertatis normam, quæ non modo cum divina ſapientia pugnant, ſed etiam cum bonitate, ut demonſtratum eſt: Moraliter ergo auferre nequit. Nec idcirco aut imbecillis, quia non poteſt moraliter, aut invidus, quia non vult. Sed potius quia non poteſt moraliter, & juſtus, & ſapiens; quia non vult, bonus.

§. XXXI. Quid, inquit aliquis, peccavere infantes, ut ſint illi etiam hujuſmodi poenis revocandi ad legem? Non videtur in illis hoc ſyſtema locum habere poſſe. Ego contra nulla in re magis perſpicua Dei bonitatis argumenta reperio; quam in malis, quibus infantes

 ſub-

ſubjecti ſunt, idem, quibus natura humana ab origine ſua exercetur. Conſtat enim, eos mortalium vel leviſſimis malis vehementiſſime concuti, deque ordine ſuo deturbari, & officiis humanæ vitæ inhabiles reddi, qui nullis unquam hujuſmodi ſunt exerciti. Quo modo novelli milites nec ullo pacto præparati, ad pugnæ quoque adſpectum non contremiſcunt modo toti, ſed & ordines deſerunt, ac ſua aliorumque officia pervertunt. Quando ergo in hanc vitam deſtinantur infantes, ea initiandi erant: erat eorum natura ita modificanda, ut nihil illa novi & inſolentis, quo opprimeretur, reperiret: ita mala & fere fortius poteſt, & in ſuam utilitatem convertere. In ea igitur re, qua conturbantur nonnulli, magnam ego Dei erga nos providentiam agnoſco. Ponamus enim ita infantes ad juvenilem ætatem provenire, ut præter vitæ voluptates nihil ne minimæ quidem ægritudinis ſint experti, quid fiet his delicatulis, ſi vehementiori aliquo dolore ſint coercendi? Dio Syracuſanus filium ita corruptum potius, quam educatum, quum ad regulam revocare vellet, perdidit: *is enim uſque eo vitæ ſtatum commutatum ferre non potuit, ut ſe de ſuperiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit* (a). Nam, quod alia in re graviſſime Fabius Quintilianus pronunciat, *frangas citius, quam corrigas, quæ in pravum induruerunt*, id in vita potiſſimum humana quotidie experimur.

§. XXXII. Eodem prorſus modo Manichæorum argutationes infringuntur. Rogant, præſcius ne erat Deus Adæ criminis? Utique præſcius. Voluit, ne laberetur? Voluit profecto, quia vetuit. Sed ita voluit, ut naturam ſuam, ut naturam Adæ docebat. Pugnabat cum Adæ natura, eſſe eum rationalem, entitatis finitæ, inter finita, & finitorum portionem unam, nec liberum. Rurſus dedecebat Deum, aut liberum hominem non rationis ope, ſed exteriori vi impellere, aut alia ratione mechanica, ne laberetur, atque libertatis compotem, non ut liberum gubernare: aut quia liberum,

non

(a) *Cornel. Nep. in Dion. c. 4.*

non lege morali regere: quorum illud ſapientiæ, hoc bonitati adverſatur. Quod bonitati ſupererat & ſapientiæ, lege illuminare, intrinſeco vigore juvare, omni modo monere, id fecit totum, quemadmodum Moſes narrat. Quum de Scriptura divina illud argumentum informent Manichæi, æquum eſt, ut ex illa diſcant divinæ bonitatis & ſapientiæ cum primis mortalibus argumenta. *O Canes* (Tertulliani in Marcionitas verbis concludem) *quos foras Apoſtolus expellit, latrantes Deum veritatis, hæc ſunt argumentationum oſſa, quæ obroditis*.

CAPUT V.

De Officiis creaturæ rationalis erga Deum.

Prop. XXVIII. DEo debetur Religio.

D. Religio eſt cultus ſummi amoris, ſummi obſequii, & ſummæ ſervitutis, ei exhibitus, cui debetur (ex def. v.): Deo autem debetur ſummus amor, quum ſit ſumme bonus, atque totius noſtræ bonitatis, & felicitatis cauſa; & ſummum obſequium, quum ſit ens perfectiſſimum, & infinitum, & noſtri amantiſſimus parens: & ſumma ſervitus, quum ſit omnium abſolutus Dominus jure creationis, & conſervationis; ergo Deo debetur religio. Ii ergo Deo religionem denegare poſſunt, qui aut eum eſſe negant, aut negant univerſitatem rerum creaſſe, & conſervare.

Schol. Sunt autem duæ totius religionis partes arctiſſimo inter ſe nexu colligatæ, & conjunctæ, theoretica nimirum, & practica. Illa continet, quæ de Deo ſciri oportet; hæc vero quæ agere, ut Deo placeamus. Lactantius Firmianus priorem partem *ſapientiam* appellat, poſteriorem tantum *religionem*. Ex priori naſcitur poſterior, nec ſine illa recta eſſe poteſt. Itaque niſi quis Deum eſſe cognoverit, eſſe Univerſi opificem, & parentem, eſſe ſapientiſſimum, providentiſſimum, optimum, juſtum, ſupremum legiſlatorem, ubique præſentem, omnia inſpectantem, & quæ ſunt hujus generis, aut nullum ei cultum tribuere poteſt, aut non ſanum,

ſubjecti ſunt, idem, quibus natura humana ab origine ſua exercetur. Conſtat enim, eos mortalium vel leviſſimis malis vehementiſſime concuti, deque ordine ſuo deturbari, & officiis humanæ vitæ inhabiles reddi, qui nullis unquam hujuſmodi ſunt exerciti. Quo modo novelli milites nec ullo pacto præparati, ad pugnæ quoque adſpectum non contremiſcunt modo toti, ſed & ordines deſerunt, ac ſua aliorumque officia pervertunt. Quando ergo in hanc vitam deſtinantur infantes, ea initiandi erant: erat eorum natura ita modificanda, ut nihil illa novi & inſolentis, quo opprimeretur, reperiret: ita mala & fere fortius poteſt, & in ſuam utilitatem convertere. In ea igitur re, qua conturbantur nonnulli, magnam ego Dei erga nos providentiam agnoſco. Ponamus enim ita infantes ad juvenilem ætatem provenire, ut præter vitæ voluptates nihil ne minimæ quidem ægritudinis ſint experti, quid fiet his delicatulis, ſi vehementiori aliquo dolore ſint coercendi? Dio Syracuſanus filium ita corruptum potius, quam educatum, quum ad regulam revocare vellet, perdidit: *is enim uſque eo vitæ ſtatum commutatum ferre non potuit, ut ſe de ſuperiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit* (*a*). Nam, quod alia in re graviſſime Fabius Quintilianus pronunciat, *frangas citius, quam corrigas, quæ in pravum induruerunt*, id in vita potiſſimum humana quotidie experimur.

§. XXXII. Eodem prorſus modo Manichæorum argutationes infringuntur. Rogant, præſcius ne erat Deus Adæ criminis? Utique præſcius. Voluit, ne laberetur? Voluit profecto, quia vetuit. Sed ita voluit, ut naturam ſuam, ut naturam Adæ decebat. Pugnabat cum Adæ natura, eſſe eum rationalem, entitatis finitæ, inter finita, & finitorum portionem unam, nec liberum. Rurſus dedecebat Deum, aut liberum hominem non rationis ope, ſed exteriori vi impellere, aut alia ratione mechanica, ne laberetur, atque libertatis compotem, non ut liberum gubernare: aut quia liberum, non

(a) Cornel. Nep. in Dion. c. 4.

non lege morali regere : quorum illud ſapientiæ , hoc bonitati adverſatur . Quod bonitati ſupererat & ſapientiæ , lege illuminare , intrinſeco vigore juvare , omni modo monere , id fecit totum , quemadmodum Moſes narrat . Quum de Scriptura divina illud argumentum informent Manichæi , æquum eſt , ut ex illa diſcant divinæ bonitatis & ſapientiæ cum primis mortalibus argumenta . *O Canes* (Tertulliani in Marcionitas verbis concludem) *quos foras Apoſtolus expellit*, *latrantes Deum veritatis*, *hæc ſunt argumentationum oſſa*, *quæ obroditis*.

CAPUT V.

De Officiis creaturæ rationalis erga Deum.

Prop. XXVIII. DEo debetur Religio.

D. Religio eſt cultus ſummi amoris , ſummi obſequii , & ſummæ ſervitutis, ei exhibitus, cui debetur (ex def. v.): Deo autem debetur ſummus amor, quum ſit ſumme bonus , atque totius noſtræ bonitatis, & felicitatis cauſa ; & ſummum obſequium , quum ſit ens perfectiſſimum, & infinitum, & noſtri amantiſſimus parens : & ſumma ſervitus , quum ſit omnium abſolutus Dominus jure creationis , & conſervationis ; ergo Deo debetur religio . Ii ergo Deo religionem denegare poſſunt, qui aut eum eſſe negant , aut negant univerſitatem rerum creaſſe, & conſervare.

Schol. Sunt autem duæ totius religionis partes arctiſſimo inter ſe nexu colligatæ, & conjunctæ , theoretica nimirum, & practica. Illa continet , quæ de Deo ſciri oportet ; hæc vero quæ agere , ut Deo placeamus . Lactantius Firmianus priorem partem *ſapientiam* appellat , poſteriorem tantum *religionem* . Ex priori naſcitur poſterior , nec ſine illa recta eſſe poteſt . Itaque niſi quis Deum eſſe cognoverit, eſſe Univerſi opificem , & parentem, eſſe ſapientiſſimum, providentiſſimum, optimum, juſtum, ſupremum legislatorem , ubique præſentem, omnia inſpectantem , & quæ ſunt hujus generis , aut nullum ei cultum tribuere poteſt , aut non ſanum,

vel rectum. Porro theoretica illa, ut & hæc practica, aut ex ratione naturæ intelligitur, aut ex divina revelatione. Ex illa uberius, & perfectius, ex illa minus ample, minuſque perfecte. Prima docitur naturalis religio, poſterior revelata. De poſteriori Theologi diſſerere proprium eſt officium, priorem etiam Metaphyſicus attingit.

Sed quæret fortaſſe hic aliquis, cur religionem Deus a nobis exigat, poenaſque acres minetur, niſi præſtiterimus, & quidem incorrupte, & ſancte? Quum Deus ſit ens perfectiſſimum, ſibique ad beatitudinem ſufficientiſſimum, minime noſtri indigum profecto ob nullam ſuam utilitatem, aut voluptatem, quæ inde ei accidere poſſit, obedientiam, & religionem ab hominibus exigit. Eam tamen illi nos deberemus, etiamſi minime exigeret, ac præciperet, quum ſcilicet ob eminentiſſimam ejus naturam, tum ob infinita beneficia, quæ ab illo continenter excipimus, tum ob ſupremum ejus in res omnes imperium, tum tandem ob noſtri ab illo dependentiam, ſine qua homines nec intelligi, nec eſſe poſſunt. In primis hæc dependentia inter nos, & Deum neceſſariam relationem conſtituit, ex qua porro fit, ut illi nos ſervitutem, & religionem debeamus. Quocirca ut eſſe nequit homo niſi a Deo, ita abſurdum eſt, ut ſine auctoris ſui cognitione, & cultu vivat. Uno verbo, religio noſtri erga Deum, naturam Dei, & noſtram neceſſario conſequitur.

Sed exigit eam Deus atque imperat, non quia utilis ei, aut neceſſaria, ſed quia neceſſaria, & utilis nobis, adeoque quia bonus, & beneficus. Superius enim demonſtratum eſt, homines, ut recte vivere poſſint, vitæ regula indigere. Præterea inferius demonſtrabitur, ſolam legem, & religionem naturæ ſufficere non poſſe. Ex quo conficimus neceſſariam eſſe revelationem. Ergo quum Deus legem, ac religionem, & naturæ via, & via revelationis promulgat, noſtræ felicitati conſulit, atque in eo ſe bonum, & beneficum oſtendit. Se bonum, ac beneficum magis etiam oſtendit, dum pœnas acres minatur rebellibus; quia poenæ ſunt neceſſaria

moti-

motiva, quibus creaturæ liberæ ad legem colendam impelluntur.

Accedit, quod ſine religione ne in hac quidem vita homines tranquille vivere poſſunt. Enim vero homines vivunt tranquilli, quum ex recta vivunt vitæ regula, quum juſtas rerum, quibus circumdantur, opiniones habent, ut ſciant, quantum exiſtimationis, & amoris, & ſpei mereantur; quum officia cuilibet debita præſtant, cumque conſpirant in eumdem omnes finem: quum tandem & in proſperis utili timore continentur, ne diffluant; & in adverſis tutum habet perfugium. Hæc autem omnia, nec ſine certa regula homines ſcire, & exequi poſſunt, nec poſſunt ſola naturæ lege, & religione. Itaque quum ex naturali, tum ex revelata religione didicerunt homines, quantum rebus hujus vitæ confidere liceat, qui earum ſit uſus, qui omnium hominum finis, quæ honeſta, & juſta, quanto cæteros amore amare debeamus. Quæ quum præſtent, tum amice conſpirant, & vivunt. Præterea inde quoque didicerunt homines, & ut ne ſuperbirent in proſperis, quum Deus omnibus imperet, omniumque actiones expendat, vindicemque habeat oculum; & ut non deſperent in adverſis, dum ſub juſto potentiſſimi, & amantiſſimi Patris imperio ſumus.

Ex quibus patet, delirare eos, & furere, qui contendunt, in ſtatu irreligionis feliciores fuere homines, quam nunc ſunt ſub religione. Id contendit Lucretius. Enim vero in ſtatu religionis homines ſecum Dei ſapientiam, providentiam, amorem reputantes, & in adverſis alacres vivunt, atque ſpe futurorum bonorum læti, quod exemplo primæ reipublicæ Chriſtianæ in tormentis beatiſſimæ, comprobare poſſumus. At impii, ſiquidem in adverſis ſint, nullum reperiunt fortunæ ſuæ præſidium; ſi in proſperis, quum in hac tantum vita confidere poſſint, quam mortalem eſſe ſciunt, anguntur miſerrime mortis expectatione. Itaque delirat, ut iterum dicam, Lucretius, quum conatur docere non poſſe hominum vitam eſſe tranquillam, dum omnia ſpectans atque puniens Numen timetur. Nam Numen

hoc non Tyrannorum more gubernat, ut utilitatem tantum ſuam ſpectet, ſed more Patris optimi, qui amat, & qui ſi punit id efficit, ut morigeri ſint filii atque idcirco ut boni.

Accedit eodem, quod ſublato Numine, & providentia, ne leges quidem ullæ eſſe poſſunt, niſi quas utilitas imperat; nulla eſſe poteſt juſtitia, ſed *id juſtum quod validius*. Quocirca homines lege brutorum vivent, ut id juſtum, & honeſtum habeant, quod fames, quod libido, quod ira, quod vis imperaverit. Eſt autem quisquam, qui in hac ferarum ſocietate ſe poſſe eſſe tutum & tranquillum putet? aut quis potius non hanc vitam exhorreat?

Coroll. I. Religio hæc ſoli Deo debetur. Nam debetur ei, qui ſummo amore, ſummo obſequio, ſumma ſervitute eſt dignus: is autem eſt ſolus Deus, quippe is tantum eſt ſumme bonus, ſumme perfectus, ſumme Dominus. Interim hoc nihil prohibet, quominus Angelos, aut ſanctos viros, Deo ob virtutum merita cariſſimos, pia veneratione proſequamur, non quidem ut Deos colentes, in quo errarunt Gentiles, ſed ut Dei amicos, & ſervos religioſe venerantes. Cæterum perfectus ille, & ſummus cultus impartibilis eſt, quemadmodum unica eſt, & impartibilis Divinitas. Ut idcirco quicumque illum alteri, quam Deo tribuit, magni criminis Divinæ læſæ majeſtatis reus eſt.

Coroll. II. Omnis Religio, in qua aut ſummus animi cultus, ideſt maximus, cujus eſt homo capax, Deo non tribuitur, aut plures Dii æquali religione & cultu adorantur, aut in qua non recte de Deo ſentitur, falſa eſt. Patet ex ſuperioribus.

Schol. Hinc ſequitur Ethnicam, & Muhammedanam religiones falſas eſſe: ſunt enim fœdiſſimæ ſuperſtitiones. Superſtitio autem quamquam ſpeciem religionis mentiatur, tamen eo eſt Atheiſmo deterior, quo ſpecie pietatis aut Atheiſmum continet, aut ad Atheiſmum ducit, & quidem ita ut incautos facillime fallere poſſit. Audiendus eſt Plutarchus, qui in libello de ſuperſtitione copioſe hoc explicat. *Superſtitio*, inquit, *Atheiſmo*

ut

ut naſceretur principium præbuit, & nato præbet defenſionem, non veram quidem, neque honeſtam, prætextu tamen non carentem. Non in Cœlo quidquam reprahenſibile, neque in ſideribus circum Terram, quæ diem noctemque efficiunt, neque in animalium victu neque in fructuum fœneratione quidquam erroneum & inordinatum conſpicientes, Divinitatis abnegationem in Univerſum decreverunt: ſed ſuperſtitionis facta, ridiculæque perturbationes, & verba, & præſtigia, & incantationes, & circumcurſationes, & cruciatus, & impuræ purificationes, immundæque mundationes, barbaræque & iniquæ prope Templa punitiones, & injuriæ, quibuſdam cauſſam præbent, ut dicant, ſatius eſſe non exiſtere Deos, quam exiſtere talia probantes, talibus gaudentes, & ita injurioſos, & ita ſordidos, parvaque de cauſſa iraſcentes. Hæc Plutarchus. Plurima in eandem rem ſcribit Antonius Wandalius in libris de origine & progreſſu idolatriæ.

§. 2. Superſtitio autem omnium fœdiſſima Ethniciſmo continetur. Et cum duplex ſit ſuperſtitio, una *cultus falſi*, altera *cultus indebiti*, ut in Scholis loqui amant, utraque illa ſuperſtitio apud Paganos regnavit, regnatque etiamnum. Demonſtrarunt id copioſiſſime antiquiſſimi illi & erudıtiſſimi Chriſtianæ religionis Apologiſtæ, Juſtinus martyr, Clemens Alexander, Origenes, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, Auguſtinus, aliique. Nos rem in pauca conferemus verba. Ut autem dilucide diſſeramus. Gentilem Theologiam poſt Varronem in tria genera diſpeſcemus, Philoſophicam, Poeticam, & Civilem. Quod pertinet ad primam, ea quod ad partem theoreticam vera quidem continet aliqua, ſed ita ut plurimis falſis depravata ſint. V. g. Philoſophi, ſaltem nobiliores, Dei exiſtentiam, ſapientiam, potentiam, bonitatem, providentiam, unitatem; tum & leges naturæ, & animorum immortalitatem, adeoque pœnas, & prœmia alterius vitæ adgnoverunt. Adgnoverunt & Theologiam Poeticam atque civilem corruptiſſimam eſſe, ut ex ſolis libris Ciceronis de Nat. Deor. abunde patet. Sed errarunt in graviſſimis capitibus partis theoreticæ, & in practica omnes populi erro-

res

res amplexi ſunt. Ita Philoſophi omnes materiam Deo coævam poſuerunt, & Deum fato ſubjicerunt. Eorum quidam Deum malum bono aſſociarunt, ut demonſtrat Plutarchus in lib. de Iſide & Oſiride. Plurimos quoque errores circa animam promulgarunt, præſertim *metempſychoſin*, ſeu tranſmigrationem. At in practica, ne rigido quidem Socrate, & Divino Platone exceptis, omnes populi cœno volutati ſunt: aliud ſcilicet in templis cum populo adorabant, aliud in Scholis docebant, inquit Auguſtinus. Moribus præterea fuerunt corruptiſſimis, ut de Pythagora, Socrate, Platone, Catone, Zenone, Seneca, & aliis celebrioribus demonſtrat Auctor hiſtoriæ philoſophicæ Paganorum cap. 36. Itaque de omnibus omnino Gentilibus intelligenda ſunt verba Apoſtoli ad Rom. 1. 18. & ſeqq. *Revelatur*, inquit, *ira Dei de Cœlo ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injuſtitia detinent; quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis; Deus enim illis manifeſtavit ... ita ut inexcuſabiles ſint, quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*. Toto ergo Cœlo aberrant ii, qui Philoſophos quoſdam ſalvos eſſe putant.

§. 3. Illud quæſitum eſt, utrum Philoſophi Gentiles fuerint Athei? Gentiles omnes Atheos appellat Apoſtolus, hoc ſenſu, quia ſine cognitione veri Dei, cujus ideam fœdis commentis depravaverant, vixerunt. Clemens Alexandrinus in Stromatis, & Euſebius Cæſarienſis in præparatione Evangelica ex inſtituto conantur probare, Gentiles fuiſſe Atheos, quod nullum alium Deum adgnoverint, præter Naturæ partes, aut omne Univerſum. B. Athanaſius in eadem fuit ſententia, eo permotus argumento, quod *pluralitas Numinum nullitas ſit Numinum*: nam perinde eſt, ſeu plures Deos æquales colas, ſeu nullum, cum verus Deus non poſſit eſſe niſi unus. Sed quidquid ſit, de imperito Gentilium vulgo, certum eſt Philoſophos plures unum ſupremum rerum omnium opificem & Dominum adgnoviſſe; atque de eo

in

in ſcriptis ſuis luculentiſſime teſtificatos fuiſſe, quod ipſe adgnoſcit Apoſtolus in loco ſuperius laudato. Interim quoniam Philoſophi omnes Deum, & materiæ coævum, & Fato ſubjectum fecerunt, atque aliæ doctrinæ illi admiſcuerunt, quæ cum natura veri Dei pugnant, ſuſpicione Atheiſmi liberari nequeunt. Præſertim cum ſi voluiſſent ſibi eſſe conſentanei, procul dubio omnes fuiſſent Pantheiſtæ, quod ego alias animadverti.

§. 4. Jam Poeticam & Civilem Gentilium Theologiam fœdiſſimam fuiſſe ſuperſtitionem, doctiſſimi verum Philoſophorum adgnoſcunt. Quamquam quid neceſſarium eſt ad Philoſophorum auctoritatem adpellare, cum extent Poetarum & Hiſtoricorum libri, qui abunde id demonſtrant? Quum Homerum, alioſque Græcos Poetas lego, non poſſum non mirari, qua fronte homunciones tanta de Diis ſuis mentiri ſint auſi, tanta illis humana vitia tribuere, ita quidem, ut bonus Plato in III. de Republica coactus ſit, Poetas e Republica ſua exterminare velut corruptores religionis, ipſoſque primipilos Poetarum Homerum, & Heſiodum inferis addicere. Quis enim vero ferat Jovem, hominum Deumque Patrem, puellarum & puerorum raptorem, fœderum ruptorem, bellorum architectorem; Mercurium latronem, Martem adulterum, Venerem meretricem, ita ut Spartæ in Veneris honorem Meretrices magno ſumptu alerentur, quæ rem ſacram tanto Numini facerent? Porro quis ferat ſacrificia Bacchi, Cereris, Priapi, quæ enarrare homines paullo honeſtiores pudet? præterea Deos omnes Deaſque facere vinolentos, helluones, iracundos, invidos, plebejorum in morem rixantes, malorumque facinorum ſuaſores.

§. 5. Ad hæc, animantia bruta, elementa, fontes, fluvios, tum vitia, aut morbos, velut impudentiam, febrim, pallorem, venerem inter Deos retulerunt, itaut Lucianus induxerit Momum clamitantem, ſe, niſi Cœlum tot monſtris purgetur, abiturum. Porro quid ferat adoratos ut Deos ſpiritus malignos, & ſceleſtiſſimos homines? nec dicant Gentilium Patroni eſſe hæc Poetarum commenta. Primum enim Arnobius lib. 4. adverſus

ſus gentes ſolide probat, Poetas hæc a populo accepiſſe. Ac ſane veriſimile non eſt, Poetas populis probari potuiſſe, niſi eadem cum populis docuiſſent. Deinde quidam Philoſophi, velut Anaxagoras, Socrates, Protagoras, Ariſtoteles, quod hæc riſiſſet, aut morte, aut exilio mulctati ſunt.

§. 6. Illud vero ſtupiditatem omnem ſupergreditur; quod aut Deos ignotos adoraverint, quos ne nomine quidem vocare ſcirent, aut certe vocabula inania, ſeu nihili. Quod ſpectat ad primum, teſtificatur Lucas in actis cap. XVII. 23. Athenienſes Aram poſuiſſe ignoto Deo. Habebant præterea Græci Aras poſitas Diis exteris & ignotis; habebant & Romani, ut Diis Aſiæ, Diis Europæ, Diis Lybiæ. Nempe quam plerumque ignorarent a quo potiſſimum Deo res aliqua eſſet petenda, ne aberrarent in precationibus, ignotis etiam Diis, ne ullis exciperetur, ſacrificabant. Quod ad alterum, adorabant modificationes quaſdam rerum, ut Tempus, Ventos, Sanitatem, Fortunam, Amorem, Metum, & ſimilia, de quibus copioſe diſſerit Voſſius in Theologia Gentili, Clemens Alex. oratione ad Gentes, Arnobius adverſus Gentes, & Auguſtinus de Civitate Dei infinita hujuſmodi deridicula Numina ſuppeditabunt. Proferamus aliquot ex Arnobio, & Auguſtino, qui ea ex Varronis libris deſcripſerunt.

Portunus præſtat commeatibus navigationes.
Cenſus ſalutaria & fida conſilia ſuggerit.
Flora curat ut arva floreſcant.
Segetia ut Segetes felices proveniant.
Unxia præeſt unxionibus.
Cinxia cingulorum replicationi.
Victua, & Potua ſanctiſſime victum potumque procurant.
Laverna furum protectrix.
Bellona diſcordiarum, bellorum, & rixarum.
Fluviona præeſt fluviis.
Pomona hortis.
Februtis febribus.
Panda, vel Pantica viis aperiundis.

Pel-

Pellonia hoſtes pellit.
Lateranus præeſt focis & laterculis.
Perſica Venereas voluptates perficit.
Portunda thoris genialibus præſto eſt.
Puta putationes curat.
Peta petitiones.
Nemeſtrinus nemora.
Terminus agrorum limites.
Nodutis ad nodos perducit ſata.
Vibilia ab erronibus viarum liberat.
Oſſilao oſſa infantibus durat.
Mellonia apum mel. &c.

Pauca hæc ſatis ſunt ſuperque ad fœdiſſimam Romanorum ſuperſtitionem intelligendam. Quam enim Divinitatis notionem habebant ii, qui iis rebus plura Numina præficiebant, quas apud nos unus homo procurat, ut perſpecte ratiocinatur Auguſtinus?

§. 7. Sed videamus quid ad hæc Gentilium patroni Celſus, Porphyrius, Julianus protulerint. Poſſunt, inquiunt, omnes Gentilium Dii Deæque ad quinque claſſes referri. Prima continentur Elementa, & Aſtra 2. Plantæ: 3. Bruta: 4. Homines: 5. Dæmones. Ut a prima exordiamur, Cœlum, & Tellus primi Dii Poetis vetuſtiſſimis habentur, ex quorum connubio cæteri ſunt orti. Cœlum faciunt antequam homines vitiis vitam depravaſſent verſatum cum Tellure, unde minores alii Dei ſint geniti. Id vero non aliud ſignificat, niſi primos mortales, & res alias, e Tellure genitos, ſuppeditante Cœlo humorem & calorem. Ad Tellurem referuntur Ceres, quæ Græcis Δημήτηρ, quaſi magna mater dicebatur, teſte Platone in Cratilo, & Ops, & Pluto, ideſt partes Telluris inferioris. Veſta quoque & Juno, & Venus idem ac Terra (Voſſius in 2. idolatriæ cap. 59.) Proſerpina quoque idem ac Tellus (Voſſius ibidem cap. 60.) Præterea Maja, Faunus, Flora, Pales, Puta, Pomona, Segetia, Tutulina, Nodinus, Nodutis, Lactucinia, Hoſtilina, Volucrina, Deverrona, Runcana, Spinenſis, & maxima pars eorum Numinum, quæ ſuperius memorata ſunt, Terræ erant aut partes, aut vi-

vires, quæ nominibus divinis adpellabantur, quod primum Chryſippus in lib. de Nat. Deor., nuper Voſſius in laudato loco demonſtravit.

§. 8. Ad Cęlum infinitos Deos tanquam Cęli partes referebant: Sol omnibus ferme nationibus cultus, idque ab antiquo, ut Moſes Deuter. cap. IV., & Jobus cap. XXX. teſtantur, infinitam Deorum turbam complectitur. Bal & Bel (quæ verba Dominum ſignificant) Phęnicum, & Chananæorum Dii, Solem referebant, ut idem demoſtrat Voſſius. Tradit Servius, Aſsyrius pro eodem habuiſſe Solem, Saturnum, Bal, & Bel. Hinc inferunt docti, Saturnum Carthaginenſem eundem eſſe ac Solem. Quum vero Moloc Chananæorum idem ſit ac Saturnus Charthaginenſis, Moloc idem ac Sol. Hinc Infanticidia Saturno apud Carthaginem, & Moloco apud Chananæos eadem. Legatur Voſſius lib. 2. cap. 5., & Calmet in Diſſert. de Numinibus Chananæorum. Idem Voſſius demonſtrat, Adonem Phęniciorum, Priapum, Bacchum, alioſque Deos, Camum Mohabitarum, Mitram Perſarum, Oſirim Ægyptiorum, & alios Deos unum eſſe Solem. Plurimæ quoque Deæ Gentilium Lunam referunt.

§. 9. His poſitis, Gentiliſmi Patroni ſic concludunt, tot nempe Deos, Deaſque, quæ aut ad Tellurem aut ad Cęlum pertinent, unum eſſe ſupremum Deum, pro diverſis adſpectibus, attributis, viribus, effectibus adoratum ſub diverſis vocabulis. Nec vero hæc interpretatio nudius tertius inventa eſt. Eam enim reperimus adhibitam a Platonicis & Stoicis. Audiendus eſt Maximus Gentilis epiſtola ad Auguſtinum ſcripta, quæ eſt 43. veteris editionis. *Equidem*, inquit, *unum eſſe Deum ſummum ſive unicum, quis tam demens, tam mente captus neget eſſe certiſſimum? hujus nos virtutes per Mundanum opus diffuſas multis vocabulis invocamus.* Eadem dixerat Seneca pluribus locis.

§. 10. Veniunt ad alteram Deorum claſſem, Plantas nempe. Eas cultas eſſe non tanquam Deos, ſed tanquam humano generi utiles, & divinas potius, quam Deos habitas, contendunt. Veteres enim utilia

omnia

omnia, ut quæ in genere ſuo eſſent excellentiſſima, divina vocabant, quod præſentibus quoque nationibus in uſum eſt. Idem dicunt de animantibus brutis, quæ tertia eſt Deorum claſſis. Præterea, addunt, quædam Plantæ atque animantes Diis quibuſdam ſacratæ, velut res ſacræ colebantur, quæ imperiti poſteriores velut numina introduxerunt. Pleraque etiam Animantia, plurimæque plantæ erant arcanarum rerum Symbola. Plutarchus in lib. de Iſide & Oſiride audacter adfirmat: *in Sacris Ægyptiorum nihil inſtitutum eſſe a ratione alienum, nihil fabuloſum, nihil a Superſtitione profectum, ut nonnulli cenſent: ſed alia habere morales utileſque cauſſas, alia vero expertia non eſſe ſignificationis cujuſdam aut hiſtoricæ, aut naturalis. Id declarant Ægyptii Sphyngas aut Templa collocantes, ut oſtendant eorum Theologiam ænigmaticam eſſe.*

§. 11. Tres Deorum recenſitæ claſſes adpellantur Deorum naturalium, & animalium. Superſunt nunc Dii rationales, Homines nempe, & Dæmones. Quod ſpectat ad homines, quæ eſt quarta Deorum claſſis, aperte dicunt veteres Gentiles, eos inter Deos relatos virtutum merito, quemadmodum Sancti apud nos, quos & novendalibus Sacris & omni pompa colimus, Divoſque adpellamus. Legi poteſt Cicero de Legibus in 3. Ceterum tantum abeſt, ut hos Divos ſummo Jovi æquiparaverint, ut potius aperte docuerint, eos omnes Jovis numen revereri, & timere, quod ex Homero colligas facillime. Reſtant Dæmones. Hi referuntur ad duas claſſes, bonos ſcilicet, & malos. Utroſque in rerum gubernatione, potiſſimum humanarum, & ut homines regantur, & ut exerceantur a Deo adhiberi, Scripturæ noſtræ docent, & Beatus Thomas aperte ponit. Legem ipſam & omnem Reipublicæ Hebraicæ œconomiam Deum per Angelos gubernaſſe aperte dicit Paulus ad Galatas III. verſu 15., & Stephanus Actorum VII. verſu 38. Auguſtinus ex inſtituto hanc ſententiam libro III. de Trinitate cap. XI. demonſtrat. *Illa omnia*, inquit, *quæ Patribus viſa ſunt, quum Deus illis ſecundum ſuam diſpenſationem tempori-*

bus

bus congruis præſentaret, per Creaturam facta eſſe manifeſtum eſt . . . . Sed ait aliquis, cur ergo ſcriptum eſt, Dominus dixit ad Moſem? quia quum verba judicis præco pronunciat, non ſcribitur in geſtis, ille præco dixit ſed ille judex. Hæc ipſa credidere Gentiles. *Sunt quædam Divinæ mediæ poteſtates* (inquit Apulejus in libro de Deo Socratis) *inter ſummum æthera & infimas Terras, in iſto interſitæ aeris ſpatio, per quas & deſideria noſtra & merita ad Deos commeant*. Idem docuerunt Plato & Platonici omnes, aliique Philoſophi, quemadmodum Patavius, Cudworthus, & Petrus Daniel Huetius obſervant.

§. 12. Huic tam longæ orationi paucis reſponſum ſit. Nempe non negamus origenes Idolatriæ acute & docte ab his explicari. Sed tantum abeſt ut ſubtiles haſce interpretationes populus intellexerit unquam, ut potius Atheos eos habuerit, qui hæc prædicabant. Tum poſteriora multo ſunt hæc Philoſophorum interpretamenta, ut Epicureus ille apud Ciceronem in I. de Natura Deorum recte obſervet, admitti non poſſe, niſi ſimul ſtatuatur, veteres homines Homeri & Heſiodi tempore Stoicos fuiſſe & Platonicos. Præterea negari non poteſt & plures homines ſceleſtos atque ſanguinarios inter Deos relatos, & multa indigna de ipſo ſummo Jove conficta, quum ſint ea manifeſta, & adgnoſcant Plato, Tullius, Seneca, Lucianus. Tandem perſpicuum quoque eſt adoratos Dæmones malos ne nocerent, quod Beatus Auguſtinus in libris de Civitate Dei, & Grotius de veritate religionis Chriſtianæ lib. IV. cap. 3. pluribus probant. Non ſolum igitur theoretica verum etiam & practica Gentilium Theologia fœdiſſima fuit ſuperſtitio. Itaque Varro Latinorum doctiſſimus ne ipſam quidem Romanam Theologiam probabat, in qua ille natus, & educatus erat. *Non ego* (inquit apud Auguſtinum de Civitate lib. IV. cap. 31.) *illa judicio meo ſequor, quæ Civitas Romana inſtituit: nam ſi eam Civitatem novam conſtituerem, ex naturæ potius formula Deos, normamque Deorum eſſem dedicaturus.* In Religione igitur Gentili ſalus nullo modo eſſe potuit

tuit. Quumque præſentes Gentiles veteribus illis ſimillimi ſint, ſunt & hi, ut illi, extra veram Religionem. Neque opponant, Religionem ſuam miraculis & Prophetiis confirmatam fuiſſe; nam ea qualia ſint inferius dicetur.

§. 11. Dicamus jam pauca de Mahummedana ſuperſtitione. Habet Mahummedana religio auctorem Mahummed. Is natus eſt Meccæ ex conſpicua inter ſuos familia circa finem ſæculi ſexti epochæ Chriſtianæ. Pater ejus Abddallah filius Abdalmitalid qui inter Arabiæ Reges refertur, de tribus Koreiſchitarum, qui Meccæ imperitabant. Natus eſt poſthumus duobus a patris morte menſibus. Quum autem eſſet ei res familiaris admodum tenuis, adoleſcens factus mercaturam exercuit, & *Caravanarum* caput egit, unde nata inter noſtros fabella, fuiſſe eum Camelorum paſtorem. Ea ex occaſione Cadigæ, locupletis viduæ conjux evaſit. Ab adoloſcentia magnos animos, & dominandi effrænem cupiditatem præſe tulit. Sed, cum diſſimulandi artifex a natura videretur factus, caute omnia agebat. Cum tandem ad maturam fraudibus ætatem perveniſſet, longo cum Judæis, Gentilibus, & Chriſtianis commercio edoctus, aptus evaſit, qui novam religionem comminiſceretur, & fruſtra terrarum ambitu ac largitione Imperium, ſuperſtitionis via adquireret. Magnam ergo ſanctitatem ſimulare cœpit, & cum Angelo Gabriele congreſſum: & quia morbo comitiali laborabat, perſuaſit id primum uxori, quippe feminæ, mox cæteris amicis & clientibus, ſeu id ſtupiditate gentis crederent, ſeu, quod ſua intereſſe putabant, credere ſimularent.

§. 12. Interim religionis novitas, & vetus ſuſpicio, adfectari ea via regnum, ita Populares ſuos offenderunt, ut impoſtor de vita periclitaretur. Ergo anno Chriſti 622. die 16. Julii fugam arripuit, quam Hegiram Arabes vocant, quæque celeberrima eſt Mahummedanorum epocha. Quum conceſſiſſet Medinam ſceleſtorum manu collecta, ſpecie propagandæ religionis finitimis bellum intulit, & incredibili celeritate, quaſi

belli fulmen, Arabias ferme omnes, pervaſit atque occupavit. Nec multo poſt ſeu occulto veneno, ſeu morbo lentiori laborare cœpit. Poſt ejus mortem inter præcipuos gregales ſuos Regni & ſuperſtitionis cura diviſa. Tanto autem cum ſucceſſu ea ſecta propagata eſt, maxime poſt quam Turcae e Tartaria oriundi immenſo propemodum numero ei nomen dedere, ut ab ultimis Sinarum oris ad Hiſpaniæ, & orbis tum cogniti fines, cuncta terrarum gentiumque in Mahummedanorum ritus, mores, linguam, corrumperentur. Atque niſi inſuperabilis Caroli Martelli virtus obſtitiſſet, ruptæ impetu Galliæ, totuſque Occidens occupatus fuiſſet, cum jam immenſis copiis in Pyrenæos effuſi uſque ad Ligerim, & Turonum urbem cuncta Francorum invaſiſſent. De vita Mahummedis legatur Humphridus Prideaux, de Religione Mahummedanorum Relandus (*a*).

§. 13. Mahummedanorum religio, leges, inſtituta, dogmata libro continentur, quem Alkoran Turcæ vocant. Ejus libri ſtamina prima, prout ſors offerebat, autores exigebant, Mahummedes ipſe ſcripſit, adjutoribus, ut eſt fama, docto quodam Perſa, & trasfuga Monaco. Sed & multa traditione veterum, atque doctorum ſuorum interpretatione tenent Mahummedani. Elmacinus in initio hiſtoriæ Saracenicæ circa duodecim recenſet capita, quæ Mahummed in exordio prædicationis ſuæ potiſſimum ſpectavit. Nempe, quod credere homines juſſit in ſolum Deum: eum colere & adorare: quod deſtruxit cultum Idolorum: præcepit circumciſionem: inſtituit jejunium menſis *Ramadam*: quinque orationes: peregrinationes ad templum Meccanum: prohibuit eſum ſanguinis, morticinii, & carnis porcinæ: voluit credi Prophetis, & Apoſtolis: Chriſtum Filium Mariæ Prophetam fuiſſe. Se vero majorem illo: Legem & Evangelium a Deo eſſe *tradita*. Quæ demonſtrant Mahummedanam religionem novam eſſe interpolationem Hebraicæ & Chriſtianæ. Gaſpar Calvorius *de variis orbis*

(a) *Vide dr Cagnier in vita Machomedis.*

bis Religionibus lib. 18. cap. 7. §. 11. in quinquaginta capita Mahummedanam religionem confert.

I. Revelationem eſſe neceſſariam.

II. Deum proinde Myſteria ſua Prophetis, ac in primis Moſi & Chriſto manifeſtaſſe.

III. Legem Moſi, Pſalterium Davidi, Jeſu Evangelium a Deo datum.

IV. Hinc & illos, qui Moſi & Jeſu crediderint tunc temporis, ſalvari potuiſſe.

V. Moſis autem Legem, Davidis Pſalterium, Jeſu Evangelium hominibus fuiſſe nimis difficile, ac importabile onus.

VI. Judæos porro, aut Chriſtianos Scripturas corrupiſſe.

VII. Mahummedem igitur miſſum, qui Scripturas reſtitueret, novamque legem ferret.

VIII. Ipſum Deum propterea Mahummedi revelaſſe, quid docere deberet.

IX. Conſignatas eſſe revelationes iſtas Divinas in Alkorano.

X. Secundum has divinas Alkorani revelationes unum tantum eſſe Deum.

XI. Non dari proinde Trinitatem in Divinis.

XII. Nec Jeſum Filium Mariæ eſſe verum Deum, ſed eſſe Dei Apoſtolum, Verbum Dei, & Spiritum de Deo.

XIII. Deum porro eſſe corporeum ac finitum (*a*).

XIV. Creatum autem eſſe Mundum a Deo ſine Filio & ſine Spiritu Sancto.

XV. Et quidem Diabolum factum eſſe ex igne peſtilenti.

XVI. In formatione autem hominis Deum ex luto collegiſſe pulverem multicolorem, indeque quædam hominis individua ex albedine, quædam ex nigredine, quædam ex colore medio formaſſe, unde orti ſint varii variarum gentium colores. Quædam etiam de malitia, quædam de bonitate partecipaſſe.

XVII. Animam hominis eſſe portionem Divinæ ſubſtantiæ.

(*a*) *Sed hoc negat jure Mahummedanis tribui Relandus.*

XVIII. Angelos non eſſe Spiritus ſed Corpora.
XIX. Hinc & generare poſſe.
XX. Et lapſui eſſe obnoxios.
XXI. Attamen pœnitentiam agere, ac ſalutem denuo adipiſci eos poſſe.
XXII. Fatali neceſſitate omnia a Deo regi.
XXIII. Vitæ proinde terminum adeo fatalem eſſe conſtitutum, ut nec anteverti poſſit, nec prolongari.
XXIV. Hominem porro neceſſario vel bene vel male agere.
XXV. Adeoque neceſſario vel ſalvari, vel damnari.
XXVI. Hominem conſtitutum eſſe a Deo Chaliſam ſive Vicarium Dei in terris.
XXVII. Hominem obligatum eſſe ad legem Hebraicam ſervandam.
XXVIII. Hinc & circumcidendos eſſe maſculos.
XXIX. Offerenda etiam Sacrificia.
XXX. Nec non ſervanda tempora ſacra.
XXXI. Eaque tam privata quam publica.
XXXII. Uti ſunt quotidianæ preces.
XXXIII. Et Sacra hebdomadaria, præcipue in die Veneris.
XXXIV. Et Anniverſaria, quorum præcipuum eſt jejunium *Ramadam*.
XXXV. Obſervandos porro eſse ritus privatos, & primum lotiones.
XXXVI. Et diſcrimen ciborum.
XXXVII. A vino abſtinendum.
XXXVIII. Et ab uſuris, Hinc ſura ſecunda, *qui lucrantur fœnus, non reſurgent, niſi ſicut reſurgit, quem corripuit Satan*.
XXXIX. Juramenta eſse ſervanda.
XL. Magiſtratum ſummo honore eſſe afficiendum.
XLI. Adeoque quæ Imperator & Lex jubet eſſe facienda.
XLII. Quod ſi tranſgreſſus ſit homo legem, pœnitentia expiari poſſe.
XLIII. Hominem qui ita vitam inſtituat ſalvari.
XLIV. Antequam vero homo ad vitam alteram perveniat interfici ab Angelo mortis.

XLVI.

XLVI. Pugnari quoque hominem priuſquam Cœlum ingrediatur a peccatorum ſcoriis & reliquiis.

XLVII. Juvandas igitur eſse animas precibus atque ſatisfactionibus,

XLVIII. Futuram quoque reſurrectionem mortuorum & extremum judicium.

XLIX. Et quidem incredulos & impios ad Infernum detruſos iri.

L. Fideles contra & pios Paradiſum ingreſſuros. Hæc eſt analyſis doctrinæ Mahummedanæ, cujus ſingula capita ex Alkorano, & doctoribus Mahummedanis confirmat laudatus Calvorius. Conſuli poteſt & Cathechiſmus Mahummedanorum, quem Relandus exhibuit.

§. 14. Quæ quum ſint, facillime demonſtrabitur Mahummedanorum religionem veram non eſſe: Primum in Alkorano Religio, Chriſtiana vera eſſe ſtatuitur: quod autem veritati opponitur falſum eſt; ergo Mahummedana, Religio in iis quæ docet Chriſtianæ contraria falſa eſt: Eſſe autem plurima in Mahummedana ſuperſtitione Chriſtianæ religioni contraria mox oſtendemus, quum majorem propoſitionem demonſtravimus. Religio Chriſtiana ea eſt, quæ in libris prophetarum, & Apoſtolorum continetur: Prophetæ autem, Chriſtus, & Apoſtoli quum fuerint a Deo miſſi, ut Mahummedes ipſe docet, eorum doctrina vera eſt. Enim vero, Moſem alioſque Prophetas a Deo miſſos adgnoſcit Mahummed, Sura v. & xxi. item Jeſum Chriſtum, Sura v. & xii. Viros Sanctos fuiſſe qui primi Jeſu diſciplinam propagaverunt, Sura v. & 71. Jeſum fuiſſe Meſſiam illum in Lege & Prophetis promiſſum Sura, 29. Vocat etiam Jeſum Dei Verbum Sura 5. & 11. & Mentem Dei, Sura 4. 11. 29. & Sapientiam, ibidem. Præterea Sura 31. ſcribit, Jeſum nullum ex hominibus Patrem habuiſſe. Sura 5. & 13. adgnoſcit, Jeſum viſum coecis, claudis greſſum, vitam mortuis reſtituiſſe, & Sura 11. in Cœlum evectum eſſe. Ex Mahummedis igitur ſententia divina eſt & vera Chriſtianæ Religionis doctrina. Nec reſpondeant Mahummedani non

amplius extare veteres Hebræorum & Chriſtianorum libros, ſed hos, quos habemus, interpolatos eſſe & depravatos, adeoque præſentem Chriſtianorum doctrinam longe eſſe diverſam a doctrina Prophetarum & Apoſtolorum: eſt enim hæc exceptio puerilis & inepta, nec locum ullum habere poteſt niſi apud gentem imperitam, & vetuſtatis incurioſam, quales ſunt Mahummedani. Vide quæ ſuper ea re inſerius dicta ſunt.

§. 15. Veniamus ad argumenti aſſumptionem, atque demonſtremus plurima eſſe in Alkorano Chriſtianæ Religioni contraria. Principio Deum facit Mahummed corporeum & finitum, quod manifeſte ſcriptis Prophetarum & Apoſtolorum adverſatur. Præterea negat Trinitatem, & Meſſiæ Divinitatem, quæ in libris Apoſtolorum prædicantur aperte. Deinde Deum fato ſubjicit, quod omnem Dei naturam ſubvertit. Jam vero Jeſum non fuiſſe mortuum, ſed clam ſubductum in Cœlum, cruci autem affixum quoddam ejus ſimulacrum ſcribit Sura 9. quod Evangelio contrarium eſt. Accedit quod magnam religionis partem in ceremonialibus ponat Hebraicis, quæ ſunt ab Apoſtolis rejecta. Poligamiam ſimultaneam probat, quæ exemplo ipſius Mahummedis, qui xv. circiter uxores ſimul habuit, hodie defenditur, quam rem Chriſtus diſerte improbat. Non adgnoſcunt fidem in mediatorem neceſſariam eſſe ad ſalutem, quæ in toto novo Teſtamento prædicatur. Tandem Alkorani præceptum eſt, religionem ferro & igne propagandam, quod toti doctrinæ Jeſu Chriſti adverſatur. Et vidit hæc Mahummedes, atque impoſturæ conſcius, moriens dixiſſe fertur; *tamdiu legem ſuam duraturam, quamdiu victoriam ſuorum*, quod retulit Ludovicus Vives de verit. Religionis lib. 4., confirmatque Scultetus in Eccleſia Mahummedana pag. 22.

§. 15. Tandem quum Mahummedes nullis argumentis miſſionem ſuam probaverit, non miraculis, non Prophetis, non vitæ integritate & ſanctitate: ſequitur merum fuiſſe impoſtorem. Profecto quis ſibi perſuaſerit, virum raptorem, iracundum, fraudolentum, mulieroſum, Dei fuiſſe prophetam ad religionem reformandam

dam

dam miſſum? Sed extant, inquiunt, Mahummedis miricula. Quae nempe? De Camelo nocte ei locuto, de ſubvectione in Cœlum, de ſciſſione Lunæ, eique reddita integritate, quæ omnia præterquam ludicras fabulas eſſe ipſa per ſe manifeſtant, nullis teſtibus probari poſſunt. Bene autem habet, quod ipſe Mahummed in Alkorano paſſim dicat ſe non fuiſſe miſſum ut miracula faceret, ſed ut vi armorum Religionem propagaret, qua re nulla fingi poteſt abſurdior & Dei providentia indignior: Religio enim in animi obſequio poſita eſt, quod obſequium cum ex intellectus perſuaſione naſcatur, non externa vi, ſed ſanæ doctrinæ prædicatione, miraculis, aliiſque veritatis argumentis obtineri poteſt. Itaque Chriſtus & Apoſtoli etiamſi divina virtute potentiſſimi eſſent, nunquam tamen vim in religione perſuadenda adhibendam eſſe cenſuerunt, memores, vi, ſine intellectus emendatione, ac ſi vera doctrina, fieri hypocritas.

Prop. XXIX. Religio naturalis vera eſt, & ſancta, minime tamen ſufficiens, quia non integra.

D. Religio naturalis, quum quod ad theoreticam partem, tum quod ad practicam, nihil docet, niſi quod recta ratio omnibus hominibus præſcribit. In theoretica enim parte hæc continentur præcipua. I. exiſtere mentem quamdam æternam: II. & incorpoream, atque immutabilem: III. & omniſciam, atque ſapientiſſimam: IV. potentiſſimam, Univerſi creatricem, & conſervatricem: V. optimam, & beneficam: VI. providam, & remuneratricem, ideſt bona bonis, mala malis repræſentantem: VII. animam eſſe immortalem, adeoque ſupereſſe alteram vitam, in qua poſſit eſſe beata vel miſera: VIII. eſſe in natura legem vitæ moralis directricem divinitus promulgatam. In practica vero parte ſequentia continentur: hanc Mentem ut optimam amandam, & quidem puro & ſincero amore: ut dominam timendam: ut patrem venerandam: ut gubernatricem invocandam, atque ab ea veram beatitudinem ſperandam: ejus legibus obtemperandum, atque idcirco omnes homines ſpectandos ut fratres, adeoque aman-

dos: nullam illis propterea moleſtiam inferendam, nullam injuriam, omni potius officio colendos. Hæc vero, & plurima alia, quæ ex his conſequuntur, non ſolum evidentia ſunt, verum etiam ſancta, hominum naturæ accomodata, ſocietatem inter ſe hominum foventia, beatitudinem noſtram continentia; ergo religio naturalis, quæ hæc docet, vera eſt, & ſancta.

D. II. P. Primum, Religio naturalis accurato & recto uſu rationis diſcitur: non autem omnes homines hanc accuratam inquiſitionem inſtituere poſſunt: aut quod non omnes ea ſunt mentis perſpicacitate præditi, quæ neceſſaria eſt; aut quod non omnes huic ſtudio vacare poſſunt ob vitæ neceſſitates. Itaque neceſſarium eſt ut religio per modum legis omnibus promulgetur, quandoquidem religio omnium omnino eſt; non igitur ſufficit naturalis, quæ ope rationis diſcitur (*a*).

II. Ratio naturalis ſine revelationis ſubſidio in hominibus corruptis, quales omnes ſunt nationes notæ, longe aberrare poteſt a vero: id exemplo omnium ferme Philoſophorum Ethnicorum comprobare poſſumus. Quum enim ſolam naturæ rationem ſectarentur, ut religionis ducem, in quantam aut impietatem, aut ſuperſtitionem iverunt? Legatur Lactantius (*b*). Ratio ergo naturalis ad homines in religione vera continendos minime eſt ſufficiens. Utrumque hoc argumentum accurate perſecutus eſt Foreſtus (*c*).

III. Nemo hominum eſt, qui non agnoſcat, naturam ſuam eſſe corruptam, in primis in eo, quod perpetuo contra rationem affectibus agitamur, quodque videamus bona, probemuſque, mala ſequamur. Hinc facile deducere poteſt, genus humanum aliquo ſui crimine eo corruptionis evaſiſſe, & tam alte deſcendiſſe. Ex quo illud etiam conficiet, indigere nos aliquo medio potentiſſimo, ut naturæ integritatem recuperemus. Quum autem nec ſola illud ratione noſtra excogitare poſ-

(a) *Vide ut præclare hoc argumentum pertractat Origenes in* 1. *contra Celſum.*

(b) *Lib.* III.

(c) *In opere de verit. Relig. adverſus Tindal.*

poſſimus, nec viribus præſtare, id quod tot irriti Legiſlatorum & Philoſophorum conatus oſtendunt; a Deo utrumque excipere debemus. Religio ergo naturalis, ut ſit perfecta revelatione & gratia Dei indiget.

IV. Natura Dei incomprenſibilis eſt finitæ rationi: ergo ſola ratione naturali nec adæquate intelligere poſſumus, quæ Deo debemus, nec inter tot poſſibiles extrinſecos Deum colendi modos (nam & hi in ſocietate ſunt neceſſarii) quinam ſit Divinæ Naturæ accommodatior, eique gratior. Itaque & hæc neceſſaria omnino eſt divina revelatio. Theologica ſunt bina hæc argumenta.

Schol. Vetus eſt hæc inter ipſos Chriſtianos Philoſophos quæſtio, an ſola lex, & religio naturalis ſufficiat homini ad æternam beatitudinem perducendo. Prolixam ſuper ea re diſſertationem edidit vir eruditiſſimus Auguſtinus Calmet. Fuere quidam veteres Chriſtiani, qui exſtimaverunt, eas gentes, quæ aut ante natum Chriſtum vixerunt, aut poſt natum, ſed inſciæ Evangelii, ſi perfecte legem naturæ & naturalem religionem obſervaverint, ſalvari potuiſſe; quia ſcilicer vixiſſent ex ratione recta, quæ Dei ſapientia eſt. Ita Juſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, ac plures alii hos ſecuti. Idem deinceps placuit quibuſdam doctis recentioribus, qui opinati ſunt, veteres quoſdam Sinenſes, qui ex recta ratione vitam duxerunt, naturalemque legem & religionem ſtrenue coluerunt, beatos eſſe potuiſſe. Sed hæc ignoſci poſſunt philoſophis ex ſola ratione diſſerentibus: Theologus vero Chriſtianus, qui affirmare docere poſſit non intelligo. Nam quantumvis hominis vitam ad rationem naturæ exactam ſupponamus, nec naturæ lex, nec vires hominum a peccato originali liberare poſſunt. Itaque Paulus Apoſtolus cum Hebræis diſceptans, concludit, ne Hebræos quidem per legem Moyſis ſalutem habere potuiſſe, tantum abeſt ut potuerint gentes per ſolam naturæ legem. Ac revera, ſi id fieri potuiſſet, fruſtra Chriſtus veniſſet, quod eſt Pauli ipſius ratiocinium. Hinc Petrus Apoſtolus rotunde pronunciat, *non eſſe in alio quoquam ſalutem, præter-*

quam

quam in Chriſto, nec aliud fundamentum poni poſſe, præter quam quod poſitum eſt. Quocirca hujuſmodi Auctores ſi ſibi conſentanei eſſe volunt, inutilem revelationem omnem pronunciabunt. Ea erga opinio quum per ſe ipſa ſit falſa, tum eſt in Chriſtiano potiſſimum Theologo abſurdiſſima. Jam vero Deiſmus, & Naturaliſmus, qui neſcio differendi magis, an perdite vivendi libidine inter nos longe lateque graſſari cæpit, in hoc totus eſt, ut etiam inter Chriſtianos ſolam legem, & religionem naturalem ad ſalutem ſatis eſſe doceat. Primi hujus nefandi erroris & impietatis Auctores Pelagiani fuiſſe videntur, nimium elatis naturæ humanæ viribus: mox Sociniani longe provexere. Apud Anglos Tindal An. 1730. edito libro (*a*), *Chriſtianiſmus tam antiquus, quam creatio*, Deiſtarum ſignum publice erexit. Inde tot impii libri nati ſunt, qui revelationem oppugnaverunt, ſola, ut videri volunt, naturali religione contenti. Sed eum horum temerarium conatum viri plurimi doctiſſimi maſcule repreſſerunt, egregiis pro religione revelata editis libris; inter Anglos, Samuel Clarius, Forſterus, Dicton, Syckes, Stakhouſe, aliique plures: Inter Gallos Huetius in demonſtratione Evangelica, Abbadia, & Utvillus. Sed Utvillii liber in primis egregius & doctus. Is enim & revelatam religionem ſtrenuiſſime adſerit, & Deiſtarum ſophiſmata evidentiſſime diluit, magna & ſtili elegantia, & argumentorum vi. Nos ſuperius rationis naturalis imbecillitatem demonſtravimus, in ſequentibus Theorematis religionis revelatæ neceſſitatem & divinitatem adſtruemus: brevius pro rei dignitate; ſed Elementorum anguſtiis accomodate: tirones enim inſtituimus, non Theologos docemus.

Prop. XXX. Revelatio eſt neceſſaria humano generi ut exacte ex fine ſuo vivere poſſit.

D. Nam ad hoc neceſſaria eſt Religio, ut patet ex ſuperioribus: quum autem Religio naturalis utut vera minime tamen ſufficiens ſit (ex prop. ſuperiori); conficitur, doctrinæ a Deo revelatæ hominem indigere.

Schol.

(a) *Titulus eſt Chriſtianity as Old as the creation, or the Goſpel a Republication of the Religion of nature.*

Schol. Sed differamus hac de re paulo fuſius ; exigunt enim in tempora noſtra, in quibus Deiſmus immane quantum provectus eſt.

§. I. Ex iis, quæ in ſuperioribus demonſtrata ſunt, ſatis intelligitur, nec homines ſine communicatione divinæ rationis & ſapientiæ recte vivere poſſe, ideſt recte & conſtanter media ſequi, quibus conſtitutum ſibi a Deo finem conſequantur: Nec bonitatem Dei decere, ſine ſuprema hac vitæ humanæ regula eos ſibi committere, & quaſi derelinquere. Ea autem duo demonſtrant non *neceſſitatem* tantum divinæ Revelationis, ſed ipſius præterea *exiſtentiam*. Ac neceſſaria quidem eſt, quandoquidem homo, qui infinitam ſapientiam per modum *proprietatis eſſentialis* excipere nequit, non poteſt regi niſi eadem ſapientia *per modum legis* ei communicata (*a*). Exiſtere vero, Dei bonitas & ſapientia nullo modo nos addubitare ſinunt: nam quia bonus, & ſapiens, quodcumque naturæ pulchritudini, ordini, & regimini operum ſuorum neceſſarium eſſe intelligit, id procul dubio efficit: nec enim ei aut voluntas deeſſe poteſt, quia bonus; aut potentia, quia maximus; aut ſapientia, quia intelligentiſſimus. Sed quo clarius res hæc tota explicetur, unaque opera Deiſtarum inſcitia & arrogantia demonſtretur, altius repetenda eſt.

§. II. Qui aut humanam naturam attentius contemplantur, aut purgata mente Dei proprietates perpendunt, poſſunt ii facillime ex utroque fonte quum *neceſſitatem*, tum *exiſtentiam* Revelationis cognoſcere. Exordiamur a natura humana. Poſſunt ejus duo ſtatus concipi, *integer*, & *corruptus*. Humanæ naturæ integrum ſtatum appello eum, in quo hominis ratio, & quæ dicitur pars ejus ſuperior, Deo penitus ſubjecta ſit, appetitus vero & ſenſus rationi rectæ. Nihil enim in hujuſmodi homine diſcors, nihil turbatum eſt. Nam ratio ſupremæ Dei rationi parens, ejuſque vehementi amore ſuſtentata, ab errore immunis eſt; appetitus ve-

(a) *Vide App. ad prop. 27.*

Digitized by Google

ro & ſenſus rationi huic ſubjecti nec tumultuant, nec diſciſcunt, nec per devia præcipitem hominem agunt. Nihil hoc homine pulchrius, nihil beatius concipi poteſt. Statum vero hominis corruptum eum dico, in quo ratio humana ab appetitu & ſenſu illecta ab incommutabili ratione diſſentit, appetitus & ſenſus a ratione humana, itaut ejuſmodi homo aut non ſemper recte judicat, aut ſi quandoque bona videt, probatque non illo ſupremo amore ſuffultus, deteriora ſequatur, toto vitæ ordine diſcors, ſecum ipſe perpetuo pugnans, atque perpetuo inquietus. Nihil hoc homine deformius, nihil miſerius.

§. III. Hominem in ſtatu integro fuiſſe a Deo creatum qui dubitat, is etiam aut de Dei ſapientia, aut bonitate, aut potentia dubitet neceſſe eſt. Nam quum is tantum ſtatus hominis fini aptatus ſit, mirificeque ei conducat, quem finem natura ipſa ſectatur, & ad quem a Deo eſt factus, niſi in eo creatus homo ſit, id factum neceſſe eſt, aut quia neſcivit Deus, aut quia noluit, aut quia non potuit. Ac neſciviſſe Deum, ideſt non ante opertum ſuorum fines, mediaque finibus iis aptat mente comprehendiſſe, quam procrearet, nemo dicet, niſi qui aut omnem divinam naturam ſublatam vult, aut ejus nondum infinitam intelligentiam ſibi perſuaſit. Jam & voluit, quia ſapiens, quia bonus. Scilicet quod ſapientiæ ſuæ regulis, quod bonitati & ſanctitati ſuæ conſentaneum eſt, id Deus velit oportet, citiuſque id quod conſtituerat, non efficit, quam regulis ſuæ ſapientiæ & ſanctitatis efficit contrarium. Illud libertatis erat nihil omnino rerum creare: hoc *hypotheticæ neceſſitatis*, nihil creare, niſi ex regulis æternæ ſuæ intelligentiæ & bonitatis. Tandem quum & quæcumque exiſtunt, & ea ſint, quæ Deus ab ipſa æternitate intelligens *intelligibiliter creavit*, quoque ſuo tempore ut eſſent voluit: & poſſit Deus *phyſice* quidem quantum intelligit, *moraliter* vero quantum vult; dubitari non poteſt, quin & potuerit. Quoniam ergo intelligebat Deus ſtatum hominis integrum ſapientiæ & bonitati ſuæ eſſe conſentaneum, & quia talis volebat,

& po-

... poterat, feciſſe conſequitur. Itaque in hoc capite rationi ipſi naturæ divinæ Scriptura conſentit, idque aperte omnes docet, quod ratio quoque ipſa, ſi attente incumbat, intelligere poſſit, quum ex hominis, ut dixi natura, tum ex natura & proprietatibus Dei. Nec quod hujuſmodi veritatis animi indagine indigeant, qua comprehendantur, minus ſunt illæ veræ; niſi ea tantum inter certa & vera ponere velimus, quæ primo intuitu intelligimus, quod qui docet, ne is ſolemniter inſanit.

§. IV. Quid quod ejus ſtatus veſtigia quædam in ipſis quoque antiquis nationum traditionibus reperire eſt? Quod quum viri plures eruditi demonſtraverint, minus orationem noſtram deſiderat. Nam vix dubitari poſſumus, quin *ætas* illa Saturni *aurea*, *& ver æternum*, ut appellat Ovidius, primævum illum hominis ſtatum deſignent, quem deſcripſit Moſes. Accedit eodem ætas Deorum Ægyptiorum, quæ non poteſt ad alium ſtatum ſpectare. Inſignis eſt apud Strabonem locus in xv. Geographiæ libro, quo in loco Calanum Indum loquentem introducit, ac utrumque hominis ſtatum delineat, integrum, & corruptum. Meminere & ejus ſtatus Huttentotti, qui in tanta morum barbarie, majorum ſuorum antiquiſſimas quaſdam traditiones velut e naufragio conſervarunt (*a*). Meminere & Americæ ſeptemtrionalis incolæ, quorum teſtimonium tanto minus eſſe debet ſuſpectum, quo minus illi in litteris culti, minuſque ex aliorum moribus habent (*b*). Obſervarunt hæc omnia Veteres rei Chriſtianæ Apologiſtæ, in primis Clemens Alexandrinus, & Euſebius Cæſarienſis. Plura eam rem attinentia collegere Grotius, Burnetius, Huetius, aliique (*c*).

§. V. Qui vero ſtatum hunc attente perpenderit, is intelliget, & in hoc quoque ſtatu neceſſariam homini fuiſſe

(a) *Andreas Kolbi in deſcriptione capitis bonæ ſpei.*

(b) *Voyages au Nort tom. 5. de la Leſien.*

(c) *Grotius de Veritate Religionis Chriſtianæ lib. 1. §. 15. Burnetius in Archeologiis Philoſophicis, Huetius in Alnetanis quæſtionibus.*

fuiſſe divinam Revelationem, ſeu communicationem divinæ ſapientiæ, legis gratiæ. Nam quandoquidem hic ſtatus poſitus erat in ſubjectionem humanæ rationis rationi & legi Dei, appetitus vero ac ſenſuum rectæ rationi; perſpicuum eſt, rationem & legem Dei perpetuo obſervari debuiſſe humanæ menti; & perpetuo quoque appetitum animalem ac ſenſus interiori quadam & divina virtute in obſequium rationis contineri. At quoniam hic ſtatus non diu duravit, ſaltem nunc inter homines nullus eſſe deprehenditur, illique generalis hæc & intima hominis corruptio ſucceſſit, hanc primum paucis expendamus, mox demonſtraturi, quam præſenti hominum ſtatui neceſſaria ſit Dei Revelatio (*a*). Ac ab eo integritatis ſtatu, in quo homo conditus fuit, deſciviſſe, & ſe in eum conjeciſſe, quum corruptum diximus, teſtes, ſeu miſeri, tot ſumus, quot ſumus. Quamcumque enim hominis partem conſideremus, nihil in illo reperiemus, niſi intellectus tenebras, voluntatis inconſtantiam, & perturbationem, imperium ſenſuum in rationem, naturam ſecum diſcordem ac pugnantem. Hinc ſcelerata animi conſilia, furentiſſimi affectus, mores depravatiſſimi, vitæ quum privatæ tum publicæ longe lateque graſſantes calamitates. Uno verbo, hominem omnino alium, quam quem a Deo creari par fuit. Locus eſt egregius Leonis Magni. *Hæc*, inquit, *voluntas* (hominis) *vaga, incerta, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, honoribus tumida, curis anxia, ſuſpicionibus inquieta, gloriæ quam virtutum avidior, famæ quam conſcientiæ diligentior, & per omnem ſui experientiam miſerior fruendo his quæ concupiverint; quam carendo, nihil in ſuis habet viribus, niſi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis; quæ non ab incommutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intenditur actioni* (*b*).

§. VI. Hic hominum poſt beatam illam integritatem ſta-

(a) *V. Thomas Burnetus Demonſtration of true Religion.*
(b) *De vocat. Gentium lib. 1. cap. 6.*

ſtatus. Inde vero mihi perſpicuum eſt, homines omnes, niſi eos manifeſtata a Deo doctrina & lex inſtituat, intimuſque vigor regat, & in præſente vita, & perpetuo miſeros eſſe futuros. Ex quo conficio commentum humanum non eſſe, verſari inter eos divinam hujuſmodi inſtitutionem (*a*). Nam quum confero inter ſeſe quæ homines ſola ſua ratione duce de Deo, mundo, religione, officiis excogitarunt, aut doctrinarum, quas primum quum conditi eſſent a Deo acceperunt, interpolationes & depravationes ex ſuo genio, cum iis, quæ, qui divinitus docti dicuntur, tradiderunt, tanto hæc illis præſtare intelligo, quanto lucem tenebris. Ex quo concludo, non ſolum neceſſariam homini eſſe hanc divinæ ſapientiæ ſcholam, verum etiam extare aliquam.

§. VII. Sed opponit Tindal novus ille Deiſtarum Patronus: Naturalis Religio Deum auctorem habet; perfecta ergo eſt & omnibus numeris abſoluta, niſi dicere velimus, minus Deum providiſſe, quum illam homini daret, quid homini ad finem ſuum perducendum eſſet neceſſarium, idque deinceps experientia doctum. Præterea quum ea Religio in æternis & immutabilibus rerum eſſentiis fundata ſit, tam eſt immutabilis, quam æternæ illæ rerum eſſentiæ. Neceſſaria ergo nullo pacto eſt religio revelata (*b*). Quæ ille ita jactat confiden-

[a] *Mihi ſic videtur, conſiſtere non poſſe Dei providentiam cum hoc, quod Deiſtæ noſtri generi humano perſuadere conantur, nullam inter homines Dei eſſe revelationem. Et conſtat inter Deiſtas ipſos, ſupremæ Dei cura quum cætera, tum homines in primis conditos eſſe. Tanta eſt, ut demonſtravimus, humani corporis effectrix ars, ut a nulla alia cauſa, niſi ſapientiſſima & potentiſſima ſtrui potuerit. Qui tantam ergo curam in hominis corpore machinando contulit, quique perpetuo ſervat ac tuetur, nullam is animi procurationem habebit? Quoniam ergo conſtat, mentem humanam ſuperiori quadam indigere ratione, qua totam hominis naturam ſapienter regat, quis ſibi perſuaſerit, Deum, a quo tantum hoc præſidium ſperare poſſumus, quum cætera hominem tanta diligentia accuret, in hoc, quod eſt potiſſimum deſerere? Itaque aut utrumque hoc pernegandum, id quod nullo fieri pacto poteſt, niſi ab iis, qui omni ratione deſtituuntur; aut agnoſcendum utrumque.*

(b) *Chriſtianity as Old &c. cap. 1. & 2.*

dentur, ut oracula fundere videatur. Nihil autem minus conſiderate, minuſque cogitate dici potuit. Nam quod dicitur perfectum & ſufficiens id relationem habet neceſſariam non ad rei tantum naturam, ſed ad ſingulas quoque ejus περιστάσεις: quæ ſi immutentur, poteſt minus eſſe illud perfectum, minuſque ſufficiens. Integro homini ac primævo Dei favore prædito, & facultatibus ſuis recte utenti potuit naturalis illa religio eſſe ſatis: in eo hominis ſtatu perfecta erat. Sed eo ſemel immutato, nec ſufficiens illa fuit, nec perfecta, ideſt omnibus numeris abſoluta. Eſt humana ratio oculo perſimilis. Oculus ſi nihil officiat, aut corrumpat, iis viribus, quibus primum eſt præditus, objecta intra ejus athmoſphæram poſita percipiet: ſi nervus opticus obſtruatur, ſi humor chryſtallinus denſior evadat, aut ſi ab objectis removeatur longius, & morbis purgari oportet, & novis indiget viribus ac mediis. Itaque hominis ratio in Adæ filiis & corpori mancipata, ab æternis objectis remotior evaſit; & vanis erroribus depravata Medici indiget; & imbecillis facta corroborari & ſuſtineri debet. Quare quæ integro adhuc homini perfecta & ſufficiens fuit naturalis Religio, corrupto ſatis eſſe nequit (*b*).

§. VIII. Sed vero quæ ſit hominum eorum mens, qui hujuſmodi Scholam aut non agnoverunt, aut velut confictam repudiaverunt, quantum in ea ad beate vivendum ſit præſidii, opiniones & mores gentium abunde demonſtrant. Neque vero nunc hominum hujuſmodi errores in ſcientia Naturæ perridiculos memoro: nemo enim, qui in hiſtoria Philoſophiæ vel mediocriter verſatus eſt, ignorare poteſt, in quantis profana iſthæc Philoſophia ineptiat, quot contineat abſurda, quot ſecum pugnantia, quam in ipſis rebus, quas ſenſibus contrectamus, cæcutiat. Operam eſſet perdere, in his revincendis occupari. Socrates, quo nemo inter Græcos doctior habitus, majorum Phyſicorum opiniones ac diſputationes conſiderans, *vaticinari eos ac furere* dicere ſolebat, quemadmodum retulit Xenophon *in memorabili-*

bus

(*b*) *Vide Stanckhouſe le ſens litteral. de l'Ecriture Sainte cap. 23.*

bus. Eos tantum hoc in loco errores ſpecto, qui *Religionem*, & *Moralem* adtinet. Si ab inſtitutione divina diſcedemus, non dico nunc in populo, ſed in ipſis Philoſophis, errores reperiemus, quibus naturalis illa Dei notio, quæ ex humanis mentibus penitus deleri nequit, fœde depravata eſt, atque totius pietatis, religionis, ſcientiæ moralis principia corrupta. Id nunc demonſtrandum nobis eſt, quo intelligamus, quantopere homini ad recte de Deo cogitandum, recteque vivendum, quibus tota continetur pietas & religio, hujuſmodi inſtitutio ſit neceſſaria?

§. IX. Origo Mundi Philoſophis, qui ſolam rationem naturæ conſulebant, aut ignota, aut infinitis erroribus commaculata, id quod ſatis patet ex Scholio prop. IV., Mundus æternus ac ſine principio Democriticis & Eleatenſibus: neceſſitate æterna factus Peripateticis: caſu pluries genitus Epicureis. Homines ipſi e Tellure nati velut fungi, quibuſdam: aliis animi delapſi ex aſtris, aut e mundana anima hauſti: & mortales quidem plurimis cum corpore: aliis longævi quidem, ſed aut vagi per corpora etiam brutorum, aut tandem interituri; aliis incertæ naturæ & originis. De natura Dei nihil apud hujuſmodi Philoſophos ſani. Chaldæis, Heracliticis, Stoicis igneus eſt, & quidem anima Mundi: immenſus Pythagoreis, ſed item Mundi anima informans, ex quo animi noſtri capiantur: Fato illigatus pene omnibus, ut ne poſſit quidem, quod vult: cum pervicaci & obſtipa materia, ac mundana anima perpetuo decertans ipſis quoque divinis, ſi Diis placet, Platonicis. Providentia aut imbellis, quia Fato acta, ipſis Stoicis, qui providentiæ vindices videri volebant: aut noſtra ideſt ſublunaria, non attingens, ut Ariſtotelicis; aut nulla, ut Epicureis; aut cum fortuna & caſu conjuncta, ut Politicis & populo. Jam ne Monarchia quidem Dei, niſi admodum paucis cognita. Et deriſere Philoſophi Deorum turbam popularium, ſed aut Deo malorum Principium coæternum coæquarunt, aut Mundi fabricam, & regimen in plures diviſere, ut ſcilicet ignari homines originis ſuæ Au-

ctorum, per plura & incerta vagarentur, nec quid colendum ſibi eſſe ſcirent. Uno verbo, *qui Deos eſſe dixerunt tanta ſunt in varietate, ac diſſenſione, ut eorum moleſtum ſit dinumerare ſententias*, inquit Cicero. Agnoverunt id Patomonici Scholæ Alexandrinæ alumni, poſtquam diſputationibus Chriſtianorum ad incitas redacti fuerunt. Itaque ut ſuppetias labenti Philoſophiæ ferrent, diſtinguendum cenſuere inter *Philoſophos*, & *Philoſophiam*, ut ſic honeſtius & Philoſophos coarguerent, defenderent interea Philoſophiam, quaſi aliud illa ſit, quam Philoſophorum opiniones & diſputationes (*a*).

§. X. Quid nunc errores in Morali Philoſophia recenſere attinet? tot ſunt ac tales, ut merito Philoſophiam pudere poſſit imbecillitatis ſuæ. Ac quum ea potiſſimum Philoſophiæ parte genus humanum indigeat, ut recte & præclare vivat, intelligitur quam parum ſit in ſola humana ratione ab omni divina inſtitutione, & vi deſtituta ad beate vivendum præſidii. Principio de fine bonorum & malorum incerta omnia apud Philoſophos, qui ſolam ſunt naturam ducem ſecuti. Unus Cicero in iis libris, quos ſuper ea re conſcripſit elegantiſſimos, id copioſe docebit, & Laertius qui in nulla veteris philoſophiæ parte enarranda copioſior fuit, quam in hac, quæ de *fine eſt*. Ignorato autem ultimo hominis fine, (quod recte Ariſtoteles dixit, neceſſe eſt, ut & in mediis eligendis hæſitemus, ac incerti perpetuo ſimus: ex quo illud etiam efficitur, ut tota hominum vita perturbata ſit. Deinde illud etiam accedit, quod de vitæ humanæ norma aut nihil docuerunt certi, aut omnino eam abſtulere, aut, quod tantundem eſt, eas conſtituerunt regulas, quæ perdendæ vitæ aptiores ſunt, quam regendæ, id quod conſectarium eſt ignorationis *finis* humanæ vitæ: nam vivendi regulas humana ratio, niſi divinitus hauriat, ex fine tantum inveſtigare poteſt. Itaque nihil eſſe natura *juſtum*, aut *injuſtum*, ho-

(a) *Vide Moſhemium in diſſertatione* de deturbata per Recentiores Platonicos Eccleſia, *ad calcem ſyſtematis intellectualis Cudworthi*.

honeſtum, aut *turpe*, ſed omnia ea conſuetudinibus & legibus humanis originem debere, plures horum Philoſophorum dixerunt. Celebre eſt illud Calliclis *in Gorgiâ Platonis*, qui quæ Philoſophi de jure & injuſtitia velut ex naturæ fontibus differunt, vocat hominum *deliramenta*, *& nugas*. Eadem vox fuit Ariſtippi perpetua: eadem Epicureorum; qui juſtitiam & injuſtitiam ſola utilitate metiendam eſſe docebant; quo quid humanæ ſocietati perniciaIius excogitari poteſt? Et diſſeruere quidem Philoſophorum de Jure naturæ, & Officiis, Platonici; Stoici; Peripatetici; ſed incerti de fine bonorum; incerti de norma; ſibi non conſtantes. Præterea aut ea excogitarunt; quæ, quod ſuperiora natura humana ſint, inutilia prorſus ſunt, ut Stoici; & Platonici; quorum præcepta non iis hominibus qui ſunt, ſed iis, quos illi comminiſcebantur, magna ex parte aptata erant: aut omnia ad inane quoddam honeſtatis idolum accomodarunt: aut in Cive formando intenti; pietatis negligentes, impium fecere; quod de Ariſtotele adnotavit Picus Mirandolanus comes (*a*). Hanc igitur tu Philoſophiam vitæ magiſtram aſſumes? Equidem nihil incogitantius unquam ſcriptum reperio, quam illud Ciceronis (*b*), ſi ad hanc Philoſophiam pertineat; *o vitæ Philoſophiæ dux! o virtutis indagatrix; expultrixque vitiorum!* Quod ſi eſſet verum; qui idem Cicero ſcribere potuit (*c*), *quotus quiſque Philoſophorum invenitur, qui ſit ita moratus; ita animo; & vita conſtitutus; ut ratio poſtulat? qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitæ putet? qui obtemperet ipſe ſibi; & decretis ſuis pareat?* Qui Juſtinus Trogi, *profuiſſe plus apud Barbaros ignorationem vitiorum, quam apud Græcos cognitionem virtutum* (*d*)? nam Philoſophi, ut eleganter Auguſtinus loquitur; *ad loquendum faciles; ad efficiendum ineptiſſimi erant* (*e*).

P 2 §. XI.

[a] *Lib.* IV. *de notionibus.*
[b] *Lib.* V. *Tuſculanarum cap.* II.
[c] *Ibid. Lib.* II.
[d] *Lib.* II. *cap.* II.
(e) *Lib.* VIII. *de Civit. Dei; Vide Lactantium Lib.* III.

§. XI. Jam quod plenius id quod volo demonſtrat, inter ipſos Hebræos & Chriſtianos, qui paulo uberius philoſophari voluere, & hanc rationem ſecuti ab inſtitutione Prophetarum & Apoſtolorum diſceſſere, in iisdem ſe erroribus implicuerunt, in quibus Ethnici ſine revelatione. Cujus quæ eſſe alia poteſt cauſa, niſi quod ſola humana ratio, quæ ex naturæ notionibus informatur, homini ad pietatem plene inſtituendo inepta ſit? Enim vero ut apud Ethnicos abſurdiores de Deo, pietate, natura in ſcholis Philoſophorum reperias opiniones, quam in vulgo ipſo Philoſophis & Poetis antiquiore, quod nempe veterum traditionum tenaciores populi, ut non innovare, ita ne corrumpere quidem facile ſciant, ita inter Hebræos & Chriſtianos peſtilentium dogmatum iis fuere Auctores, qui plus ex jecore ſuo ſcire voluerunt, quique maiori Philoſophiæ ardore, quam *divinæ regulæ*, ſe rapi paſſi ſunt. Ac mitto nunc Hebræos, quorum Cabaliſtæ, Caraitæ, aliique ex quo tempore Ariſtotelis & Platonis Philoſophiam admiſerunt, dici nequit quanta aut inanium ſomniorum farragine, aut ſuperſtitione, aut impietate doctrinam Dei foedaverint (*a*): Chriſtianorum, ut videri voluerunt, quoſdam conſideremus. Nam unde nata deliria Valentini & Marcionis? Quorum qui apud Iræneum, & Tertullianum legit ineptias, atque delirantium ægrorum formas, ſe tædeat rationis humanæ neceſſe eſt. De eodem fonte prodiere Pelagiani, quos Semi-Epicureos dicere poſſis, aut primum inter Chriſtianos, quod cenſuit Bodinus, Deiſtarum germen. Quum in Italia XIV. & XV. ſæculo Peripatetica & Platonica Philoſophia nimis pleriſque admirationi eſſet, in quot ridicula abſurda, impia ivere Patricius, Cardanus, Pomponatius, Ceſalpinus, Berigardus, Coſmus Rugerius, Brunus Nolanus, Vaninus? Unde autem & Macchiavelliſmus, & Hobbeſianiſmus, Peſtilentiſſimæ Philoſophorum ſectæ? Jam quum in tota Europa hæc philoſophandi ratio non ita pridem invaluiſſet, qua revelationis incurioſi ſola naturæ ratione niti

(a) *Buddeus in introductione ad Hiſtoriam Philoſophiæ Hebræorum.*

niti homines coeperunt, inde Socianiſmus, Deiſmus, atque Atheiſmus denique longe invaluerunt. Nempe omnibus eadem cauſsa: una ſola & corrupta ratio dux: una nimia Philoſophiæ admiratio: unus divinæ inſtitutionis contemptus. Intelligo nunc, qui factum ſit ut divina oracula breviter ac nude proponerentur. Scilicet non ſolum, *quod non decebat aliter, ut quum Deus ad hominem loqueretur argumentis aſſerens ſuas voces, tanquam fides ei non haberentur, cujus eſt non argumentari, ſed pronunciare verum*, quod cenſuit Lactantius (*a*): ſed ut ne occaſionem curioſius inveſtigandi animantium omnium maxime curioſo homini ſuppeditaret: ut doceret, quod Germanicus apud Tacitum pronunciat, *ſanctius eſſe de Deo credere, quam ſcire*: ut noſtræ rationi diffidendum aſſuefaceret in iis rebus, unde vitæ beatitudo pendet: ut rationem noſtram divina inſtitutione rectam efficeremus.

§. IX. Opiniones hominum de Deo, de Natura, de Legibus, perridiculæ, abſurdæ, impiæ perſpicuæ demonſtrant quam inepta ſit humana ratio, niſi divinis notionibus informetur & regatur ad hominum vitam pietati conformandum. Mores nunc ſpectemus populorum, ut inde videre poſſimus, quo tandem fœditatis ſine divina inſtitutione evadere queamus. In duplici claſſe ſunt mores omnes poſiti: nam aut vitam civilem ſpectant, aut religionem. Quod pertinet ad poſteriores, eæ nationes, quæ ſine divina revelatione vixerunt olim, aut nunc etiam vivunt, in tam deridicula, nefanda, impia ſuperſtitione fuere, aut nunc ſunt, ut cum animo mecum reputo, ſatis mirari non poſſum, animantes rationales tot numero, tamdiu, ac in tanto mentis ſtupore eſſe potuiſſe; itaut verendum eſſet, ne commenticiæ fabulæ videantur, niſi tanta contentione graviſſimorum teſtium narrarentur, ut ſtupidius eſſet non credere. Civilem & Poeticam Theologiam apud Ethnicos unam eandemque fuiſſe, Poeticam nempe theoreticam, Civilem vero Poeticæ practi-

 cam,

(*a*) *Lib.* III. *cap.* I.

ſam, ut quod illa de Diis narraret hæc publice exhiberet, & Ethnica hiſtoria cum Poetis collata demonſtrat, & pluribus evicerunt veteres Chriſtianæ Religionis Apologiæ, in primis Arnobius, & Auguſtinus (*a*). Itaque qui Poeticam noverit, Civilem quoque novit, Deorum, Dearumque amores ſceleſtiſſimos, raptum puerorum ac puellarum, mendacia, iras, ac omnem vitæ corruptionem in ſcenis exhibebant Poetæ, populo belle plaudente. Ac graviores Philoſophi quidam fuiſſe videntur, qui hæc improbarunt (*b*), quam Dii ipſi, Deorumque adminiſtri, quibus Auctoribus hæc publice credebantur, & exercebantur.

§. XIII. Jam vero quis turpitudinem miſteriorum Eleuſinorum, Orphicorum, Dianæ, aliorumque enarret? Clemens quidem Alexandrinus ſe pudere ſcribit minutatim illa narrare, quæ tot gentes facere non puduit (*c*). Bacchanalia ludos fuiſſe Baccho ſacros ignorat nemo: quum tamen ebrietatis, impudicitiæ, omnigenæque ſpurcitiæ exercitatio eſſent, ut jure Varro apud Auguſtinum (*d*) *emotæ mentis homines* baccantes appellaverit, Senatuſque Romanus quum primum Romam inducerentur, vult fœdam Civitatis corruptionem vetuerit (*e*). Jam quis feret ſceleratiſſimos homines inter Deos relatos? Eſt quod magis cum Religione ac Religionis fine, ideſt vitæ honeſtate, ſanctitate, felicitate pugnet? Ut ecce meretrices ipſæ publice cultæ, Læna ab Athenienſibus, Lupa, Faula, & Flora a Romanis, quas Lupanaris magiſtra, fuiſſe ex veteri hiſtoria demonſtravit Lactantius (*f*). Nihil ego nunc dicam de Venere, cujus impuriſſimos amores theatra omnia perſonabant. Pudet quoque me *Floralia* deſcribere: nam *præter verborum licentiam, quibus obſcœnitas omnis effundebatur, exuebantur etiam veſtes, populo flagitante, meretrices, quæ tunc Mimorum fungebantur officio, & in conſpe-*

(a) *Arnobius Lib.* II. *Aug. in* 6. *de Civit.*
(b) *Plato de Legib. lib.* III. *Cic. lib.* I. *de Nat. Deor.*
[c] *Exhortat. ad Gentes.*
(d) *Aug. de Civit.* VI. *cap.* IX.
(e) *Livius lib.* XXXIX.
(f) *Lact. lib.* 2. *cap.* XX.

ſpectu populi uſque ad ſatietatem impudicorum luminum cum pudendis moribus detinebantur, quæ Lactantius ita narrat, ut ad tempora uſque ſua continuata indicet. Interim honeſtam hæc dicere poſſis, ſi cum Græcorum myſteriis compares. Præterea quis Mutui, aut, ut Arnobius vocat, Tutuni Dei, ſeu Priapi, obſcena facta, quæ illi ſacrificia habebant, commemoret libenter? *In cujus ſinu* (Lactantii verbis potius dicam) *pudendo nubentes præſident, ut illarum pudicitiam prior Deus delibaſſe videatur* (*a*). Id quod hodieque plures Aſiæ Nationes efficiunt (*b*). Et eſt præterea, qui vitæ humanæ regulam, qui veram religionem ab hominibus ſibi ſuæque rationi & affectibus commiſſis expectet? Potuiſſent gentes illæ obſceniora & profaniora exercere ſacrilegia, ſi uni huic rei tota vita ſtuduiſſent? Quæ igitur pietatis & religionis verſabatur in hujuſmodi animis notio? Itaque ego non miror publice Atheos a Paulo Apoſtolo, mox etiam a vetuſtis Patribus habitos.

§. XIV. Sed eſt præterea quod magis exhorreamus. Nemini ignotum & hoſtiis humani ſacrificatum apud Ethnicos, ut religio, quæ hominibus conſervandis de Cęlo delata eſt, in fędam ſuperſtitionem verſa iis extirpandis incumbuiſſe videatur. Mirum dictu eſt, quot gentes in hæc parricidia velut furioſæ irruerint. Pluſquam triginta nationes his ſacrilegiis ſe polluere ſolitas enumeravit Euſebius *in Præparatione Evangelica*, pluresque alias novelli viatores detexere (*c*). Inter Romanos ipſos Lactantii tempore Latialis Jupiter ſanguine humano colebatur, ut merito is exclamaveris, *o dementiam inſanabilem! Quid illis iſti Diis amplius facere poſſent ſi eſſent iratiſſimi, quam faciunt propitii? Quorum ſuos Auctores parricidiis inquinent, orbitatibus mactent*, hu-

(a) *Vide & Aug. lib.* VI. *de Civit. cap.* IV.

(b) *Vojages de la compagnie orientale de l' Indie.*

(c) *Vide Lomejerum de gentium luſtrat. cap.* XXII. *Joan. Spencerum ad Origenem pag.* 22. *&* 23., *& Petrum Pectitum lib.* II. *de Antrapophagis cap.* IX. *&* X.

humanis ſenſibus ſpolient? Quid poteſt eſſe his hominibus ſancti? Aut quid in profanis locis facient, qui inter Aras Deorum ſumma ſcelera committunt? Nonne ſatius eſt pecudum more vivere, quam Deos tam impios, tam profanos, tam ſanguinarios colere? Enim vero Religionis eſt homines manſuefacere, alios in aliorum opem excitare, virtutem in pectoribus humanis gignere, non de hominibus belluas immanes reddere. Itaque inſigne hoc criterium veræ & divinæ religionis eſt, quod Euſebius adnotavit. Cujus locum, cum egregius ſit, & ſi paulo longior, producam tamen, ſed ſemel tantum.

§. XV. *Ex quo ipſius* (Servatoris noſtri) *doctrinæ per univerſum orbem diffuſæ verbis & concionibus hominum aures afflari cœpere, continuo factum eſt, ut qui ferini prius ac barbari nationum omnium mores fuerant, iidem lenioribus, & humanioribus inſtitutis manſueſcerent. Itaque nec Perſæ, qui ſemel ejus diſciplinæ nomen dederunt, nuptias amplius cum matribus ineunt, nec Schytæ, quod in eorum quoque regionem Chriſti ſermo penetravit, humana jam carne paſcuntur: nec alia barbarorum genera inceſto filiarum ac ſororum concubitu polluntur: nec ad mares furioſæ libidinis æſtu maris ipſi rapiuntur: nec cæteras, quæ naturæ leges violant, corporis voluptates perſequuntur: nec canibus atque volucribus neceſſariorum ac propinquorum ſuorum cadavera, quibus id quondam in more fuerat, objiciuntur: nec ſenio jam confectis, ut antea, laqueos injiciunt: nec ſibi amiciſſimorum carne poſt obitum antiquo ritu ſaginantur: nec majorum inſtituto dæmonibus tanquam Diis homines immolant, nec ſibi cariſſimos jugulant falſa pietatis opinione deluſi. Hæc nimirum illa ſunt, aliaque id genus propemodum infinita, quibus infeſta quondam hominum vita habebatur.* Hæc Euſebius. Qui hæc barbara facta cum Chriſtianæ Religionis præceptis comparaverit, is duo intelliget. I. quam imbecillis ſit natura humana ad ſe formandum & regendum ſine cœleſti doctrina. II. Religionem Chriſtianam, quæ tam brevi tam immanes mores diuturnitate temporis firmatos delevit, a cœlo vim ſuam atque ortum habere.

§. XVI.

§. XVI. Nec vero nunc nobis quiſquam opponat, etiamſi Chriſtiana religio prædicata non fuiſſet, paulatim tamen Gentes ad ingenii, opinionem, ac morum culturam perventuras fuiſſe: nam hoc eſt, quod omnino conficit, rationem naturalem nullo modo ſine divina inſtitutione ad hæc pertingere poſſe, quod nulla temporis diuturnitate meliores homines efficiat: id quod etiam probat, niſi Chriſtiana Religio prædicata fuiſſet, nos tam immanes, & publice corruptos futuros fuiſſe, quales veteres ante Chriſtum nationes fuere. Videamus, ut hæc demonſtremus, qui mores, quæ dogmata apud præſentes nationes, quæ Chriſto non adhuc dedere nomen. Idolotria in omnibus, ceremoniæ nefandæ ac impiæ. In Philippinis Inſulis Sacerdotes fœminæ: quæ & olim in Floralibus, nudæ, ac pudorem, quod majus quoque, exutæ, quæ apud Orientales Indos, & Tartaros ſe publice præterea proſtituunt, eumque Deorum cultum habent. Naſingæ in India fruſtra carnem ſuam obtruncant ac palpitantem intrepide Diis ſacrificant. Sacrificia humana pluribus in locis uſitata, ut in Inſula Ceylon, Mexico, Peru, Terra Firmo, Virginia. Solem, Lunam, Aſtra apud omnes ferme culta: ſed addita bruta ipſa magis nefanda, velut Simiæ & Elephanti in Ceylon, Serpentes ac Tigres in pluribus Africæ locis; aves ac piſces in Guinea. Nec minus abſurda dogmata. Alibi duo Dii crediti, alter Cœli, Terræ alter, velut ut Tartaria: in Inſula Formoſa, ut inter Huttentottos, boni ac mali Dii ſtatuti. Siamenſes quemdam Deum agnoſcunt, ſed non natura, verum vi ſua ac merito factum, poſtquam ſcilicet, per infinita propemodum corpora pertranſierit. Apud Malabares mutabiles Dei, ac, ut Romani Conſules, minime perpetui: providentia præterea præcipuarum, non omnium rerum, ut videantur Principum jura ac poteſtatem tranſtuliſſe ad Deos. Metempſychoſis vulgata apud Orientales omnes, nec quidpiam aliud confidentius aſſertum. Plerique apud Malabares & Indos perpetuo veſci Deos, ut antiqui Chaldæi, ſibi perſuaſum habent, ſeu antiqua diſciplina, ſeu Sacerdotum Vafri-

fricie. Tartari, Guineenſes, Canadenſes defunctorum quoque animas vitæ omnibus ſubſidiis indigere credunt. Sed Lectores obtundo.

§. XVII. Quid mores? Minime illi quidem meliores. Apud Orientales Indos, ut & Guineenſes uxores viventes cum corporibus virorum igni traditæ. Quum occubunt Reges, familiares occiduntur, qui illis in altera vita adminiſtrent. Pluribus in locis Americæ eorum, qui vulnere moriuntur, ſcatem ſanguinem exugunt, ut ita ſcilicet ferociæ aſſueſcant. In Africa, Braſilia, & Hiſpaniola humana carne veſci non exhorreſcebant. Relatum quoque eſt, Canadenſes humanis prædis velut venatione victitare ſolitos. Sint hæc viatorum fabellæ; ſed illud certum, quod infantes, ut apud Veteres, multis in locis hodie exponantur, ac in primis apud Sinenſes. Quod mihi non humanitatis modo leges omnes violare videtur, ſed naturæ quoque animanti adverſari: ſiquidem video id inter feras ipſas nunquam uſurpatum, quæ pro partubus ſuis ita ut pro vita dimicant. Mitto alia ferociæ & barbariei exempla, quæ copioſe collegit Epiſcopus Londinenſis (a). Hæc niſi oſtendant, quam imbecillis ſit humana ratio ad vitam & pietatem conformandam, non video quid evidentius in rebus humanis reliquum ſit.

§. XVIII. His nunc addo, quod etiamſi conſtituere velimus, rationem humanam, quæ ad Religionem & Moralem pertinent, plene omnia intelligere poſſe, ut nihil omnino, quod ſcitu ſit neceſſarium, eam lateat; inutilem eam adhuc reperiemus in genere humano ad moralem & pietatem inſtruendo. Neque enim idem eſt, purgatam hominum exercitatorum rationem intelligere quidquam poſſe, & eandem aut omnes generatim poſſe ad idem inſtituere, aut eorum etiam flectere naturam, & quaſi ad agendum inducere, qui id inellexere. Principio ratio utcumque clara & diſtincta intellectum coget, naturam aut non omnino, aut vix commovebit. Vix ea momentum aliquod habet, aut exiguum

(a) *Præſervatif contre l'incredulitè, & le libertinage lettre paſtorale* II.

guum habet ad naturam emolliendam, atque ad pietatem, juſtitiam, honeſtatem inflectendam. Naturam doctrina, meliorem non effici, tota hominum doctiſſimorum vita me docet. Quantumvis enim perfecta ſit ratio, haud tamen minus odio, amore, ira, metu, ambitione, avaritia, ſuperbia, aliiſque affectibus perturbamur. Iis ſemel excitatis, æque ſtulti ac docti, aut prope eundem in modum, agitantur, addo, æque plerumque homines ac belluæ. Ratio ergo intellectum cogit ad aſſenſum, naturam non movet, niſi admodum imbecilliter, ad actionem; ne quum movet, non ipſa per ſe, ſed affectuum inſtrumentis utens, movet. Ad vitam igitur & pietatem ipſa per ſe ſola non ſufficit. Opus eſt ergo doctrina, quæ vigorem præterea naturæ tribuat, quæ nos emolliat, quæ ad virtutes promptiores efficiat. Intellexere Veteres quidem, in primis Plato, qui in Menone virtutem non acquiri, ſed a Deo demitti docet. Eſt & Epicteti locus ſuper hac re egregius, quem alibi nos deſcripſimus (a).

§. XIX. Deinde demus tantiſper, eam eſſe humanæ rationis vim, ut & ſingula divini cultus officia, & officia vitæ quum privatæ tum publicæ docere poſſit, & voluntatem præterea ipſam promovere, atque perturbationes compeſcere; concedent profecto nobis Deiſtæ, id præſtari non poſſe, niſi a mente exercitio & ſtudio exculta; omnium enim ignorantes naſcimur omnes, nec niſi exercitio & ſtudio rationem augemus & perficimus, ut ad id, quo natura tendimus habilis eſſe poſſit. At nunc quotus hominum quiſque eſt, qui ita intellectum ſtudio & exercitio excolere poſſit, ut his omnibus ſit aptus? In ea quam vivimus vita humana, plures artibus vitæ neceſſariis incumbere neceſſe eſt, quam meditationi. Ita maxima hominum pars ut non excolere mentem, ita ſibi ad pietatem & juſtitiam ſatis eſſe non poteſt. Ex quo conficitur, ad genus humanum his in rebus inſtruendum, ſine generali quadam & ſuprema inſtitutione, rationem humanam aut nullam, aut admodum exiguam vim habere. (b) Eſt porro Deus bonus

(a) *Part. II. Append. ad cap. ult.* (b) *Eſt hac præclara Origenis ratiocinatio in I. contra Celſum, cujus locum vide.*

nus & beneficus, ut hominibus deeſſe in neceſſariis minime eum deceat; dubitari ergo nequit, extare aliquam divinam revelationem, qua homines ad pietatem & juſtitiam informentur, ac divinitus vigorem accipiant, quo pii & juſti ſint.

Prop. XXXI. Libri novi teſtamenti genuini ſunt.

D. Liber genuinus eſt, qui ab omnibus qui Scriptoris ætatem conſecuti ſunt, genuinus eſt habitus: tales autem ſunt libri Novi Teſtamenti: nam non Chriſtiani modo omnes, qui tempora Apoſtolica conſecuti ſunt, ſed Ethnici quoque Scriptores Apoſtolis, ideſt Jeſu Chriſti Diſcipulis, tribuerunt: ſunt ergo genuini.

Schol. §. I. Poſtquam demonſtratum eſt, homines ſuapte ratione & vi ſine Divina revelatione nec inter ſe recte ac ſapienter vivere poſſe, nec cum Deo ſancte; conſequens eſt, ut illud inquiramus, verſetur ne inter homines divina aliqua doctrina ac lex, qua homines officia ſua rite poſſint componere? Ac verſari aliquam tria probant 1. hominis indigentia, 2. Dei ſumma bonitas ac providentia, 3. nationum omnium maximus conſenſus. Nam nec homo beatitudinem ſine Dei doctrina aſſequi poteſt, nec ſumma Dei beneficentia pati, ut homines ſic incerti vagentur: & nationum omnium temporum, omniumque locorum mirifica ſuper hac re conſenſio, unde proficiſci potuit, ſi nihil divinitus unquam acceperint ad vitam & religionem quod pertineat? Quum autem vulgatum ſit inter eos, qui chriſtiano nomine cenſentur, non ſolum eſſe aliquam inter homines doctrinam divinitus revelatam, quæ nos ad mores, ac Dei cultum & pietatem plene inſtituere poſſit, verum quoque eam iis libris contineri, qui idcirco divini habentur; ut Deiſtis morem geramus, ad publicam hanc atque perantiquam tot gentium perſuaſionem perpendendum aggrediamur, ac ita aggrediamur, quaſi heri aut nudiuſtertius in has regiones devenerimus, ne quidquam ex anticipatione concluſum profanum genus obmurmuret. Rem autem ita partiemur, ut quoniam chriſtiana pietas & religio libris his potiſſimum contineatur, qui Novi Teſtamenti dicuntur,

eo-

eorum primum genuinitatem, veracitatem, divinitatem explicaturi ſimus, deinde in libros Veteris Teſtamenti inquiſituri.

§. II. Principio autem librorum Novi Teſtamenti genuinitas iis argumentis demonſtratur, quibus inter homines nulla eſſe poſſunt certiora. Liber genuinus is eſt, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, a quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur. Omnis autem liber eſt genuinus, qui genuinus habitus eſt omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus cum ætatibus. Ita Cæſaris Commentarios genuinos eſſe non dubitamus, quum & proxime conſequentium ætatum, & aliorum iis ſuccedentium conſtanti teſtificatione conſtet: nam & genuinos agnoſcunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Svetonius & Plutarchus & Grammatici poſtmodum veteres, ac reliqui ſubinde ac hanc uſque ætatem Scriptores. Sunt autem libri Novi Teſtamenti genuini habiti ab omnibus ſequentibus Apoſtolos Jeſu Chriſti ætatibus ad nos uſque perenni conſenſione, uti conſtat non ex traditione tantum popularium omnium Chriſtianorum, ſed nobiliſſimorum Scriptorum, Clementis Romani Pontificis, Ignatii, Polycarpi, Papiæ, Quadrati, Ariſtidis, Agrippæ, Hegeſippi, Juſtini Martyris, Melitonis, Theophili Antiochenſis, Apollinaris, Irenæi, aliorumque ſecundi a Chriſto ſæculi Auctorum. Tum Tertulliani, Clementis Alexandrini, Apollonii, Policratis, Origenis, Hyppoliti, Cypriani, Dionyſii Alexandrini, aliorumque tertii ſæculi Auctorum. Poſtremo omnium quoique Eccleſia Chriſtiana Scriptores habuit nobiliſſimos ac celeberrimos. Genuini ergo ſunt libri Novi Teſtamenti. Utitur hoc argumento ſtrenue Auguſtinus adverſus Fauſtum Manichæum, qui adulteratos eſſe Novi Teſtamenti libros effutiebat: *Platonis*, inquit, *Ariſtotelis*, *Ciceronis*, *Varronis aliorumque ejuſmodi Auctorum libros*, *unde noverunt homines*, *quod ipſorum ſint*, *niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua?* (a) Quod ſi quis ne id quidem ad fidem

(a) *Lib.* 33. *cap.* 6.

fidem faciendam ſatis firmum putet, videat quo argumento probare poſſit proavita bona hæreditario jure de ſe pertinere. Vide hiſtoriam textus Novi Teſtamenti Milli per omnia ſæcula continuatam in Prolegomenis ad Novum Teſtamentum, & Ricchardum Simonium (*a*).

§. III. Audiamus quibus argumentis tantam Chriſtianorum perſuaſionem ac tam ſolide conſtabilitam Deiſtæ noſtri evertere conentur. Primum, Chriſti, inquiunt, Diſcipuli, qui horum librorum Auctores feruntur, homines erant analphabeti; ideſt literarum inſcii: ſcribere igitur ipſi libros illos non potuerunt; genuini ergo non ſunt. Sed literarum omnium inſcios eos eſſe oportet, qui hunc in modum argumentantur. Primo plures Chriſti Diſcipuli, eorum, qui Auctores feruntur librorum Novi Teſtamenti, literas ſciviſſe conſtat. Nam Matthæus cum Telonio præeſſet literarum erat haud dubium peritus. Lucas Philoſophus erat & Medicus, ut Hieronymus teſtificatur (*b*). Paulus in Moſaica lege a Gamaliele fuerat eruditus. Marcus ab Apoſtolis in Philoſophia chriſtiana inſtitutus, ac Alexandriæ Epiſcopus Præfectus, & ipſe literarum peritus eſſe debuit; ſaltem ita vetus perſuaſio fert, quam nullo argumento ex antiqua hiſtoria deprompto refellent Deiſtæ. Controverſia ergo redit ad Jacobum, Johannem, Petrum, & Judam, quos fuiſſe piſcatores traditum eſt in his ipſis libris. Sed primum id non obſtat, quominus legere & ſcribere ſciverint, cui Hebræi ferme omnes ſtudebant, utpote qui legem deberent ediſcere. Ac Origenes quidem ea de re adverſus Celſum diſputat (*c*) piſcatores, ait, fuiſſe Apoſtolos, ſed non profeſſione & inſtituto nautas, ut neceſſarium fuerit literas ignorare. Deinde demus eos amanuenſibus uſos, eſt quod deroget eorum librorum genuinitati? Neque enim vero minus genuinus liber erit, quem ego dictavi, quam quem ego ſcripſi. Jeremias Propheta Baruc Amanuenſi eſt uſus. Per-

(a) *Hiſtoire critique du texte de nouveau Teſtament. cap. 1. tum Stackouſe le ſens literal de l Ecriture S. tom. 2. cap. 1.*

(b) *De Scriptoribus Eccleſiaſt. in Luca.*

(c) *Lib. 1. adverſus Celſum.*

Perridiculum autem fuerit idcirco ejus ſcripta minus habere genuina.

§. IV. Sed (videant quam liberaliter agere decrevimus) demus tantiſper, nihil conſtare ex antiquis monumentis, ſcribere ne Apoſtoli ſciverint, quum interim conſtet vetuſtiſſima omnium Chriſtianorum traditione, hos libros, de quibus agimus, ab iis fuiſſe ſcriptos, quibus tandem argumentis eam perſuaſionem convellent Deiſtæ? Neceſſe enim eſt ut hujuſmodi argumenta ejus ſint ponderis, quo vetus illa fides elevari poſſit: alioquin ſtultum fuerit ab ea diſciſcere nulla alia ratione motos, præterquam a libidine contradicendi. Jam quæ ſunt hæc argumenta Deiſtarum? Legere, inquiunt, ac ſcribere neſciverunt Apoſtoli. Unde id reſciverunt Deiſtæ? Nam tota iis adverſatur vetuſtas. Scilicet erant piſcatores. An idcirco literarum inſcii? Potuere, inquiunt, eſſe analphabeti. Perbelle prorſus. Quaſi vetus hiſtoria tanta Teſtium concordia confirmata nullo alio argumento, niſi vanis hiſce hypotheſibus rejici poſſit. Quod ſi in cæteris columina iſta criticæ & dialecticæ facient, nec ii puerorum luſus ſunt.

§. V. Opponunt ſecundo, pleroſque Novi Teſtamenti libros ab antiquis aliquot repudiatos fuiſſe ut ſpurios, veluti Evangelium Lucæ a Cerintho, & Carpocrate: Johannis Evangelium ab Alogis: Acta Apoſtolorum, & Pauli Epiſtolas a Severianis, & Cerinthianis; alia ab aliis: non conſtat igitur de horum librorum genuinitate. Sed mirum eſt a viris Critices peritis, ut videri volunt, poſſe urgeri paucorum impudentiam, aut potius rabiem, contra Veterum omnium conteſtationem! Nam ſi hujuſmodi argumenta vim habent aliquam, dicamus etiam Herodoti hiſtoriam Conſtantini temporibus confictam fuiſſe, quod id Jacobo Gauderio placuerit, AEneidem Virgilii a Benedictinis elucubratam, quod id velit Arduinus. Non pudet Deiſtas inteſtabiles homines pro cauſa ſua appellare? Nimirum mos fuit hæreticorum omnium, eos divinæ Scripturæ libros repudiare, quos erroribus ſuis contrarios eſſe intelligebant, quod adnotatum Irenæo. Ita Vetus Teſtamentum repudiaverunt

qui-

quicumque inde arguebantur. Alogi quum negarent Chriſtum eſſe λογον Dei, Joannis Evangelium rejecerunt unde revincebantur. (*a*). Cerinthiani quum circumcidi oportere Chriſtianos arbitrarentur, in libros Paulinos invecti ſunt. Similibus ex cauſſis alii agitati Eccleſiæ ſeſe oppoſuere. In quibus idcirco quid præſidii Deiſtæ noſtri reperire poſſunt? Niſi una cum illis inſanire velint.

§. VI. Jam opponunt tertio, libros iſtos corruptos eſſe, ac plane diverſos ab iis, quos Apoſtoli ſcripſerunt. Id vero ſic nituntur probare. Primum hæc narrat Victor Tununenſis Epiſcopus Africanus Auctor coævus: *Meſſale Conſule, Anaſtaſio Imperatore jubente, Sancta Evangelia, tamquam ab idiotis Evangeliſtis compoſita reprehenduntur & emendantur*. Victoris hujus Chronicon, in quo hæc leguntur, primum editum fuit Ingolſtadii per Caniſium anno 1600. deinde a Scaligaro ad Chronicon Euſebii. Refert porro Victor, idem factum narrari ab Iſidoro Hiſpalenſi in ſuo Chronico. Et leguntur hæc eadem verba in Chronico Iſidori Hiſpalenſis edito Pariſiis Anno 1607. Non dubito quin hinc Mahummedani Alkorani conditores acceperint id, quod ſæpe ſcribunt, nos corrupiſſe Evangelia. Deinde infinitæ, inquiunt, propemodum ſunt variæ lectiones in libris novi Fœderis, id quod Novum Teſtamentum Millii abunde demonſtrat. In præfat. Novi Teſtamenti editi a VVeſtenio triginta mille variæ lectiones numerantur. Vix tot ſunt verba Novi Teſtamenti. Tertio vero ſic argumentantur; pleraque ſunt, quæ veteres Patres ex ſcriptis Apoſtolicis citant, quæ non ſunt in libris, quos habemus, aut diverſa ſunt. Prioris generis eſt illud, quod apud veteres plures reperitur uſurpatum: *eſtote probi nummularii*, quodque in Novi Teſtamenti libris nullibi extat. Poſterioris generis eſt hoc in Epiſtola 2. Clementis: *Si exiguum non ſervaſtis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis, qui fidelis eſt in minimo, & in mul-*

(a) *Vide Epiphanium hæreſ.* 51.

multo fore fidelem. Quæ verba leguntur quidem apud Lucam, ſed plane diverſo modo.

§. VII. Quaſi triumphat his argumentis Collinus (*a*). Sed pudet me hic Deiſtarum ingenii: quod enim produci potuit ineptius? Primum, quid conatus fuerit Anaſtaſius (neque enim factum illud negare nunc oportet) non inquiram (*b*). Demus, quod iſti ſibi blandiuntur, violentas manus ipſis Apoſtolorum codicibus injeciſſe; id non magis evertet eorum Codicum, quos nunc habemus, integritatem, quam conatus tot aliorum hæreticorum, qui exemplaria quædam divinarum Scripturarum itidem depravaverunt, *quo accomodarent eloquia Domini male compoſito phantaſmati*, ut de Valentinianis loquitur Irenæus (*c*): neque enim Eccleſia, quæ in accurandis libris Sacris diligentiſſima ſemper fuit, ut una Euſebii hiſtoria docet, Anaſtaſii illo Codice uſa deinceps fuit, ſed eo quem per manus ab Apoſtolis acceperat, quod facillime demonſtrari poteſt conferendo eos Evangelicos codices, quos nunc habemus, cum Commentariis veterum Theologorum Anaſtaſio antiquiorum quod egit Millius in Prolegomenis copioſiſſime. Inde intelligitur, quæcumque veteres illi Theologi ex libris Evangelicis citant, ea eadem in noſtris legi, ſi paucas variantes lectiones, aut Amanuenſium Sphalmata excipias, quæ rei ſubſtantiam non attingunt, ut paulo, poſt oſtendemus. Ac ea, quæ veteres illi Theologi deſcribunt loca librorum Evangelicorum tot ſunt numero, ut ſi in unum colligantur, ac ordine ſuo componantur, ea integrum conflatura ſunt Novum Teſtamentum, quod nunc habemus. Adeo ne apices quidem illis exciderunt, in quos Commentarios ſcriberent. Quocirca etiamſi vera ſit hæc hiſtoria, quum perſpicuum ſit, præſentes Evangeliorum libros eoſdem eſſe, ac eos quibus ante Anaſtaſium Eccleſia utebatur,

(a) *Liberté de penſer.*
(b) *Vide Huttevillum la Religion Chretienne lib. 1. cap. 12.*
(c) *Lib. 1. cap. 1.*

Digitized by Google

tur, Deiſtarum inde petitum argumentum nullius momenti eſt, niſi ſimul demonſtrent, & Anaſtaſium cætera omnia Evangeliorum exemplaria flammis addixiſſe, quacumque patebat chriſtianiſmus, & totam deinde Eccleſiam Anaſtaſiano exemplari uſam. Oportuit id videre homines, qui rationem totum humanum genus docere ſunt aggreſſi. Quid quod ne Anaſtaſii quidem ille conatus totos Evangelicos libros ſpectavit? Vide ut id demonſtrat Huttevillus in loco ſuperius laudato.

§. VIII. Quod autem veteres quandoque Patres aut citent Evangeliorum ſententias verbis ab iis, quibus nunc in iis libris conceptæ ſunt, diverſis; aut eas, quæ nunc non extant, ex pluribus cauſſis fieri potuit, quæ librorum hujuſmodi integritati non officiunt. Primum Veteres illi memoriter ſententias Scriptorum citare ſolent, nec loco conſulere quum ſcribunt. Itaque mirum non eſt, ſi quandoque verbis diſcrepent. Quid quod plerumque unum pro alio librum citent? Sæpe quoque generatim Scripturam citant, non addito nec Auctore, nec libro, id quod eos memoriter ſæpiſſime Scripturarum ſententias laudaſſe demonſtrat. In epiſtola (*a*) Ignatii ad Smirneos extat hæc ſententia ex Evangelio, *apprendite & contrectate me, & videte, quod non ſum incorporeus ſpiritus*. Euſebius profitetur, ſe ignorare unde ſit deſumpta; in quo ego ſolitam Euſebii diligentiam requiro: paucis enim variatis verbis legitur apud Lucam (*b*), probatque quod dixi, memoriter ſæpe citaſſe Scripturam Patres, nec verba admodum curaſſe, ſollicitos de ſententiis.

§. IX. Deinde antiqui illi Patres ſententias quaſdam, quæ ex traditione tantum habentur, velut Scripturam citant, non dubitantes, idem utraque habere pondus. Obſervatum id Clerico (*c*), confirmatumque loco Barnabæ ex Epiſtola catholica. Præterea placuit quibuſdam

& hæc

(a) *Apud Euſeb. in hiſtoria Eccleſiaſt. Lib. III. cap. 36.*
(b) *Luca 24. ℣. 39.*
(c) *Ad Hammondum Matt. 11. ℣. 23.*

& hæc quoque cauſſa hujus variationis, quod Veteres aliqui non raro Apocryphis libris uſi fuerunt, quos a genuinis id temporis non ſatis diſcernere valebant (*a*). Librum Paſtoris pluries antiqui velut canonicum habuerunt. Sed ferebantur ea ætate alia Evangelia, velut ſecundum Ægyptios, Hebræos, duodecim Apoſtolos, Petrum, Matthiam: ferebantur aliæ Apoſtolorum Epiſtolæ, & alia Acta Apoſtolorum (*b*), quæ Gelaſius Papa in Concilio ſeptuaginta Epiſcoporum tandem damnavit. Non probat Huetius hanc reſponſionem. Et vero generatim falſum eſt hujuſmodi libros non publica Eccleſiæ traditione velut impoſturas Gnoſticorum aliorumque Hæreticorum habitos, quum & Irenæus, & Euſebius, & Epiphanius, aliique veteres Scriptores diſerte id notent. Sed negari non poteſt, librum Paſtoris apud quaſdam Græcas Eccleſias publice lectitatum (*c*) & Irenæum ac Originem ſub nomine Scripturæ laudaſſe. Fecit idem quandoque Tertullianus, qui deinde Eccleſiæ traditionem doctus vocavit *Scriptorum Apocrypham & falſam, & omni Concilio noſtrorum damnatum* (*d*). Negari quoque nequit Clementem Alexandrinum habuiſſe pro libris divinis Epiſtolam Barnabæ, Revelationem Petri, & alios libros, quod ex illius monumentis patet, agnoſcitque Euſebius (*e*). Sententiam illam, *eſtote probi nummularii*, quam & Origenes (*f*) & Dionyſius Alexandrinus (*g*) & Cyrillus Hieroſolymitanus (*h*) laudant, ex Evangelio ſecundum Hebræos

(a) *Vide Simonium Critique de texte du nouveau teſtament.*

(b) *Vide Fabricium in Codice Novi Teſtam. Pſeudapigrapho & Simonium loco citato cap. 3.*

(c) *Vide Hieronymum de Scripc. Eccleſiaſt. in Herma & Euſebium lib. III. hiſtoria Eccleſiaſt. cap. 3.*

(d) *De pudicit, cap. 10. & 20.*

(e) *Lib. VI. Hiſtoria Eccleſ. cap. 13 14.*

(f) *Tom. 19. in Evangelium Joan.*

(g) *Apud Euſebium lib. VII. hiſtoria Eccleſ. cap. 7.*

(h) *Catecheſi 6.*

hauſtam cenſuit Huſſerius, probavitque Valeſius (*a*). Certe Hieronymus (*b*) ex traditione Chriſti eam ſententiam profectam docet. Potuit autem ex traditione colligi ab Auctore Evangelii *ſecundum Hebræos*.

§. X. Quod ſpectat ad variantes lectiones, hæ duorum ſunt generum, aliæ quæ ſententias, aliæ quæ verba attinent, integris ſententiis. Prioris generis variationes, ſeu potius corruptiones, ſaltem in locis, quæ fidem & mores continent, nullas eſſe in ſacris Novi Teſtamenti codicibus, vel ex eo perſpicuum eſt, quod nullæ huc uſque ejus generis produci a Deiſtarum diligentiſſimis potuere. Poſterioris vero generis, etſi aliquæ ſint (nam eas antiquitus extitiſſe agnovit Origenes (*c*), & Hieronymus (*d*)) eæ tamen integritati horum librorum non officiunt, quando incorruptæ perſtant ſententiæ. Sed terret quoſdam numerus triginta millium variantium lectionum; Nempe totius rei, de qua agitur, imperitos. Hinc enim numerus totus conflatus eſt & ex omnibus paulo antiquioribus Codicibus, quos editis, tum manuſcriptis, & ex meris grammatices variationibus. Quum autem in tanta antiquitate nullius libri tot diſſeminata fuerint exemplaria; quot Codicum Evangelicorum, mirum eſſe non debet tot in iis Amanuenſium menda reperiri. Per XIV. enim ſæcula, in quibus ars Typographica ignota fuit, infinities propemodum Codices ſacri ſunt deſcripti, nec ſemper ab accuratis, & doctis librariis (*e*).

§. XI. Ex his autem vetuſtis Codicibus manuſcriptis, magna ex parte privatis tantus variantium lectionum numerus collectus eſt. Nam ii Codices, qui ut exemplaria in Eccleſiis habiti ſunt, quoſque ſolos in hac con-

(a) *In Notis ad Euſebium lib. VII. hiſtoria cap. 7.*
(b) In *Epiſt. ad Miner & Alex.*
(c) *Homiliis in Matth Vide & Ambroſium in Epiſtolam ad Rom. cap. 6.*
(d) In *Epiſtolam ad Rom. cap. 5. & in Præf. ad Pentat. & Præf. in quatuor Evang.*
(e) *Vide Præfat. Kunſteri ad Edit. Lipſienſem Novi Teſtamenti Milliani.*

controverſia conſiderare debemus, admodum exiguam variarum lectionum copiam ſuppeditant. Atque hæ quoque variationes, ſi cum veteribus commentatoribus conferantur, ita facile emendari poſſunt, quemadmodum ſunt emendatæ, ut non ſuperſit locus, qui dubiam, aut corruptam ſententiam referat. Enim vero in ipſis Millianis variationibus quænam eſt, quæ in iis, quæ Chriſtianam doctrinam ſpectant, aut dubiam, aut corruptam ſententiam contineat, ut ſaltem, quæ collatis pluribus exemplaribus, & veterum commentariis, non ſit in iis Codicibus, quibus utimur, ad ſuam genuitatem redacta? Sed magna pars variantium lectionum, quas protulere Millius & Weſtenius grammaticæ ſunt, nec ad ſententias pertinent. Exemp. gr. Matth. II. v. 6. ποιμανῆ pro ποιμανεῖ, quod vetuſtis librariis frequens eſt, qui η cum ει ſæpæ mutant. Reperias quandoque τι pro οτ. Lucæ XII. v. 36. ἀναλύσῃ pro ἀναλύσει. Lucæ XVII. v. 22. ἔπι θυμήσητε pro ἔωι θουμήσετε mutato ε in η. Ibidem v. 32. in quibuſdam codicibus Δεῦθ pro Δῶτ. Ad Corinth. II. v. I. in quibuſdam exemplaribus deeſt γάρ. Ad Galatas IV. v. 6. Υἱο, *filii* cum emphaſi; in aliis codicibus additum Θεῦ, quod perinde eſt. Plurima ſunt horum generum variantes lectiones. Jam non minor pars ſunt verba quædam primum in margine adnotata ad ſententiæ claritatem, quæ deinde irrepſere in ſequentes codices. Cæteræ varie lectiones nihil officere potuere, quominus Eccleſia Catholica, collatis, ut dixi, pluribus antiquis exemplaribus, & Patrum commentariis, emendatiſſimam nobis daret authographorum editionem. Vide B. Auguſtinum de utilit. credendi cap. III.

§. XII. Sed retractemus hæc, quod ineptiſſimum ſcrupulum Collini admiratoribus penitus avellamus. Primum dico varias hujuſmodi lectiones tantum abeſſe, ut textus integritati officiant, ut potius mirum in modum confirment. Quod ſic demonſtro. Eæ, aut recentium ſunt codicum, quales bona ex parte ſunt Millianæ & Kunſterianæ, aut e codicibus publicis vetuſtiſſimis, vel e libris Patrum Græcorum, Latinorumque

 hauſtæ

hauſtæ. Primi generis lectiones variantes jure merito contemni poſſunt, quando præſentes Novi Teſtamenti Codices ad fidem vetuſtiſſimorum & publicorum, aut librorum Patrum quatuor priorum ſæculorum accuratiſſime probari poſſunt, ac dari emendatiſſimi. Neque enim critico hadenda ratio eſt recentium veterum Auctorum codicum, ac oſcitantiæ, imperitiæ, malitiæ novellorum librariorum, vel etiam editorum, niſi is ſe omnino critices imperitum demonſtrare velit. Lectiones vero ſecundi generis, in duas ego claſſes confero, *rerum*, & *verborum*. Rerum variantes lectiones in exiguo ſunt numero, quod agnoſcit Kunſterus ipſe in præfatione, quodque legendo Millii Novum Teſtamentum nemo eſt, qui non ſtatim intelligat. Sed eæ quoque, ut ex inferius dicendis patebit, nec ſyſtema doctrinæ Evangelicæ ullo pacto aut incertum reddunt, aut dubium, nec ipſam Evangelicam hiſtoriam: eas ſpectant res, quibus etiam ſi careamus, & doctrinæ ſyſtema, & hiſtoriam Evangelicam integram haberemus. Præterea nulla eſt, quæ collatis veterum Patrum libris, uti Kunſterus juxta, & Millius agnoſcunt ac fatentur, non ad veram, & genuinam referri poſſit. Hoc vero totum mirifice integritatem codicum Novi Teſtamenti comprobat: nam & probat iiſdem veterem Eccleſiam codicibus uſam, quibus nos utimur, & in tot veterum codicum uſu, ac tanto temporis ſpatio nullum in eos errorem obrepſiſſe, qui aut vitiaret, aut obſcuram, & incertam doctrinam Evangelicam redderet. Verborum autem lectiones variæ, quæ totum ferme illum numerum abſorbent, tales ſunt, quas mediocriter in Græca lingua verſati internoſcunt facillime: linguæ vero Græcæ ignaris nihil officere poſſunt ad rerum intelligentiam, quam ex verſionibus habent.

§. XIII. Utrumque iſtud nunc demonſtremus. Unum caput novi Teſtamenti Milliani perpendemus, quo judicium de cæteris fieri poſſit. In primo igitur capite Evangelii Matthæi variantes lectiones, omiſſiones, additiones, corruptiones ex quinquaginta propemodum exemplaribus numerat Millius circiter quinquaginta, quod

mi-

mirum eſſe non debet in tanta codicum varietate, quinimmo mirum eſt non plures repertas. Earum autem meræ grammaticæ, quæ nullo modo ſenſum turbant, quæque a pueris animadvertuntur, ſunt 33. circiter. Ex. g. v. 3. Εσρων, pro Εσρώμ, pro Αμινάδαμ. pro Αμιναδαβ. Ibid. Ναασων, Ασσώμ. Αασον, Νασσων, pro Ναασσών. v. 5. Ωβηδ, Οβὶ, Ιωβὴθ pro Ωβηδ v. 6. Σολομῶνα, pro Σολομῶντα, v. 7. Ασσα, Ασὰφ, pro Ασα. v. 10. Μανασῆ pro Μανασσῆ, uno ſcilicet σ pro duplici deſcripto, quod operæ pretium cenſuit diſerte adnotare Millius. Præterea Αμμὼν pro Αμων: adnotaſſet & hic duplex pro uno μ. v. 11. Ιεχωνίαν pro Ιεχονίαν, o in ω mutato. Quid perſequar hujuſmodi ineptias? Eſt'ne quiſquam, qui ob ejuſmodi variationes MM. codicum codices ipſos in dubium vocare audeat, præſertim Deiſtarum, qui gravem & incorruptam rationem ſectari profitentur? Porro *defectus* qui dicuntur, niſi me feſtinans oculus fefellit, numerat 12. qui tales ſunt, ut ſenſum nullo pacto turbent. v. pro Βίβλος γενέσεως Ιησȣ̃ χριςȣ̃: in Æthiopico deeſt χριςȣ̃; v. 5. *Salomon autem genuit Rooz de Rabhb*: in veteri codice incuria ſcribæ deeſt Rahab. Deſit in omnibus, inquam, ut & prius illud χριςȣ̃, an quidquam de ſententia decedet? Jam v. 6. *David autem Rex genuit Salomonem*: in pleriſque deeſt τὸ ὁ βασιλεὺς *Rex*: quaſi vero ſi deſit etiam in omnibus ignorari poſſit, Davidem Salomonis Patrem fuiſſe Judeæ Regem. v. 18. in vulgata deeſt *Jeſu*, poſito tantum, *Chriſti*; *Chriſti autem generatio ſic erat*, quum in cæteris Græcis legatur, *generatio autem Jeſu Chriſti*, id quod nullius momenti eſt, ut patet. v. 20. *Ecce Angelus Domini*: deeſt in pleriſque τȣ̃ κυρίȣ: item nugæ. Nec majoris momenti ſunt alia, quæ, ne faſtidio ſim lectori, libens omitto. Ejuſdem naturæ ſunt additiones, quas nunc me piget referre, ut & immutationes verborum, quorum quatuor potiores verſiculi 20. 21. 22. & 23. contigerunt in quibuſdam codicibus, quæque nullo modo ſenſum mutant. Ita v. 20. φαίνεται pro ἐφάνη: & v. 21. Καλέσεις, pro Καλέσεις, *vocabunt*, pro *vocabis*. Ex his paucis exemplis de cæteris judicabit lector æquus, ut intelligere poſſit,

quam inepti ſint Deiſtæ noſtri, qui hoc argumento genuinitatem librorum novi teſtamenti impetunt, & ſtupide admiratorum plauſum captant.

Prop. XXXII. Libri novi Teſtamenti veraces ſunt.

D. Nam nihil in illis eſt quod pertinet ad hiſtoriam, quod aut non veriſimile ſit, aut non magna conſenſione a pluribus narratum, aut quod ſinceriorum teſtium auctoritate falſitatis argui poſſit; nihil quoque quum in Religionis theoria, tum in praxi, quod non adamuſſim cum ratione ipſa conſentiat, aut rationem emendet & perficiat: quæ autem ſunt talia vera ſunt; libri ergo Novi Teſtamenti ſunt veraces.

§. I. Sed res exigit, ut hæc accuratius demonſtremus. Duabus omnino partibus tota librorum Novi Teſtamenti doctrina abſolvitur, *hiſtorica*, & *dogmatica*. Bipartita quoque eſt dogmatica: nam aut *theorica* eſt aut *practica*. Demonſtrandum nunc eſt in libris Novi Teſtamenti nihil eſſe nec in hiſtorica eorum parte, nec in dogmatica cum theorica, tum practica, quod non eas habeat veritatis teſſeras, quæ ne Deiſtae quidem repudiaverint, niſi Pyrroniſmum inter homines invehere ament. Exordiemur a parte hiſtorica. In omni hiſtoria ad rationis libram perpendenda tria ſunt ſpectanda, hiſtoricorum nempe, qui enarrant, *numerus*, *ſcientia*, *probitas*. Quod pertinet ad numerum, inter axiomata hoc Huetii omnes habemus, *hiſtoriam, quæ res geſtas ita narrat, ut narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati, qua res geſtæ ſunt proximis, veram eſſe* (*a*). Niſi enim eæ hiſtoriæ, quæ hunc in modum narrantur, veræ eſſent, nihil eſſent ex veteri memoria, quod pro vero ſuſcipere poſſemus. Unde enim quemdam bello clarum, cui Cæſari nomen fuit, aliquando vixiſſe ſcio? Ex Cæſaris nempe ipſius commentariis, ex Hirtii, Ciceronis, Bruti, Livii, Vellei, Lucani, aliorumque ſcriptis, qui vel temporum illorum, quibus Cæſar vixit; æquales fuerunt, vel ſuppares. Non aliter enim ſciri aut credi poſſunt, quæcumque ipſo oculorum noſtrorum teſti-

---

(a) *Huetius demonſt. Evang. axiomate* II.

ſtimonio non cognovimus, quam ex aliorum verbis: aliqui Mediterraneum Oceanum eſſe non credet; nec Americam, aut Indiam eſſe credent Amſtelodamenſes, qui patrio ſolo nunquam exceſſerunt, & virgula divina ſibi ſuppeditari putarunt prætioſiſſimas merces, quæ inde quotannis referuntur.

§. II. Circa ſcientiam, ſi conſtet hiſtoricos aut coætaneos fuiſſe & rebus quas narrant præſentes, aut ita proximos, ut nullo negotio eas neſcire potuerint: præterea nec omnino ſtupidos, & rerum, de quibus agitur, intelligendarum capaces, de hiſtoriæ veritate dubitari non poteſt, niſi iis argumentis, quæ teſtificationem illam longe poſſint ſuperare. De probitate hiſtoricorum ſequentia obſervari debent. I. An hiſtorici affectu aliquo adulationis, ambitionis, amoris, odii, ſpei, aut alio agitati ſcripſerint. II. An perſonarum quarum, res geſtas narrant, vel exiguas virtutes ſtudioſe perquirant, vitia vero vel probra occultare nitantur. III. An ſpectaverint voluptatem, aut utilitatem ſuam. IV. An ſaltem ad imponendum aliis publica aliqua auctoritate exacti ſint. Si eorum nihil in hiſtoricis ſuſpicari poſſumus, eos integræ probitatis, & fidei eſſe dubitare nequimus: convenire enim debet inter ſanæ rationis homines, non idem eſſe *dubitari*, ac *velle dubitare*. Itaque dubitare ſine ullis dubitandi motivis, voluntatis eſt petulcæ, non ſanæ rationis.

§. III. His poſitis hunc in modum demonſtro, partem hiſtoricam Novi Teſtamenti veracem eſſe. Hiſtoriæ Novi Teſtamenti narrantur a pluribus, & coævis magna ex parte teſtibus oculatis, nec barbaris, nec omnino idiotis, ſaltem rerum, de quibus ſcribunt, intelligendarum capacibus, in quibus omnes probitatis characteres adſunt, quippe qui ut eam doctrinam propagarent, graviſſima pericula, dolores, & mortem denique ſubierunt: qui nullum commodum humanum, aut ſpectabant, aut ſperabant, cum eorum doctrina omnia bona præſentis vitæ in comparatione æternorum bonorum, quæ prædicabant, contemnenda præcipue eſſe contineret: tandem qui Magiſtri ſui probra omnia, condiſcipulo-

lorum vel umbras vitiorum diſtincte enarrant. Vera igitur hiſtoria eſt, quæ libris Novi Teſtamenti continetur. Præterea hiſtoriæ iſtæ eodem prorſus modo narrantur ab iis Chriſtianis, qui ætati illi proximi fuerunt, & quorum plurimi erant philoſophi acutiſſimi e Gentiliſmo ad Chriſtianiſmum converſi, ut Ignatius Martyr, Juſtinus Martyr, Polycarpus, Theophilus Antiochenus, Tatianus, Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, aliique; ergo hiſtoriæ iſtæ veræ ſunt.

§. IV. Idipſum confirmatur auctoritate hiſtoricorum exoticorum, Judæorum nempe, & Gentilium. Pauca attingam & præcipua; nam copioſiſſime id actum eſt a viris doctiſſimis. Ac primum Johannem cognomento Baptiſtam Judæos ad virtutem, & pietatem excitaſſe, & lavacrum dimittendis peccatis habuiſſe, teſtis eſt Joſephus in lib. antiquit. Hebraic. de Bello Judaico: teſtis autem Apoſtolis coætaneus. Jeſum Nazarenum vixiſſe quendam in Judæa rerum Romanarum potiente Tiberio, non tam univerſus orbis Chriſtianus, ſed & Judæi omnes, quicumque poſt illa tempora ſcripſerunt, & Gentiles ipſi teſtantur, in primis Svetonius in Claudio (*a*), ubi *Chriſtus* ſcribitur pro *Chriſto*, quia nomen illud Græcis & Latinis notius erat: tum Tacitus lib. 15. Annal. qui poſtquam de Chriſtianorum ſuppliciis a Nerone illatis locutus eſſet, addidit: *Auctor nominis ejus Chriſtus, qui Tiberio Imperante per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat*. Plinius quoque junior Epiſt. omnibus obvia, quæ lib. 10. Epiſt. eſt 97. cujus & Tertullianus meminit in Apologetico, & Euſeb. in Chronico, ſcribit: *Chriſtianos carmen Chriſto quaſi Deo dicere ſolitos, obſtrictoſque inter ſe, non in ſcelus aliquod, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, neve fidem fallerent*. Nempe primævi Chriſtiani eadem docebant, & agebant, Oppidulo Judeæ natum fuiſſe Jeſum ex paupercula puella Fabri materiarii uxore, in Ægyptum præterea aufugiſſe, agnoſcebat Celſus Chriſtiani nominis hoſtis infenſiſſimus (*b*).

(a) *Cap.* 25. (b) *Apud Origenem contra Celſum lib.* 1.

§. V. Edita a Chriſto & Apoſtolis miracula confeſſi ...nt Hebræi Thalmudici operis conditores, quod opus ... initium tertii ſæculi compilatum eſt, ut conficiunt ...ottingerus (a), & Bartholocius (b). Extat eadem ...per re præclarum Joſephi teſtimonium in 18. antiquit. ...daic. in quo Chriſti, ejus reſurrectionis & miraculo... m præclaram facit mentionem, de quo loco in ſe...uenti prop. diſſeremus. Eadem miracula Chriſtianæ religionis hoſtes infenſiſſimi Celſus, Porphyrius, Julianus, Alkorani conditores agnoverunt. Tandem eorum miraculorum totus Chriſtianus orbis teſtis eſt luculentiſſimus: inde enim natus Chriſtianiſmus, ac longe lateque provectus. Quid enim? An tot nationes nomen Chriſto dederunt ſine ullis miraculis? Id ſi contigiſſet aut omnium miraculorum fuiſſet maximum, aut maximum eſſet argumentum veritatis doctrinæ Chriſtianæ: neque enim niſi veritas, quæ per ſe cuique pateat tam longe propagari poteſt ſine ullis, quibus permoveantur homines, miraculis. Nec opponat Mahummedanæ ſuperſtitionis exemplum. Nam quum ſenſui indulgentia doceret Mahummedes, eaque inter Barbaros, vim præterea armorum adhiberet, longe diſpar eſt ratio. Chriſtiana ſcilicet doctrina una omnium eſt, quæ minime ſenſibus adulatur, quæ affectibus, violentiſſimis naturæ noſtræ ſtimulis, adverſatur, quæque nulla armorum vi, nulla ſæcularis litteraturæ copia, imo adverſus & arma, & ſæculares literas latiſſime eſt diſſeminata. Quod vero Baelius regerit, & Principes Chriſtianos vim armorum adhibuiſſe, ut Gentiliſmum extirparent, ineptum eſt: Principes enim Chriſtiani diu poſt provectam Religionem provenere, ſub initium IV. Sæculi, ut teſtatiſſimum facit utraque hiſtoria, Eccleſiaſtica, & Civilis. De hiſtorica ergo Novi Teſtamenti parte, ſaltem præcipua, & quæ reliquæ fundamentum eſt, indubiis conſtat argumentis.

§. VI. Pergamus ad alteram, dogmaticam nempe,

(a) *In Hiſt. Eccl. part. 1. cap. 3. ſect. 3.*
(b) *In Bibliotheca magna Rabinica tom. 3.*

Ea quoque bipartita eſt, ut dictum, *theorica*, & *practica*; quarum illa ſpectat quæ de Deo diviniſque rebus ſcire homines oportet, hæc vero quæ agere. Ut a theorica initium faciamus, ejus dogmata ita cum principiis rectæ rationis conſentiunt, ut Deiſtæ vel utraque excipere, vel utraque repudiare debeant. Id paucis & per ſumma capita demonſtrabimus. Libri Novi Teſtamenti docent Deum exiſtere, eumque eſſe *purum ſpiritum* (Joannis IV. 23. & 24. Eum eſſe æternum & immenſum (I. ad Timotheum cap. I. 17. Act. VIII.) Præterea eſſe unicum (ad Epheſ. IV. 6.) & eſſe bonum, atque beneficum. (Lucæ XVIII. 19. & immutabilem & immortalem. (ad Rom. I. 23. ad Tim. II. 6. Jacobi I. 17.) & omniſcium (Act. XV. 18. ad Hebr. VI. 16. & omnipotentem (Matth. XIX. 26. 2. ad Corinth. 6. 18.) creatorem univerſi (paſſim in omnibus libris), & diligentem conſervatorem (Matth. VI. 25. 26.) & juſtum, itaut peccata puniat, virtutes remuneretur, (ad Rom. II. 6. 7. & II. ad Theſſalon. I. 6.) Præterea docent mentes humanas eſſe immortales. Matth. X. 2. Lucæ 12. 4. 5.) eas manere præmia, aut pœnas æternas ſecundum opera earum (Matth. XXV. 31.) & alibi. Mitto cætera, ne ſine ulla ratione juſto ſim prolixior. Hæc omnia dogmata, & quæ aut hæc antecedunt, aut comitantur, aut conſequuntur, & ratio naturæ manifeſtiſſime comprobat, & ſenſus hominum communis confirmat, & Deiſtæ ipſi non inficiantur. Vera ergo ſunt, & conſequenter vera pars dogmatica & theorica Novi Teſtamenti.

§. VII. Veniamus ad practicam. Moralis Chriſtianorum librorum pars exactiſſimis Philoſophiæ ratiociniis conformis eſt, conformis & finibus, ac relationibus hominum, quas aut inter nos, aut cum Deo, aut cum cæteris rebus habemus: quinimmo moralem ipſam, quam humana ratio docet, auget novis & utilibus doctrinis, emendat in pleriſque, ac illuſtrat, falſa Philoſophorum ſyſtemata evertit, homines ſibi atque aliis conciliat, ſocietatem humanam mirifice fovet; nihil igitur ea verius & ſanctius excogitari poteſt. Sed explicemus hæc ube-

uberius, Officiorum, quæ purgatiſſima ratio naturalis ex noſtris aut relationibus, aut finibus, docet tria ſunt ſuprema genera, erga Deum, erga nos, erga alios. Naturalis ratio docet Deo deberi amorem, obſequium, ſervitutem, invocationem, gratiarum actionem. Eſt enim Deus & Pater noſtri amantiſſimus, & natura excellentiſſima, & dominus, & benefactor, & gubernator ſapientiſſimus. Eadem ratio docet nos debere nobismetipſis curam, & cuſtodiam, tum totius hominis, tum partium noſtri ſingularum, & animi quidem majorem, ut præſtantioris partis, minorem corporis omneſque conatus noſtros ad veram beatitudinem debere dirigere. Tandem docet nos proximo noſtro, ideſt omnibus aliis hominibus natura nobis æqualibus, debere & amorem juſtitiæ, ne ullo eum modo lædamus, eique ſuum tribuamus, & amorem humanitatibus ac beneficentiæ, ut quocumque modo poſſumus, ei benefaciamus. Hæc omnia e fontibus rationis naturalis manare, tum alii, tum potiſſimum Richardus Cumberlandus in tractatu de legib. Nat. geometrice prorſus demonſtravit (a). Sed eadem, & quæ ea antecedunt, comitantur, aut cum iis connexa ſunt, libri Novi Teſtamenti copioſius & luculentius, quam ipſa recta ratio naturalis, condocent: nova ad virtutem calcaria addunt, novas relationes patefaciunt, idque tanta perſpicuitate, ut non ſapientum modo, ſed infimæ plebeculæ captui ſe accommodent. Id per præcipua capita demonſtrabimus. Nam omnia unum in locum conjicere ejus eſt, qui Chriſtianæ religionis integram moralem explicare aggrediatur.

§. VIII. Deum eſſe amandum, & quidem ſuper omnia, omnes ſcripturæ Evangelicæ docent: docent & amandum eſſe ſuper patrem, & matrem. (Matth. x. 47.) Porro omne ſtudium noſtrum in eo poſitum eſſe debere præſcribunt, ut ipſi placeamus, & alia omnia ita diligamus, ut comparatione facta ea quaſi non amemus (1. ad Corinth. 7. 29. & ſeqq.) Præterea ſignum amoris hujus eſſe, ſi ejus præcepta obſervemus (Johan.

(a) *Vide & Vollaſton Ebauche de la Religion naturelle.*

han. iv. 21. & Epiſt. i. 3.) Eſſe honorandum, & glorificandum (1. ad Timoth. 1. 17. & alibi): in eo ſolo fidendum & ſperandum (Matth. vi. 25): Timendum timore filiali, ut boni ſimus (paſſim in omnibus libris) : Adorandum (Matth. iv. 10). Invocandum, & orandum (Matth. vii. 7. ad Roman. xii. 12.): & quidem hæc omnia ei præſtanda non in externis tantum ſignis, ſed *in ſpiritu*, non in ſuperſtitione, ſed *in veritate* (Johan. iv. 23.); Gratias ei agendas (ad Eph. v. 20. & ſæpe). Præterea vetantur in his libris omnes actus, etiam cogitationis, qui ſunt hujuſmodi officiis oppoſiti.

IX. Quod ad nos attinet, præcipitur nobis, ſtudere non bonis hujus vitæ, quæ præterit, ſed bonis æternis, quæ nos vere & ſempiterne beatos facere poſſunt. In hujus vitæ beatæ comparationem inſtruimur nedum uxorem, filios, parentes, amicos, bona fortunæ, ſed etiam vitam contemnere (Matth. xvi. 24. Luc. ix. 23. ad Titum xi. 12. & paſſim).

X. Circa alios homines, amor ſpeciei humanæ, ideſt omnium hominum, nobis natura æqualium, ex quo amore cætera fluunt in ſocietatem humanam officia, facit in Scripturis Sacris utramque paginam. Hinc Matth. xxii. 39. 40. dicitur, ex his duobus præceptis, *Diliges Dominum Deum tuum ſuper omnia, & proximum ſicut te ipſum, totam Legem & Prophetas pendere*. Apoſtol. ad Rom. xiii. 6. & ſeqq. egregio id ratiocinio concludit: *reddite igitur omnibus, quod debetis, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timor, timorem, cui honor, honorem. Nemini quidquam debete, niſi ut alii alios diligatis; nam qui diligit alterum, legem implevit: ſiquidem illud non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quid eſt aliud præceptum, in hoc ſermone ſummatim comprehenditur: diliges proximum tuum ſicut te ipſum*. Quid amplius & præclarius de Officiis erga homines ratio naturalis prædicat? Amor erga proximum, obſequium erga Majores, reverentia erga Magiſtratus, obſervantia legum civilium, abſtinentia ab alieno. Jam, quod

eſt

eſt divinius, ipſi inimici noſtri diligi præcipiuntur (Matth. v. 44.), & adverſus eos, qui nobis infeſti ſunt, mitem animum, & patientem exhibere (ibid. 39.) Beneficentia porro perpetuo commendatur, præſertim pro trito illo, *quæcumque vultis ut faciant vobis homines ea & vos facite illis: iſta enim eſt lex, & Prophetæ*. (Matth. VII. 12. Lucæ VI. 31.) Hæc delibaſſe ſat erit. Ex his vero patet, veram eſſe, & ſanctiſſimam Novi Teſtamenti doctrinam moralem.

Prop. XXXIII. Vera miracula non poſſunt eſſe niſi a Deo, aut Dei Imperio in Naturam.

D. Nam vera miracula ſunt, quæ aut ſubſtantia, aut modo, & vires rerum naturalium ſuperant, & contra conſtitutas in univerſo mechanicas leges fiunt (ex def. VII.): id autem totum nemo poteſt, niſi qui vires habet tota natura majores, quique imperium in naturam exerceat, ideſt Deus totius naturæ auctor, & moderator; vera ergo miracula Dei ſunt opera.

Schol. Plures viri docti de natura miraculorum diſſeruerunt, eaque Dei eſſe opera demonſtraverunt. Accurate hanc rem inter cæteros pertractavit nuper Serges. Hic liber ad incredulos refellendos utilliimus eſſe poteſt. Sed dolendum eſt, Auctorem Gente Anglum ea adminuiſſe, quæ neceſſaria non erant, quæque odium in nos indignum Philoſopho & Chriſtiano oſtendunt. Potuit enim in vera cauſa verſari, quin Catholicos perſtringeret.

Prop. XXXIV. Libri novi Teſtamenti ſunt Divini.

D. I. Libri Teſtamenti per omnia veraces ſunt, ut ſuperius demonſtratum eſt: Eorum Auctores cætera omnia genuinitatis, ſimplicitatis, veracitatis manifeſtata argumenta præſeferunt: impoſtores ergo haberi non poſſunt: ſaltem nihil eſt in illis, ex quo ſuſpicari poſſimus voluiſſe mundo imponere; adeoque ſine ulla ratione, imo adverſus graviſſimas ſimplicitatis, & veracitatis rationes: habere illos impoſtores, eſt omnino furere. Affirmant autem hujuſmodi Auctores, doctrinam quam ſcribunt divinam eſſe; nam ant ea ſcribunt, quæ a Chriſto audiverant, qui a Deo Patre acceperat, ut Mat-

Matthæus, Johannes, Petrus, Jacobus, Judas; aut quam acceperant ab ipſo Deo, ut Paulus, qui ſe fatetur Apoſtolum Jeſu, *non ab hominibus*, *neque per hominem*, *ſed per Jeſum Chriſtum*, *& Deum Patrem* (ad Galat. 1. 1.): aut eam tandem, quam ab aliis Apoſtolis, qui cum Chriſto convixerant, edocti erant, ut Lucas (Luc. 1. 2.), & Marcus. In hoc ergo mendaces non ſunt, alioquin ſceleratiſſimi impoſtores fuerint oportet. Quæ enim ſceleratior hominibus impoſtura fieri poteſt, quam iis Dei nomine mentiri. Divini ergo ſunt Novi Teſtamenti libri.

§. II. Ad hæc addi poſſunt plura alia divinitatis argumenta. Primum *ſanctitas*, *puritas*, *& ſublimitas* doctrinæ, ad quam mortalium nemo uſu tantum rationis unquam pervenit. Quis certe non miretur, homines litterarum rudes & in rerum contemplatione minime verſatos non tantum naturæ leges ac hominum officia explicuiſſe diſerte, ac ita ut nullibi fallerent, ſed de Deo & providentia, deque altera vita tam diſtincta, ac toti rationi conformia docuiſſe? Quis præterea, tantam doctrinæ conſtantiam, atque harmoniam? Certe nihil tale unquam ne græcorum quidem doctiſſimi generi humano delere; quorum philoſophia & ſibi minime conſtans & in tot ſectas diviſa quot capita, ſatis demonſtrat hominum eſſe opus, non Dei. Secundum, ſpiritus propheticus, qui in Auctoribus horum librorum reperitur quique eſſe niſi a Deo nequit. Et ſunt in Novo Teſtamento prophetiæ non per ambages, ſed luculentius verbis ſcriptæ, æque impletæ adamuſſim. Longum eſſet omnia perſequi. Unam memoro, mala quæ Judæis evenere, obſeſſio, fames, Urbs ſolo æquata totidem pene verbis prædicta a Chriſto fuerant, quot facta narrat Joſephus in libris de Bello Judaico. Nemo Joſephi narrationes cum Evangelicis prædictionibus conferet, quin ſtatim ſacro quodam horrore corripiatur. Tertium vis ad perſuadendum novam Religionem, qua Religio dominans Ethnica, & ſpiritus carnis potentiſſimi hoſtes evertebantur, & quidem tanta celeritate, quanta non dicam ulla alia doctrina unquam, ſed ne ullum

ullum quidem imperium armis dilatatum eſt. Romani enim ut ad eam Imperii molem pervenirent, quæ ſub Auguſto fuit, ſeptingentis prope annis continenter bellum geſſere, & Mahummedani ſexcentis propemodum annis. Quartum tanta Diſcipulorum in hac Religione tuenda, conſtantia, & fortitudo, ut duriſſimos cruciatus, exquiſitiſſima ſupplicia, & mortem contemnerent, homines non idiotæ tantum & ſimplices, ne quis dicat pecorum more alios poſt alios fuiſſe in tormenta cæcos, ſed præclari Gentium Philoſophi, viri litteris, avita nobilitate, & geſtis magiſtratibus illuſtres. Quintum, & maximum infinita miracula variorum generum, & talia, quæ ſatis conſtat non potuiſſe, niſi vi divina perfici. Operæ pretium eſt eos conſulere, qui hujuſmodi argumenta latius deducunt. Non argumentum a miraculis deſumptum hoc in loco uberius illuſtrabimus.

§. III. Quum libri Novi Teſtamenti veraces ſint, ſequitur, dubitare nos non poſſe de miraculis, quæ a Chriſto & Apoſtolis facta, ut doctrinam quam prædicabant, divinam eſſe confirmarent, in iis libris narrantur. Narrantur autem talia miracula, quæ non niſi a Deo perfici poterant, aut, quod perinde eſt, ab aliis cauſis Dei ipſius imperio & vi. Hujuſmodi ſunt, converſio aquæ in vinum; panum & piſcium portentoſa multiplicatio; mortuorum etiam quatriduanorum reſuſcitatio, deſperatorum morborum ſanationes ſolo verbo factæ, ut cæcorum a nativitate, paralyticorum per plurimos annos, imperium in dæmones &c. Et hæc quidem miracula non clanculum, ſed propalam efficiebant Chriſtus, & Apoſtoli, quorum totus populus teſtis erat oculatus. Sed perpendamus pauca, idque exempli loco, panum & piſcium multiplicatio, quæ his eodem modo contigit (Matth. XIV. & XV.) cræationis ſpecies eſt, quæ non hominum tantum vim, ſed totius naturæ ſuperat. Miraculum autem ejus generis, in quo nulla impoſtura ſubeſſe potuit, quippe quod reales effectus ſecuti ſunt, ſaturitas plurium millium hominum; fragmenta pluribus ſportis collecta:

miraculum in quo ſenſus ferme omnes ſibi mutuo teſtimonium dicebant, oculi, odoratus, guſtus, tactus internus, & externus; cujuſmodi certe nullis impoſturis ſubeſſe poſſunt; Miraculum præterea, cujus qui modum attentius conſiderat, nequit non in Chriſto vim Divinitatis intelligere. *Jeſus autem convocatis Diſcipulis ſuis dixit: miſeror turbæ, quia triduo jam perſeverant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei Diſcipuli, unde ergo nobis in deſerto panes tantos, ut ſaturnus turbam tantam?* Nempe humana ratio cum exigua potentia conjuncta ſibi diffidebat. Habemus hic argumentum humanitatis. Quid autem ad hæc Jeſus? Nihilo commovetur magis, quam ſi nemo adeſſet. Itaque more ſuo tranquille ac confidenter, *quot*, inquit, *habetis panes? At illi dixerunt, ſeptem, & paucos piſciculos*. Quis ad hæc non expaviſſet in tanta jejunorum hominum copia? Erant enim quatuor millia hominum, præter parvulos & mulieres. Ille vero audacter præcipit turbæ ut diſcumbant. Qui hic divinæ potentiæ characterem non cognoſcat, is omnino bardus & ſtupidus ſit neceſſe eſt. Nemo enim tanta animi firmitudine & confidentia de re tanta quidquam ſpopondiſſet, niſi ſummus Naturæ Auctor. Verbo res ex voto cedit. Diſcumbunt turbæ: is accipit ſeptem panes & piſces, gratias agit, frangit, datque Diſcipulis ſuis, Diſcipuli populo. *Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfluit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas plenas*. Ejuſdem generis eſt alterum miraculum quod cap. XIV. enarratur. *Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum Diſcipuli ejus dicentes, diſertus eſt locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in caſtella, emant ſibi eſcas. Jeſus autem dixit eis non habent neceſſe ire: date illis vos manducare*. Eſt hoc cum Diſcipulis ludere velle, quos non ignorabat nihil habere tantum, quo quinque milla virorum, præter mulieres & parvulos, ſaturari poſſent. Itaque Diſcipuli, *non habemus hic niſi quinque panes & duos piſces. Qui ait eis, afferte mihi illos huc*. Quid facturus? Quinque ne etiam panes, ac duos piſces tantæ turbæ dividet? Non eſt id integrum

gen-

gentem ludibrio habere velle? Videamus quo evadat. Jubet turbam diſcumbere: accipit quinque panes & duos piſces. Nempe potentiæ ſuæ conſcius erat: alioquin inſanire oportebat, qui id ageret, ut tot deludificaret. Jam aſpicit in Cœlum, benedicit, frangit, dat Diſcipulis panes, Diſcipuli turbis. *Et manducaverunt omnes & ſaturati ſunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum: exceptis mulieribus, & parvulis.* Quem hæc non illacrymare cogant pia lætitia? Nam hinc non ſolum Jeſu potentia in totam Naturam intelligitur manifeſte, ſed etiam ſumma intelligentia & providentia, ut, quemadmodum dixi, ſtupidus ſit, qui in hoc ejus divinitatem præſentiſſimam non agnoſcat.

§. IV. Atque ea via eſt & ratio, qua Chriſtus omnia ſua miracula efficiebat. Nempe non laborabat, ac ſe angebat, velut qui impetret, exitus incertus, ſed effundebat confidenter ex ſeſe ac natura ſua, nihil cunctans, nec futuri imprudens. Conſcius ergo ſibi erat naturæ ſuæ divinæ ac potentiæ. Sunt præterea talia quæ perpetravi miracula, ut ſcientiæ naturalis periti facile intelligant, imperium fuiſſe illi in rerum Naturam, quam ſolo nutu moderabatur. Rogat leproſus, ut velit ſanate. *Volo*, inquit: *Mundare, & mundatus eſt* (Matth. VIII. v. 3.) *Centurioni, vade, & ſicut credidiſti fiat tibi: & ſanatus eſt puer in illa hora* (Ibid. v. 13.) tetigit manus Socri Simonis, & *reliquit eam febris* (Ibid. v. 15.) Paralytico ait, *ſurge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam:* & ſurrexit (Ibid. v. 27.). Imperat mari, & placatur (Matth. XIV.) ficule maledicit, & *areſacta eſt continuo ficunea* (Matth. XXI. v. 19.) Mitto cætera quæ ejuſdem ſunt Naturæ. Quem hunc eſſe oportet, cui tota rerum natura obſecundat, nullis illa machinis, nulla vi corporea acta? Qui igitur hæc miracula legunt, non facta tantum legere debent, ſed modum etiam, quo ſunt facta: Qui ſi ita Novi Teſtamenti hiſtoriam legunt, non poſſunt ii non Chriſti viri divinam agnoſcere, ac divinam totam, quam

ille prædicavit, doctrinam. Sed & illud etiam in primis animadvertere debent, hæc omnia miracula non in alium finem fuiſſe comparata, niſi ut homines crederent, Jeſum eſſe a Deo miſſum, ejuſque doctrinam veram eſſe & divinam. Nec vero aliam ob rationem hæc credere oportet, niſi ut nova haberent & potentiſſima ad virtutem calcaria: ut non ſolum Deum amarent ac metuerent, quo par eſt obſequio, ſed præſertim ut amarent, ſeſe mutuo, ut alii aliis faverent, ac vitam & ſocietatem facerent pacatam & jucundam, ut ne cuique inferrant injuriam, neque moleſtiam, ut ne eſſent fures, mendaces, calumniatores, adulteri, perjuri, uno verbo, ut virtutem colerent, horrerent vitia. Nihil inde ſibi nec honoris, nec commodi, nec voluptatis promittebat, quod fieri oportuiſſet, ſi fuiſſet purus homo, vel ſi egiſſet, ex ſolis motivis naturæ & rationis humanæ.

§. V. Accedunt jam eodem miracula alia plurima, quæ primi Chriſtiani in confirmationem doctrinæ ſuæ ediderunt, quorum totus antiquus orbis Chriſtianus teſtis extitit oculatus, quod teſtimonium, qui reſpuit, is dicat etiam neceſſe eſt, tot gentes Græcas, Aegyptias, Aſiaticas, Romanas, omnium cultiſſimas, Chriſtianæ prædicationi credidiſſe, nullis miraculis actas. Quod præter quam quod manifeſtiſſimum eſt, ut dixi, veritatis Chriſtianæ doctrinæ argumentum, eſt etiam miraculum miraculorum, ut ratiocinantur Auguſt. lib. 22. de Civit. Dei; S. Chryſoſt. homil. 34. in Matth. & Damaſc, lib. IV. Fidei Orthodoxæ.

§. VI. Huic argumento ita reſpondent Deiſtæ. Primum, non eſſe argumento, ut liber, quo miracula narrantur, ſit divinus: nam poteſt etiam profanus Auctor miracula ab aliis edita colligere, quin is divinam auctoritatem ſuis hiſtoriis conciliet. Deinde etiam eos, qui a Deo miſſi non fuerant, quique idololatriam profitebantur, miracula edidiſſe: nam Magi Pharaonis quædam & ipſi miracula fecerunt ipſo Moſe teſte, miraculorum quæ apud Græcos facta ſunt, plenæ ſunt Græcæ hiſtoriæ Herodoti, Diodori Siculi, Plutarchi:

La-

Latinorum Livius. Veſpaſianus cæco viſum, claudo integritate membri dediſſe, dum in Ægypto eſſet, retulit Tacitus ſcriptor coævus, & alioquin ſeverus Apollini Thianei miracula narrat Philoſtratus in ejus vita. Ea vero talia, & tanta fuerunt, ut Hierocles Gentilis Philoſophus parallelismus ſcripſerit vitæ Chriſti, & Apollonii. Ad hæc Moſes in Deuteronomio negat ex ſolis miraculis divinitatem Prophetæ alicujus dignoſci poſſe. Tum Chriſtianus Matth. XXIV. pronunciat etiam impoſtores facturos miracula. *Surgent*, inquit, *Pſeudo-Chriſti*, *& Pſeudo Profetæ*, *& dabunt ſigna magna*, *& prodigia*. Tandem miracula eſſe poſſunt effecta cauſarum naturalium ignotarum. Enim vero ignoramus quouſque natura rerum agendo progredi poteſt, adeoque non poſſumus affirmare ea quæ dicuntur miracula non eſſe effecta cauſarum naturalium, ſed Dei: quo potiſſimum argumento vim miraculorum elevare conatur Spinoza in Tract. Theologico Polit.

§. VII. Sed hæc facile refelluntur. Et primum quidem argumentum vim aliquam haberet, ſi qui ſcribunt Chriſtiana miracula non iidem eſſent qui fecere. Nunc autem quum iidem Apoſtoli, qui hæc narrant, & doctrinæ, & miraculorum in doctrinæ illius confirmationem patratorum auctores ſint, conficitur ejuſdem utraque originis eſſe, ideſt a Deo. Alterum vero argumentum duas habet partes. Prima urget miracula Magorum Pharaonis. At cum ea Deus ſeu occulta naturæ arte, ſeu Cacodaemonis ope fieri permiſerit, ut ex collatione miraculorum Moſaicorum intelligeretur vera Divinitas, quod perſpicuum eſt ex ipſa Moſaica narratione, cauſæ Deiſtarum non favent. Altera de Ethnicorum miraculis nititur vulgatis, & antiquis rumoribus, quos poſteriores Hiſtorici collegerunt, & quibus propterea quæ fides ſit adhibenda, nemini ignotum eſſe poteſt. Pleraque etiam eventa fortuita, aut quorum cauſas ignorabant antiqui inter miracula retulerunt. Itaque Cicero in Libris de Natur. Deor., tum in libris de Divinit. veterum Romanorum miracula aut ridet aut fabellas aniles, & rumores vacuos, aut ad cauſas natu-

tales refert. Rident quoque ſæpe Livius, & Tacitus, nec raro Plutarchus.

§. VIII. Sanctus Auguſtinus de Civit, Dei. x. 16, hunc in modum totum hunc locum pertractat: *Hæc ergo*, (miracula Gentilium) *atque alia hujuſmodi, nequaquam illis, quæ in populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda ſunt: quanto minus ea quæ illorum quoque populorum, qui tales Deos coluerunt, legibus judicata ſunt prohibenda atque plectenda, magica ſcilicet vel theurgica? quorum pleraque ſpecie tenus mortalium ſenſus imaginaria ludificatione decipiunt, quale eſt Lunam deponere donec ſuppoſitas, ut ait Lucanus, propior deſpumet in herbas: quædam vero etſi nonnullis piorum factis videantur opere coæquari, finis ipſe, quo diſcernuntur, incomparabiliter hæc noſtra oſtendit excellere. Illis enim multi tanto minus ſacrificiis colendi ſunt, quanto magis hæc expetunt; his vero unus commendatur Deus, qui ſe nullis talibus indigere, & Scripturarum ſuarum teſtificatione, & eorundem poſtea ſacrificiorum remotione demonſtrat.* Quæ doctrina huc redit; 1. Quædam Gentilium miracula ludificationes phantaſiæ eſſe, & ſenſuum. 2. Quædam alia videri noſtris coæquari, ſed fine longe diſcerni. 3. Finem illorum eſſe plurium Deorum cultum, quem ratio ipſa naturæ improbat: horum unius tantum Dei. 4. itaque etiam ſi demus facta illa eſſe, ex fine ipſo redarguuntur. Cæterum non ita hæc ſunt accipienda, quaſi Dæmones vera miracula poſſint efficere: ea enim non poteſt, niſi qui imperium in Naturam habet, ideſt ſolus Deus. Solum Deum miracula facere poſſe, pluribus demonſtrat B. Thomas (*a*), qui idem cap. ſeq. negat miracula ſubſtantiarum aliarum ſpiritualium vera eſſe: quæ duo capita lectu ſunt digniſſima, ſimul & quæ ibi adnotat acutiſſimus Theologus Franciſcus Ferrarienſis.

§. IX. Quod ſpectat ad miracula Veſpaſiani, Johannes Clericus (*b*), Chriſtophorus Auguſtus Heumannus (*c*), Johannes Laurent. Moſhemius ad Cudworthum

(a) *In . contra Gent.* 103. (b) *In Hiſt Eccleſ Sæculo II ad annum* 138. (c) *Peculiari diſſert. de miracul. Veſpaſ.*

thum (a) aliique inter arcana Majeſtatis referunt, ut ſcilicet cupidus novi Regni firmandi Veſpaſianus ea ad plebem circumveniendam excogitaverit, complicibus Sacerdotibus Serapidis, iiſque ſibi favore Numinum majeſtatem majorem conciliaret. Id ex ipſis Taciti, & Svetonii narrationibus conſtare arbitrantur. Ille enim his prodigiis *favorem & inclinationem Numinum erga novum Imperatorem demonſtratum eſſe*; hic vero *auctoritatem, & majeſtatem novo Principi, quæ ipſi defuiſſet, acceſſiſſe perhibet* (b).

§. X. De miraculis Apollonii Thianei in diverſa abierunt Theologi. Veteres, in primis Origenes contra Celſum, & Euſebius Cæſarienſis adverſum librum Hieroclis, partim conficta putaverunt, partim ope Dæmonis facta. Cudvvorthuus (a) cenſuit genio malo armatum Apollonium, ut Servatoris noſtri factis fides detraheretur, atque labefactatis Chriſtianorum virtute turpiſſimis ſuperſtitionibus auxilium ferretur. Moſshemius autem ad eum Cudvvorthi locum not. 18. neutram reſponſionem probat. Nam quum Thianei geſta magna veterum conſenſionem narrarentur, ſi ut conficta habeantur, nihil putat reliquum eſſe ex veteri hiſtoria, quod ſimiliter rejici nequeat: in quod B. Auguſtini prudentiam imitatur, qui ut vidimus, non omnino ea Gentilium mira facta negat, quæ facile ſit oſtendere a cauſis naturalibus fieri, nec eſſe vera miracula. Deinde ſi ope Dæmonis dicantur facta, quæ de Apollonio narrantur, cenſet injuriam inferri Divinæ Providentiæ, quæ dum Chriſti doctrina tot laboribus & miraculis propagabatur, permiſerit æqualia fieri a Dæmonibus. Ipſe igitur arbitratur Apollonium, qui pro eo tempore non indoctus Medicus, & Philoſophus erat phyſicus, partim arte medica, partim fraudibus ea geſſiſſe, quæ deinde auctiora facta variis narrationibus Gentilium ad poſteros pervenerint. Legi meretur tota illius & copioſa diſſertatio. Eadem videtur fuiſſe mens

(a) *In ſyſtem. Intellect. cap. IV. §. 15. not. 12.*
(b) *Vide Tacitum Hiſt.* III. 83. *& Sveton. in Veſpaſ.*
(c) *In ſyſtemat. Intellect. cap. IV. §. XV.*

Auctoris reſponſionem ad qq. Orthodoxas inter opera Juſtini.

§. XI. Ego in Moſhemii ſententiam concedo, nec ullo modo dubito, Apollonium ope ſcientiarum naturalium, potiſſimum apud homines idiotas, ea feciſſe miracula, quæ deinde rumore vulgi aucta, atque ornata ad eos pervenerint, a quibus ejus geſta ſunt deſcripta. In id me, ut dixi, Moſhemii illa diſſertatio movet; movet Philoſtratis ſtilus ille Romanenſis, & non ignoratæ Gentilium Sacrificulorum, & Philoſophorum artes, quibus Chriſtianam religionem, qua aperte, qua per cuniculos impetebant. In id me quoque eadem inducunt, ut plurima in Apollonii vita conficta, alia longe exornatiora producta nullus dubitem. Conficta tamen talia, quæ apud viros graves, cæteris geſtis fidem derogare debent. Nam qui narrat Apollonium avium linguarum callentiſſimum fuiſſe, & cum iis ſermonem continuaſſe, omniumque artium innatam ſibi ſcientiam habuiſſe, quibus nugis Philoſtratus libros de ejus vita ſaburravit, aut fabulam Romanenſem cudit, aut impudentiſſime mentitur. Eum tu igitur hiſtoricum dices, ac non potius ſophiſtam, & declamatorem?

§. XII. Argumenta porro e ſcriptura petita hoc probant, ſola miracula non quæcumque, ſed quæ ignaro vulgo miracula videantur, præciſa veritate doctrinæ, non eſſe manifeſtum argumentum, eum, qui hujuſmodi miracula efficiat, hominem eſſe vere divinum. Itaque Moſes addit, bqui efficit miracula, dicat ſequimini Baal, nolite ſequi. Quæ quum ſint, & Doctrina Chriſtiana vera ſit, miracula ab ejus Doctrinæ Doctoribus patrata apertiſſimum argumentum ſunt ejus doctrinæ Divinitatis. Præſertim quum talia miracula ſunt, quæ omnem Naturæ vim excedunt, nec fieri poſſe intelligantur, niſi ejuſdem cauſæ vi, ac numine, quæ rerum univerſitatem & condidit, & gubernat, ideſt quum ſint miracula, non quoad *modum* tantum, ſed etiam quoad *ſubſtantiam*, ut Theologi loquuntur, & quum tres ſint verorum miraculorum gradus, uti perſpectiſſime docet

B. Tho-

B. Thomas (a). I. Eorum, quæ quoad *ſubſtantiam* facti Naturam ſuperant. II. Eorum, quæ a Natura quidem fiunt, ſed non in iis ſubjectis, in quibus facta leguntur, ut vitam mortuis dare: III. eorum quæ non quoad *ſubſtantiam*, ſed quoad *modum* Naturæ vires excedunt (b); eorum omnium exempla patentiſſima ſunt in Novo Teſtamento, ut quivis facile collegerit. Vide ut hunc locum diligenter pertractat doctiſſimus Jeſuita Paulus Segnari (c). Sed & accuratiſſime hanc eandem cauſam egit Proſperus Lambertinus, nunc Benedictus XIV. *de Canonizatione Sanctorum*.

§. XII. Poſtremo, licet ignoremus extenſionem virium totius naturæ, non ignoramus tamen & vim naturæ finitam eſſe, & ſuos habere terminos præfinitos, quos intelligimus, earum rerum naturas, a quibus, vel in quibus miracula fiunt. Itaque quum tale miraculum videmus, quod vim & potentiam infinitam exigit, ſeu ſui *ſubſtantia*, ſeu *modo* quo fit, qualia ſunt multiplicatio panum & piſcium, quæ vere creatio ex nihilo, eſt, reſuſcitatio mortuorum, & ſimilia; confidenter pronunciamus a Deo eſſe. Præterea quum videmus ab homine hujuſmodi perfici miracula, quæ & ſuas vires excedunt, & vires earum rerum, quibus velut inſtrumentis, aut velut objectis miraculorum, utitur, non dubitamus divinæ eſſe originis, præcipue ſi ea continenter fiant, & perpetuo: nam pugnat cum Divina Providentia hujuſmodi miraculis homines in errores induci. Et ſane nunquam falſa miracula in falſæ doctrinæ comprobationem facta, & quidem continenter, ac perpetuo facta legas, ut in eorum ſuſpicionem venire homines nunquam potuerint. Providentiæ enim divinæ illud eſt, quod binis verbis enunciat Cicero, *commenta delet dies*.

§. XIV. Woolſton Anglus homo anno 1727. nova via, & ratione, quam nemo hucuſque excogitaverat; mi-

(a) *Prima part. quaſt.* 105. *art.* 8.

(b) *Vid. Ferrar. in* 3. *contra Gentil. ad cap.* 102.

(c) *In Opere vere aureo* Incredulo ſenza ſcuſa *part.* II. *cap.* IV. & 5.

miracula Novi Teſtamenti elevare aggreſſus eſt. Contendit nempe allegorice omnia interpretanda eſſe, ac animorum curationes, non res factas ſpectare. Itaque ſi Woolſtono fides, quæ Chriſtus, & Apoſtoli feciſſe miracula narrantur, nunquam reipſa fecere, licet morbos animi curaverint; idque vocabulis e corpore deſumptis narraviſſe. Addit realia miracula effecturos Chriſtum, & Apoſtolos in altero Chriſti adventu, narrari vero veluti facta ab Apoſtolis, ut Chriſtianorum animi ad ſpiritualem Chriſti adventum præparentur carnalibus & corporeis allegoriis. Interpretatio, inquit, litteralis Novi Teſtamenti carnalis eſt, & occidit, ſpiritualis ergo ſenſus ſectandus eſt: quod ille principium quo ad miracula evertenda abutitur, ſubdole magna veterum quorundam Patrum copia ſtatuere conatus erat uſque ab anno 1705. ut ſibi ſcilicet præpararet impietati ſuæ viam. At hæc hominis abſurdiſſimi portenta riſu, aut miſeratione digniora ſunt, quam ſevera confutatione: nam quis ſerio eum confutaverit, qui ſcribit totam Livii hiſtoriam allegoriam eſſe eorum geſtorum, quæ ſpiritualis Reſpublica Romana egit, aut poſt diem Judicii perficiet? Interea accurate ejus hominis ineptias omnes & minutatim refellit, quam ſæpe laudavimus, Stackouſe.

§. XV. Chriſtiani nominis hoſtes, tam illi veteres quam novelli Atheiſtæ, ſolent hæc adverſus Chriſti, & Apoſtolorum, quæ referuntur miracula, objicere; non iis, niſi idiotas commotos, ac principio paucos: doctos vero, nobiles homines reſtitiſſe ſemper, quouſque armis omnes adigerentur, ſubverſis a Principibus Chriſtianis Gentilium delubris, ac ad Chriſtiana Sacra ſuſcipienda publice omnibus adactis, quod poſtremum neſcio quo fine Bælius in Dict. critic. Art. Muhammed ambitioſe exornavit. Quo tamen argumento nullum nec inſcitius eſt, nec magis falſum, quod ego copioſe oſtendam.

§. XVI. Principio non paucos Chriſto crediddiſſe, idque miraculis impulſos, Hiſtoria Evangelica ita narrat, ut nulla ſuſpicandi ratio nobis ſuperſit (a): *& ſecutæ ſunt eum*

(a) *Matth.* IV. 15.

eum turbæ multæ de Galilæa , & Decapoli , & de Hieroſolymis , & de Judæa , & de Trans Jordanem . Eadem alibi narrantur , ac ita narrantur , ut qui narrant ſimul indicent, ſe id velut aliud agentes narrare , non data opera, ut imponant : narrare autem , ſeu potius indigitare , velut rem notam . Eam narrationem ſequitur *conſequentia realis*, *realis effectus* , veræ rei geſtæ character. Eccleſia ſcilicet Hieroſolymitana populatiſſima fuit , ac Epiſcopos habuit ex circumciſione antequam Hieroſolyma per Titum everteretur, tum ſequentibus annis , quod ex hiſtoria Euſebii intelligimus ; intelligimus & ex ſequentibus actis ejus Eccleſiæ . Nec vero idiotæ tantum credidere , ſed docti quoque plures, nec plebei tantum, ſed nobiles. Utrumque hoc aperte demonſtrant Epiſtolæ Paulinæ & Acta Apoſtolorum, in quibus hujuſmodi plures, data occaſione, memorantur, ſalutantur, commendantur. Qui a Paulo dicuntur *Adjutores in Evangelio* Hebræi erant in lege primum docti, deinde in Evangelio. Quoſdam ex Ariſtobuli domu, Regiæ ſcilicet ſtirpis, credidiſſe, Paulus tradidit (*a*), Videri poteſt Euſebius (*c*), quo in loco ſcribit accurate prorſus *Paulo prope innumerabiles Adjutores fuiſſe*, *quos commilitones vocat : quorum* , ille inquit , *pleroſque immortali Epiſtolarum ſuarum teſtimonio ornatos perpetuæ hominum memoriæ commendavit*. Præterea (*c*) Princeps unus venit ad Jeſum pro ſua emortua puella, quam Jeſus reſuſcitavit: nec dubito, quin ejus domus crediderit. Fuiſſe ejuſdem generis alios , quod Evangeliſtæ in tanto credentium numero memorare omiſerint , certus ſum. Nam ex hiſtoria Evangelica colligo, unos Sacerdotes , atque illis conjunctos vel ſanguine , vel amicitia , vel utilitate , Chriſto reſtitiſſe, ne ſi crederent, imperium, quod uſurpaverant in populum, ac cum eo vitæ voluptates omnes & commoditates una opera amitterent.

§. XVII. Jam vero de Judæis juxta & Gentibus ex coævorum, aut vicinorum fide diſcimus, nobiles plurimos ,

(a) *In Epiſt. ad Timoth.* II. *cap. ult.*
(b) *Lib.* III. *hiſt. Eccl. cap.* 4.
(c) *Matth.* IX. 18.

mos, & quod præcipue refert, omnigena litteratura ornatos, Chriſtianam Religionem eſſe amplexos. Quod pertinet ad Judæos, tota, ut dixi, Eccleſia Judaica, quæ & gregem, & paſtores habuit generis ſui, uberrimum eſt argumentum. Teſtatur quoque Egeſippus apud Euſebium (*a*) Apoſtolorum temporum ferme æqualis, primores Hieroſolymorum quoſdam crediſiſſe. Quod ſpectat ad Ethnicos, qui inire calculum velit veterum omnium Epiſcopatuum ad Conſtantinum uſque, is reperiet per trecentos annos infinitos propemodum Aſiæ, Africæ, Europæ Epiſcopos, ex Gentilibus fuiſſe litteratis ad Chriſtum converſis. Quot autem, quales, ac quanti fuerint, unus docebit Euſebius in primis octo libris Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, qui Epiſcoporum ſucceſſiones ad ætatem uſque ſuam ſcribere voluiſſe teſtatur. Tot ſcilicet fuere viri literis inſignes, ut quum in perſequutionibus quotidie Epiſcopi interirent, ſemper alii præſto eſſent, qui mortuorum in locum ſubirent. Eorum plerorumque opera habemus, aut fragmenta, quæ hoc in loco memorare ſupervacaneum eſt. Quot præterea alii, qui nunquam Epiſcopi fuere? Pantenus, Clemens Alexandrinus, Juſtinus, Origines, Athenagoras, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, aliique Philoſophi præſtantiſſimi, ut recte Euſebius (*b*) quum ea de re incidiſſet ſermo, ſcribat, *viros inſignes literis, & pietate, qui Apoſtolis ſucceſſere per orbem terrarum, ſe numerare non poſſe, ac eos tantum commemorare, quorum ſua aetate ſcripta ſupererant*.

§. XVIII. Sed & plures quoque Chriſto illuſtres nomen dederant. In Epiſt. Eccleſ. Smirnenſis ad Eccleſias Ponti, quæ paulo poſt initium ſæculi ſecundi ſcripta eſt, legitur, *Policarpum dum caperetur oraſſe pro magnis juxta & humilibus, nobilibus & obſcuris Chriſtianis*, quos Tyrannorum furori relinquebat: apud Euſebium (*c*). Sub Domitiano Flavia Domitilla Flavii Clementis conſulis ex ſorore neptis, aliæque fœminæ paris conditio-nis

(a) *Lib.* 11. *Hiſt. Eccleſ. cap.* 23.
(b) *Lib.* 11. *hiſt. Eccleſ.* (c) *Lib.* 4, *cap.* 15.

nis celebres fuere (*a*). Sequentibus temporibus ſub ipſis Gentilibus Imperatoribus viri fuere natalibus nobiles, qui Chriſtiani erant, ut ex Euſebii colligitur hiſtoria. Exempla delibo, ut intelligatur quam inſcite Deiſtæ crocitent, Chriſtianam Religionem non fuiſſe niſi idiotarum & plebejorum. Quod ſi plures adhuc ei reſiſtebant, id fiebant, quod Tyrannos verebantur, nec tantæ erant fortitudinis, ut ſe, bona ſua, liberos, ac uxores internecioni dare auderent. Cæterum quum paulo aliquando remiſiſſet perſecutionis furor, ut ſub Trajano, ſub Adriano, ſub Antonina Pio, ſub Galieno, mirum dictu eſt quantum in numerum intra paucos annos Chriſtiani creverint. Facta tandem libertate ſuam Religionem profitendi Chriſtianis ſub Conſtantino totus orbis Romanus intra annum fere Chriſtianus evaſit.

XIX. Quod vero addunt, vi abactos Ethnicos credidiſſe, ignorantiam veteris hiſtoriæ aut turpiſſime produnt, aut inepte ſimulant. Quæ arma pro Chriſtianis, ac non potius contra Chriſtianos, ad Concilium uſque Nicænum ſunt adhibita? Interea Concilii Nicæni tempore pene totus orbis Romanus Chriſtianus erat, creveratque non armis ſuffragantibus, ſed adnitentibus contra. Remanſerant, neque id nego, in angulis quibuſdam Gentiles Idolatres: pleræque quoque Gentes, ut Germanorum quædam, Hungarorum, Nortmandorum, Svevorum, Danorum, armis aut illectæ, aut adactæ ad chriſtianiſmum VII. VIII. & IX. ſæculo. Sed qui inde infert Chriſtianiſmum armis propagatum, ignorare debet ante ea ſæcula Gallias, Italiam, Græciam, Thraciam, Ægyptum, Aſiam Minorem, Paleſtinam, Armeniam, Parthiam, Chaldæam, Perſidem, Chriſtianos fuiſſe. Falſo itaque ac temere Bælius cenſuit, non poſſe nos Mahummedanis opponere; armorum vi eorum ſuperſtitionem creviſſe, ac tam late provectam eſſe; quod & chriſtiani Principes armis quoque adverſus Ethnicos ſint uſi: noſtra enim Religio fundata, ac quaqua-

(*a*) *Vid. Irenæum lib. V. & Euſeb. lib. III. hiſt. Eccleſ. cap.* 18.

quaverſum propagata erat, quum arma Principes adhibuere, nec ex chriſtiana regula, nec id exigentibus chriſtianis. Mahummedana vero armis primum plantata eſt, atque armis veluti regula ſuperſtitionis ejus *eſſentiali* dilatata. Inter impoſtoris enim illius ſcita hoc erat primum, *adhibenda arma*. Quum tamen Chriſtus, Apoſtoli, & ſucceſſores, prædicatione, miraculis, vitæ ſanctitate adverſus arma pugnaſſent, & in immenſum crevisſent, interque præcipuas regulas docuiſſent, *ſed nec Religionis eſt cogere Religionem, quæ ſponte ſuſcipitur, non vi*, ut loquitur Tertullianus ad Scapulam cap. II. *& ſacrificium non eſt, quod exprimitur invito*, ut Lactantius (*a*).

Prop. XXXI. Deiſtarum objectiones adverſus hiſtoriam Novi Teſtamenti refelluntur.

§. I. Argumentorum, quæ contra libros Novi Teſtamenti protulere Deiſtæ, non unum eſt genus. Quædam enim hiſtoriam impetunt, quædam doctrinam. Primi generis argumentum primum eſt. Joſephus, & Philo, aiunt Judæi, & Jeſu ſuppares ætate, quum quæ ad rempublicam & ſectas Judæorum ſpectant enarrent accuratiſſime, de Jeſu tamen, ejuſque ſecta, doctrina, & miraculis ne verbum quidem faciunt. Quid autem ſimile vero eſt a diligentiſſimis & accuratiſſimis hiſtoricis rem omiſſam, quæ potiſſima & maxima erat, præſertim quum quædam res chriſtianæ fuerunt cum hiſtoria Judaica neceſſario connexæ, itaut præteriri nequiverit ſine magno hiſtoriæ dehoneſtamento. Hujuſmodi ſunt cædes infantium ab Herode factæ; cauſa mortis Chriſti, & rumores eam ob rem in Judæa excitati; Chriſti reſurrectio, ut & reſurrectio veterum quorumdam Patrum, qui etiam inter Hebræos Hieroſolymis verſati ſunt redivivi. Senatus Hieroſolymitani contra gliſcentem Religionem acta; Acta Pauli, ejuſque defectio a Judaiſmo, & ſexcenta alia. Scimus, inquiunt, produci locum quemdam Joſephi, ubi de Jeſu Chriſto honorifice loquitur; ſed locus eſt interpolatus, ut viri docti

(*a*) Lib. V. cap. 20.

docti plurimi, præſertim David Blondellus, & Tanaquillus Faber demonſtrarunt. Interpolationem tria probant. Primum quod eo in loco Jeſus agnoſcitur eſſe Meſſia, quum tamen Joſephus, qui ſecta Phariſæus erat, eum pro Meſſia habere non potuerit. Secundum, ſcribat non tantum Hebræos, ſed plurimos etiam ex Gentilibus ad ſe pertraxiſſe, quum Jeſus ſolis Judæis prædicaverit. Tertium quod ita ſcribat, quaſi ſuo tempore Chriſtianorum religio antiquiſſima fuerit; *neque*, inquit, *ad hanc diem defecit denominatum ab eo Chriſtianorum genus*. Accedit quod Origines contra Celſum memorat ob occaſionem Jacobi juſti dici a Joſepho proveniſſe Judæis tot mala, quæ a Romanis paſſi ſunt, & indicat locum in 19. antiquit, nec interim meminit ejus loci, qui nunc in diſceptationem venit, quum cauſæ ſuæ magis etiam quam prior feciſſet. Id autem argumento eſt non extitiſſe hunc alterum locum id temporis in Joſepho; neque enim omiſiſſet Origines.

§. II. Sed nunquam Criticæ, & Logicæ imperitiores Deiſtæ mihi videntur, quam quum in veteribus impugnandis hiſtoriis, quæ coævorum conſenſione magna narrantur, ejuſmodi argumentorum generi, quod *negativum* vocant, quodque ipſi etiam rident, æquo nimius indulgent. Criticorum omnium una eſt doctrina: *ſi hiſtoria aliqua a pluribus & coævis narretur, non poſſe revocari in dubium, quod ab uno, aut etiam pluribus, & ipſis coævis, prætereatur*. Quippe qui præterit non negat; nec poteſt niſi oſcitantiæ aut malitiæ accuſari. Quæ quum ſint non video quid ex Joſephi, & Philonis ſilentio pro cauſa ſua concludere poſſint Deiſtæ, præſertim quum cauſæ fuerint ſilentii. Nempe Joſephus ſecta erat Phariſæus, quæ omnium maxime propter ſuas ſuperſtitiones, & hypocriſim a Chriſto caſtigata fuerat, quæque idcirco omnium maxime in Chriſtum ſævierat: uterque vero Philo, & Joſephus opprobrium maximum in omnes Judæos manare videbant ex injuſta Chriſti, & Apoſtolorum perſecutione, & nece: nec enim vero adeo obtuſi pectoris erant, ut ex Chriſti & Apoſtolorum virtutibus nequirent

ſatis probet, nihil ab eo alienum entraſſe Matthæum. Sed quidquid ejus ſit, qui tacet, nec negat, nec affirmat, quod veteri regula dixere Juriſperiti. Itaque non magis ex ſilentio Auctoris adverſus enarratas a plurimis coævis hiſtorias quidquam concluſeris, quam ex iis Geometriæ axiomatibus, quæ nuſquam extant, oppugnaverit Euclideas demonſtrationes. Age hiſtoricum Romanum rei ſui temporis ab omnibus aliis commendatæ nullam facere mentionem: conficies eam rem falſo ab aliis narrari? Ut ecce fuere coævi Livius ac Dionyſius Alicarnaſſenſis, Joſephus, & Tacitus; neuter tamen alterius meminit; confice neutros extitiſſe. Non tu tetra bile agitaris?

§. IV. Sunt quibus placet Philonem librum in quo Θεραπεύτας deſcripſit, de primævis chriſtianis compoſuiſse, ac inde demonſtrari Philonem *non modo vidiſſe* (ſunt verba Euſebii) (a), *ſed etiam vehementer probaſſe, & miratum eſſe Apoſtolicos viros, qui ex Hebræis oriundi ob eam cauſam Judaicos ritus, atque inſtituta, tunc temporis magna ex parte ſervabant*: ſed qui Philonis librum de Therapeutis legerit, vereor ut hanc Euſebii opinionem probare poſſit, immane quantum doctrina, mores, inſtituta Therapeutarum a primævis Chriſtianis diſtant. Oppugnavit itaque eam vir eruditiſſimus Henricus Valeſius adnotationibus in eum Euſebii locum. Ejus præcipuum argumentum eſt id, quod ipſe narrat Euſebius de Therapeutis, quos habuiſſe ait ſcripta veterum quorumdam ſuæ ſectæ auctorum, qui legem allegorice expoſuiſſent. *Quomodo hæc de Chriſtianis* (ſunt Valeſii verba) *accipi poſſunt, qui tum novelli erant, & nudius tertius nati? Quænam rogo ſunt ſcripta illa? Quinam vetuſti Auctores, & Principes illius ſectæ? Non certe Prophetarum libris: hos enim diſerte ab illis ſeparat Philo ... Non Evangelia quæ vix tunc ſcripta erant Philonis ætate, nedum ut & Evangeliſtæ pro vetuſtis Auctoris haberi etiam tum poſſent*. Valeſio ſe oppoſuit eruditiſſimus Benedictinus Bernardus de Monfaucon, qui libellum illum Philonis gallice vertit & cum diſsertarionibus eo ſpectan-

(a) *Lib. IX. hiſtoria Eccleſiaſt. cap. 17.*

tibus Lutetiæ edidit. Montfaucono iterum reſponſum eſt ab ampliſſimo, & doctiſſimo viro Johanne Boucherio in Senatu Divionenſi Præſide. Copioſe hanc totam rem pertractat & Prideaux in hiſtoria Judæorum.

§. V. Sed & non prætermiſit bonam harum rerum partem Joſephus. Plurimis enim in locis utriuſque operis meminit Johannis Baptiſtæ, Jacobis fratris Domini, ejuſque mortis. Tum & Chriſti, ejuſque mortis, reſurrectionis, & doctrinæ. Præſentem hunc locum, qui extat in 18. antiquit. quemque mire vexarunt Critici, ut expediamus oportet. Inquit autem: *fuit autem hoc tempore vir ſapiens, ſi virum illum oportet dicere: erat enim mirabilium operum effector, magiſter hominum, qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex Judæis, plurimos autem ex Gentilibus ad ſe pertraxit. Hic erat Chriſtus: quem quum a primioribus gentis ſuæ accuſatum Pilatus ad Crucem damnaviſſet, ab eo diligendo non abſtinuerant, qui primum cœperunt. Nam poſt tertium diem redivivus ipſis apparuit, quum divini Vates hæc & alia quamplurima admiranda de eo prædixiſſent: neque ad hanc diem defecit dominatum ab eo chriſtianorum genus.* Hæc Joſephus. Genuinum eſſe hunc locum probat conſtans, & perpetuus codicum ferme omnium conſenſus. Probat & Euſebii auctoritas, qui illum retulit, & in IV. demonſtratione Evang. & in V. Hiſt. Eccleſ. 12. Eundem locum retulit Hieronymus (*a*), Iſidorus Peluſiota (*b*) & Suidas in Lexico, & alii permulti. Quod vero eo non ſint uſi veteres ante Euſebium, non Clemens Alexandrinus, non Origenes, non Juſtinus, id aut ignorationi, aut negligentiæ, aut quorumdam codicum defectui (*c*) tribui poteſt. Certe adverſus conſtantem codicum omnium conteſtationem argumentum eſt mere negativum.

§. V. Nec meliora ſunt argumenta Blondelli, & Fa-

(a) *De ſcript. Eccleſ. in Joſepho.*
(b) *Lib. IV. Epiſt 126.*
(c) *Vide Diction part. III.*

Fabri, quemadmodum demonſtravit Huetius. Principio Joſephus Jeſum non agnoſcit pro Meſſia (quo ex loco primum argumentantur), ſed tantum ſcribit talem fuiſſe habitum inter ſuos Jeſus, enim Chriſti nomine vocabatur & apud Judæos: & apud Gentiles: quæ Joſephus dum refert ingenui hiſtorici partes agit. Deinde Joſephus tempora ſua ſpectavit dum ſcripſit plurimos etiam ex Gentilibus ad ſe pertraxiſſe Jeſum, & Chriſto tribuit, quod Apoſtoli Chriſti effecerant. Tertium vero argumentum ineptum eſt: verba illa: *neque ad hanc diem defecit &c.* non antiquiſſimum tempus, ſed præteritum tantum oſtendunt, adeoque veram continent narrationem. Sed vide quæ ſuper hac re collegit Carolus Daubuzius ad calcem Joſephi ex editione Avercampi.

§. VII. Huic argumento addunt aliud ex hiſtoria Reſurrectionis. Contendunt primo, poſſibile non eſſe, ut corpora ſemel mortua revocentur ad vitam, ex quo conficere ſibi videntur, nec Jeſum reſurrexiſſe: quæ hiſtoria quum præcipuum ſit Chriſtianæ Fidei, & Religionis fundamentum, ſi vera non eſt, de Religione Chriſtiana actum eſt. Deinde ſi Jeſus reſurrexit (inquit Celſus apud Origenem) (*a*) & Spinoza (*b*), cur Senatut Jeroſolymitano, cur Phariſeis, & inimicis ſuis non apparuit? Ita enim facillime eos perfidiæ ſuæ convincere poterat, ut ne muſſitaret quidem amplius. Inde vero progrediuntur Deiſtæ, atque inſcitiſſime conjiciunr, aut Diſcipulos Jeſu ejus corpus ſubripuiſſe, dehinc vulgaſſe eum reſurrexiſſe; aut phantaſia, vel ſpectro aliquo deceptos id ſibi perſuaſiſſe, quod maximopere deſiderabant; quod quæ volumus facile credamus.

§. VIII. Reſpondemus primam objectionem indignam eſſe Philoſophis. Qua enim ratione impoſſibilem vocant Chriſti Reſurrectionem, abſolute ne & intrinſecus, an extrinſecus & relative? Primum non dicent, niſi perridiculi eſſe velint; neque enim impoſſibile eſt animam, quæ a corpore ſemel ſoluta eſt, iterum illi

(a) *Lib.* II. *contra Celſum*.
(b] *Epiſt.* 23. *ad Henric. Holdenbu g.*

Digitized by Google

uniri : nam quum non ſit impoſſibile animam humanam corpori uniri , & dato uno poſſibili , poſſibilia ſint infinita ſimilia , poſſibile eſt infinities ſeparari , & infinities corpori uniri . Quod ſi Chriſti reſurrectio intrinſecus impoſſibilis non fuit , ne extrinſecus quidem ; quandoquidem nihil eorum , quæ intrinſecus poſſibilia ſunt , Deo eſſe poteſt impoſſibile . Atque ita ratiocinatur Juſtinus Martyr, ſeu quiſquis auctor ſit, reſponſione ſeptima ad objecta de Reſurrectione in Juſtini operibus : *Si elementa* , inquit , *ſubjiciuntur ad eorum* , *quæ generantur creationem & ad eorum* , *quæ intereunt reſtitutionem* , *quomodo ſi incredibilis* , *æque impoſſibilis eſſe eorum quæ intereunt exiſtimatur reſtitutio ? num incredibilis* , *atque impoſſibilis etiam erit eorum* , *quæ ab initio genita ſunt creatio ?* Præclare quoque ſuper eadem re diſſerit Auguſtinus (*a*) . *Utrum* , inquit , *non poteſt facere* , *ut reſurgat caro* , *& vivat in æternum ; an propterea credendum non eſt id eum eſſe facturum* , *quia malum eſt* , *atque indignum Deo ? . . . . ſi volunt invenire* , *quod omnipotens non poteſt* , *habent prorſus : ego dicam : mentiri non poteſt . Credamus ergo quod poteſt* , *non credendo quod non poteſt . Non itaque credentes quod mentiri poſſit, credat eſſe facturum quod ſe facturum eſſe promiſit : & ſic credant* , *ſicut credidit Mundus* , *quem crediturum eſſe prædixit* , *quem crediturum eſſe laudavit* , *quem crediturum eſſe promiſit* , *quem crediſſe* , *jam oſtendit* .

§. IX. Ad alteram objectionem reſpondemus , non eſſe a nobis exigendas rationes operationum Dei , quæ eſſe poſſunt infinitæ , & præſtantiſſimæ . Quum conſtat Deum aliquid dixiſſe , aut feciſſe , Dei auctoritas ſummæ nobis rationis loco eſſe debet : divinus eſt Auguſtini locus . *Jam ergo tria* , inquit , *ſunt incredibilia* , *quæ tamen facta ſunt . Incredibile eſt Chriſtum reſurrexiſſe a carne & in Cælum aſcendiſſe cum carne : Incredibile eſt Mundum rem tam incredibilem crediſſe ; incredibile eſt homines ignobiles* , *infirmos* , *pauciſſimos* , *imperitos* , *rem tam incredibilem* , *tam efficaciter Mundo* , *&* *in*

[a] *Lib. XXII. de Civit. Dei cap.* 25.

in illo etiam doctis perſuadere potuiſſe. Horum trium incredibilium primum nolunt iſti, cum quibus agimus, credere. Secundum coguntur & cernere quod non invenerint unde ſit factum, ſi non credunt. Tertium, reſurrectio certe Chriſti, & in Cœlum cum carne, in qua reſurrexit, aſcenſio toto jam Mundo prædicatur, & creditur. Si credibilis non eſt, unde toto terrarum orbe jam credere eſt, Si multi nobiles, ſublimes, docti eam ſe vidiſſe dixerunt? & quod viderunt diffamare curarunt, eis Mundum credidiſſe mirum non eſt; ſed iſtos adhuc credere nolle perdurum eſt. Si autem, ut verum eſt, paucis, obſcuris, minimis, indoctis eam ſe vidiſſe dicentibus credidit Mundus, cur pauci obſtinatiſſimi, qui remanſerunt, ipſi Mundo jam credenti adhuc uſque non credunt? Qui propterea numero exiguo ignobilium, infirmorum, imperitorum hominum credidit, quia in tanto contemptibilibus teſtibus numero mirabilius divinitas ſe ipſa perſuaſit. Non potuit vehementius Spinozæ impudentia retundi: ſed legatur locus integer. Progreditur enim ultra, & quum demonſtraſſet Apoſtolos plurima egiſſe miracula, ut Chriſti reſurrectionem Mundo perſuaderent, inde conficit, vere Chriſtum reſurrexiſſe: miracula enim Deus nulla efficere poteſt in falſitatis confirmationem; qnia ſcilicet hoc unum non poteſt Deus omnipotens, mentiri. Non itaque probare poſſumus Origenem contendentem, Chriſtum multiplex corpus & varium poſt reſurrectionem habuiſſe, ita tamen ut quum coram omnibus eſſet, non ab omnibus videretur, aut cognoſceretur, quippe, quod non omnes habuerint oculos aptos ad eum intuendum: id enim nullum habet in hiſtoria, aut traditione Evangelica præſidium.

§. X. Quod conjiciunt vero Deiſtæ id cum narratione reſurrectionis Jeſu Chriſti pugnat aperte: tales enim circuſtantiæ hujuſmodi narrationem comitantur, ut nulla ſuſpicio ſuboriri poſſit, ſubripuerint ne Apoſtoli corpus, & fraudem fecerint, aut phantaſia & ſpectro falſi ſint. Id ita demonſtrabimus. Quum mulieres duæ ſepulchrum Chriſti vacuum reperiiſſent, ab Angelo ſunt admonitæ, Chriſtum reſurrexiſſe. Id

S 3 autem

autem ſolum firmum eſſe potuit reſurrectionis Chriſti argumentum. Quid enim? An corpus Jeſu ſublatum clanculum fuerat? A quibus tandem? Quum ſepulcrum ejus rei metu diligentiſſime cuſtodiretur? Præterquam quod ſuſpiciones iſtæ locum aliquem haberent ſi nulli Jeſus redivivus apparuiſſet. Nunc autem primo apparuit Magdalenæ prope ſepulcrum, Marci XVI. 19. Johannis. XX. 11. Secundo apparuit Mulieribus a ſepulcro Jeroſolymam redeuntibus, Matth. 28. Tertio apparuit Petro, Lucæ 24. Quarto duobus Diſcipulis Emmauntem euntibus. Sed quum adhuc dubitaretur, Jeſus, ut omne dubium tolleret, quinto apparuit omnibus Apoſtolis ſimul, uno Thoma abſente, Lucæ 14. & Johann. 20. Illis autem præ timore, & gaudio fidem non habentibus, oſtendit manus & pedes, atque una cum iis comedit, bibit. Sexto iterum apparuit Diſcipulis omnibus una cum Thoma, qui non videre tantum, ſed & tangere voluit, ita rem divina Providentia gubernante, ut poſterorum dubia præoccuparet, Johan. 20. Septimo prope mare Tiberiadis omnibus iterum Diſcipulis ſe manifeſtavit, & cum iis manducavit, & bibit. Johann. 21. Octavo apparuit pluſquam quincentis Fatribus ſimul, quorum plerique ſupererant, quum hæc ſcriberet Paulus 1. ad Corinth. XV. 6. Nono tandem dicitur verſatus cum Apoſtolis per quadraginta dies loquens de Regno Dei; ſecundum quæ omnibus Diſcipulis intuentibus in Cœlum ad Patrem abiit. Act. I. 3. Quis autem, qui omnia hæc accurate perpendat, ſibi perſuadeat Apoſtolos aut phantaſia deceptos fuiſſe, aut inſigni fraude voluiſſe decipere, ac potuiſſe? Saltem producant Deiſtæ rationes, ob quas de hujuſmodi hiſtoria dubitant; nam dubitare ſine ratione, non eſt dubitare, ſed dubitare velle, aut potius nolle credere. Id autem indignum eſt, non dico hominibus veritatis inquiſitionem profitentibus, ſed quocumque homine, qui ſit rationalis. Sed & oſtendamus Apoſtolorum teſtimonium tanti eſſe, ut de eo dubitare nequeat, niſi qui omnem rationem excuſſerit.

§. XI. Ac primum nulla dubitandi ratio eſt: aut enim teſtibus nullis credendum eſt, aut cur illis non credatur ratio

ratio aſſerenda eſt. Deinde cauſa cur illis non eorum dubitari non debeat, manifeſta eſt. Nam ſi ratio illa valere debet, quod diſcipuli ejus fuerint, tum neceſſe eſt, ut dicatur eos mentitos fuiſſe, aut contra mentem ſuam voluiſſe affirmare quod ſciebant falſum eſſe. At 1. Nulla ratio hoc ſinit credere: nam ſtatim falſi redargui, & convinci potuiſſent, oſtenſo cadavere. Nec quo minus id fieret dubitare potuiſſent: nam quoquot eorum in populo Judaico erant, in primis optimates, & proceres, qui Jeſum Cruci affixerant, & quorum intererat, ut jure Cruci affixus crederetur, ac proinde a Deo non ſuſcitatus, hoſtes habebant ſibi quoque ut Magiſtro infenſiſſimos; quos huic famæ, & rumori omnibus viribus obſtitutot eſſe, non poterant non credere in primis ſi ad manus cadaver eſſet, cujus oculari demonſtratione & inſpectione rei veritas evinci poterat. At nemo unquam repertus fuit, qui eos falſi redarguere iſta ratione poterit.

§. XII. Jam quo fine id iſti teſtari voluiſſent? Ut enim credamus eos teſtari voluiſſe verum eſſe quod ipſi apud animum ſuum certi erant falſum eſſe, nullo prorſus fine, id nullo pacto eſt veriſimile.. Recte olim Piſo dixiſſe legitur, *cui bono?* Si fine aliquo id eos teſtatos eſſe dicas, neceſſe utique eſt, ut eos id teſtatos dicas eo fine, ut doctrinam, & Religionem Jeſu Chriſti Magiſtri ſui propagarent quaquaverſum. Recte inquies. At 1. Religionem illam propagantes ſe ipſos damnaſſent reoſque æternæ mortis feciſſent. Inter axiomata enim Religionis iſtius eſt, non eſſe mentiendum, & mendacio hominem reum iræ divinæ, ac mortis æternæ fieri.

§. XIII. Ad hæc, quo fine eam propagatam ire voluiſſent? An ut utilitatem aliquam inde conſequerentur? At quam utilitatem? ut gloriam, opes, voluptatem ſperare inde ſe poſſe crediderint, dici non poteſt. Contraria omnia certe expectanda erant, & contraria omnia ipſis eventura, ipſa Religio prædicebat. Sed & evenire jure meritoque credere debuiſſent, quod teſtari voluiſſent id, quod ſciebant falſum eſſe, mundumque

Univerſum dedita opera fallere. Ubi quæſo latebit tantæ improbitatis ſtimulus? Quid eos ad tam miſeram, & periculoſam malitiam incitare potuit & impellere? niſi dicas eos delectationem in eo quæſiviſſe quod mundum totum fallere poſſent, quod nimis profecto ſcurrile eſt. Hoc neſcio an cadat in deſperatiſſimæ improbitatis hominem. Nam primo, quæ ſpes ut tam enormi & grandi mendacio fides adhiberetur? Aut quam fidem ei adhibitam iri crederent, quum ipſi mendacium eſſe ſcirent, eique non credere poſſent? Secundo, quid in delectatione illa potiſſimum eſſe poterat, quum ſcirent, ac proſpicerent ſibi ea propter omnia pericula ac mala metuenda eſſe? Tertio quis credat eos iſto mendacio delectionem ſibi quæſiviſſe, aut quærere voluiſſe, quo doctrina, ac religio propagaretur; quæ tantum ad homines omnis virtutis, ac pietatis genere ornandos, compoſita erat? Quare concludo, eos non modo idcirco quod diſcipuli Chriſti fuerint ſuſpicione falſi gravandos minime eſſe, ſed contra ideo majorem fidem mereri. Hoc autem argumentum tanti apud me ſemper fuit, ut illud ſemper crediderim ſolum ſufficere veritati, & divinitati Religionis Chriſtianæ plene demonſtrandæ, idemque verum judicabunt, quicumque paulo attentius illud conſideraverint (a).

§. XIV. Pulcherrimus eſt quique plurimum ad rem noſtram facit, Arnobii Presbyteri locus in primo adverſus Gentes: *Sed non creditis, inquit, geſta hæc? ſed qui ea conſpicati ſunt fieri & ſub oculis ſuis viderunt agi teſtes optimi, certiſſimique Auctores, & crediderunt hæc ipſi, & credenda poſteris nobis, haud exilibus cum approbationibus tradiderunt. Quinam iſti ſunt, fortaſſe quæritis? Gentes, Populi, Nationes, & credulum illud genus humanum, quod niſi aperta res eſſet, & luce ipſa, quemadmodum dicitur, clarius, numquam rebus hujuſmodi credulitatis ſuæ commodarent aſſenſum. At numquid dicemus illius temporis homines uſque adeo fuiſſe vanos, mendaces, ſtoli-*

(a) *Egregia tota hæc res demonſtratur ab Humfredo Diction de veritate Religionis Chriſtianæ ex Reſurrectione Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

Digitized by Google

ſtolidos, brutos, ut quæ numquam viderant vidiſſe ſe fingerent, & quæ facta omnino non erant, falſis proderent teſtimoniis, ut puerili aſſertione firmarent, quumque poſſent vobiſcum & unanimiter vivere, & inoffenſas ducere cognitiones, gratuita ſuſciperent odia, & execrabili haberentur nomine? Quod ſi falſa, ut dicitis, hiſtoria illa rerum eſt, unde tam brevi tempore totus mundus iſta Religione completus eſt? aut in unam coire qui potuerunt mentem gentes regionibus disjunctæ? Ventis, cœlo, convexionibuſque dimotæ? Aſſeverationibus illectæ ſunt nudis, inductæ in ſpes caſſas, & in pericula capitis immittere ſe ſponte temeraria deſperatione voluerunt, quum nihil tamen vidiſſent, quod eos in hos cultûs novitatis ſuæ poſſet excitare miraculo? Imo quia hæc omnia & ab ipſo cernebant geri, & ab ejus præconibus, qui per orbem totum miſſi beneficia patris, & munera, Diis hominibuſque portabant veritatis ipſius victæ, & dederunt ſe Deo, nec in magnis poſuere diſpendiis, membra vobis projicere, & viſcera ſua lanianda præbere. Sed conſcriptores noſtri mendaciter iſta prompſerunt, extulere in inmenſum exigua geſta, & anguſtas res ſatis ambitioſo dilatavere præconio. Atqui utinam cuncta referri in ſcripta potuiſſent, vel quæ ab ipſo geſta ſunt, vel quæ ab ejus præconibus pari jure, & potentia terminata. Magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum, aut apprehendere locum fortaſſe poſſetis (quod videretur ſimillimum veri) & incrementa rebus appoſita, & inditas ſcriptis, & commentariis falſitates. Sed neque omnia conſcribi, aut in aures omnium pervenire potuerunt geſta gentibus in ignotis, & uſum neſcientibus litterarum. Vide totum locum.

Prop. XXXVI. Refelluntur Deiſtarum objectiones adverſus dogmata librorum Novi Teſtamenti.

§. I. Accedunt jam Deiſtæ ad doctrinam Novi Teſtamenti aggrediendam. Ajunt in ea deprehendi quædam, quæ cum tota ratione pugnant, ut non videantur a Deo proficiſci potuiſſe: quippe quum ſit ille ſumma & abſoluta ratio. Hæc autem argumenta in tria ſumma genera conferri poſſunt. Nam principio, ajunt, Fato omnia fieri, Scriptores Novi Teſtamenti aperte dice-

dicere videntur: deinde non omnibus dona ſua, & gratias Deum largiri: tum quædam docent, quæ præcipua rationis naturalis dogmata convellunt: tandem nonnulla præcipiunt, quæ cum ſocietate humana conſiſtere nequeunt. Sunt hæc omnia a viris doctis & cribrata acutiſſime, & plene refutata, quorum ego nomina, quæ vulgatiſſima ſunt, prætereunda cenſeo (*a*). Sed ſuſcepti a me operis ratio exigit, ut & ego non illa omittam, præſertim quum, niſi animi fallor, quædam afferre poſſe cenſeo minus ab aliis animadverſa. Minutatim ergo argumenta referam, & refellam: nec omnia tamen, ſcilicet etiam leviſſima: indignum eſt enim Philoſophi gravitate ad ineptias quoque confutandas aggredi. Ea igitur tantum perpendam, quæ viri ſpeciem quandam mentiuntur, quæque incautus fallere poſſint. Sed & ab his quoque abſtinuiſſem, contentus veritatem Chriſtianæ Religionis demonſtraſſe, niſi eſſent illa non in veteribus modo libris, ſed in pluribus quoque opellis, quæ haud dudum inſano conſilio vernacula Gallorum lingua ſunt editæ, vulgatiſſima, ut turpiſſimum cenſeamus, quum Religionis hoſtes, quod B. Baſilius dixit, clament, nos tacere, quaſi cauſſa diffiſi.

Primum Deiſtarum argumentum, Fato omnia rapi ex Chriſtianorum doctrina perpenditur, & refellitur.

§. II. PRimum autem argumentum eſt hujuſmodi: Scriptores Evangelici docent, ne arboris quidem frontem moveri ſine voluntate Dei; omnes ergo motiones naturæ a voluntate Dei repetunt immediate, ita ut homines nihil faciant ſine illo. Itaque Theologi quidam eo venere, ut pronunciarent, res creatas nihil prorſus efficientiæ habere, ſed Deum ad earum præſen-

(a) *Vide Diſſert. Huttevillii immortali ejus operi la Religion Chretienne prouvée par les faits præfixam.*

ſentiam efficere omnia: *creaturarum eſſe pati*, *Dei efficere*, quemadmodum Philo loquitur (*a*). Gabriel Scholæ Theologus in primis acutus & perſpicax *probabilem* hanc dicit *opinionem* (*b*), confirmatque verbis Pauli, *Deus operatur omnia in nobis* (1. ad Corinth. cap. XIII.) Inde Thomiſtarum doctrina, *omnia a Deo phyſice prædeterminari*: inde Carteſianorum, creatas res nullam habere motionem ſuarum efficientiam, ſed eſſe earum *cauſſas*, ut vocant, *occaſionales*. At hoc totum cum humana libertate pugnat, quam eſſe aliquam invicta argumenta demonſtrant, ut neceſſe ſit, alterutrum eſſe verum.

§. III. Sed totum hoc argumentum non Chriſtianæ tantum Theologiæ, ſed intimioris quoque Philoſophiæ imperitiam patefacit, eſtque a nobis ſæpe retuſum, demonſtratumque, una eſſe poſſe & concurſum Dei cum cauſſis ſecundis, & earundem cauſarum activitatem & libertatem, quum actio Dei in creaturis concauſa ſit earum actionum, quæ ex potentiis creaturarum naturalibus manant, ut idcirco libertatem non evertat. Sed retractemus hoc accuratius. Principio nego, aut Evangelicos Scriptores, aut Chriſtianos Theologos omnem rebus creatis efficientiam denegaſſe. Num eædem illæ Scripturæ, quæ docent, Deum & *volatilia Cœli paſcere*, (Matth. IV. 26.) *& fœnum agri circumveſtire* (Ibid. ver. 20.) & *nec paſſerculum cadere ſuper terram ſine voluntate Patris* (Matth. XX. v. 291.) & Deum *operari omnia in rebus* (1. ad Corinth. cap. XIII.) & *non eſſe nos ſufficientes cogitare aliquid ex nobis*, *ſed ſufficientiam noſtram ex Deo eſſe* (II. ad Corinth. cap. 3.) ac ſimilia, quæ ſupremum Dei in res omnes imperium, ejuſque curam & providentiam nos docet; eædem, inquam, Scripturæ, & præcipiunt, & vetant, & exhortantur, & rogant, quæ totidem ſunt argumenta, & nos aliquid poſſe ac agere. Eædem lamentantur nos minus divinis legibus parere. Eædem

(a) *In lib. de Cherubin & flamma gladii.*
(b) *In* IV. *ſententiarum diſtin.* 1. *art.* 3. *dub.* 3.
(c) III. *Contra Gentes cap.*69., *&* 1. *p.q.*105. *art.* 5.

Eædem dicunt, nos *Spiritui Sancto reſiſtere* (Act. VII. v. 51.) Quæ ſi quis cum Stoicorum invito illo quidem & ineluctabili fato componere poteſt, is aut neutrum intelligit, aut quæ dicuntur contraria ignorat. Deinde quam Deiſtæ Chriſtianis tribuunt ſententiam, eam illi non averſantur modo, ſed & ſtultam vocant, ut B. Thomas (*a*), & temerariam, ac erroneam (*b*). Itaque ille idem Gabriel veritus impietatem non eſt auſus defendere. Diſerte quoque veteres Theologi adnotant, Deum verbis illis, quæ ſunt in primo Geneſeos capite *germinet Terra herbam virentem* (*c*) rerum efficientiam ſignificari. Neque id illi ipſi, qui *phyſicam prædeterminationem* induxerunt, pernegarunt unquam, quod quoniam teſtatiſſimum facere poſſunt eorum opera, ſupervacaneum eſt eorum loca proferre.

§. IV. Quid autem divini Scriptores modis illis loquendi ſibi velint, ut explicemus, paulo altius exordiendum eſt. Deum eſſe primam eorum quæ ſunt omnium cauſſam, conſtat inter omnes. Eorum autem omnium, quæ ſunt, duo conſtituimus ſuprema genera, corpora, & mentes. Conſtat præterea quod ſuapte natura non exiſtit, nec ſuapte natura conſervari poſſe, ac ut alterius virtute exiſtit, ita alterius quoque vi conſervari. Corpora ergo, & mentes, quæ ſuæ naturæ neceſſitate non exiſtunt, ne conſervari quidem ſuapte natura poſſunt. Dei ergo vi atque potentia, qua primum eſſe cæperunt, exiſtere pergunt, ideſt conſervantur, quomodo præclare in Scholis dicitur, & vere, *conſervationem eſſe perennem creationem*. Quum autem dicitur corpora & mentes ſeſe conſervare non poſſe, id ſic intelligi debet, ut nullas ſui proprietates, attributa, qualitates conſervare ſibi poſſint; ſed quemadmodum quas habent naturales proprietates, ac attributa, ea a Deo habent, ita a Deo, ut conſerventur quo-

(a) III. *Contra Gentes cap.* 69., & 1. *p. q.* 105. *art.* 5.

[b] *Suarez in Metaphy. diſp.* 18. *ſect.* 1., *quo in loco ex inſtituto ea de re differit.*

[c] *Vid. B. Baſilium hom.* 9. *in Exameron*, & *Ambroſium item in Exameron lib.* III. *cap.* 8., & *lib.* V. & VI.

quoque habere. Ineſt autem quum in corporibus, tum præcipue in mentibus, præter proprietates alias ſubſtantiales, vis quædam activa, & operatrix, veluti gravitatis, attractionis, motionis, vegetationis, generationis &c. in corporibus: intelligendi, volendi, movendi &c. in mente: ea igitur vis, potentia, facultas, nec exiſtit primum, niſi a Deo, nec operatur quidquam, ideſt exiſtere, & conſervari pergit, niſi vi, & actione, aut, ut vocant, *concurſu* Dei. Itaque nihil magis perſpicuum in natura eſt, quam Deum ſua immenſa, atque infinita actione cuncta conſervare, ideſt omnia a Deo, & ut fiant, & ut conſerventur, pendere. Id Scripturæ divinæ docent, in quo cum recta ratione adamuſſim concordant. Ac certe mirum eſt, poſſe Deiſtas in hanc doctrinam invehi. Quid efficerent ſi quidquam eſſe, aut fieri Scriptura diceret, minime quod, ut eſſet, & fieret a Deo penderet? Duorum alterum inde confici clamarent: aut eſſe in rerum univerſitate etiam quædam æterna, ac independentia, aut purum eſſe in Natura caſum. Ita efficitur, ut ſtudio contradicendi, in duo contraria invehantur, quod fieri non poteſt, niſi duo quoque contraria vera eſſe fateantur, uti Logicæ Tirones norunt: nam *qui eſt & non eſt* juxta negat, *is non eſt*, & *eſt* una opera affirmat.

§. V. Porro quod ajunt, actionem hanc divinam ſtare non poſſe cum humana libertate, imperite faciunt. In tribus facultatibus poſita eſt humana libertas. I. Intelligendi. II. Volendi. III. Agendi: Radix volendi intellectus, agendi voluntas. Tres eæ facultates humanæ menti eſſentiales ſunt. Ut quum mentes æque & mentium proprietates, & ut ſint, & ut conſerventur a Deo habeant, a Deo ut ſint, & ut conſerventur tres illæ facultates, eſt. Conſervantur autem ita, ſi illis Deus actione ſua vim non inferat, ſed ut concauſa adjuvet. Fac enim vim illi inferri, jam non natura ſua mens intelligit, vult, operatur, ideſt, nec intelligit ipſe, nec vult nec operatur. Quomodo non dicitur agere lapis, qui non ipſe ſe ad motum impellit, ſed ab exteriori cauſa impellitur: ita compreſſis, aut

extinctis mentis facultatibus, ne natura quidem illa mentis conſiſtere poteſt: actione ergo ſua Deus rerum naturas evertit; quod quum ſit contradictorium, quandoquidem actione Dei res omnes conſervantur (ex ſuperiori §.) non illis facultatibus vim infert Deus. Adjutor ergo eſt & concauſa. Ac id ſcripturæ ipſæ nos docent, quum invocare Deum adjutorem docent: *Deus in Adjutorium meum intende*, (Pſalm. 69. 1.) *& Adjutor meus es tu* (Pſalm. XXXVI. 9.) ſuper quibus Auguſtinus (*a*) præclare obſervat, *nomen Adjutoris præſcribit tibi, quia & tu ipſe aliquid agis*. Nec nunc inquiro *ſimultaneus* ne ſit Dei concurſus ille, an *præveniens*, ac *prædeterminans*. Quicunque ſit, talis profecto eſſe nequit, quo voluntates humanæ cogantur. Neque vero Deiſtis, ideſt iis qui foris ſunt, rationem reddere debemus earum quæſtionum, quas cum fratribus noſtris agitamus, quando utrique profitemur nihil privatis nos opinionibus humanæ libertati detrahere velle. Sed videor longius progredi, quam via, & ratio inſtituti operis patitur, ac veniam repeto.

Secundum argumentum ex particulari Dei bonitate & gratia adſumptum, refellitur.

§. VI. Alterum vero argumentum, quod ſæpe Deiſtæ utuntur, hinc depromitur, quod ſcriptores Novi Teſtamenti doceant Dei bonitatem, & gratiam non ad omnes pertingere, ſed ad eos tantum, quos Electos vocant. Videtur, inquiunt, diſſerte eam cauſſam agere Paulus in Epiſt. ad Rom. Accedit eodem, quod revelatio hujuſmodi, ſine qua homines nullo pacto ſervari poſſunt ab æterno interitu, nec pertinuerit olim ad omnes, qui epocham Chriſti anteverterunt, nec hodie proſit illis, qui eam ignorant, quales ſunt Maxima Telluris pars. At hæc pugnant cum Dei bonitate, qui ut eſt omnium pater, ita par eſt omnibus præſidia vitæ ſuppeditare. Certe præſidia vitæ corpo-

(a) *Serm. 13. de Verbis Apoſtoli.*

poreæ ſuppeditat omnibus, quacumque patet Tellus. Negabit autem vitæ moralis, & æternæ beatitudinis?

§. VII. Hoc argumentum partim ex imperitia doctrinæ Novi Teſtamenti, partim etiam ex ignorantia veteris hiſtoriæ proficiſcitur. Principio falſo dicunt, in libris Novi Teſtamenti prædicari bonitatem Dei, & gratiam peculiarem, quaſi Deus aut non omnibus conſulat hominibus, aut non omnes velit beatos fieri. Accuratiſſime totam hanc rem pertractavit Claudius Pellecterius in Opuſculo de Gratia univerſali edito Lucemburgi anno 1725. Hujus nos hominis ratiocinium paucis complectemur. Primum ille argumentum deſumit ex ipſo nomine *Jeſu quod ei eſt inditum, quia ipſe futurus erat Salvator populi ſui*. (Matth. I. 29.) Hic populus ſunt omnes omnino homines: *omnia mihi*, inquit, *tradita ſunt a Patre meo*. (Matth. XI. 27.) Secundo: Peccatores invitat: *ad eos veniſſe ſe fatetur*. (Matth. IX. 12. 13.) Nemo autem non peccat aliquid: *ſi dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus*. (Johan. Epiſt. 2. cap. 8.) Præcipue vero omnes in Adam peccant, (Apoſt. ad Corinth. I. 15.) omnes ergo venit ſalvos facere. Tertio (Matth. XXVIII. 19.) *Data eſt mihi omnis poteſtas in Cœlo, & in Terra; euntes ergo docete omnes gentes &c.* vocat omnes; Apoſtolos mittit ad omnes: baptizari vult omnes. Quarto Petrus (Act. XI. 17). *Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem ...... & erit omnis quicumque invocaverit nomen Domini ſalvus erit*. Prædicari vult omnibus ſpiritu ſuo: vult omnes ad ſe converti ut omnes ſalventur. Quinto *Mandatum Dei vita æterna*. (Johann. XII. 50.) [Quoniam autem impleri nequit præceptum ſine gratia: *ſine Deo enim nihil poſſumus*; mandatumque eſt omnium; & gratia eſt omnium, ne dicamus Deum finem quidem velle, non media.

§. VIII. Nec vero hanc univerſalem gratiam negat in Epiſtolis ſuis Paulus, qui non poteſt aliud doceri a Magiſtro, cujus & ſpiritu docet. Eam potius ſæ-

ſæpe laudat. Atque in ea præcipuus eſt Pellecterius. Principio prima ad Corinth. XIII. ad 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*: omnes autem & ſinguli in Adam moriuntur: omnes ergo & ſinguli in Chriſto vivificantur. II. *Charitas enim Chriſti urget nos, æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt Chriſtus* .... Pro omnibus mortuum; & reſurrexiſſe Chriſtum quum prædicat Paulus, is profecto omnibus Chriſti gratiam dari conſequenter prædicat. III. *Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Jeſus venit in hunc Mundum peccatores ſalvos facere*: ſunt autem peccatores omnes (1. Johan. 1. 8. (*a*); fidelis ergo ille ſermo eſt & verus: cum emphaſi quaſi inter præcipua, quæ acceptione ſint digna, reſonat, pro omnibus veniſſe Chriſtum, ac conſequenter omnibus proſpicere. Quarto tandem protritum & apertum eſt illud Apoſtoli: *Deus vult omnes homines ſalvos fieri* (1. ad Timoth. II. 4). Sed & in eadem illa Epiſt. ad Rom. Illuſtre teſtimonium præſtat gratiæ univerſali, *An Judæorum*, inquit, *Deus tamquam? Imo & Gentium. Quoniam quidem unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem*. Quod confirmat in Epiſt. ad Galatas: *Quicumque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Non eſt Judæus, neque Græcus*.

§. IX. Deinde falſo quoque dicunt, Paulum in Epiſt. ad Rom. Cap. IX. hujuſmodi particularem gratiam docuiſſe, quam Supralapſarii, aut Infralapſarii docent. Id ut intelligatur, ab Epiſtolæ fine rem totam repetam. Diſceptat in ea cum Judæis, an lex Hebraica ſalvare homines poſſit? Præterea an jure Deus Ethnicos ad veram Religionem vocaverit, ac loco pertinacium Hebræorum eſſe voluerit? Nam Judæi, qui tempore Pauli his de rebus diſputabant, & tuebantur ſola Judaica lege ſervari homines poſſe, & non jure repulſos Judæos, eorumque loco Gentes adſcitas, quam ob rem potiſſimum indignabantur Apoſtoli. Utrumque refellit Pau-

(a) *Vide & B. Hieronym. lib. 1. adverſus Pelag.*

Paulus. Quumque plurima etiam in rem dixiſſet capite illo IX., deinceps, quo magis ſuperbiam Judæorum & præfidentiam retundat, & hoc addit, gratiam hanc, qua olim veræ Iſraëlitæ, deinde veri Chriſtiani fiunt, mere eſſe gratuitam, ideſt Dei donumne illam operibus legis ſe poſſe conſequi ſuperbientes Judæi confiderent. Id autem ut conficiat exemplis utitur Judæis notis, ideſt e Veteri ipſo Teſtamento depromptis primum Saræ & Rebecchæ, quæ tum filios ſuſceperunt, quum parere natura vetarentur: tum exemplo Jacobi, & Eſau, quorum ille electus fuit, ut hæres eſſet promiſſionum Abrahæ facturum, hic quamquam primogenitus rejectus, idque antequam naſcerentur, atque boni aliquid, aut mali agerent, ne id promeritos quiſquam dicat. Opponit deinceps ſibi, id ſi ita ſit, iniquum eſſe Deum. *Abſit*, inquit, *Moyſi enim dicit, miſerebor cui miſereor ....? igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei*. Ideſt non iis exemplis doceri volui, Deum eſſe perſonarum acceptorem: ſed hoc tantum; gratiam operibus noſtris ninime nos promereri, ſed miſericordiæ Dei eſſe donum. Idipſum porro oſtendit exemplo Moyſis, quem excitavit, ut oſtenderet in eo virtutem ſuam, ut annunciaretur nomen ſuum in univerſa Terra: excitavit autem ex infinitis aliis, quos ad eandem dignitatem, idemque munus prædeſtinare poterat, quoſque pro æternis ſuis judiciis præteriit. Atque hoc item ut ſuperbiam Judæorum retundat, qui lege & majoribus ſuis confidentes, indignabantur Gentes in eum a Chriſto vocatas locum, quem ipſi olim obtinuerant. Id quod iis iterum e vaticiniis probat: *ſicut*, inquit, *Oſea dicit, vocabo non plebem, plebem meam, & non dilectam, dilectam.... & erit in loco, ubi dictum eſt eis, non plebs mea vos &c.* Probat & a ſupremo Dei in res omnes imperio, velut figuli in cretam: *numquid dicit figmentum fictori ſuo, cur ſic me feciſti?* Ex quibus tandem concludit, *quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam. Juſtitiam autem quæ*

ex fide eſt (non ex lege, ne ſuperbiatis). *Iſrael autem ſectando legem* (quaſi ſcilicet ex ſola lege eſſet juſtitia) *in legem juſtitiæ non pervenit* . Quare ? *Quid non ex fide , ſed quaſi ex operibus* . Itaque patet nullo pacto Paulum gratiam & bonitatem Dei univerſalem , quam ſæpe prædicat , in hac Epiſtola oppugnare voluiſſe .

§. X. Poſtremo quamquam revelatio Evangelica & evolutior ſit, & copioſior, tamen non ita Dei beneficia hoc tempore coarctanda ſunt , ut per totam retro actam ætatem defuerint . Divina enim doctrina , qua homines ut cum virtute vivant , egent , primis profecto hominibus coæva fuit : nam Deus quum dupliciter ad homines loquatur *via naturæ* , *& via prophetiæ* , ab initio utroque modo ſeſe hominibus communicavit , nec ſemel , ſed ſæpe , nec uno modo , ſed pluribus , ut ſi homines attendere voluiſſent , nihil eis potuiſſet deeſſe , quo veram pietatis , & virtutis viam intelligerent . Ac demus hoc in loco non aliam hiſtoriæ Moſaicæ fidem , quam quæ cæteris antiquis hiſtoricis præſtatur , quam ei denegare non poſſumus ſine totius rationis everſione : Quis ignorare poteſt , non Adamum , modo , ſed & Cainum , atque Abelum , & Sethum , & Enochum , ac fortaſſis alios , quos præterit Moſes , in hac Dei Schola edoctos fuiſſe ? Quis in eadem iſtructos Nœmum ac liberos , deinde Abrahamum , Iſaacum , Jacobum , ac deinceps alios ? Itaque non notionum modo parentes primi , ſed porro alii ſæpiſſime a Deo edocti fuere , ut ſi homines eam doctrinam ſervare voluiſſent , ac non affectus ſuos ſectari , habuiſſent procul dubio poſteri omnes illa omnia pietatis & virtutis præſidia , quæ Hebræi . Quærere autem , cur Deus non aliis nationibus ſimiliter fecerit , atque Hebræis , eſt nimis curioſe in arcana Providentiæ Dei decreta inquirere . Conſtet hoc in loco , divinam revelationem ita hominibus factam , ut & ad omnes pertinuerit natura ſua , & omnes eam conſervare potuerint , ſi , ut dixi , in ea cuſtodienda diligentiores fuiſſent veteres Gentium parentes . Quod ſi quis iterum quæret , cur non prius

evo-

evolutior hæc & copioſior Novi Teſtamenti revelatio facta fuerit binis verbis cum Theodoreto reſpondebo : *Reprehendite, ſi poteſtis, Medicos, quod valentiora medicamenta poſtremo loco reſervent. Nam lenibus uſi antea, fortiora poſtmodum adhibent* (*a*). Præclare hæc diſſerit & S. Athanaſius in *lib. de Incarnat.*: Ibi, *prolapſis in peſſima quæque mortalium ſtudiis, ac moribus, non defuiſſe Numinis providentiam*, ait, *quo minus iis conſuleret, ac quibus par erat modis & rationibus ad ſalutaria & honeſta revocaret. Primum conditarum uſum rerum, & aſpectu ad auctoris notitiam, ac cultum, & amorem allicere ſtuduiſſe; Cœli, Solis, ac reliquorum Siderum, terræ, maris, elementorumque omnium ac corporum: quorum ex mirabili contentu, & in unam conſentiente varietate deprehendere ac noſſe poterant artificem Dei ſapientiam. Sed quam fruſtra hæc expertus eſſet, Legem & Prophetas, vivos ſcilicet pro mutis præcones, doctoreſque ſubmiſiſſe. Quod quum nihilo felicius reſpondiſſet, tum demum filium Dei neceſſario deſcendiſſe*. Hæc latius ibidem Athanaſius. Locum eumdem egregie pertractat S. Johannes Chryſoſtomus in libro, quem ad eos ſcripſit, *qui ſcandalo erant affecti:* ubi divinam erga homines curam, ac ſolicitudinem, & innumera in eos beneficia pulcherrime deſcribit. Legendus & Theodorus Ancyranus in Oratione Natali Domini (*b*). Paulinus Epiſcopus Nolanus in Panegirico de Obitu Celſi idipſum cecinit verſibus his:

Multa mihi dederat prius & promiſſa ſalutis,
Et præcepta, quibus per bona dirigerer.
Sed quia nec legis poſito medicamine, primi
Inveterata patris vulnera dilueram!
Et neque promiſſis divino ex ore Prophetis
Expectare Dei munera, credideram:
Et genus humanum paſſim ſine lege fidei
Deſperata ſalus merſerat in tenebras,

(a) *Serm. 6. contra Græcos tom. IV.*

(b) *Videatur & Petavius Theologicorum dogm. tom.* IV. *lib.* II *cap.* 6. § . 7.

Regnabatque ſimul peccatum in corpore noſtro,
Mors in peccato, dæmon in interitu,
Captivumque hominem triſtis metus, & miſer error
Altius in mortem præcipitare dabant;
Interea Pater ipſe polo miſeratus ab alto
Errantum lapſus peſtiferos hominum,
Serpentemque truci dominantem in morte cadentum,
Non tulit, & natum miſit ad omne bonum.

Tertium Deiſtarum argumentum ex iis Novi Teſtamenti dogmatibus depromptum, quibus totidem rationis naturalis decreta oppugnari opinantur, refellitur.

§. XI. TErtium autem argumentum ex iis Novi Teſtamenti doctrinis depromunt Deiſtæ, quibus decreta quædam, eaque prima, rationis naturalis convelli opinantur. Sunt vero hujuſmodi Novi Teſtamenti doctrinæ præcipue tres, *Trinitas*, *Incarnatio divini Verbi*, *Peccatum originale*. Primo dogmate hoc naturale decretum, *quæ ſunt unum eidem, ſunt unum inter ſe*, oppugnari putant: Altero plura rationis naturalis ſcita, quibus conſtat infinitam eſſe inter naturam Dei, & hominis diſtantiam: Tertio hoc Philoſophorum omnium dogma, *qualitates non migrare de ſubjecto in ſubjectum ſine ſubjecto*. In quibus argutationibus refellendis paulo erimus longiores: niſi enim tota aberremus via & ratione, ea efferemus, quibus prolixitas compenſetur. Ita autem refellemus, ut principio demonſtraturi ſimus, eſſe illas ineptas: mox particulatim enucleaturi.

§. XII. Ac in primis ineptas voco, quod non de ſuis & propriis principiis conriventur, quodque idcirco hoc unum concludere poſſint, Mentem noſtram eſſe breviſſimam, ac eſſe plura quæ ejus captum excedunt. Omnium primum quatuor eſſe dico gradus humanæ cognitionis, I. Senſum. II. Phantaſiam, III. Rationem puram, IV. Fidem, ſeu aſſenſum ſuperiori rationi præſtitum. Primus, iſque ut mihi quidem videtur imperfectiſſimus gradus eſt ſenſus. Is enim non

at-

Digitized by Google

attingit niſi præſentia, & a quibus tangitur. Præterea non attingit niſi ſingularia, & corporea. Hoc primum omnium utuntur pueri. Alter gradus huic connexus, ſed paulo latior, & provectior, eſt *imaginatio*, ſeu *phantaſia*: extenditur enim ad illa etiam, quibus ſenſus minime tangitur. Sed & in hoc cum ſenſu convenit, quod nonniſi ſingularia & corporea imaginari poſſimus. Tertius eſt *pura ratio*, quæ longo intervallo a ſenſu, ac phantaſia diſtat, & progreditur longiſſime, & incorporea, ac univerſalia quoque complectitur. Quartus tandem eſt communicatio ſuperioris rationis, eaque pertendi in infinitum poteſt, per gradus, quorum alii aliis ſint altiores; nam & finita eſt mens humana, & infinita Dei ratio, quæ humanæ menti paulatim, & per gradus communicari poteſt. Perſpicua ſunt hæc, & certa.

§. XIII. Deinde conſtituendum eſt, nec totam rerum Naturam a nobis comprehendi poſſe (*a*), & Naturam Dei omnino eſſe incomprehenſibilem. Conſtat hoc inter nos ex una parte, & Collinum, Bælium, alioſque Deiſtas ex altera. Itaque neutrum longiori demonſtratione indiget. Sed ne repetere idem ſæpius cogamur, paucis id totum explicabo. Primum Naturam ego rerum huic dico totam hanc rerum univerſitatem, quæ ſubſtantiis conſtat corporeis, atque incorporeis. Eam comprehendi a nobis non poſſe pronuncio: ſed omnes idem ultro fatentur. Poſita autem in his eſt ea incomprenſibilitas: Primum genera ſubſtantiarum minime ſcimus; perridiculum enim eſt aſſerere nullas eſſe alias, præter intelligentes, ſeu ſpiritus, & corporeas. II. ignoramus ſubſtantiarum intimas eſſentias inde tot ſuper iis Philoſophorum concertationes. III. non omnes ſubſtantiarum proprietates in numerato habemus. IV. Naturam, & extenſionem virium activarum minime comprehendimus. V. Quæ ex his conſecutura ſunt in

 lon-

[a] Facit huc Plinianum illud. *Fruor eſt menſuram ejus animo quoſdam agitaſſe, atque credere auſos .... quaſi vero menſuram nullius rei poſſit agere, qui ſui neſciat*. Hiſt. Nat. *Lib.* cap: I.

longius tempus, & omnia quæ compoſſibilia cum illis ſunt. VI. Omnia quæ minime incompoſſibilia. Ex quibus conſequitur manifeſto, ut plurima nobis vera a ſuperiori ratione communicari poſſint de iis, quæ in rerum univerſitate ſunt, quæ omnem noſtrum captum ſuperent. Tum communicari nobis poſſunt plurima compoſſibilia, quæ item captum noſtrum excedunt, aut videntur incompoſſibilia.

§. XIV. Secundo, quod de rerum natura diximus, id potiori jure de Deo dicamus oportet. Plane ejus naturam, eſſentiam nec comprehendunt, nec omnino unquam comprehendere potuerunt mentes creatæ. Quum enim ſit ens *extenſive*, & *inſtenſive* infinitum, quamvis datam ampliſſimam, ſed finitam, capacitatem, infinito ſemper intervallo exuperat. Itaque I. non omnia Dei attributa intelligit humana ratio, quamvis purgatiſſima. II. Nec totam attributorum ejus extenſionem. III. Nec naturam & extenſionem interioris actionis, & neceſſariæ intellectionis, & volitionis. IV. Nec totam extenſionem potentiæ, aut actionum externarum, & liberarum. V. Nec omnia compoſſibilia cum his, aut incompoſſibilia. Ea interim omnia Deus ipſe comprehendit. Poſſunt ergo infinita vera nobis a Deo communicari, quæ interea nos nullo modo, aut ratione noſtra metiri, aut intelligere valeamus. Hæc ſi quis negat, is dicere quoque debet, univerſorum juſtam menſuram eſſe mentem humanam. Quod ſi quis dicit, cum eo diſputatio erit intrinſeca.

§. XV. Quibus conſtitutis ſubducamus nunc rationes accuratius, ac videamus, quænam cum ratione recta revera pugnent, quæ eſſe falſa neceſſe eſt, cum illa, quæ excedunt, non idcirco falſa dici poſſunt, quod excedant, ne perabſurdi eſſe velimus. Principio ajo, ea pronunciata contraria eſſe rationi naturali, ac propterea falſa, quæ poſita in uno gradu cognitionis, ſuis clare perceptis manifeſto adverſari intelliguntur; ut cum pronunciatur de ſenſu, vel phantaſia, quæ clare perceptis ſenſus & phantaſia, manifeſto adverſantur; aut quum pronunciantur de penu rationis, quæ clare per-

ceptis actione contraria ſunt ; aut de ratione ſuperiori, ſeu auctoritate divina, quæ manifeſte auctoritati divinæ repugnat. Ita ſi quis pronunciet non eſſe corpora, aut non eſſe ſolida, aut non eſſe lucida, idque veluti ex ſenſuum experimentis, is contraria ratione pronunciat. Item ſi quis proferat veluti ex ratione *tres trianguli angulos æquales eſſe tribus rectis*, aut, *idem ſimul eſſe & non eſſe*, is falſa profert. Prætere ſi quis aſſerat velut de auctoritate divina, *futuram non eſſe reſurrectionem corporum*, quod manifeſtæ auctoritati divinæ eſt oppoſitum, id falſum eſt. Hujus primæ propoſitionis ratio eſt, quia ut claræ ſenſuum perceptiones in rebus ſenſibilibus cœteris præferuntur ; ita claræ rationes in intelligibilibus ; & clare auctoritates divinæ in iis, quæ non aſſequimur facultatibus noſtris, veri criteria ſunt.

§. XVI. Deinde ajo, ea pronunciata, quæ de inferiori gradu cognitionis adverſus claras teſtificationes gradus ſuperioris depromuntur, quantumvis videantur manifeſta, eſſe rationi contraria, & falſa, ſtandumque in iis eſſe ſuperioris gradus evidentiæ, non inferioris. Enim vero tota ratio dictat meliori, & perfectiori rationi credendum, quam imperfectiori. Itaque ſi quis Geometricam demonſtrationem perceptis ſenſuum, vel phantaſiæ, oppugnat, is plane eſt abſurdus. Si in eadem baſi intra eaſdem parallelas duo parallelogrammata conſtituantur, alterumque in infinitum per totam æternitatem protrahatur, dum alterum uno digito comprehenditur, ſemper eſse æqualia demonſtratur a Geometricis, reluctante phantaſia. Curvam ad ſuam aſyntoton per totam æternitatem accedere, quin ſeſe contingere poſſint, eſt perſpicuum ; quamvis datam lineam in infinitum dividi poſſe, nemo, niſi ſtupidus dubitat : extitiſſe ab æterno ens aliquod, ac æternitatem ſine ullo initio nos præcedere, apertiſſimum eſt. His omnibus reluctatur phantaſia, gradus ſcilicet cognitioni ratione pura inferior : nec interim auditur : ſuperiora illa non attingit : fallitur : de ratione pura nemo una ſubdubitat. Idipſum dici neceſse eſt, ſi de ratione pura oppugnantur ea, ad quæ pura ratio pro-

gredi nequit, qualia ſunt quæ nobis communicantur a Deo, aut per rerum natura, aut de natura ſua rationi noſtræ incomprehenſibilia. Ridet Geometra puerum, qui quod phantaſia intelligere theorema nequit, illud falſum eſſe inclamat. Ridet Metaphyſicus idiotam, qui quod ſubſtantias incorporeas tangere nequit, nullas eſſe contendit. Diſtantia major eſt inter rationem hominum purgatiſſimam, & Dei rationem, quam inter ſenſum, & intelligentiam. Ergo is quoque ridiculus eſt, qui de humana ratione divinæ rationes theoremata oppugnat.

§. XVII. Ajo tertio, recte oppugnari theoremata inferioris gradus cognitionis, quantumvis videantur clara, de clara ſuperiori ratione, veluti puræ humanæ rationis de divina, quæ ſit certa: ſenſuum, & phantaſiæ, de ratione. Nam quum videntur ſibi adverſari, par eſt ut inferior ſuperiori concedat: id recta dictat ratio; atque id in philoſophicis agimus. Rerum rectum aqua eſt parte merſum curvum diſtincte & conſtanter intuemur omnes: Solem omnes pedalis magnitudinis: objecta corporea omnia extra nos videre, perpetuum oculorum præjudicium eſt. Quum interim aperte demonſtrationes Opticæ, & Aſtronomicæ adverſentur, reperſas neminem, qui non in his falli ſenſus intelligat. Scilicet potior omnibus eſt intelligentia pura, quam ſenſuum, & phantaſiæ fides. Itaque tunc ſenſibus aſſentimur, eoſque ſectamur duces, quum ſuperior ratio non reluctatur. Quoniam vero conſtat inter omnes, Deum eſſe, & Dei rationem eſſe infinitam, & eam homini communicari poſſe: ſi quæ ſint theoremata ſenſuum phantaſiæ, aut rationis, quibus Dei auctoritas clara refragatur, nemo eſſe poteſt, qui non Dei rationi potius auſcultandum eſſe fateatur, quam humanæ: id autem dico, non quod theorematis puræ intelligentia ulla eſſe divinitus revelata contraria putem, ſed ut intelligant omnes, quam momenti nullius ſit ratio humana, ſi, quod ex hypotheſi ponimus, ea divinæ videatur contraria.

§. XVIII. His, quæ hunc in modum demonſtrata ſunt om-

Digitized by Google

omnia argumenta, quæ Deiſtæ ex ratione humana adverſus dogmata revelata produxere, aut producere poſſunt, ita refelluntur, ut ipſa humana ratio unicuique dictare comprehendatur, non poſse illa eſse, niſi ſophiſmata. Sed nunc particulatim quoque iis eſt reſpondendum. Tres divinæ Perſonæ una ſunt numero ſubſtantia divina. Ea eſt & Scripturarum, Traditionis, & Catholicæ Eccleſiæ doctrina. Id ergo de ſuperiori conſtat ratione; ejus ſcilicet generis, adverſus quam ratio humana nihil juris habet, quemadmodum nihil juris ineſt ſenſibus in ea, quæ puræ ſunt rationis. Audienda ergo non eſt humana ratio: Idipſum dictum volo de tribus aliis recenſitis in eo §. myſteriis. Sed *quæ ſunt unum cum eodem, unum ſunt inter ſe*: omnium hominum eſt axioma. Non refragor. Id rogo, ex quibus ideis id natum axioma? Aut ideæ, quibus continetur, ex quibus tandem rebus hauſtæ, Naturæ, an Dei? Naturæ profecto. Teſtem do Deiſtis Lochium, quem hominem ſcio quanti faviunt (*a*). Non ergo majorem extenſionem habere poteſt, quam rerum naturam. Nam ex ſingularibus rerum noſtrarum ideis proficiſcuntur axiomata, & paullatim ut humana mens capacior, ita ea univerſaliora efficiuntur, intra rerum tamen naturam, unde naſcuntur. Naturam itaque Dei non attingit. Ergo inde, nec pro, nec contra argumentum duci poteſt. Quo modo ex rationibus rerum corporearum, quas deferunt ſenſus, utcumque univerſalibus, ſed nunquam attingentibus incorporea, pro, aut contra intelligibilia argumentari non licet. Itaque eos hoc in loco probo Scholæ Theologos, qui perfectiſſime prorſus reſpondent, hoc ut & ſimilia alia axiomata, in creatis rebus locum habere, non in Divinis. Nec eos probare ullo modo poſſum, qui ratione humana, aut probare conantur, aut in modum rerum noſtrarum nimis ſtudioſe explicare fidei myſteria. Appoſite, & præclare B. Thomas (*b*). *Qui probare*, inquit, *nititur Trinitatem*

(a) *Lib. I. de Intell. human. cap. 3.*
(b) *I. p. q. 23. art. in Corp.*

tatem Perſonarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem quantum ad dignitatem ipſius fidei, quæ eſt, ut ſi rebus inviſibilibus, quæ rationem humanam excedunt .... ſecundum quantum ad utilitatem trahendi alios ad finem. Quum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes, quæ non ſunt cogentes, cedit in irriſionem infidelium: credunt enim quod hujuſmodi rationibus innitantur, & propterea credamus. Quæ igitur fidei ſunt, non ſunt tentanda probare niſi per auctoritates his qui auctoritates ſuſcipiunt. Apud alios vero ſufficit defendere non eſſe impoſſibile quod prædicat fides. Conſule & Sylvanum & Regis Uſage de la raiſon de la Foi lib. III. Ac vero non eſse impoſſibilem Perſonarum Trinitatem in eadem numerica ſubſtantia duo demonſtrant. Primo quod intrinſecæ emanationes Filii a Patre, & Spiritus Sancti a Patre & Filio cum eadem ſubſtantia numerica, individua, ac immutabili, conſiſtere poſſint, cui coexiſtunt neceſsario. Vide D. Thom. (*a*). II. quod tres Perſonæ, ideſt *unius eſſentiæ tres relationes ſubſiſtentes*, ut loquitur B. Thomas, minime pugnant cum Natura Dei, ut pluribus idem S. Doctor iſto poſtremo loco probat.

§ XIX. Super Incarnationem porro ineptiſſimae ratiocinantur Deiſtæ. Ita enim eam doctrinam accipiunt, quaſi divinitas tranſmutata ſit in humanitatem, in quo neſcio ſtupiditatem ne prius, an malitiam redarguam; Catholica doctrina eſt, quam paucis ſymbolum Athanaſianum complexus eſt, *Deus ex ſubſtantia Patris ante ſæcula genitus: & Homo ex ſubſtantia Matris in ſæculo natus. Perfectus Deus, perfectus Homo .... unus Chriſtus non converſione Divinitatis in carnem, ſed aſſumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non confuſione ſubſtantiæ, ſed unitate Perſonæ.* Quocirca ita inter ſe duæ convenere Naturæ, ut poſt unionem duæ nihilominus perſervaverint, ſalvis ſuis proprietatibus, invicem diſtinctæ. *Tenet enim*, inquit S. Leo Papa (*b*) *ſine defectu proprietatem ſuam utraque natura*.

Ita-

(a) I. *p. q.* 38. *art.* 1. & *Boſſuetium in Admon.* 6. *adverſus Juricum.*
(b) *Serm.* 1. *de Nativ.*

Itaque non æternum, increatum, immenſum, & immutabile converſum in hominem, uti Deiſtæ ineptiunt; ſed æternum, immenſum, immutabile, hominem (nam ita veteres loquuntur Patres) aſſumpſit, *ſalva proprietate utriuſque Naturæ*, ut ejuſdem S. Leonis verbis utar (*a*). *Uno illas ambas, ſine ulla confuſione naturas conſervat*, ait Cyrillus. Origines contra Celſum, qui idem hoc argumentum objiciebat Chriſtianis, exemplo apud Gentiles uſu recepto Apollinis, & Vatis, reſpondit; ut quomodo Apollo vati jungitur, quin quidquam de Natura ſua immutet, ita, licet arctiori unione, quæ dicitur *Hypoſtatica*, divinum Verbum cum humanitate conjunctum eſt. Ac eſt aliquid in hoc exemplo, quo intelligebant Ethnici non ſui notionibus eam unionem adverſari; ſed, quod in cæteris ſimilitudinibus contingit, non in omnibus ſui partibus urgendum eſt. Athanaſiani Symboli Auctor omnis utitur exemplo: *nam ſicut*, inquit, *anima rationalis & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus*. Ac propterea, ut non pugnat cum natura, mentem corpori uniri, ita nihil prohibet Deum uniri cum homine. Et præterea uti ex mente humana, & corpore non duæ conſtituuntur perſonæ, quamvis ſint illæ duæ ſubſtantiæ diverſi generis: ita ex Verbo, mente humana, & corpore, tribus ſcilicet ſubſtantiis, unus Chriſtus, una Perſona, una hypoſtaſis efficitur: quibus vocabulis ſignificatur modus ſubſiſtendi, quo tres illæ ſubſtantiæ individuantur in uno ſingulari: *Nomine*, inquit, B. Thomas (*b*) *generum, & ſpecierum, ut homo vel animal, ſunt impoſita ad ſignificandum ipſas naturas communes ..... ſed individuum vagum, ut aliquis homo, ſignificat naturam communem, cum determinato modo exiſtendi, qui competit ſingularibus: ſed in nomine ſingularis deſignati ſignificatur determinatum diſtinguens ...... Hoc autem nomen perſona, non eſt impoſitum ad ſignificandum individuum ex parte naturæ, ſed ad ſignificandam rem ſubſiſtentem in tali natura. Perſona igitur* (*c*) *in*

(a) *Epiſt.* 10. *cap.* 111. (b) 1. *p. q.* 30. *art.* 4. *in Corp.*
(c) *Id. q.* 29. *art.* 4. *in Corp.*

Digitized by Google

in quacumque natura ſignificat id , quod eſt diſtinctum in natura illa . Sicut in humana natura ſignificat has carnes , & hæc oſſa , & hanc animam ; quæ ſunt principia individuantia hominem (*a*) Ita argutatione Bælii articulo *Pyrrho* evaneſcunt omnes.

§. XX. Tandem minus quoque moleſtiæ eſt in originali peccato cum ratione conciliando, ſi quid ſit peccatum originale intelligamus : nam illa objectio inde tota proficiſcitur , quod Deiſtæ in dogma non ſatis intelligunt . Antequam Adam peccaret , gratia ſanctificante & juſtitia originali præditus erat . Id Scripturæ divinæ aperte docent . *Quoniam autem unumquodque habet ſpeciem a ſua forma* , inquit præclare B. Tomas (*b*) *oportet , ut formale peccati originalis in ea forma ſit poſita , quæ juſtitiæ originalis eſt oppoſita . Jam tota ordinatio juſtitiæ originalis in eo erat conſtituta , quod voluntas hominis erat Deo ſubjecta , quæ quidem ſubjectio primo & principaliter erat per voluntatem : cujus eſt movere omnes alias partes in finem ; unde ex averſione voluntatis a Deo conſecuta eſt inordinatio in omnibus aliis animæ viribus ; ſic ergo privatio originalis juſtitiæ , per quam voluntas ſubdebatur Deo , eſt formale in peccato originali : Omnis alia autem inordinatio virium animæ ſe habet in peccato originali , ſicut quidam materiale* . Eodem modo ratiocinantur alii Theologi , Bonaventura , Scotus , Durandus, Gabriel , Eſtius (*c*) , Quoniam igitur peccatum hoc non eſt poſitum in aliqua reali entitate , ſed in privatione , tota illa objectio evaneſcit ; non enim difficilius intelligitur ex Adamo orbato juſtitia originali naſci homines juſtitia originali orbatos , quam ex illiterato naſci illiteratum , ex oleaſtro oleaſtrum , ut loquitur ſæpe Auguſtinus . Non ignoro Auguſtino ipſi , quo nemo diutius in hæc inquiſivit , difficilem ſemper rem viſam eſſe propagationem peccati originalis , uti conſtat ex Epiſt. ad Hieronymum 29. vet. edit. & lib. 1. de Moribus Eccleſ.

cap.

(a) 1. p. q. 30. art. 4. in Corp.
(b) Id. q. 29 art. 4. in Corp.

Digitized by Google

cap. xxii. Sed quoniam poſita doctrina & communis eſt inter Catholicos, & clara, non video qui pugnet cum ratione eo modo propagari in poſteros Adæ peccatum. Sed hac de re differant Theologi copioſius.

Refelluntur argutiones Bælii.

§.XXI. SEd eſt nunc Bælius refellendus, qui in illuſtrationibus, ut vocat, ad Diction. (*a*) quo poteſt majori conatu demonſtrare contendit, myſteria fidei Chriſtianæ non ſuperiora tantum, ſed contraria quoque eſſe principiis atque argumentis rationis naturalis, ita ut e ratiione naturali petita argumenta adverſus fidem confutari nullo pacto poſſit. Quod ſi, inquit, naturalis ratio argumenta adverſus fidei myſteria ſolvit, jam myſteria ſibi ſubjicit, poteſtque eadem opera ex ſuis notionibus demonſtrare illa ac explicare; ita ejus ambitum non excedunt; id quod aperte falſum eſt. Agnoſcendum, igitur, inquit, fidei myſteria contraria e diametro eſſe cum naturali ratione. Quo in argumento aut ſolitum hominis acumen requiro, aut fidem. Age, fingamus in Sole animantia eſſe eo corpore prædita, quod ſit naturæ Solis aptatum; neque enim id impoſſibile eſt, quando & corpus eſt Sol, & corpora Solis naturæ analoga ita in eo eſſe & vivere poſſint, quomodo in aqua piſces & ſunt, & vivunt. Sed ita fingamus, ut nihil de his ſciamus aliud, quam quod ſint, & vivant. Opponat aliquis primo, vitæ reſpirationem eſſe neceſſariam, aerem reſpirationi, aerem vero igne diſſipari, ut quum non ſit aer in Sole reſpirationi aptus, ne animantia quoque in eo vivere poſſe. Secundo opponat iterum igne corpora ſolvi, ac vitam diſſipari; ut iterum conficiat eſſe non poſſe in Sole animantia. Quod ad hæc Bælius? Negabit id poſſibile eſſe? imperite. Si ſapiat, reſpondebit, duo illa argumenta e notionibus vitæ, aeris, ignis, & ſimilium, quæ ſunt in Tellure noſtra, deſumpta eſſe, ac hoc probare, terreſtria animantia non ſine ære, nec ſine igne poſſe vive-

(*a*) *Illuſtrat.* 3.

Quartum argumentum, ex modo ſcribendi Apoſtolorum.

§. XXII. QUartum autem argumentum, quo potiſſimum nititur Spinoza (a), eſt hujuſmodi, Deus quum homines alloquitur non ſolet argumentis & ratiociniis uti, ſed res gravitate Legislatore digna proponit, earumque unum eſt & maximum argumentum, Deum dicere. Homines autem argumentis, & ratiociniis pronunciata ſua confirmare ſtudent, quia non alia ratione poſſunt ea aliis perſuadere. Ratiocinantur autem Apoſtoli, dum ſua dogmata docent, præſertim Paulus; non igitur Dei ſpiritu, ſed humano docent.

§. XXII. Reſpondemus, ſpiritum Dei, & conſequenter ſpiritus & verbi Dei adminiſtros, Prophetas, ſcilicet, & Apoſtolos, aptaſſe ſeſe hominum imbecillitati; *factoſque omnia omnibus, ut omnes lucrifacerent*, quemadmodum Paulus loquitur. Ipſe Spinoza non diffitetur, Deum non eſſe locutum per Prophetas, niſi linguam filiorum hominum, & docuiſſe ſcientiam naturæ hominum attemperatam. Quum igitur homines ratione duci ament, eaque regatur argumentis, inde factum eſt, ut ipſi Prophetæ, & Chriſtus, non tantum Apoſtoli, quod contendit Spinoza, ſæpe argumentis uſi ſint. Totum igitur hoc Spinozæ argumentum ſophiſtica eſt argutatio. Præterquam quod diſtinguendæ ſunt in divinis libris Leges, quas per Adminiſtros ſuos Deus promulgat, ab argumentis, quibus populo fidem facit ſuorum Adminiſtrorum θεοπνευςίας, ſeu divinæ inſpirationis. In legibus promulgandis, quarum ſanctitas, & divinitas ſtatim per ſe omnibus innoteſcit, *unum cole Deum; non occides; diliges Dominum Deum tuum ſuper omnia, & proximum tuum ſicut te ipſum &c.* ſuprema Ligislatoris poteſtate utitur: nec procœmia adhibet, nec argumentatur, ut philoſophi efficere ſolent, ut inde quoque Grotius pro divinitate Librorum ſacrorum argumentum con-

(a) In *Tract. Theologica polit.*

concluſerit. Sed neceſſarium erat, ut aut miraculis, aut prophetiis, aut ſimilibus argumentis fidem faceret a ſe miſſos eſſe eos, qui nomine Dei loquebantur. Ita Chriſtus, ſi non *vultis credere mihi*, *at credite operibus, quæ ego facio*. Non rerum argumenta profert, ſed miſſionis. Inter hujuſmodi argumenta non raro Apoſtoli eo utuntur, quod a Prophetiis deducitur. Quum ſcilicet Auctores veteris Teſtamenti Prophetæ fuerint, eorumque prophetiæ maxima ex parte Chriſtum, & Eccleſiam ſpectaverint, ut inter Judæorum magiſtros conveniebat; divinæ Oeconomiæ fuit ea via Hebræos ad Chriſti Divinitatem agnoſcendam perducere. Tandem in divinis Scripturis diſtinguunt quidam inter *inſpirationem*, & *aſſiſtentiam Spiritus Sancti*, ita ut licet non deceat in iis, quæ inſpirata ſunt, argumentari, doceant minime dedecere in iis, quæ ex *aſſiſtentia* tantum Spiritus Sancti ſunt. Videri poteſt Olden de *analyſi Fidei* libro primo. Quæ doctrina, quæ plurium noſtrorum Theologorum eſt, ita intelligenda, ut omnia, quæ Scripturis continentur Spiritus Dei ſint, ſive inſpirantis, ſive aſſiſtentis, non ut quædam ſint humana, in quo errat graviſſime, me ſaltem auctore, Olden.

Prop. XXXVII. Veteris Teſtamenti libri diu ante epocham Chriſtianam canonici ſunt habiti.

D. Veteris Teſtamenti libros jam diu ante Chriſti ortum in unum collectos fuiſſe apud Hebræos magna conſenſione & Veteres Hebræi, & Chriſtiani tradiderunt. Nam Origenes, vir in omnibus literis eruditus (*a*), & Epiphan. (*b*), & Hieronym. in Prol. Galeato narrant apud Hebræos viginti duos tantum libros ſacros habitos fuiſſe & Theopneuſtos, rejectis aliis qui Sacri, & Divini non erant. Idem præterea teſtatur Joſephus lib. 1. contra Apionem Grammaticum, qui cum eſſet doctiſſimus Judæorum Sacerdos, & quidem Phariſæus, quæ ſecta potiſſima erat in Republica Judaica, reſque ſacras omnes in manu habebat, ignorare id non potuit. Floruit autem Joſephus Veſpaſiani tempore, ideſt

(a) *Apud Euſebium lib. III. hiſtoria Eccleſ. cap. 23.*
(b) *In 3. hæreſ.*

ideſt primo Chriſtianiſmi ſæculo; dubitare igitur non poſſumus, niſi omnem hiſtoriæ fidem derogemus, canonem librorum Veteris Teſtamenti ante Chriſti tempora adornatum fuiſſe.

Sch. §. 1. Hoc ipſum confirmatur ex Paraphraſibus, & verſionibus librorum illorum, quæ & Chriſti circiter temporibus, & ante ex Hebraica lingua in Caldaicam, aut Græcam factæ ſunt. Quod ſpectat ad *Paraphraſes Chaldaicas*, *quas Targunim vocant* Judæi, cœperunt illæ fieri poſt Babylonicam captivitatem, quemadmodum Doctores Rabbini tradiderunt. Nempe cum populus Judaicus, qui ex Babylone redierat, veterem Hebræam linguam minus intelligeret, Hebræorum Magiſtri, qui Scripturam Populo explicabant, ſingulos Hebraici Codicis periodos totidem Chaldaicis interpretabantur; quo ex more paraphraſes iſtæ natæ ſunt. Legatur Richardus Simonius lib. 2. hiſtor. crit. Vet. Teſtam. c. 19. Qui autem primi paraphraſes iſtas ſcripſerint, & quo tempore, non ſatis conſtat. Incertum utrumque, & fabuloſa, quæ ſuper his in Thalmude tradidere Rabini, pronunciat eodem in loco Simonius. At interea agnoſcit paraphraſum, quæ Jonathani, & Onkeloſo tribuuntur, ſtilum ſimpliciorem eſſe, & puriorem, quam ſtilus Thalmudis; ex quo conficitur antiquiores eſſe paraphraſes. Compilatum autem eſt Thalmud, ut doctiores conſentiunt, circa Antonini Imperatoris tempora: ergo hoc tempore antiquiores paraphraſes ſint neceſſe eſt. Humfredus Pridaux in hiſt. Judæorum lib. 16. harum paraphraſum initium refert ad ann. 37. ante Chriſtum: putat igitur omnium primum Onkeloſum Pentatheucum vertiſſe Chaldaice, deinde Jonathanem vertiſſe libros Joſue, Judicum, Samuelis, Regum, Iſaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, & duodecim Prophetarum minorum; nam reliquæ paraphraſes longe ſunt poſteriores, quemadmodum ex ſtili barbarie demonſtrat Simonius. Bellarminus cenſuit Onkeloſum eumdem fuiſſe cum Aquila Pontico, qui ſcripturas in Græcum vertit ſermonem: ſed Aquila Ponticus poſterior certe fuit, quippe qui ſcripſit ſub Adriano Imperatore.

§. 2. Illud contra Targumim Critici oppoſuere, quod non Joſephus, nec Origenes, nec Euſebius, nec Epiphanius, nec Hieronymus, qui rerum Hebraicarum fuerunt ſtudioſiſſimi, nec ullus alius ſcriptor paraphraſes iſtas memoraverit: quod argumento eſt, inquiunt, non eſſe tam antiquas, quam feruntur. Sed hujuſmodi argumentum contra conteſtationem omnium veterum Rabbinorum mere negativum eſt, nec propterea ullius ponderis. Silentii hujus apud veteres Chriſtianos ea eſſe potuit cauſa, quod eæ paraphraſes in uſum privatum Judæorum factæ, Chriſtianis non erant propalatæ, quod ipſe Simonius agnoſcit. Dubitari ergo non poteſt quin Paraphraſes Chaldaicæ Apoſtolis ſint vetuſtiores, adeoque quin Canon Hebraicus ante Apoſtolos conſignatus fuerit. Qui plura cupit ſuper hujuſcemodi Thargumim adeat Brianum Waltonum in appar. Biblico proleg. 12.

§. 3. Jam vero idipſum confirmetur ex verſione τῶν ſeptuaginta Patrum, quæ verſio Apoſtolorum tempore extabat, quæque argumentum eſt perſpicuum, extitiſſe jamdudum apud Hebræos librorum Divinorum Canonem, unde ſeptuaginta illi viri tranſtulerunt, ſeu quisquis fuerit ejus verſionis auctor. Hujus verſionis hiſtoriam narrant Tertullianus in Apologet. cap. 18. Juſtinus Martyr in Apolog. 2. Ireneus lib. 3. c. 25. qui quinquentis circiter annis a Ptolemæi Piladelphi tempore diſtabant: Tum Joſephus, & Philo, qui eodem tempore trecentis quinquaginta circiter annis junioris erant, itaut dubitari nequeat; quin traditionem majorum ſuper ea re recenter conſulere potuerint, præſertim eo tempore litteris florentiſſimo, & apud Gentem diſciplinis excultam. Si vera hæc eſt hiſtoria, neceſſe eſt Canonem librorum veteris Teſtamenti antiquiorem eſſe Ptolomæo Philadelpho.

§. 4. Sed quoniam plurimi viri docti putant auctores ſeperiori §. laudatos totam hanc hiſtoriam ex uno Ariſteæ libello deprompſiſſe, demonſtrantque Ariſteam iſtum ſolemnem fuiſſe impoſtorem; id quod conſequitur, hanc hiſtoriam veluti fabellam explodunt. Ariſteas

ſteas iſte, cujus librum de verſione τῶν ſeptuaginta habemus, narrat Ptolemæum Philadelphum, Ptolemæi Lagi, qui in comitatu Alexandri Macedonis fuerat, filium, & Ægypti Regem, cum magno litterarum flagraret amore, omnis generis libros, qui ullibi inveniri poterant, conquiſiviſſe, ut Bibliothecam ſuam, quam Alexandriæ collegit, inſtrueret, ad id permotus Demetrii Phaleræi Græci Philoſophi, atque Oratoris, conſilio, cui Bibliothecæ curam demandaverat. Eam ob rem curavit, ut Judæorum quoque libros in Græcam linguam verſos haberet. Miſit idcirco ad Eleazarum Summum Judæorum Pontificem legatos, rogatum ut libros iſtos mitteret, ſimul & homines utriuſque linguæ callentiſſimos. Eleazarus convocato Concilio viros ſeptuaginta duos, ex qualibet nempe Tribu ſex, una cum exemplo librorum ſacrorum literis aureis deſcripto ad Regem miſit. Iſti in Inſula Pharo, quæ ſeptem ſtadiis ab Alexandria diſtat, collatis ſtudiis ſeptuaginta duorum dierum ſpatio integram abſolverunt verſionem. Secundum hæc lecta eſt coram toto Judæorum, Græcorumque Alexandrinorum Populo, & probata: ita honorifice dimiſſi Patres Hæc. Ariſteas. Quibus addidit Philo Judæus, diem feſtum eam ob rem inſtitutum Alexandriæ, qui anniverſarius vel ſuo tempore celebrabatur.

§. V. His addi ſolent miracula quædam, quorum tria præcipua. Primum quod Intrepetes illi Spiritus Sancti vi afflati nec erraverint in vertendo, nec errare potuerint. Ita Irenæus adverſus hæreſes lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrin. ſtrom. 1. Theodoret. præf. in Pſalm. & Auguſt. de Civit. Dei lib. 18. cap. 43. Accedunt ex recentioribus Theologis Bellarm. de verbo Dei ſcripto lib. 2. cap. 6. Cæſar Baron. ad annum 231. & Johan. Morinus exercit. 6. cap. 1. Sed hanc ſententiam acerrime olim confutavit Hieronymus. Et ſane ipſe Ariſteas, dum ſcribit ſeptuaginta duos Interpretes inter ſe ſingulis de rebus contuliſſe ut perfectam verſionem darent, aperte indicare videtur Patres illos inſpiratos non fuiſſe. Cæterum id non vetat, quin *ſi*

non inſpirationem, *at ſaltem aſſiſtentiam* Spiritus Sancti habere potuerint: illa enim, non hæc cum collatione pugnat. Alterum Miraculorum, quod narratur, eſt de ſeptuaginta duabus cellulis, quas primus videtur vulgaſſe Juſtinus Martyr in *exhortat. ad Gentes*, quem deinceps ſecuti ſunt Irenæus adverſus hæreſ. loco laudato, Cyrillus Hieroſolym. Cathec. 4. aliique. Ajunt igitur ſingulos Patres in ſingulis cellulis ſeptuaginta duas verſiones adornaſſe, quæ vel in ipſis apicibus inter ſe convenirent. Quamquam Epiphan. in libr. de menſur. & ponder. non ſeptuaginta duas, ſed triginta ſex cellulas memorat. Eam opinionem velut anilem fabellam idem deridet Hieronymus in *Prologo ad Penthateucum*, additque impoſuiſſe Juſtino callide Ægyptios, qui cellularum rudera oſtenderunt. Tertium tandem miraculum, quod narrant, eſt, quod ſeptuaginta duorum dierum ſpatio tota verſio perfecta fuerit. Sed non video, ut id fieret miraculo opus fuiſſe, præſertim quum non conſtet, utrum ſolum Pentatheucum, an cæteros quoque veteris teſtamenti libros verterint.

§. VI. Ad hanc quæſtionem duo hoc in loco diſtinguenda ſunt, hiſtoria ipſa Ariſteæ, & hiſtoria verſionis ſub Ptolomæo illo, aut perfectæ, aut ſaltem cœptæ. Ac principio plura ſunt, quæ oſtendunt, Ariſteam hunc perſonatum eſſe, atque impoſuiſſe libelli illius editione. Primum facit ſe Ariſteas hic miſſum a Ptolomeo ad Eleazarum conſilio Demetrii Phaleræi. At id eſſe non potuiſſe, facile evincitur ex iis, quæ Ariſteas ipſe narrat. Nam tempore Ptolomei Philadelphi Demetrius Alexandriæ non erat: ejectus enim erat, ut tradit graviſſimus teſtis Hermippus apud Diogenem Laertium lib. 6. ſect. 78. Deinde tempore hoc, quo adornata fertur hæc verſio, nullæ erant duodecim illæ tribus Hebræorum, quas memorat confidentiſſime Ariſteas: ſola enim tribus Judæ, paucis ex aliis Tribubus admixtis, qui ſemper ſine nomine fuerunt, redierant ex Babylonica captivitate. Id ignorare Ariſteas non poterat, ſi Judæus ille fuiſſet, quem mentitur. Præterea tota Ariſteæ narratio ſapit paulo recentiorem Rabbinorum fabel-

fabellas, quod vel mediocriter naſuti odorantur. Quocirca aut libellus hic, qui ſub nomine Ariſteæ circumfertur, alius eſt a veteri illo, quo uſi ſunt ſuperius laudati Auctores, aut Ariſteas iſte is non eſt, quem mentitur. Ob has, & alias rationes primum Ludovicus Vives ad Auguſt. de Civit. Dei lib. 11. cap. 42. librum Ariſteæ in ſuſpicionem vocavit: deinde Leo a Caſtro, Alphonſus Salmero, Joſephus Scaliger conjecturas adverſus Ariſteam longius promoverunt: Tandem Humfredus Hodyus, & Antonius Wandalius rem plane perfecerunt.

§. VII. Quicquid autem ejus libelli ſit, non idcirco conficietur etiam Ptolemæi Philadelphi tempore nullam vel cœptam, vel perfectam verſionem librorum ſacrorum veteris Teſtamenti extitiſſe. Nam & certum eſt Apoſtolorum tempore verſionem hanc ſeptuaginta viralem extitiſſe, & certum, Apoſtolos, & Patres, Apoſtolis viciniores, ex ea verſione veteris Teſtamenti loca citaſſe. Accedit conſenſus veterum Judæorum, & Chriſtianorum, qui cum ſcripſerint de publico facto, nec nimis remoto, nec omnes una mentiri poterant, nec omnes decipi. Neque vero illud conceſſerim, ex Ariſtea omnes, quæ de hujuſmodi verſione narrant, accepiſſe: nam & diſcordant in pluribus, quod eſſe non ſolet in iis, qui ex uno fonte hauriunt: & traditio ejus verſionis publico inſtituto feſto, quod tradit Philo Judæus Alexandrinus homo, integra ad hos Auctores devenire potuit. His accedit quod probabile nullo modo eſt, Judæos Helleniſtas, qui linguam Hebraicam, & Caldaicam ignorabant, nulla habuiſſe Biblia in Græcam linguam verſa, quæ legerent. Tantum igitur abeſt, ut dubitem factam eſſe aliquam ſub Ptolomæo librorum veteris Teſtamenti verſionem, ut potius cenſeam non abhorrere a vero, quod narrat Ariſtobolus Judæus auctor perantiquus apud Clementem Alexandrinum ſtromat. 1. & Euſeb. in 13. Præpar. Evang. cap. 12. extitiſſe verſionem aliam Græcam, Alexandro Magno antiquiorem, aut æqualem. In quam opinionem, ut cætera deſint argumenta, id me vehementiſſime impel-

 lit,

lit, quod, ut dixi, nequeo mihi perſuadere, Hebræos Helleniſtas nullas habuiſſe vulgari lingua divinas Scripturas, quas legerent, quum cæteri Judæi adſcita quiſque lingua ſcripturas legere conſueverint.

§. 8. Perſpicuum eſt ex ſuperioribus, canonem veteris Teſtamenti antiquiorem eſſe epocha chriſtiana. Illud ſupereſt inveſtigandum, quinam hujus Auctor fuerit, & quando conſignatus. Obſervandus autem omnium primum eſt aureus Joſephi locus in l. 1. contra Apionem, qui locus merito laudatur Danieli Hœtio. Narrat eo in loco Joſephus, eam fuiſſe Judaicæ gentis conſuetudinem, ut poſt bella libros ſacros recognoſcerent. Quæ conſuetudo comprobatur ex eo, quod in 2. Math. cap. 2. legimus, Nehemiam poſt reditum ex captivitate Babylonica libros ſacros recognoviſſe, & emendaſſe. In eo fundamento inædificata eſt Rabbinorum illa communis opinio, canonem veteris Teſtamenti ab Eſdra, auctoritate Synagogæ Magnæ, ſoluta captivitate Babylonica, compilatum fuiſſe. Erat enim vero Eſdras ad id aptiſſimus, propter eximiam rerum ſacrarum peritiam. Atque hæc opinio tam invaluit apud veteres chriſtianos, ut plerique vetuſti Patres crediderint, omnes libros ſacros in Hieroſolymorum incendio funditus periiſſe, atque ab Eſdra Divino Spiritu iterum dictatos de verbo ad verbum, quod Auctor libri IV. Eſdræ narrat. Sed utcumque prior opinio ab veri ſimilitudine non abhorreat, poſtea aperte falſa eſt. Primum, quartus Eſdræ liber, nec genuinus eſt, & putidiſſimis fabulis ſcatet. Deinde non eſt probabile in Hieroſolymorum incendio nullos privatos codices ſuperfuiſſe: Neque enim in templo tantum & domibus Hieroſolymorum libri ſacri extrabant, verum etiam quacumque patuit Judæa. Tandem quidem libri canonici, ut Paralipomenon, Judicum, Regum, ex vetuſtioribus codicibus, ad quos ſæpe Lectores remittuntur, compilati ſunt, quod pugnat cum hoc ſyſtemate.

§. 9. Scio Richardum Simonium in hiſtoria Crit. Vet. Teſtam. opinionem hanc de Synagoga Magna, deque

deque canone ab Eſdra collecto inter fabulas Rabbinorum retuliſſe. Scio præterea, & Benedictum Spinoza in tract. Theol. Polit. & Thomam Hobbes in Leviat. cenſuiſſe poſt Judam Macabeum Canonem Hebraicum fuiſſe conflatum, eo præſertim argumento motos, quod in hoc canone quidam libri recepti ſunt, qui res geſtas Eſdra recentiores narrant. Cui ſententiæ accedere videtur & Iſaccus Newtonus commentariis in Danielem. Sed me hæc movere nequeunt. Primum in antiquo illo Eſdræ canone nullus liber eſt qui ſit Eſdra recentior: omnes enim ſunt auctorum aut Eſdra antiquorum, aut ſupparum. Quod ſi fortaſſis in his libris memorentur, aut reſpiciantur res poſteriores, id tribuendum eſt inſtauratoribus Scripturarum, qui cum notulas ad textus intellectum interſererent, progreſſu temporis in textum ipſum irrepſere. Deinde libri iſti, qui ſunt in Hebræorum canone, nec omnes ſimul ſcripti ſuut, nec Eſdræ primum tempore Divini ſunt habiti, quod patet ex tota hiſtoria Judaica. Quæ cum ſint, quis concoquat Hebræos verbi Divini ſtudioſiſſimos ante Eſdram libros Divinos non curaſſe, non diſtinxiſſe a non Divinis, non in unum corpus collegiſſe? Præſertim cum dicamus ex Joſepho *contra Apionem*, eouſque fuiſſe ſuper ea re Judæos Religioſos, ut quoniam poſt Eſdram falſos Prophetas magna copia emergere ſcirent, nullum alium librum nullius Prophetæ cooptare in canonem voluerint, ne periculo ſe exponerent cooptandi falſos (*a*). Quod ſi id non feciſſent Judæi, profecto diligentiores fuiſſent Romani in libris Sybillinis cuſtodiendis, quam in ſuis Divinis Hebræi. Itaque opportet, ut canon Hebraicus

(a) *Ferebantur apud Judaos alii Prophetici libri, quorum quoſdam primi Chriſtiani laudant. Prophesiam Enoch antiquiorem eſſe Epocha Chriſtiana neceſſe eſt: ad eam enim alludit S. Judas, citatque Tertullianus, aliique. Prophetias Heldam, & Monad laudat Hermas in libro Paſtoris lib. 1. Cotelarius notis ad Conſtitut. Clement. lib. IV. obſervat, apud Judaos libros Prophetarum LXX. numerari, quos tamen libris illis indubie divinis minime miſcuerunt.*

antiquiſſimus, nec uno tempore conſignatus, ſed ea ſucceſſione, qua libri Prophetarum ſcripti ſunt.

Prop. XXXIX. Vis prophetica eſt ſolius Dei.

D. Prophetia eſt earum rerum prædictio, quæ nondum evenerunt, quum prædicuntur, quæque neque ex cauſſis naturalibus, nec ex præſente rerum ſtatu conjici poſſunt (def. *6.*); id autem ejus eſt, qui totam rerum Naturam, quacumque illa loco, aut tempore patet, mente comprehendat, quemadmodum per ſe eſt perſpicuum; is vero ſolus eſt Deus (prop. 11. & *6.*); vis ergo prophetica ſolius Dei eſt.

Sch. I. Vide ut hoc communi Gentium ſenſu confirmat Huetius (*a*). Nos hoc in loco ut de Prophetiæ natura & generibus pauca diſſeramus, rei, de qua agimus, intereſſe cenſemus: ſed diſſeremus, more noſtro, breviter & preſſe. Prophetiæ vocabulum longe lateque patet: ut enim Propheta dicitur *quicumque revelationem a Deo accipit*; ita tota hæc revelatio prophetia appellatur, quo illa a naturæ ratione & lumine diſtat. Revelatio autem divina aut res, quæ aguntur, ſpectat, aut doctrinas. Res præteritæ, præſentes, futuræ: doctrina theoretica, vel practica. Res quidem præteritas, aut præſentes, ſed obſcuras, complectitur plerumque prophetia. *Prophetiza nobis Chriſte, quis te percuſſit*, ajebat impius ſatelles poſtquam colapho Jeſum ceciderat. Matth. 26. 6. Sic aſinas, quas nudius tertius amiſerat, eſſe inventas Samuel Propheta Sauli ſignificavit. 1. Reg. 9. 20. Sicque quacumque Naaman inter & Giezi conventa fuerunt Eliſæus perfecta habuit. Sed *futurorum*, & quidem *contingentium* proprie prophetia eſt. Itaque Caſſiodori recepta eſt & probatiſſima Prophetiæ definitio: *eſt divina præſcientia rerum eventus immobili veritate denunciatus*: eſt autem *præſcientia* futurorum contingentium. Jam doctrinas quoque complectitur viſio prophetica, & quidem non practicas modo, ſeu quæ mores ſpectant, ſed etiam theoreticas, quarum notitia neceſ-

(a) *Dem. Evang. axiom.* 4.

ceſſaria ſit, aut utilis ad mores. Quare Prophetici libri & docent plurima, quæ ad Dei naturam & opera pertinent, & monent, exhortantur, jubent, vetant, quæ ad mores. Vide (*a*) B. Thomam.

§. II. Illud quæri poteſt, utrum ea quoque, quæ naturali via & ratione ſciri poſſunt, objectum ſint prophetiæ? Ut ea quæſtio rite pertractetur, prophetiæ finis conſtituendus eſt. Is eſt Eccleſiæ ædificatio: *unicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem*, inquit Paulus Apoſtolus I. ad Corinth. 12. 7. Qui ibidem genera omnia divinorum donorum enumerans, ea ita eſſe ſingula corpori Chriſti, ideſt Eccleſiæ, neceſſaria demonſtrat, ut ſingula corporis humani membra toti corpori. Quocirca ſi Eccleſiæ neceſſitas, aut utilitas exigat, ea divina manifeſtatione repeti, quæ cæteroquin humana ratione ſciri poſſunt, dubitandum non eſt, quin ea quoque prophetiæ, ſeu revelationis ſint objectum. Paucis hæc complectitur B. Thomas in ea quæſtione, quam laudavimus art. 2. atque præpoſitæ quæſtioni, more ſuo, binis verbis reſpondet: *In omnibus*, inquit, *quæ ſunt propter finem, materia determinat ſecundum exigentiam finis, ut patet ex 2. Phyſ. Donum autem prophetiæ datur ad utilitatem Eccleſiæ, ut patet 1. ad Corinth.* 12. *Unde omnia illa, quorum cognitio poteſt eſſe utilis ad ſalutem, ſunt materia prophetiæ, ſive ſint præterita, ſive futura, ſive æterna, ſive neceſſaria, ſive contingentia . . . . . Dico autem neceſſaria, ſive ſint neceſſaria ad inſtructionem fidei, ſive ad informationem morum*.

§. III. Qua ex re & illud conſequitur, magnopere eos falli, qui eo criterio divinam revelationem dignoſci debere conſtituunt, ut ea tantum ſint divinitus revelata, quæ aut mentis humanæ captum ſuperant, aut alia via ab hominibus neſciri nequeunt. Nam quoniam Eccleſia Dei, ad cujus neceſſitatem, & utilitatem prophetia immittitur (*b*), doctis juxta, & idiotis conſtat, ac plerique ſunt qui veritates plurimas

(a) *B. Th. in quæſt. diſputatis q.* 21.
(b) *B. Th. ibid.*

Digitized by Google

mas ad vitam beatam neceſſarias, quæ ambitum rectæ rationis minime prætergrediuntur, minus ipſi per ſe intelligere ſunt apti; qui ea tantum a Deo revelari docent, quæ captum humanum ſuperant, in cæteris vero homines ad rationis ſcrutinium remittunt, ii dicant quoque neceſſe eſt, magnam Eccleſiæ partem neceſſariorum ignorantia torpeſcere, atque a beatitudine devios obire. Id autem divina bonitas non patitur, niſi quis dicere velit, doctos tantum & ratione exercitos Deo eſſe curæ, cæteros, ideſt maximam hominum partem, velut pecora negligi. Accedit, quod quum non omnes ſtudio & meditationi incumbere poſſint, quod exigat hominum vita, ut in mechanicis artibus pars hominum maxima occupetur; niſi Deus idiotis quoque, & imperitis divinæ revelationis ope conſulat, in duo oppoſita nos vocat media nempe hujus vitæ conſervandæ, quam ille certe negligere, aut abrumpere vetat, & ſtudio ac meditatione media vitæ æternæ perquirendæ (*a*).

§. IV. Illud verum eſt, præcipuum divinæ revelationis characterem, quo illa dignoſcitur, eſſe futurorum, non quorumvis, ſed contingentium, ideſt liberorum, prædictionem. Id in iis ponendum eſt, quæ omnes homines conſenſione maxima profitentur: in iis autem, quæ humanam naturam ſpectant, conſenſio omnium hominum certos nos efficere debet. Et quemadmodum problemata quædam geometrica eſſe inſolubilia, veluti quadraturam circuli in Geometria lineari; ita plurima humanas vires ſuperare, homines diuturna experientia docti noverunt tandem, ut non poſſit, niſi impudentiſſime ab opinione omnium diſcendi (*b*).

§. V. Deinde idipſum luculentiſsime ratio demonſtrat. Singula futura libera ſunt actiones voluntariæ: ſuſcipere *ex. gr.* bellum, hominem occidere &c. ſingulæ autem voluntariæ actiones ſequuntur *judicia intellectus practica*, ut appellantur: judicia vero practica ideas, idearumque intenſitates: hæc omnia pendent ab infinitis

(a) *Vide B. Th. loc. cit.*

[b] *Vide Huet. demonſtr. Evang. axiom.* 4.

nitis objectis externis ; eorumque objectorum , loco , ſitu, tempore, aliiſque periſtaſibus: item a ſtructura , & temperamento corporis , & hæc a cauſſis plurimis quum internis, tum externis: præterea a conſtitutione animi , hæc vero ab educatione, ſtudiis , affectibus , moribus, conſuetudine vitæ, aliiſque . Eorum omnium pleraque nullo modo determinata ſunt, non dico antequam quiſquam naſcatur , ſed ne uno quidem ante actionem liberam die . Alia habent in natura certas ac conſtitutas cauſas, ſed quæ in paulo longiore temporis intervallo cum infinitis aliis miſcentur , ac ſeries , & catenas conſtant compoſitiores , implicatiſſimas, atque nulla intellectus humani ope extricabiles . Ea omnia qui in numerato non habet , ac velut præſentia & determinata, is actionem illam liberam prævidere nequit ; & qui in numerato ſe habere dicit , is poteſt eadem confidentia aſſeverare ſe materiæ totius mundanæ atomos ſupputaſſe. Quod adeo verum eſt, ut nulla ſit inter Theologos difficilior quæſtio, quam in quo medio Deus futura libera cognoſcat , de qua tot ſunt Theologorum ſententiæ, ut annumerare ſit moleſtum. Qui igitur non intelligunt in quo medio futura libera Deus ipſe præſciat, ii ne faciles dabunt, pervia homini mortali eſſe poſſe? ii ulli alteri præter quam Deo? Ne dubitetur igitur horum futurorum præſcientiam aut nullius eſſe, aut Dei: eſt autem, ut paulo poſt demonſtrabimus: ſolius igitur Dei (b).

§. VI. Id ut luculentius conſtet, de variis prophetiarum generibus uberius diſſerendum eſt , unaque opera characteres ſtatuendi , quibus vera a falſa ; certa & divina a probabili & conjecturali prophetia diſcernatur. Philo in libro *quod ſomnia ſint divina* tria viſorum divinorum a cauſſa efficiente genera diſtinguit, a Deo, ab anima mundana, a mente cujuſque propria . Scilicet arbitratur viſa quædam phantaſiæ a Deo ipſo immitti , alia a ψυχῇ τῶν ὅλων ab anima, & ut alibi vocat, mente Univerſi. Hanc intellectum agentem vo-

cant,

(b) *Vide B. Th. art. 3.*

cant Magiſtri Hebræorum poſteriores, qui Arabes ferme in Metaphyſica ſectantur. Nemini ignotum eſt ex Arabum doctrina, intellectum agentem eſſe in omnibus hominibus unum, nec eum ab anima mundana differre. Tertium vero genus ſic deſcribitur a Philone. Tertium, inquit, conſtituitur genus, cum mens in ſomnis per ſe mota, & ſemetipſa agitans fuerit, & afflata facultate futurorum præſcia ea prædicit. Poſteriora duo furoris vaticinantis genera vulgata erant apud Ethnicos, in primis Pythagoreos, & Platonicos, quorum veſtigia hic premit Philo: Tertium ſectatores plures & inter Chriſtianos invenit. In eo autem primi generis viſa diſtingui a reliquis contendit Philo, quod prima illa conjuncta ſint cum rapto extatico, quo in omnibus ſomniis propheticis potentior quædam cauſsa mentem, & phantaſiam Vatum percellens eos ipſis eripiebat, evidentemque, & potiorem impreſſionem iis relinquebat.

§. VII. Si hæc Philonis doctrina, quam recentiores quidam Deiſtæ avide arripuere, eſſet vera, eſſet & naturalis quædam vis prophetica, nec idcirco prophetiæ operæ completæ argumentum eſſent divinæ revelationis, ul contendimus. Itaque demonſtrandum eſt, commentitia eſſe, & fabuloſa duo illa poſteriora Divinationis genera, quæ poſuit Philo. Primum quum anima illa mundana Platonicorum, tum hic Arabum intellectus agens, fanaticorum ſint imaginationes, ut nos alibi demonſtravimus; *Principia activa* futurorum cognoſcendorum intellectui humano eſſe nequeunt. Deinde prophetia non ex quavis futurorum conjectura proficiſcitur, ſed ex certa, & immutabili præſcientia futurorum liberorum: ea vero in iis cauſſis contineri nequit, in quibus futurorum eorum immutabiles rationes ſufficientes non continentur: immutabiles vero futurorum *liberorum* rationes ſufficientes nec in *anima mundana*, nec in *intellectu* illo Arabum *Agente* poſſunt contineri, ſed in ſola Mente rerum omnium creatrice; anima ergo mundana, & intellectus hic agens principia prophetiæ acti-

va

va eſſe nequeunt. Ita ferme B. Thomas (*a*). Qui etſi concedat quamdam eſſe naturalem prophetiam, ſeu potius futurorum conjecturam, longe tamen hanc a vera prophetia differre docet: nam prophetia naturalis non ſe extendit, niſi ad illa futura, quæ habent cauſas determinatas in natura; ſed prophetia, de qua loquimur, ideſt vera, & divina, indifferenter ſe habet ad omnia. Præterea naturalis prophetia *non infallibiliter prævidet*, *ſed ſicut prædicantur illa*, *quæ ſunt vera in majori parte* (ſatius dixiſſet in minima parte); *Prophetia vero*, *quæ eſt Spiritus Sancti donum*, *prævidet infallibiliter*.

§. VIII. Non igitur a cauſſis activis, ſed a modis revelationum prophetiæ genera diſtinguenda ſunt. Copioſe hanc rem Rabbini pertractarunt, in primis Rabbi Maimonides in Moreh Nebuchim. Nos more noſtro paucis rem omnibus Tironibus explicabimus, idque non modo, ut Deiſtarum ſophiſmata commodius refellere poſſint, ſed etiam ut ad ſcripturas Divinas intelligendas, ſi divinis his ſtudiis incumbere velint, ſint expeditiores. Paulus Apoſtolus initio ad Hebræos docet, Deum olim πολυ-ερῶ : ὲ πολυτρόπως locutum eſſe, ideſt *multis vicibus*, non ſemel, & *multis ac variis modis*. Deus ipſe (*b*) varia manifeſtationis ſuæ genera aperte diſtinguit. Nam cum Maria Moſis uxor, ac Aaron ſubmurmurarent adverſus Moſem ob inductam Æthiopiſſam, *num per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nonne & nobis ſimiliter eſt locutus?* Deus vocans Aaron, & Mariam, *audite*, inquit, *ſermones meos. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum: at non talis ſervus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt; ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt*. Huic Magiſtri Judæorum quatuor conſtituunt prophetiæ gradus. Primus & maximus, qui & Moſaicus appellatur, is eſt, in quo res revelatæ in ſuprema rationis & intellectus puri regione conſiſtunt, nec ad phantaſiam deſcendunt. Quum ſci-

(a) *Ibid. Art.* 4.

(b) *Num.* 12. *verſ.* 5. 6. 7. 8.

Digitized by Google

ſcilicet Deus aut *immediate*, aut medio Angelo ut placet B. Thomæ, in mentem tantum Prophetæ divinas cogitationes indit, ſine ullis corporeis ſignis. Hunc in modum ſolum Mōſi ſe Deum communicaſſe Rabbini docent. Atque ita intelligunt illud Deuteronomii 34. 10. *Et non ſurrexit ultra Propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem*, quaſi *mente ad mentem*.

§. IX. Secundus prophetiæ gradus conſtituitur, is in quo & partes ſuas habet vix imaginatrix, ſeu phantaſia, ſed ita tamen, ut rationalis facultatis primæ ſint: ſeu quum theatrum rerum revelatarum phantaſia eſt, in qua ab intellectu cernuntur, ſed ab omni materiali, & ſenſibili involucro ſpoliantur, atque diſtinctiſſime in nuda earum eſſentia apprehenduntur. Tertius porro eſt is, in quo pares ſunt intellectus, & phantaſiæ vires, ut hæc imagines rerum revelatarum ſuppeditet, ille apprehendat, ſed ſub imaginibus, & cum imaginibus. Quartus poſtremo eſt is, in quo phantaſiæ primæ ſunt partes, qualia potiſſimum ſunt ſomnia divinitus miſſa. Poſtremum hunc Prophetiæ gradum tum viguiſſe docent Judæi, quum eorum majores eſſent in captivitate Babylonica, ideſt ſine veteris Prophetiæ appropinquiante. Quod generice verum non eſt. Certe Danielis, & Ezechielis exempli facile refelli poſſunt, quamquam Ezechielem Rabbi Joſephus Albo diſerte ad hanc ultimam claſſem refert, Danielem Rabbini omnes inter Agiographos, quod non intimitus vim propheticam acceperit, ſed extrinſecus ab Angelo ſit edoctus. Scilicet non rite rationes ſubducunt ſuas. Nam exorditur quidem Ezechielis prophetia a raptu, atque ab imaginibus phantaſiæ: tamen poſt totum illud viſorum Propheticorum Theatrum: *ſpiritus ad eum locutus eſt verbis ac ſententiis diſtinctiſſimis* (*a*). Non autem loquebatur ad aures, ut ipſa narratione patet; ergo ad mentem, aut ad intellectum ſimul, & phantaſiam, ita tamen, ut primæ partes eſſent intellectus. Falſus porro eſt Danielem extrinſecus tantum edoctum: id

(a) *Cap.* 2.

id revincitur ex cap. 2., in quo per viſionem nocte ſpiritum interpretationis ſomniorum accepiſſe Danielem legitur: & cap. 6. dicitur *quod ſpiritus Dei erat in illo*: & cap. 7. *Quod viderit ſomnium*. Accedit quod tota antiquitas Zacchariam primorum ordinum Prohetam habuerit, quamvis in omnibus ejus viſis ſemper interveniant Angeli.

§. X. Jam vero conſtituuntur duo alii modo generici divinæ locutionis ratione medii. Nam aut immediate Deus ſe Prophetæ communicat, aut medio Angelo. Secundo modo Deum locutum eſſe in Veteri Teſtamento Patrum Doctiores cenſent ex loco Pauli (*a*). *Lex ordinata per Angelos*. In eum locum Hieronymus; *quod autem ait, lex ordinata per Angelos, hoc vult intelligi, quod in omni Veteri Teſtamento, ubi Angelus primum viſus refertur, & poſtea quaſi Deus loquens inducitur, Angelus quidem vere ex miniſtris plurimis, quicumque, ſit viſus: ſed in illo mediator, loquatur, qui dicat; Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob. Nec mirum ſit, ſi Deus loquatur in Angelis: quum etiam per Angelos, qui in hominibus ſunt, loquatur Deus in Prophetis, dicente Zaccharia: & ait Angelus, qui loquebatur in me, ac deinceps inferente, Hæc dicit Dominus omnipotens*. Plurima ſunt ſimilia aliorum Patrum loca, in primis Auguſtini, quæ exſcribere non eſt neceſſe.

§. XI. Præterea poſterior hic modus etiam duplex eſt, *in ſomnio*, & *ſine ſomnio*, per ipſam Angeli præſentiam. Ille locum habet quum ſenſus exteriores ligati ſunt, ſed theatrum, ut diximus, rerum revelatarum eſt phantaſia. Hoc modo præter alios locutus eſt Deus Danieli. Eodem modo Jacobo ſe communicavit dum ſcalam illam propheticam vidit. Alter contingit quum ſenſus exteriores ligati non ſunt, ſed veluti deliquium aliquod aut extaſim patiuntur, ſive uſu ſuo privantur, mente tota in ſpeciebus, quæ phantaſiæ objiciuntur, apprehendendis, & ſpeculandis intenta, & occupata, ac quaſi a corpore & functionibus corporis

(*a*) *Ad Galat.* 3. 9.

ris externis abracta, & divulſa. Ex utroque modo Prophetæ Hebræi dicti ſunt videntes 1. Reg. 9. 9. & prophetiæ Viſiones. *Viſio Iſaiæ filii Amos* 1. *Vidi viſiones Dei* Ezech. 1. 1.

§. XII. Rationes quoque rerum repræſentatarum uterque iſte modus in plures alios ſubdividi poteſt. Revelationis enim in ſomnio factæ primus modus eſt, quum ei, cui revelatio in ſomnio fit, repræſentantur figuræ quædam, parabolicum, myſticum, aut enigmaticum ſenſum ſignificantes, quem ipſe non capit, neque intelligit, ſed cum adjuncta declaratione, & expoſitione ſenſus iſtius tota exſeritur prophetia. Hujuſmodi ſunt plures prophetiæ Zaccharıæ, Ezechielis, Danielis, Apocalypſis. Altera ſpecies eſt, quum revelatio clare & diſtincte ſine parabola, & ſine enigmate quidem fit, & clare auditur, atque intelligitur in ſomno, ſed tamen revelans non videtur, neque repræſentatur. Cujuſmodi revelatio facta fuit Samueli, quum primum ſe Deus ei in templo revelavit. Tertia ſpecies eſt, quum is qui revelat in ſomnio, loquitur ſub ſpecie viri, aut juvenis, ita ut is, cui revelatio fit, audiat, & cognoſcat, & videat eum loquentem, & clare, atque intelligibiliter ſenſu mentis ſuæ proponentem, atque exponentem, cujuſmodi revelatio facta fuit Ezechieli & Paulo. Quarta ſpecies eſt quando in ſomno Angelus cum homine loquitur, itaut qui loquentem audit, ſciat Angelus eſſe. Cujuſmodi revelationem ſibi factam narrat Jacob uxoribus ſuis Rachelis, & Liæ, Geneſ. 31. 10. Et hic revelationis modus extitit in veteri Teſtamento frequentiſſimus & communis fere omnibus Prophetis. Quinta ſpecies eſt quando in ſomnio ipſe Deus apparere videtur, itaut is, cui revelatio fit, intelligat Deum ſecum loqui. Cujuſmodi revelationem ſibi factam narrat Iſaia cap. 6. 1. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum*. Cui ſimilis eſt facta Micheæ lib. 3. Reg. 22. 19.

§. XIII. In viſione prophetica, quæ hominibus vigilantibus obtigit, quatuor ſpecies adnotari poſſunt. Prima ſpecies eſt, qua revelantur res, aut figuræ quæ-

dam

dam ænigmaticæ ſine ullis verbis; cujuſmodi revelatio fuit Abrahamo facta Gen. 15. 9. *Sume*, inquit Deus, *vaccam triennem*, *& capram trimem*, *& arietem annorum trium*, *turturem quoque & columbam &c.* quorum Symbolorum ſenſum poſt ſomnium divinum demum intellexit Abraham. Secunda ſpecies eſt quando in ipſa viſione is, cui viſio obtigit, loquentem aliquem audit, ſed non videt, uti Abrahamo eveniſſe legimus Gen. 15. 1. *Factus eſt ſermo Domini ab Abraham per viſionem dicens &c.* Divinam autem fuiſſe viſionem patet ex verſ. 5. Tertia ſpecies eſt quum loquens ſub ſpecie viri apparet, uti eidem Abrahamo Gen. 18. Quarta tandem quum is, cui fit, videt Angelum ſecum loquentem, eumque agnoſcit eſſe Angelum. Hebræi, ut diximus, inter Prophetas non referunt, ſed inter Agiographos, quibus quatuor his ſpeciebus Deus ſe communicat. Qui certe niſi de vocabulo concertent, perridiculi ſunt: ſubſtantiam enim doni prophetici poſita eſt in manifeſtatione divinorum conſiliorum: modi, quibus illa manifeſtatio fit, nihil de ſubſtantia immutant.

§. XIV. Explicandi nunc ſuperſunt duo alii modi divinæ revelationis, qui frequentiſſimi fuere inter Hebræos, alter quidem antiquiſſimus per *Urim*: & *Thummim*, alter, qui dicitur *Bathol*, filia vocis, qui ultimo Reipublicæ Hebraicæ tempore viguit. De primo pluribus agit ex Proteſtantibus, Spencerus de legibus Hebræorum ritualibus, inter noſtros Calmetus. Sunt qui putant auctoritate Rabbinorum Maimonidis, Beccai, Arbabanelis, aliorumque per Urim, & Thummim intelligi litteras inſculptas in lapillis pectoralis Summi Sacerdotis. Pontifex, inquiunt, Maximus ſtabat ante arcam, & qui veniebat conſulendi divini oraculi cauſſa poſt eum erat, ſubmiſſaque voce, quaſi privatas preces funderet, *faciem ne*, inquiebat, *ſic*, *vel ſic?* Tum Pontifex Maximus inſpiciebat litteras, quæ inſculptæ erant lapillis pectoralis, & conſpirante ſpiritu prophetico, qui in Pontifice erat, cum modo quo litteræ inflatæ ac illuſtratæ apparebant, reſponſum formabat.

Quæ opinio veroſimilis eſſe non poteſt, quando in pectorali non omnes alphabeti Hebraici litteræ inſculptæ erant: inſculptæ enim eæ erant litteræ, quibus nomina duodecim Tribuum conſtabant, in quibus deſiderabantur quatuor, *Chet*, *Teth*, *Tsade*, *Coph*. Ineptiſſime vero Rabbini, ut huic difficultati obviam erint, addunt nomina Abraham, Iſaac, Jacob. Docere enim debent, quum duodecim tantum lapides fuerint in pectorali, quo in loco ea ſcripta fuerint. Alii vero cenſuere Urim fuiſſe inſtrumentum ſinuoſum rationali ſummi Sacerdotis affixum, unde Deus conſultus verba fundebat. In eam ſententiam ivit Spencerus, qui duo parva idola duobus lateribus pectoralis abditas voces Dei reddidiſſe ſcribit. Profana eſt ea opinio, nec Hebraici cultus ſimplicitati aptari poteſt. Itaque graviſſimis illam rationibus refellit Pocock comment. in Oſeam cap. 3. v. 4. Ego conceſſerim libenter in Humphredi Pridai ſententiam. Is nihil corporati huic rei ſubeſſe vult: Deus cenſet conſultum in difficillimis Reipublicæ temporibus a Summo Sacerdote ſolemnibus veſtibus ornato, ex propitiatorio, quod Arcæ inſiſtebant, ſua reſponſa dediſſe, quomodo reddebat Moſi. Quumque hæc reſponſa clare redderentur, dicta ſunt per Urim, & Tummium. Urim enim lumen ſignificat, Thummium perfectionem. Itaque Septuaginta vertere per Δήλωσιν, καὶ Ἀλήθειαν. *Evidentiam* & *Veritatem*. Confirmat hæc Scriptura, quæ hæc reſponſa voci Dei tribuit. Res tamen valde intricata, & incerta eſt. Poſtremis tandem Reipublicæ Hebraicæ temporibus quum deſiiſſent Prophetæ, Deus aliquando cœlitus emiſſa voce alloquebatur eos, quibus ſuam voluntatem patefacere volebat. Ea vox in ſcriptis Rabbinorum dicta eſt *Cath. Kol.*, ideſt *filia vocis*. Infimus eſt is prophetiæ gradus.

§. XV. In illud nunc accurate inquirendum eſt, qui ſunt characteres, quibus veri a falſis Prophetis, qui plerumque currebant, nec mittebantur, dignoſci poſſent. Quatuor conſtituuntur ſigna ex quibus aut omnibus, aut ex parte, veri a falſis diſcernerentur Prophetæ. Primus eventus rerum. Quæ enim Propheta nomine Dei præ-

Digitized by Google

prædicebat, ſi conſtantiſſime evenirent, ſcilicet non ſemel, ac velut caſu, ſed ſemper ea erant indubium argumentum veri Prophetæ. Diſertis verbis hæc doctrina tradita eſt Deuteron. 27. 21. Nam cum præcepiſſet falſum Prophetam interficiendum, addit: Quod ſi tacita cogitatione reſponderis, *quomodo poſſum intelligere verbum, quod Dominus non eſt locutus? Hoc habebis ſignum: quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit*. Oppones, etiam falſos Prophetas vere quandoque futura prædicere, ut colligit ex 13. Deuteron. 1. 2. Reſpondeo I. non id dici in eo loco, Pſeudoprophetas ſcientiam veram futuri habere, aut conſtanter eorum prædictiones eventu comprobari, ſed hypothetice etiamſi evenerit id quod prædixit. Subintelligendam eſſe eam conditionalem, aperte Textus indicat. II. Reſpondeo ex eodem Textu colligi ſignum alterum quo diſtinguatur Propheta ille falſus, ſcilicet Deorum plurium cultus, ad quem Pſeudopropheta adhortatur populum: *Eamus poſt Deos alienos*. III. Reſpondeo in toto illo loco hyperbolem eſſe ſimilem Paulinæ illi: *Si Angelus de Cœlo evangelizaverit* vobis &c. ſcilicet quemadmodum ἀδύνατον eſt Angelum Dei contraria iis docere, quæ Chriſtus docuerat; ita impoſſibile Deum per Prophetas falſam contra ſui cultum doctrinam tradere ac eventu prophetiarum, & portentis confirmare. Ac propterea, ut ne Angelo quidem credendum eſt, ſi contra doctrinam Evangelicam evangelizet: ita non Prophetæ, ſi adverſus verum Dei cultum prædicet, dato etiam per impoſſibile, quod Angelus Dei faciat, aut quod Propheta vera prædicat, & portenta edat.

§. XVI. Alterum veri Prophetæ argumentum eſt vis miraculorum. Neque enim vera miracula efficere poteſt niſi Deus, ut ſuperius demonſtratum eſt. Atque hoc potiſſimum argumento omnes Prophetæ Veteris Teſtamenti, & Jeſus Chriſtus Servator noſter, ac Apoſtoli miſſionem ſuam confirmabant. Quinimo Moſes, & quidam alii veteres Prophetæ non prius ſe a Deo

mitti credidere, quam miraculis id Deus confirmaſſet. Vide Exod. 4. Tertium ſignum eſt veritas doctrinæ. Si enim Propheta ea docet, quæ contraria ſunt aut doctrinæ theoreticæ, aut practicæ religionis unius Dei, is etiamſi vera prædicat, & potentia etiam edat, impoſtor eſt. Hoc ſignum colligitur ex loco Deuteron. 13. ſupra poſito. Enim vero pugnat cum Dei immutabilitate, veracitate, ſanctitate per Prophetas ſuos in falſam nos inducere doctrinam. Qui ergo falſam doctrinam docet Pſeudopropheta eſt. Quartum tandem ſignum eſt Sanctitas prophetarum; nam quamquam prophetiæ donum non pugnat cum depravatis moribus, tamen vix credibile eſt Prophetam a Deo miſſum, vitam agere improbam, ac ſceleſtam, præſertim ſi prophetiæ donum perſeveret. Ut idcirco inter falſos Prophetas eum referemus, qui Curios ſimulat, & Bacchanalia vivit, niſi alia ſint indubia argumenta, quibus conſtet vere a Deo eſſe miſſum.

Prop. XL. Ex novo Teſtamento demonſtratur veteris Teſtamenti divinitas.

§. I. In aſſerenda veritate, & divinitate librorum Veteris Teſtamenti, facilitatem nobis faciunt maximam, quæ in ſuperioribus propp. de libris Evangelicis demonſtravimus. Sane quoniam libri Evangelici genuini ſunt, veraces, & divini; & libri veteris fœderis pro divinis habentur in his Evangelicis; conſequitur, & libros veteris fœderis veraces eſſe, atque divinos. Quod autem vetuſti illi libri veraces & divini habentur in Novo Teſtamento, ex eo eſt perſpicuum, quod in hoc citantur, & commendantur, aut in confirmationem, aut in conteſtationem eorum, quæ Chriſtus, & Apoſtoli docent. Citantur quoque ut prophetici, ideſt tanquam a Deo inſpirati. Abſurdum autem eſt divinos Novi Teſtamenti Scriptores libros Veteris Teſtamenti appellare in ſuis pronunciatis, illos habere ut propheticos, niſi illi vere ſint divini. Quum tota hujus argumentationis vis in aſſumptione ſit poſita, accurate eam demonſtrabimus.

§. II. Moyſis legem, ideſt Pentateuchum, ex uſu-

He-

Hebraico, paſſim citant Evangeliſtæ, & Apoſtoli ut librum genuinum, & propheticum, ſpeciatim Johannes cap. 1. verſ. 45. & cap. 5. 46. Geneſis laudatur Matth. 19. 4. & 6. Et ad Roman. 4. 3. Exodus Matthæi 5. 21. & 22. Johann. 5. 31. ad Roman. 9. 17. Numeri Johann. 19. 39. 1. ad Corinth. 10. Leviticus Matth. 8. 4. & 13. 5. Deuteronomium Matth. 44. & paſſim: Johan. 8. 17. Ad Rom. 11. 13. Liber Pſalmorum Matth. 4. 6. Johann. 22. 17. Iſaias paſſim in omnibus ſcriptis Evangelicis: Jeremias Matth. 5. 17. Johan. 6. 45. & alibi. Ezechiel. ad Roman. 21. Daniel. Matth. 24. 25. Michæas Matth. 11. 6. Johan. 7. 42. Oſea Matth. 21. 15. ad Rom. 9. 25. Malachia. Matth. 25. 4. Johan. 12. 4. omitto cæteros, ne ſim longior. Libri igitur Veteris Teſtamenti veraces ſunt, & divini, quoniam, ut divini citantur a divinis Novi Teſtamenti Auctoribus. Nec opponant Deiſtæ Paulum citaſſe quoque Carmina Arati, & Epimenidis Græcorum Poetarum; non enim ut propheticos citat, ſed ut Græcis oſtendat, quæ dicit, non ignota ipſis Græcis fuiſſe.

Prop. XLI. Demonſtratur divinitas librorum veteris teſtamenti prophetiis.

§. I. Quum prophetiæ opere completæ argumentum ſint perſpicuum Divinitatis, quæ per Prophetas loquitur (prop. 39.) ut ex prophetiis demonſtretur, veteris Teſtamenti libros eſſe divinos, id ſupereſt demoſtrandum, eſſe in libris illis prophetias, eaſque opere eſſe completas. Vix ea res demonſtrationes indigeret, niſi impudentiſſimi quidam mortalium id pernegare in animo conſtituiſſent. Nullus enim veteris Teſtamenti liber eſt, qui ſi inſpiciatur, non propheticus manifeſto appareat. Veteres quidam Theologi Tertullianus adverſus Marcionem, Cyprianus in libris Teſtimoniorum, Euſeb. Cæſarienſis in demonſtr. Evang. Auguſt. in libris contra Fauſt. Manich. egregie hanc rem pertractaverunt. Acceſſerunt nuper viri plurimi eruditiſſimi Huetius in demonſt. Evang. Prideaux in hiſt. Judæor. Baldus in defenſ. Prophetiar. aliique. Nos, ne per ſingula eamus, hoc argumento rem conficiemus.

Libri novi Teſtamenti divini ſunt, ex demonſtratis: at in his libris agnoſcitur diſerte, in veteribus illis prophetias eſſe opere completas: ſunt igitur in veteri Teſtamento prophetiæ veræ. Hujus argumenti minor propoſitio omnibus iis novi Teſtamenti teſtimoniis comprobari poteſt, in quibus veteres prophetiæ citantur. Sed inſtar omnium ſit teſtimonium, quod Chriſtus ipſe veteribus Prophetis præſtat Luc. ult. *O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ... Et incipiens a Moyſe, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis &c.* Magna igitur fuit Epiſcopi impudentia, qui in Matth. cap. 10. ſcripſit: *Prophetias, quæ in veteri Teſtamento de Chriſto feruntur, nihil aliud eſſe, quam diſſitas allegorias, quas vi pertrahebant ad Chriſtum Apoſtoli.* Nam ſit id verum, & non Apoſtoli modo, ſed Chriſtus ipſe, qui prophetias hujuſmodi citavit, ſummus fuit impoſtor, quod horret animus meminiſſe. Sed nec ipſa Epiſcopi doctrina conſentit cum iis, quæ idem homo ſuper prophetiis Chriſti diſſeruit adverſus Judæos in Inſtitutionibus Theologicis.

§. II. Sed objiciunt Deiſtæ. Primum non eſſe argumento Scriptorem, qui prophetias enarrat, ipſum fuiſſe virum propheticum. Quum igitur non conſtet prophetia veteris Teſtamenti ab iiſdem auctoribus editas, qui libros ſcripſerunt, non poteſt inde confici, libros illos eſſe divinos. Deinde etiam in libris Ethnicorum prædictiones quædam opere completæ reperiuntur, nec idcirco libri hujuſmodi divini ſunt. Sane vero, ut cæteros omittamus. Titi Livii hiſtoria plena eſt hujuſmodi prædictionibus, quæ, ſi Livio ſit adhibenda fides, ita evenerunt, ut dictæ fuerunt. Tum Prophetiæ, quæ in libris veteris teſtamenti leguntur, ſunt oratoriæ comminationes, aut promiſſa generica, quæque pluribus factis aptari poſſunt.

§. III. Reſpondemus ad primum, quinam ſit Auctor alicujus libri, quæſtionem eſſe facti; ergo una ſupereſt veterum auctoritas, qua definiri queat. Itaque Prophetæ illi fuerint, necne, Scriptores librorum Hebraico-

eorum, a traditione Eccleſiæ Judaicæ diſcendum eſt. Tradit autem Eccleſia Judaica maxima conſenſione, canonicos veteris Teſtamenti libros a Prophetis eſſe ſcriptos, ſeu ab iis, qui prophetiarum Auctores extiterunt, ſeu ab aliis, quod perinde eſt, quum unum ſit Prophetarum omnium ſpiritus: ergo procul omni dubio habendum eſt, non tantum prophetias in libris veteris Teſtamenti contineri, ſed Auctores etiam librorum illorum fuiſſe Prophetas ipſos.

§. IV. Quod ſpectat ad alterum argumentum, principio conſtat, Auctores, qui vaticinationes hujuſmodi Ethnicorum continent, non eos fuiſſe qui vaticinia ediderunt, ac proinde nulla eſſe in eo exemplo vim adverſus ſuperius noſtrum argumentum. Sed ne ii quidem, qui ſcripſere, aut ſibi vim propheticam arrogarunt, aut ut Prophetæ ſunt ullo modo habiti, aut quidquam fecere, unde ſeſe eſſe Prophetas demonſtrarent. Deinde ne vaticiniis quidem Ethnicorum efficitur, verſatum inter eas gentes fuiſſe ſpiritum propheticum, quamquam id conſenſione magna ſibi perſuaſerint Ethnici, quemadmodum obſervat Tullius ſub initium librorum de Divinit. Nam & pleraque Ethnicorum vaticinia conficta fuerunt poſtquam res eveniſſent, quo non raro ſubindicat Livius, & Tacitus; id quod de prophetiis hebraicis dici nequit, quandoquidem eæ deſcriptæ extant plura ſæcula, antequam res prædictæ contigiſſent. Et licet fateri velimus Deum munere Providentiæ generalis, qua omnia gubernat, immiſiſſe portenta quædam, ex quibus poſſent populi admoneri impendentium malorum, aut bonorum, quod contendit Elias Bonoeſt (*a*); non id conficeretur veros Prophetas habuiſſe Ethnicos. Sed & dato etiam ſpiritum propheticum inter Ethnicos verſatum fuiſſe; tantum abeſt, ut id Deiſtarum cauſſæ faveat, qui conantur hominibus perſuadere nullam eſſe nobis divinam revelationem factam, ut potius omnem hanc Deiſtarum doctrinam funditus convellat. Tota enim cum iis quæſtio eſt, loquutus ne hominibus ſit Deus.

X 4 §. V.

(a) *Obſervat. Crit. in Tolandi Aiſidamena.*

§. V. Eſſet hic locus de Oraculis, & Carminibus ſybillinis dicendi. Plures viri docti, in primis Antonius Vandalius in diſſert. de Orac. Ethnic., Fontanellius aliique, qui in ea fuerunt opinione, omnium Gentilium oracula, meras fuiſſe impoſturas Sacerdotum. Pluribus veterum momentis demonſtrarunt, in oraculis Jovis Ammonii, Apollinis Delphici, Dianæ Epheſinæ, aliiſque impoſturas factas fuiſſe. Quid quod erat eadem Democriticorum, Epicureorum, & Ariſtoteleorum veterum ſententia? Oracula omnia deridet Cicero in libris de Divinit. obſervatque omnia fuiſſe *ambigua*, & *flexiloqua, ut interpres egeret interprete*. Porphyrius librum referſit Gentilium oraculis non ambiguis modo & flexiloquis, ſed falſis. Fuerunt autem alii ex veteribus Philoſophis, qui oracula adſcripſerunt Dęmonibus, in primis Platonici, & Stoici. Quumque Dœmones facerent animantia æterea, longæva quidem, ſed mortalia, inde rationes deſumpſerunt cur oracula ceſſaverint (*a*). Veteres Chriſtiani Patres, etſi intelligerent oracula magna ex parte fuiſſe impoſturas humanas, quam in rem præclare diſſerit Euſeb. ſub init. lib. v. præpar. Evang., non dubitarunt tamen oraculorum maximam partem dęmonibus tribuere. Hanc ſententiam probarunt viri eruditi Radulph. Cudwortus Syſtem. Intell. cap. v. ſect. 1. §. 8. ibique Laurent. Moſhemius not. 1. ad §. 89.

§. VI. Jam vero de Carminibus ſybillinis æque implicatior eſt quæſtio. Carmina quædam ſybillina diu ante natum Chriſtum extitiſſe apud Ethnicos ex tota Ethnica hiſtoria eſt perſpicuum. His alia addita a ſemis-chriſtianis ſub initium ſecundi ſæculi nemo unus dubitat. Ex utriſque profecta eſt collectio ea Carminum ſybillinorum, quæ nunc extat. In hac autem collectione plurima eſſe, quæ Chriſti vitam ſpectant, eſt apertum. Illud controvertitur an hæc vaticinia de Chriſto in antiquis illis carminibus fuerint ſybillinis, an vero fuerint addita a chriſtianis? Negat quidquam de Chriſto in vetuſtis illis

(a) *Legatur Plutarchus de defectu oraculorum.*

illis extitiſſe David Blondellus in opere Gallico *de Sybillis*. Blondello plures & docti quidem aſſentiuntur. Sed Guillelm. Beveregius (*a*) Humphredus Prideaux (*b*) Radulph. Cudvvorthus (*c*), quibus accedit Iſaacus Voſſius (*d*), non dubitant quin extiterint veterum ſibillarum carmina prophetica de Chriſto. Et vero in carmine ſybillæ Cumanæ extitiſſe prophetiam de renovandis propediem rebus humanis, quem alio deinde flexere Latini, Virgilii locus ex 4. Egloga extra omnem controverſiam ponit.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro ſæculorum naſcitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt ſaturnia Regna,
Jam nova progenies Cælo delabitur alto.

Si hæc extabant in carmine Cumeæ Sybillæ, ut extitiſſe indicat Virgilius, non obſcuram ea Chriſti vaticinationem continent. Præterea in ſecundo de Divinat. teſtificatur Cicero in Sybillinis libris vaticinium extitiſſe de novo inter homines ſtabiliendo imperio, quam quia quidam ad Cæſarem trahebant, vehementiſſime homo republicanus excanduit, & interpretationem execratus eſt. Hoc totum de Chriſti Regno intellectum vel Cudvvorthus; *Niſi enim*, inquit, *ſedem veluti quamdam, ac fundamentum in ipſa veritate poſitum habuiſſe hæc tanta fallacia, eorum ſcilicet, qui cætera carmina Sybillina ad vetuſtorum ſimilitudinem confixerint, quemadmodum aut concipi primum, aut deinde longe lateque fluere potuiſſet, temporeque roborari, id vero nullo plane modo intelligitur*. Hæc ille. Quæ etiamſi vera ſint, argumentum noſtrum, quo ex Prophetis divinitatem veteris Teſtamenti conſtabilivimus, non modo non enervant, ſed mirifice confirmant. Non enim pugnat eundem ſpiritum, qui locutus eſt per Prophetas Hebræos, potuiſſe & apud Ethnicos veritatis Teſtes excitare.

XI. Poſtremum argumentum eos commovere poſſe cen-

(a) *In eod. Canon. illuſtr. cap.* 14. §. 10.
(b) *In hiſt. Judeæ. to.* 5. *lib.* 9.
(c) *In Syſtem. intell. cap.* 4. §. 16.
(d) *De Sibillinis orac. cap.* 8.

cenſeo, qui in libris divinis ſunt omnino hoſpites: ſunt enim in iis prophetiæ plurimæ diſerte ac perſpicue poſitæ, nec in concionibus tantum Prophetarum, verum etiam in ipſis libris hiſtoricis. Sed demamus hunc ſcrupulum radicitus, ac ea de re diſſeramus paullo uberius, quo tota illa argumentatio evaneſcat.

APPENDIX

Ad Superiorem propoſitionem, in qua Argumentum a prophetiis uberius pertractatur.

I. COLLATIS iis omnibus, quæ in Superiori Scholio diſputata ſunt, de verorum & falſorum Prophetarum characteribus, facile demonſtrari poteſt, Prophetas omnes Veteris Teſtamenti a Deo fuiſſe miſſos. Demus vetuſtis illis libris non aliam nunc fidem, quam quæ ſinceris hiſtoricis tribuitur; neque enim eo impudentiæ Deiſtæ evadere poſſunt, ut tot libros, tantæ inter ſe concordiæ, tam miræ ſimplicitatis inter Romanenſenſes fabulas amandent: omnem humanum ſenſum oportet prius eos exuere, qui eum in modum aut ineptire, aut furere velint. Quoniam ergo ea fides illis negari nequit, vera erunt & miracula, quibus miſſionem ſuam comprobarunt, & vitæ ſanctitas, atque honeſtas, qua illis exemplo erant, quos ad ſimilem adhortabantur. Ac proinde ſecundum, & quartum veterum Prophetarum ſignum illis inveniuntur. Invenitur & tertium, tota enim eorum doctrina unum Supremum Deum, ejuſque potentiam, providentiam, bonitatem, juſtitiam prædicat: tota cultum ejus Numinis ſanctiſſimum, & vitæ humanæ honeſtatem ſpectat. Qua de re is dubitare poteſt, qui libros illos ne fando quidem audivit. Primum ſi acceſſerit ſignum, tum vero amens ſit qui de eorum divinitate dubitat. Itaque hoc demonſtrandum ſupereſt, eorum prædictiones ita contigiſſe, ut dictæ erant.

§. II. Quoniam autem tripartita reperiuntur eloquia Pro-

Prophetarum : *ſiquidem*, verba ſunt Auguſtini (*a*), *aliqua ſunt ad terrenam Hyeruſalem ſpectantia*, *aliqua ad cæleſtem*, *nonnulla ad utramque*, *ideſt ad Ancillam proprie*, *& liberam figurate*, ne longiores æquo ſimus, paucas tantum utriuſque generis, eaſq; per ſumma capita attingemus. Alioquin integro opere opus eſſet, ſi ſingulas comprehendere vellemus. Primum dico ex tota ſerie hiſtoriæ Judaicæ intelligi ſine ulla hæſitatione, in una hac gente ſpiritum prophetiæ ab Abrahamo ad Templum ſecundum perennem fuiſſe in perpetua ſerie prophetarum, ut non ſolum divino ſpiritu percitus, ſed etiam ex fide hiſtorica veriſſime dicere potuerit Pſalmiſta: *Non fecit taliter omni nationi*, *& judicia ſua non manifeſtavit eis*. Qui attente hiſtoriam Judaicam legerit ejuſque ſimplicitatem ab omni impoſturæ ſuſpicione abhorrentem obſervaverit, ac veteres prophetas cum recentioribus factis, etiam ab hiſtoria profana enarratis, contulerit, is quod dico quantumvis refractarius nullo negotio ſibi perſuadebit. Luculenter id quoque nuper oſtenderunt & Boſſuet (*b*), & Pridaux (*c*).

§. III. Deinde eventus ipſi id comprobant. Clariores ſeligam, ne quid mutiant profani: Geneſ. 9. 27. Noemus prophetici ſpiritus plenus, *Benedictus*, inquit, *Dominus Deo Sem ; ſit Chanaan ſervus ejus*. Id dictum octingentos ſupra annos, quam evenerit, quum nihil dum extaret, ex quo tot nationum conditio præſciri poſſet. Contingit autem ut dictum erat: nam Chananæi, qui in loco indigitantur, a Chanaan oriundi, a Semitis ſubjugati ſunt. Sed & opere illud aliud completum quod ſequitur verſ. 27. *Dilatet Deus Japhet*, *& habitet in tabernaculis Sem*, *ſitque Chanaan ſervus ejus*. Pars Aſię ut Bochartus copioſe demoſtrat in Phalegio; deinceps Europei quoque in Semi tabernaculis habitavere, & Chanaos ſubjugarunt. Ità qui loca, & hiſtorias veteres probe didicit, narrari videt velut facta, quæ tot poſt ſæculis evenere.

§. IV.

(a) *Lib.* 17. *de Civit. cap.* 3.
(b) *In Hiſt. univerſ. p. II. &* III.
(c) *In Hiſt. Judeor.*

§. IV. Geneſeos 12. 2. 3. *Faciam te in Gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus: benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur univerſæ cognationes terræ*. Illuſtris in primis & nulli exceptioni obnoxia prophetia, cujus ut eventum intelligamus, obſervandum eſt duo in illa contineri promiſſa, quorum alterum terrenam Civitatem, alterum divinum Chriſti Regnum ſpectat. *Advertendum eſt*, ſunt verba Auguſtini (*a*), *duas res promiſſas Abrahæ, unam ſcilicet, quod terram Chanaan poſſeſſurum fuerat ſemen ejus .... aliam vero longe præſtantiorem, non de carnali ſed de ſpirituali ſemine, per quod Pater eſt, non unius Gentis Iſraeliticæ, ſed omnium Gentium, quæ fidei ejus veſtigia conſequuntur*. Utraque autem promiſſio plene impleta eſt. Nam & Abrahamidæ poſt 430. annos Chananitidem pleno jure poſſidere, & ex ſemine Abrahami natus eſt Jeſu Chriſtus Dominus noſter, *in quo omnes Gentes benedicuntur*, per quem ſcilicet unum vita, non hæc temporaria, ſed æterna altera, & feliciſſima inducta eſt. Nam quod Hebræi quidam hoc ita intelligunt, quaſi omnes nationes hebraico imperio ſubmittendæ eſſent, nemo non videt quam id perabſurdum ſit. Quæ enim iſthæc eſt nationum benedictio, qua illis non bona promittuntur, ſed ſervitus? præſertim quum Scriptura cui benedicit imperium promittit, cui maledicit ſervitutem minatur, uti ex infinitis locis colligi poteſt. Sed eſt quod adverſus primam promiſſionem opponunt, non ſemini tantum Abrahæ, ſed Abrahæ ipſi promiſſam Chananitidem, quam tamen Abraham non poſſederit. Reſpondeo recte dici parentibus dari quod liberis, & poſteris eorum datur parentum ergo. Is præterea eſt ſtilus Scripturæ, ut parentibus dicat datum, quod non poſſidere niſi filii in gratia parentum, ut quum dicitur eadem Cananitidis data Jacobo, Iſaaco, Abrahamo, quæ data erat nepotibus in gratiam parentum illorum. Quomodo poſteritas David vocatur David,

(a) *Lib. 16. de Civit. cap. 16.*

David, Jerem. 33. 17. Accedit quod Abrahamo primum datum ſit jus in Chananitidem, cujus juris vi poſteri Chananitidem petierunt. Itaque & quod dicit; *dabo tibi*, præſens jus ſpectat, nec promiſſio eſt, ſed datio: quod addit; *ſemini tuo;* poſſeſſionem ſignificat, eaque promiſſio eſt, eaque impleri cæpta ſub Moſe.

§. V. Accedunt duæ aliæ promiſſiones eidem Abrahamo factæ, quarum altera terrenam tantum Civitatem, altera terrenam & cæleſtem ſpectat. Geneſ. 15. quum dixiſſet Abraham Deo in viſione prophetica, *Ego vadam abſque liberis, & filius procuratoris domus meæ iſte Damaſcus Eliezer erit hæres meus;* ſtatim Deus, *non erit hic hæres tuus, ſed qui egreditur de utero tuo, ipſum habebis hæredem*. Quod & in provectiſſima Abrahami, & Saræ ſenecta, quo tempore omnes naturæ rationes prohibebant liberos expectare, factum eſt. Sed & illud Deus addidit. *Aſpice Cælum, & numera ſtellas ſi potes: ſic erit ſemen tuum*. Id ad utramque Divinitatem pertinet. Nam ex Abrahamo non gens modo Judaica, quæ populatiſſima fuit, ſed per Iſmaelem Agareni, ſeu Saraceni provenere. Quumque duodecim Iſmael habuiſſet liberos, Geneſ. 16., a quibus totidem Tribus Arabum exortæ, inde infinita illa multitudo pullulavit, quæ a mari Rubro uſque ad Babylonem, & ſinum Perſicum vaſtas ſolitudines, & arenoſa deſerta, non tam occupavit, quam implevit. Præterea populatior alter credentium populus, quorum ille eo fœdere conſtitutus fuit pater, in Abrahæ lumbis continebatur: *mihi*, inquit, Auguſtinus, *magis videtur promiſſa poſteritas cæleſti felicitate ſublimis* (*a*). Deus Abrahamo diſtinctius explicat, quæ futura eſſet liberorum, & nepotum ſuorum conditio, ac quando demum poſſeſſuri Chananitidem, *Scito*, inquit, (*b*) *prænoſcens quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & affligent quadringentis annis: verumtamen gentem cui ſervituri ſunt ego judicabo, & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia*. Quæ ita, ut prædicta erant, eveniſſe ex conſequenti hiſtoria diſcimus.

§. VI.

(a) De Civit. lib. 16. 23. (b) Ibid. 10. 13.

§. VI. Eandem familiaritatem cum Deo, & participationem divinorum conſiliorum habuit Iſaac Abraæ filius, & utriuſque fœderis terreni, & cœleſtis hæres: *Eroque tecum*, inquit Deus Gen. 26. 3. *& benedicam tibi.* Confirmatque eædem promiſſiones: *tibi enim & ſemini tuo dabo univerſas regiones has ...... & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas Cœli .... benedicentur in ſemine tuo omnes Gentes terræ.* Spiritu quoque prophetico Jacobo benedictionem largitur: *De rore Cœli, & de pinguedine terræ, eſto*, inquit, *Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii Matris tuæ.* Gen. 27. 28. 29. Quod ex conſequenti hiſtoria eveniſſe, perſpicuum eſt: nam præter abundantiam bonorum Telluris, in qua fuere Iſraelitæ in Chanaan, imperium quoque extenderunt in bonam partem ſtirpis Eſau. Nam Idumæi, quæ gens a mari rubro ad Mediterraneum, & ſinum Perſicum, late protendebatur, ab Eſau quoque originem trahit, magna ex parte ſub David per Joabum ſubacti ſunt, deletis omnibus maſculis 3. Reg. 11. 15.

§. VII. Idem porro ſpiritus propheticus perpetuatus in Jacob, ejuſque filio Joſepho. Et Jacobus quidem non modo revelationes propheticas frequentiſſimas habuit in tota vita, verum morti proximus fata ſingulorum filiorum diſtincte enumeravit Gen. 49. *Vocavit Jacob filios ſuos, & ait illis: congregamini, ut annunciem, quæ ventura ſunt vobis in diebus noviſſimis:* Noviſſima, id eſt diſtantiſſima tempora ſpectat, ne qua ſuſpicio oriatur conjicere eum futura ex præſentibus. Ne per ſingula divager, unam Judæ factam indicabo. *Judas te laudabunt fratres tui, manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. Catulus Leonis Juda. Ad prædam fili mi aſcendiſti ... non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium;* ideſt; *erit in quo benedicentur omnes gentes*, quod Abrahæ, & Iſaaco divino fædere promiſſum. Duo in his verbis Tribu Judæ promittuntur, Imperium in totam Jacobi progeniem, & Siloh, ſeu is, in quo gentes omnes eſſent benedicendæ. Poſterius promiſſum duo quoque continet: Meſ-

ſiam

ſiam ex ea ſtirpe naſciturum, & lineam Judæ numquam defuturam ad Meſſiam uſque, quod diſertis deinde verbis Davidi promiſit, ut poſtea videbimus. Ea omnia pleniſſime impleta cernimus. I. ſub Davide, Salomone, & eorum poſteris imperium in Chananitidem Tribus Judæ obtinuit. II. Numquam ſtirps Judæ, ac David defecit ad Meſſiam uſque. III. Ex ea ſtirpe natus eſt Jeſus Chriſtus, expectatio gentium, ſeu in quo gentes omnes benedicuntur. De ſpiritu Joſephi prophetico. vide Geneſ. 41.

§. VIII. Continuatus, atque uberius, & præſtantiori modo, ſpiritus propheticus in Moſe Reipublicæ Hebraicæ primo ductore. Id conſtat ex perpetua hiſtoria quatuor reliquorum Pentateuchi librorum. Quinimmo gradus propheticus Moſaicus maximus fuit omnium eorum, qui in veteri Teſtamento obtinuerunt, uti patet ex iis, quæ ſupra diximus, traditurque diſertis verbis Deuteron. 34. 10. Tot porro ac tantis miraculis miſſionem ſuam confirmavit Moſes, ut de ea, ne refractarii quidem & contumaces homines ſubdubitare poſſint. Sed operæ pretium erit hoc loco de Moſis miraculis paulo copioſius diſſerere. Quum enim revelatio Moſi facta ſit velut fundamentum totius Religionis noſtræ, accurate illa eſt adverſus impios defendenda. Nec id melius, mea ſaltem ſententia, fieri poteſt, quam aſſerta Moſaicorum miraculorum divinitate.

§. IX. Deuteronomii 34. 10. 11. 12. hoc Moſi teſtimonium redditur: *& non ſurrexit ultra Propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſervis ejus, univerſæque terræ illius, & cunctam manum robuſtam, magnaque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram univerſo Iſrael*. Hic locus & miracula deſignat generatim, & eas miraculorum circumſtantias, ex quibus intelligitur revera ea miracula facta fuiſſe; appellatur enim teſtis miraculorum Moſaicorum tota Ægyptus, totaque Hebræorum Reſpublica, coram quibus edita ſunt, ut qui eam inficiari velit, is omnem hiſtoriæ fidem

dem deneget neceſſe eſt. Accedit, quod ea miracula ſæpe quoque aut memorantur in poſterioribus Hebræorum libris, aut ad ea certe alluditur, quod hiſtoriæ veritatem extra omne dubium ponit. Siquidem eam hiſtoriam, quæ eodem modo narratur a cevis Scriptoribus, ac deinceps ab iis, qui conſequuti ſunt, conſtat inter omnes eſſe veram. Præterea, quæ ratio afferri poteſt, cur non ſit credendum miracula illa revera facta eſſe? De hiſtoriæ enim cujuſque fide dubitare ſine ulla ratione non eſt dubitare, ut alias diximus, ſed dubitare velle: ſcilicet id non intellectus eſt, ſed voluntatis. Ad hæc, teſtimoniis quoque exoticorum conſtat Moſem miracula patraſſe. Luculentum eſt illud Numenii apud Euſeb. lib. 9. præpar. Evang. cap. 8. *Deinceps vero* (verba ſunt Numenii) *Johannes, & Jambres, ſcribæ rerum ſacrarum Ægypti, quo tempore Ægypti finibus ejecti Judæi ſunt, claruere, viri omnium judicio rerum magicarum ſcientia nemini concedentes: quippe ambo quidem communi Ægyptiorum conſenſu delecti ſunt, qui Moſi Duci Judæorum, cujus apud Deum potentiſſimæ preces erant, ſeſe opponerent, adeoque graviſſimas quaſque calamitates a Moſe in Ægyptum invectas omnium in oculis diſſolvere potuerunt*. Quibus ex Numenio relatis recte ſubjicit Euſebius: *quibus ſane verbis Numenius quum editorum a Moſe miraculorum, tum divini erga ipſum amoris conſignatam fidem ac teſtatam reliquit*. Plinius quoque dum (*a*) Moſem inter Magos Judæos refert in profecto ex hiſtoria miraculorum Moſaicorum facit. Scitum enim eſt Gentiles inter magos eos adnumeraſſe, qui miracula ederent. Plurima alia congeſſit Huetius (*b*), & Heduardus Stillingfletus in originibus ſacris (*c*), quo in loco miraculorum Moſaicorum veritatem adſerit. Tandem ut alia deſint omnia argumenta, illud ἀποδεικτικὸν eſt, quod ex ipſa Judæorum in Patris inſtitutis retinendis conſtantia depromitur. Nam ſi quæratur quæ ſit cauſſa quam-

(a) *Lib. 30. hiſt. naturali cap. 1.*
(b) *Demonſtr. Evang. prop. 4.*
(c) *Lib. 2. cap. 3.*

quamobrem Judaica Religio in Hebræorum omnium animis tanta egerit radices, ut evelli nequeat, nulla poterit alia afferri, aut fingi, quam quod qui nunc ſunt a ſuis parentibus, & illi rurſum a ſuis, atque ita porro, donec ad eos veniatur, qui Moyſis ætate vixerunt, certa, ac conſtanti traditione acceperint ea miracula, quæ tum alias, tum maxime in ipſo Ægypti exitu, atque itinere, & Chananeæ ingreſſu contigerunt.

§. X. Videamus nunc quæ & qualia fuerint Moſis miracula. Non dubitamus, miracula Moſis & quoad modum, & quoad ſubſtantiam, & quoad numerum inferiora eſſe miraculis Jeſu Chriſti Domini noſtri. Qui enim utraque contulerit, & facillime quantum inter utraque diſtet intelliget, & ſtolidiſſime Rabbinos illa ſupra miracula Chriſti afferre. Sed fuere tamen talia, ex quibus comprehenditur facta fuiſſe ejus vi, qui imperium in Naturam habet ſummum. Rerum enim naturas, & formas commutare, ſtatus, & perennes Naturæ leges mechanicas cohibere, aut immutare, qualitates corporum naturales annihilare, aliaſque inducere, idque in inſtante, cujus certe eſt, cui rerum Natura ad nutum pareat, ideſt Dei. Præterea hujusmodi miracula confidentiſſime & eo tempore edere, quo ſunt promiſſa, idque conſtanter ſine ulla hæſitatione, nemo poteſt, niſi aut ſummum habeat in rerum Naturæ imperium, quamque moderetur ſola ſua voluntate. Talia autem fuere Moſis miracula. Ad ejus imperium aquæ in ſanguinem convertuntur, enaſcuntur e pulpere ſciniphes, ex lacubus immenſa ranarum copia, emoriuntur primogeniti, tenebræ fiunt in tota Ægypto palpabiles, mare ſcinditur &c. promittit, exequitur, nec quidquam præparat: voluntate igitur & ut divina efficit.

§. XI. Sed conſideremus unum, aut alterum accuratiùs. Tribus diebus tenebræ factæ ſunt in tota Ægypto, ita palpabiles, ut juxta ſe poſiti homines ſeſe non conſpicerent: interim in terra Heſſen, quo in loco Hebræi commorabantur, lux erat pura. Si dicamus activitatem lucis ſolaris impeditam fuiſſe quominus Ægyptum illuſtraret: uno miraculo plura continentur. 1. Cohibiti radii contra

eorum natura. II. In ſola Ægypto. III. Illuſtrata interim terra Geſſen. Id is poteſt, cui motus radiorum Solis, ac conſequenter Natura pareat ad nutum. Si vero afferamus id factum craſſiori nebula, habebimus alia. I. nulla naturalis nebula in eam craſſitiem naturæ vi coaleſcere poteſt: vetat enim id vis aeris, qua ſuſtinetur, ut tirones in phyſicis norunt: II. Fieri naturaliter non potuit, ut undique tam craſſa circumſiſteret, nec regionem terræ Geſſen pervaderet: III. Ea ad hominis nutum nec coaleſcere ſtatim, nec ſtatim ceſſare potuit: Si dicatur fuiſſe ſuffimum ſubtiliorem & denſum, conſtituendum ſimul eſt, unde emanaverit. Deinde cum gravitatione æris aut diſſipetur, aut elevetur, producenda eſt cauſa qua fuerit cohibitus. Tum iterum, danda alia cauſa, cur ſola terra Geſſen non fuerit eo fumo adumbrata. Niſi igitur dicatur *divino digito* id factum, nugæ proferantur oportet.

§. XII. Apertius idipſum demonſtrat ſciſſio maris Rubri. Nugas agit Joſephus, qui reciprocatione æſtus marini id factum contendit: tota refragatur hiſtoria Moſaica; ait enim: *& ingreſſi ſunt filii Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus a dextra eorum & læva.* Exod. 14. 22. Hoc demonſtrat non per littora ab aquis deſerta tranſiſſe Hebræos, ſed per medium aquarum. Id autem ut fieret neceſſarium fuit leges omnes hydroſtaticas cohiberi. I. ut dividerentur aquæ. II. ut ſubſiſterent inſtar murorum. III. ut ſubſtratæ (neque enim per arenoſum & udum fundum tranſire potuerunt Iſrælitæ) ſuſtinerent ſuperpoſita corpora. Tam autem portentoſum fuit hoc miraculum, ut ejus memoria diu apud Ægyptios duraverit. Veterum enim Ægyptiorum traditionem, quam retulit Diodorus Siculus, quondam mare Rubrum penitus fuiſſe exſiccatum, ad Moſis miraculum iſtud pertinere, præclare obſervatum habet Rollinus in hiſtoria Ægyptiaca. Artapani ejuſdem rei narrationem (*a*) legetis apud Euſebium.

§. XIII. Proſequamur modo prophetias. Idem ſpiritus propheticus fuit in Joſue Moſis ſucceſſore. Deum enim cum

(a) *Præparat. Evang. lib. 9. cap. 27.*

tum eo fuiſſe, quod Deuteron. 31. 23. illi promiſerat, miracula, quæ edidit, demonſtrant, veluti tranſitus Jordanis, excidium Urbis Jerico, Epocha Solis, &c. Primum miraculum hunc in modum deſcribitur. Joſ. cap. 3. 15. *Ingreſſiſque eis Jordanum, & pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Jordanis autem ripas alvei ſui tempore Meſſis impleverat) ſteterunt aquæ deſcendentes in loco uno, & ad inſtar montis intumeſcentes apparebant procul ab Urbe, quæ vocatur Adom, uſque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant in mare ſolitudinis, quod nunc vocatur mortuum, deſcenderunt; uſquequo omnino deficerent . . . . omniſque populus per arentem alveum tranſibat.* Qui gravitatem aquæ æris gravitate ſpecifice majorem noverit, qui ejus fluiditatem animo reputaverit, qui fluidorum preſſionem undequaque obſervaverit, is complicata in hoc uno miracula nullo negotio intelliget, agnoſcetque hoc miraculum ejus vi factum, cui Natura rerum pareat. Ignoro autem quo conſilio Joſephus lib. 5. antiq. Judaic. cap. 1. miraculum hoc extenuet, quaſi imminutis aquis, per alveum tranſierint Iſraelitatæ: id enim narrationi ſcriptoris divini contrarium eſt. Nec ſine peculiari Dei cura divinum Scriptorem addidiſſe cenſeo, Jordanem id temporis ripas prætervectum, ne ſcilicet quemquam alterum frigida illa Joſephi ſuſpicio inceſſerit. Similia obſervare licet in expugnatione Jerichuntis.

§. XIV. Sed miracula omnia excedit Solis Ἐποχὴ. Hoc enim miraculum fieri non potuiſſe, niſi a Deo, qui totum ſyſtema mundanum voluntate ſua moderatur, vel tironibus Aſtronomiæ perſpicuum eſt. Nec nunc diſputo, Sol ne ſteterit, an Tellus: ei controverſiæ hic non eſt locus. Id aſſero, ſeu Sol, quod veteres putant, ſeu Tellus, ut recentes Aſtronomi contendunt, ſtetit, idem *ſubſtantia* eſſe miraculum. Miraculum autem præſtantiſſimum. Motus Solis cum motibus aliorum ſyſtematis planetarii planetis harmoniam facit, ut non poſſit Sol conſiſtere, quin cæterorum conſiſtat; alioquin incredibilis totius ſyſtematis perturbatio oritur. Itaque primum miraculum fuit cohibere planetarum om-

nium hujus ſyſtematis motum. Conſtat hic motus temperatione virium centripetarum, & centrifugarum, ut patet; utrumque ergo cohibere neceſſe fuit, ac corpora omnia hujus ſyſtematis ad primam ſui originem revocare. Deinde quum ſuapte natura nullum corpus a motu ad quietem tranſire poſſit, eadem vi, qua primum mundana corpora ad motum impulſa ſunt, iterum impelli oportuit, eademque ſapientia utraſque vires temperari, ut harmonice conſpirarent. Ita hoc factum mihi par creationi mundanæ videtur.

§. XV. Non ſum ignarus, quot ſunt commenti homines profani ad hoc miraculum diluendum. Grotius ad hunc locum ſcribit, fieri potuiſſe, ut poſt Solis occaſum ſpecies ejus in nube ſupra horizontem extante per repercurſum oſtendetur, ideſt fuiſſe *parhelium*, ut Phyſici vocant. In eadem ſententia verſatur fabulator Prædamita Peirera (a). In eandem inclinavit & Clericus (ad Joſue cap. 12. 13.) Sed primum Hiſtoriæ Sacræ apertum bellum faciunt Auctores iſti; ſcriptor divinus habet: *Stetit Sol in medio Cœli, & non feſtinavit occumbere ſpatio unius diei*. Joſu. 10. Idemque repetitur Eccleſ. 46. 5. *An non in iracundia ejus impeditus eſt Sol, & una dies facta eſt quaſi duo?* Parhelii autem, & quidem interdiu, vix quatuor horarum ſpatio perdurant, uti conſtat ex obſervationibus Hevelii, Hugenii, Caſſini, aliorumque Philoſophorum: occidente autem Sole brevius durent neceſſe eſt: generantur enim in atmoſphera ærea non procul a Tellure, ut inde conſtat manifeſto, quod vix in duobus locis, quamvis parum diſſitis, ſimul non conſpiciuntur. Nam Parhelii, inquit Muſſchembroechius (b), qui Harlemii, anno 1734. Februarii 12. viſi ſunt, nequaquam apparuerunt Ultrajecti, ut & Paraſelenæ conſpectæ Leydæ incoſpicuæ fuere Ultrajecti. Itaque vicini Telluri pinguntur parhelii, ac proinde ſtatim poſt occaſum ſolis diluantur neceſſe eſt: tantum abeſt, ut ullo modo per integrum diem durare poſſint. Deinde Parhelii,

(a) *Part. 1. lib. 4. cap. 5.* (b) *Elem. phyſ. §. 1297.*

Digitized by Google

lii, & paraſelenæ locis, ac temporibus frigidis conſpiciuntur, quum ſcilicet nubes denſiores ſunt, & aptæ reflectendæ ſolis imagini: ac nec locus, qualis eſt Paleſtina, nec tempus, quod erat meſſis, ideſt æſtas, hic congruunt: Nec dicatur præceſſiſſe grandinem, qua ad internecionem uſque quinque Regum exercitus deceptus eſt: fuit enim grando miraculoſa, quod exinde conſtat, quod nulla in parte exercitum Joſuæ læſit, qui poſtremum hoſtium agmen inſequebatur. Tum Parhelii, & Paraſelenæ eodem tempore naturaliter contingere nequeunt, potiſſimum interdiu: Lunæ enim radii imbeciliores ſunt quam ut interdiu ita e nubibus reflecti poſſint, ut Paraſelenem faciant, quum Luna ipſa vix radiis directis alto Sole conſpiciatur. At ex narratione Joſuæ conſtat, Lunam æque ac Solem conſtitiſſe. Plura alia obſervari poſſent, quæ brevitatis gratia omitto. Intelligitur hinc naturalium rerum ſcientiæ imperitiſſimos ſe prodere, qui ad Parhelios, & Paraſelenas, confugiunt.

§. XX. Sub judicibus a Joſue ad Samuelem idem in Iſraelitas perſtitit Dei favor, eadem peculiaris cura. Fuere & viri Theopneuſti, & miracula ingenita patrantes, quod in hiſtoria Judicum accurate deſcriptum eſt. In Samuele vero uberior ſe ſpiritus propheticus manifeſtavit. Principium ejus revelationum minæ fuere in Heli, ac domum ejus 1. Reg. 3. 11. & ſeqq. (, quæ ita omnes completæ ſunt, (ibid. cap. 4.), ut tum de hac, tum de omnibus Samuelis prophetiis ſcribatur, *& non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram*. Ibid. cap. 3. 19. Claritas ſpiritus prophetici Samuelis eſt inſignis: futura contingentia prædicit, tamquam qui facta, aut preſentia narrat. Minutiſſimas circumſtantias attingit, & quas vix quum contingunt oculi cernant. Legatur cap. 10. libri ejuſdem 1. Reg. a verſ. 1. ad 7. Jam ſub Davide nobiliſſimi celebrantur Prophetæ, qui in Regum libris memorantur, & ex quorum ſcriptis ut ſupra dicimus, libri Regum collecti videntur. David ipſe omnium celeberrimus extitit Propheta. Ejus prophetiæ de Meſſia plures ſunt, & memorabiles. Totus

Pſalmus ſecundus propheticus eſt, quod Apoſtoli agnoſcunt Act. 4. ad Hebr. 1. & 5. Nam & perſecutionem Principum adverſus Chriſtum, ejuſque doctrinam graphice deſcribit; *Aſtiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum, adverſus Chriſtum ejus*: & æternam Meſſiæ generationem: *Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te*: & Regnum ejus in omnes gentes: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes in hæreditate tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Nugas autem agunt, qui Davidi ipſi hæc omnia aptare conantur; eſt enim cothurnos Herculis, ut dicitur aptare infanti. Sunt ejuſdem generis alii plures, ut CIX., in quo Jeſu Chriſti Regnum & Sacerdotium deſcribontur, uti conſtat ex teſtificatione Novi Teſtamenti Matth. 22. Act. 2. ad Corinth. 1. cap. 15. ad Hebr. 1. 5. 7. 10. & Pſalm. LVIII. in quo Chriſti paſſio prædicitur, ac quaſi narratur facta, cujus verſiculus aliquot citantur in novo Teſtamento Johann. v. 15. 17. 25. 29. Act. 1. 2. 20.

§. XVI. Sed & ſub Davide, & Salomone præclari plures fuere prophetæ, quorum ſcripta perierunt, uti Nathan, & alii. Ipſe Salomon inter prophetas, adnumerari jure poteſt, ſi Prophetæ ut dixi, nomine accipiamus eos omnes, ad quos verbum Dei factum eſt. Nam Salomoni ſub initium Regni *apparuit Dominus per ſomnium nocte* 3. Reg. 3. 5. Quo eodem loco dicitur *datum Salomoni cor ſapiens & intelligens in tantum ut nullus ante eum ſimilis fuerit ei, non poſt eum ſurrecturus eſſet*. Idipſum probant ejus libri, qui inter divinos ab Hebræis ſemper ſunt habiti. Ejus Canticum totum eſt propheticum, quod Patres accuratiſſime demonſtrarunt. Res eſſet operis prope infiniti huc omnia conferre. Unum addo, Ethnicis ipſis Scriptoribus celebratiſſimam fuiſſe Salomonis Sapientiam. Joſephus (*a*) contra Apionem locum inſignem profert Dii hiſtorici Phoenicii, ex quo conſtat enigmata ſublimis Sapientiæ inter Salomonem, & Hiromum miſſitata, victo-

(a) *Lib.* 1.

Digitized by Google

ctore Salomone. Memorat eandem utriuſque Regis contentionem Menander Epheſius, qui res tum Barbarorum, tum Græcorum Regum præſcripſit, cujuſque illuſtrem locum idem profert Joſephus, at contractius Theophilus Antiochenus (*a*): ejuſdem rei plures alios hiſtoricos memorant Tertullianus (*b*) & Clemens Alexandrinus (*c*): ut, quum Auctores iſti eo ſcripſerint tempore, quo nondum tot veteres codices perierant, de re nullo modo dubitare poſſint profani homines.

§. XVIII. A Salomone ad captivitatem Babylonicam ſolutam tota illa prophetarum copia, quorum ſcripta recenſuimus, ac habemus in Judæorum & Chriſtianorum Canone, floruere. Eorum vero prophetiæ, quum quæ ſpectant terrenam Civitatem, tum præſertim quæ Cœleſtem, inſignes ſunt, & illuſtres, ac tales, ut ex ipſa prophana hiſtoria earum eventus comprobentur, quod in ſua Judæorum, vicinarumque nationum hiſtoria copioſe agit, quem ſæpius citavimus, Humfredus Pridaux. Affirmare confidenter poſſumus nunquam alias ſpiritum propheticum in Gente Hebræa tantum fuiſſe familiarem, quam toto hoc temporis intervallo. Prophetiarum paucas exempli loco proferam. Captivitatem Babylonicam omnes ferme prædixere, ac excidium utriuſque Regni Samariæ, & Judæ, alibi quidem generatim, alibi vero diſtincte, minutiſſimas quoque circumſtantias deſignantes, ut qui totam hanc Hebraicæ hiſtoriæ periodum penſiculate examinaverit, ac cum Ægyptiorum, Syriorum, Aſſyriorum, Babiloniorum, Medorum Hiſtoriæ id temporis fragmentis, quæ ex Ethnicis ſuperſunt, contulerit, non poſſit non manifeſte intelligere, quod in divinis libris ſcriptum eſt, & *nullam nationem habuiſſe Deos, tam appropinquantes ſibi*, quam verus Deus Hæbræis, & Deum *nulli alteri nationi feciſſe ſimiliter, ac judicia ſua eis manifeſtaſſe*. Hæc tantum hiſtoriæ Judaicæ periodus refractarios & contumaces omnes, ſi ſerio animum advertant, plane convincere poteſt.

 §. XVIII.

(a) *Lib. ad Autolic.* 3. (b) In *Apologet. cap.* 29. (c) In 1. *ſtrom.*

Q§. XVIII. Memoremus autem quædam diſtinctius, Quum Jeroboam Rex Iſrael ſacrificaret in Altare, quod erexerat in Bethel: *Ecce vir Dei* (ideſt Propheta) *venit de Juda, & exclamavit contra Altare in ſermone Domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur Domui David, Joſias nomine, & immolabit ſuper te Sacerdotes Excelſorum, qui nunc in te thura ſuccedunt, & oſſa hominum ſuper te incendet* 3. Reg. 13. 1. & ſeqq. quod trecentis poſt annis completam eſt, quum Joſia Rex ſapientiſſimus Judæam a veteris ſuperſtitionis monumentis repurgavit 4. Reg. 23. Quum duo Reges Damaſci Reſin, & Samariæ Phare conjuraſſent adverſus Achaz Regem Judæ, Iſaias propheta „ ad Achazum mittitur, qui ei diceret, noli timere, „ & cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fu„ migantium iſtorum ... Hæc dixit Dominus Deus, non „ ſtabit, & non erit illud, ſed caput Syriæ Damaſcus „ & caput Damaſci Reſin, & adhuc ſexaginta & quinque anni & deſinet Ephraim eſſe populus. Iſa. 7. quod exacte contingit vigeſimo ſecundo anno Regni Manaſſis Regis Judæ ſub Aſſaradone Aſſyriæ & Babyloniæ Rege. Pluribus hæc deducit Pridaux (*a*) ad annum 677. ante Chriſtum. Everſionem Ninivis, quæ caput erat imperii Aſſyrii, tres Prophetæ Jonas cap. 3. Nahum. cap. 2. & 3. Sophonia cap. 2. 13. diſerte prædixerant. Quadraginta dies everſioni conſtituerat Jonas; ſed eſt dilata ob pœnitentiam Aſſyriorum. Nahum ruinas Ninives ſigillatim indigitat, deinde concludit v. 7. *& erit omnis qui viderit te, reſiliet a te, & dicet, vaſtata eſt Ninive*. Id contingit vigeſimonono anno Joſiæ Regis Judæ, & vigeſimo tertio Ciaxaris Regis Medorum. Conjunctus enim armis Aſtyages filius Ciaxaris, & Nabopolaſſar Rex Babyloniorum captam Ninivem ſolo æquarunt, ac Saracum interfecerunt (*b*). Strabo. Alexander Polyhiſt. apud Sincell. (*d*). Euſebius (*e*). Prophetavit autem Nahum ſub Manaſſe, quod conſtat ex

(a) 1. *p. L.* 1. (b) *Lib.* 1. (c) *Lib.* 16.
(d) *Pag.* 210. (e) *In Cron. prg.* 124.

ex perpetua Hebræorum traditione, ac proinde quinquaginta circiter annis ante Ninives everſionem prædixit, quo tempore nihil tale ſuſpicari homines poſſent a Babylonis, quum utrumque Regnum, Babylonis, & Ninivis ſub eodem imperio eſſet.

§. XXI. Sub Joachim Joſiæ filio perditiſſimo Principe, Jeremia, Ozia, Habacuc, Sophonia everſionem Regni Judeæ imminentem prædicare cœperunt. Habacuc, & Jeremia addunt Chaldæos futuros iræ divinæ adminiſtros (Habacuc 1. 16. Jeremias pluries.) Sed & eam addit Jeremia circumſtantiam: ſeptuaginta annis Judæorum captivitatem duraturam (Jeremia 25.) Proferamus Dei verba: *Pro eo quod non audiſtis verba mea, ecce ego mittam, & aſſumiam univerſas cognationes Aquilonis, ait Dominus & Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſervum meum, & adducam eum ſuper terram iſtam & ſuper habitatores ejus, & ſuper omnes nationes, quæ in circuitu illius ſunt...... & erit univerſa terra hæc in ſolitudinem, & in ſtuporem, & ſervient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis. Quumque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper Regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & ſuper terram Chaldæorum, ponam illam in ſolitudines ſempiternas.* Quæ ſuo omnia tempore plene evenerunt. Haud enim multo poſt Nabuchodonoſor Jeroſolymam occupavit, & Regem quidem tributarium reliquit, ſed nobiles plurimos cum magno gentis numero Babylonem captivos duxit. Quum vero Joakim ſceleſtior in diem evaderet, tantum abeſt ut reſipiſceret, Prophetaſque Jeremiam, & Baruc, quod non deſiſterent imminentes ruinas prædicere, ad internecionem quæreret, tandem Babyloniorum armis Jeroſolymis obſeſſus anno Regni ſui undecimo interfectus eſt. Jechonias ejus filius quum adhuc Jeroſolymorum obſidio ferveret, creatus Rex, ſed paternorum ſcelerum imitator, catenis onuſtus Babylonem captivus ductus eſt cum magna populi parte. Reliquus populus Sedeciam Regem conſtituit filium Joſiæ. Non is meliore ingenio fuit: itaque undecimo ejus Regni anno tan-

dem

dem Jeroſolyma, & templum incenſa fuere, quum minutiſſima quæque, quæ evenerunt, diſtinctiſſime prædixiſſet Jeremia. Tunc elapſis ſeptuaginta annis ſub Cyro reliquæ duæ prophetiæ partes impletæ ſunt: Judæi nempe ad patrios lares redierunt, & Regnum Babyloniorum everſum eſt, omnia ſubigente Cyro. Qui attente totam hanc hiſtoriam cum prophetis Jeremiæ confert, is nequit non videre, quam clare omnia divino ſpiritui pateant, quam ille res diſtincte per Prophetas ſuos prædixerit, ac non totam hanc Prophetarum ſeriem venerari. Dicam quod ſentio: numquam hæc ſine ſacro quodam horrore lego: toto inde commoveor animo, dum tempora omnia, temporumque minutiſſimas quaſque res aperta & nuda Deo recolo: nullumque habeo præſentiæ divinæ inter Hebræos Prophetas argumentum illuſtrius idem, & ineluctabilius.

§. XXII. Jam eadem obſervari poſſunt in Danielis prophetia. Ejus prædictiones id peculiaris quoque habent, quod tempora diſtinctius, quam cæteri Prophetæ, deſignent. Series Monarchiarum', earumque præcipua facta eo ordine in Danielis prophetia prædicuntur, quo diſtinctione Hiſtorici coævi, & qui ſecuti ſunt, numquam narrarunt. Id Porphyrius ipſe infenſiſſimus Chriſtianis agnovit, ut B. Hieronymus *præfat. in Danielem* adnotavit. Is enim perſuadere ſibi non potuit prædictiones illas eſſe, ac non hiſtorias geſtarum rerum. Quod utcumque abſurdum, quoniam Hebræi *capſarii* noſtri, ut Tertullianus vocat, a Babylonica captivitate Danielis librum circumgeſtant; tamen hoc demonſtrat, quanta cum claritate, & diſtinctione futura Prophetæ huic innotuerint. Elementorum anguſtiæ prohibent me eſſe longiorem: ac vereor ne paucis his exemplis faſtidium longitudinis delicatioribus creaverim. Sat igitur ſit ad fontem digitum intendiſſe. Omitto præterea prophetias quæ cœleſtem tantum Civitatem ſpectant, & quod infinito pene ſunt numero, & quod ordine digeſtæ ab Huetio, & a nobis in V. tandem Elementorum Chriſtianæ Theologiæ libro, ſi ea ſtudia, a quibus odia theologica me dudum abalienaverunt, repe-

tere

tere iterum inceſſat cupido, proferentur. Patet vero hinc, niſi toto cœlo aberro, ſpiritum propheticum perenniter verſatum eſſe inter Hebræos; ac proinde, aut eſſe ſtupidos, qui divinitatem librorum veteris Teſtamenti negant, aut refractarios, & contumaces.

Prop. XLI. In qua eorum argumentis reſpondetur, qui veteris Teſtamenti divinitatem oppugnant.

§. I. Quare adverſus vetus Teſtamentum oppoſuerunt quum veteris Chriſtiani nomini hoſtes, Celſus, Porphyrius, Fauſtus, Julianus, tum recentes Deiſtæ, ad duas claſſes referri poſſunt. Prima continet argumenta, quæ ex eo ducuntur, quod Auctores veteris Teſtamenti, quædam narrant, quæ cum perfectionibus Dei pugnant; ex quo deducunt, eos ſpiritu Dei plenos non fuiſſe quum hæc ſcriberent. Id autem ſic probare conantur.

I. Moſes Deum inducit ſex dierum ſpatio Mundum fabricatum eſſe, & die ſeptimo requieviſſe, quod eſt Deo indignum, qui pro ſua omnipotentia, opera ſua in inſtanti perficit, quippe qui voluntate operatur, non ullis phyſicis inſtrumentis; quæ vero voluntate fiunt omnipotente, in inſtanti fiunt, ut ne fieri quidem poſſunt ſucceſſive.

II. Scribit Deum pœnituiſſe, quod hominem feciſſet, *tactum dolore cordis intrinſecus*; quod Dei præſcientiæ juxta & immutabilitati adverſatur.

III. Scribit, Angelos cum fœminis concubuiſſe, & genuiſſe gigantes, quod pugnat cum ſpirituum natura, qui nec generari, nec generare poſſunt.

IV. Deum gaudere ſacrificium animantium, & odorari odorem ſuaviſſimum holocauſtorum, quod repugnat Dei incorporalitati.

V. Deum deſcendiſſe de Cælo, quod ejus immenſitati contrarium eſt.

VI. Deum iraſci, & placari, quæ iterum evertunt ejus immutabilitatem.

VII. Facit Deum omnibus membris humanis, & affectibus præditum.

VIII. In toto Pentateucho nulla fit mentio neque

immor-

immortalitatis animorum, neque alterius vitæ, quod agnoſcit Auguſtinus.

IX. Sententiæ & cogitata, quæ leguntur in Pentateucho non tantum nihil ſapiunt mentes divinæ, ideſt ſapientiſſimæ, ſed humiles ſunt, & vulgares, quæque ſpiritum humanum Auctoris arguunt.

Ex his ita concludunt. Quum Pentateuchum non ſit divinus, ne divini quidem erunt alii libri veteris Teſtamenti, qui omnes in Pentateucho, velut in communi fundamento, inædificati ſunt. Atque hæc ſunt prima veteris Teſtamenti adverſariorum argumenta. Talia nempe, quæ aut a pravitate mentis oriuntur, aut ab ignoratione divinarum ſcripturarum, ita ut iis, qui mediocriter in ſanctis ſcripturis verſati ſunt, pudeat retuliſſe, & confutaſſe.

§. II. Ut autem iis omnibus reſpondeamus, omnium primum obſervandum eſt, ſtilum eſſe Scripturarum ſacrarum perpetuum, res divinas humanarum rerum ideis vocabulis, phraſibus explicari, loqui de Deo ejuſque operibus ἀνθρωποπαθῶς, ideſt humanum in morem, & humana lingua. Ejus ſtili ea eſt ratio, quod omnis ſcriptura ad hominis inſtitutionem data eſt, ut docet Paulus ad Romanos 15. Ergo ea debet eſſe talis, ut ab hominibus facile intelligatur; quod non fit ſi Deus ex æternis ſuis ideis, non ex humanis, & lingua divina, non lingua filiorum hominum, inquit eleganter Maimonides, homines alloquatur. Agit igitur Deus cum hominibus, quemadmodum ſapientes homines cum infantibus, & idiotis, a quibus ut intelligantur linguam idiotarum loquuntur. Quod ſi Rhetores monent, ut Oratores, qui intelligi poſſint, ſimilitudinibus utantur ex iis artibus, profeſſione, vita, quibus utuntur ii, apud quos loquuntur, par eſt ut idipſum cum hominibus efficiat Deus, ſiquidem ab illis intelligi vult, quod profecto vult. Itaque præclare pronunciat Auguſtinus (*a*). *Sanctæ Scripturæ non temerarios, & ſuperbos accuſatores, ſed diligentes, & pios lectore deſiderant.*

(a) *In lib. contra Adimantum Manichæum.*

rant. Non igitur impia tantum, ſed tota ineptiſſima eſt Auctoris libri *Examen Religionis*, qui ſuperioribus annis apud Anglos prodiit gallice, argumentatio, qua ex Scripturarum ſtilo earum divinitatem impetit.

§. III. Quibus poſitis facile hiſce objectionibus reſpondetur, quas præſertim Fauſtus Manichæus apud Auguſtinum evomuit. Ad primam: Deum omnia quidem ſimul facere potuiſſe, ſi voluiſſet, quod clariſſimis argumentis oſtendit: nam ut dixit: *Fiat lux*, *&* *facta eſt lux*. Geneſ. 1. ita potuit dicere *fiant univerſa*, & repente univerſa extitiſſent: rationes autem cur noluit, & plures eſſe potuerunt, & noſtra non intereſt curioſius inveſtigare. Quid ſi dicamus libertatem ſuam in creatione rerum & creandi modo oſtendere voluiſſe? Sed inquiunt; quæ ſola voluntate fiunt nullis externis inſtrumentis adhibitis, ut in inſtante fiant, neceſſe eſt. Verum id quidem, dum res per puram creationem fiunt: itaque mundana materia in inſtanti a Deo creata eſt, quemadmodum Theologi omnes conſentiunt: contra vero quum res ex creata materia mechanicis legibus educuntur; ſcilicet tunc nihil vetat ſucceſſione quadam educi, ſi id auctori placeat.

§. IV. Quod ſpectat ad ſecundam objectionem, eo in loco loquitur Moſes humanum in morem. Verbis ergo illis, *pœnitet me feciſſe &c.* mutatio rerum ſignificatur, immutabili præſcientia divina manente. Vide Auguſtinum (*a*). Egregia quoque ſunt, & lectu perneceſſaria, quæ idem Pater ea de re alibi ſcribit (*b*). Ponam ejus verba quæ ſunt elegantiſſima, & pulcherrima. *Divinæ*, inquit, *ſcripturæ a terreno & humano ſenſu ad divinum, & cœleſtem nos erigentes uſque ad ea verba deſcenderunt, quibus inter ſe ſtultiſſimorum etiam utitur conſuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina, quas animus noſter patitur, quaſque longiſſime a Deo eſſe ſejunctas jam qui melius ſapit intelliget, non dubitaverunt illi viri, per quos locutus eſt Spiritus Sanctus, opportuniſſime in libris ponere: uti v. g. quoniam difficillimum eſt, ut ali-* quod

(*a*) *De Civit.* 17. 17.
(*b*) *Lib.* 83. *qq.* q. 52.

quod homo vindicet ſine ira , vindictam Dei , quæ omnia ſine illa perturbatione fit , iram tamen vocandam judicaverunt . Item quia conjugis caſtitatem cælando viri cuſtodire conſueverunt, illam Dei providentiam, per quam præcipitur, atque igitur, ne anima corrumpatur ; & Deos alios, atque alios ſequens quodammodo meretricetur, zelum Dei appellaverunt : ſic & manum Dei vim , qua operatur : & pedes Dei vim , in qua in omnia cuſtodienda , & gubernanda pertendit : & aures Dei , vel occulos Dei vim , qua omnia percipit , atque intelligit : & faciem Dei vim qua ſe manifeſtat ; atque dignoſcitur : & cætera in hunc modum . Propterea ſcilicet , quia ad quos ſermo fit , & manibus ſolemus operari ; & pedibus incedere , & uno fert animus pervenire ; & auribus atque oculis cæteriſque ſenſibus corporis corporalia percipere , & facie innoteſcere , & ſi quid aliud ad hanc tamquam regulam pertinet . Hoc modo igitur , quoniam mutare cœptum aliquod , & in aliud transferre non facile ſolemus niſi pœnitendo , quamquam divina providentia ſerena mente intuentibus appareat , cuncta certiſſimo ordine adminiſtrare ; accomodatiſſime tamen ad humilem humanam intelligentiam , quæ incipiunt eſſe , neque perſeveratn, quantum perſeverata ſperata ſunt , quaſi per pœnitentiam dicuntur oblata ? O præclara ?

§. V. Quæ ſequuntur objectiones uſque ad nonam imperitiem eorum ſatis demonſtrat , qui Scripturas ſacras criminantur . Nam tertia nata eſt ex errore Amanuenſium , aut librariorum illapſo in quibuſdam codicibus verſionibus τῶν ſeptuaginta : in iis enim pro υἱοί τοῦ Θεοῦ Filii Dei , irrepſit Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ Angeli Dei . Inde quidam vetuſti Patres decepti fabulam illam vulgaverunt de connubio Angelorum , & fœminarum . Cæterum filii Dei in eo Moſis loco ii ſunt, qui de ſtirpe erant Seth, ideſt pii homines, quum filii hominum dicerentur Cainitæ . Vide S. Auguſtinum (*a*), & Calmet in eum Geneſis locum . Itaque S. Johannes Chryſoſtomus homil. 20. in Geneſim priorem illam opinionem fabulam conſiderate

a] *De Civit.* 15 . 23 .

te loquentium & abſurdam, & blaſphemam vocat S. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Geneſim, *quo pacto*, inquit, *non ſtultitiæ proximum ſit dicere, ſpiritus carne ſuperiores, ab eaque ſemotos carnalium amore tangi?* Prolata deinde eorum conjectura, qui cenſet dœmones ope alieni ſeminis gignere poſſe, concludit *abſurdam, de ignoratione plenam eſſe eorum ſententiam*. Theodoretus interrog. 47 in Geneſ. *Quidam*, inquit, *nimis ſtupidi, & ſtolidi exiſtimaverunt eos Angelos eſſe, putantes ſuæ forſan intemperantiæ patrocinium ſe habituris, ſi Angelos ejuſdem criminis reos tenerent*. Tandem Philaſtrius, ut eſt ille paulo ſeverior (*a*) inter hæreſes eam opinionem recenſet. Ac certe mirum eſt eam potuiſſe inter recentiores Theologos patrocinium reperire. Inter alios enim Franciſcus Valdacius in eo libro, quem perſcripſit *de ſacra philoſophia* (*b*), Filios illos Dei dęmones malos habet, eoſque generaſſe applicando, ut Scholæ ajunt, *activa paſſivis* conjicit. Qui nec Scripturæ ſe valde peritum oſtendit, nec in phyſicis verſatum. Nam ut Scripturam omittam, cujus apertiſſima eſt ſententia, ſi conſequentia cum antecedentibus conferantur, notum eſt gigni homines non poſſe naturaliter, niſi humano ſemine. Fabulæ enim ſunt femineæ aliorum animantium aliquando feminas concepiſſe. Quo magis fabulæ erunt vi dęmonum, qui aut nullum corpus habent, quod cenſeo, aut non tale habent, quod ſemen facere poſſint animale, concipere eos poſſe? Minus quoque veriſimile eſt alienum ſemen tranſplantatum ſatis habere efficaciæ ad gignendum. Sed nolo hæc nimium ad vivum reſecare, quæ neſcio quid intemperantiæ habent.

§. VI. Quarta jam, quinta, ſexta & ſeptima objectiones ſtilo ſcripturarum humano inædificantur, adeoque ex iis, quæ dicta ſunt in §. 2. facillime refelluntur. Ex ſuperioribus refellitur & 11. 9. in quo potiſſimum recentes Deiſtæ triumphare ſibi videntur. Et vero omnium mortalium imperitiſſimus in ea objectione mihi videtur Spinoza. Divinæ ſcripturæ finis eſt hominem ad vitam æter-

(a) *De hæreſib. cap.* 59.
(b) *Cap.* 8.

æternam inſtituere, uti ex Apoſtolo paſſim eſt adnotatum. Inſtituere autem aliquem eſt ei eam doctrinam & ſapientiam communicare, cujus eſt ille capax. Itaque præclare ac ſapienter cum Diſcipulis agunt Magiſtri, dum ætati, indoli, capacitati eorum ſeſe aptent; dum ea, quæ ignorant, eorum, quæ ſciunt, notionibus explicant, dum ſimilitudinibus iis utuntur, quæ magis ſunt auditoribus familiares, veluti e mari deſumptis cum nautis, ex agris cum paganis hominibus. Geometræ facile quidpiam, quod ille ignorat, exemplo geometrico indideris: Juriſperito exemplo Jurisprudentiæ. Quoniam ergo Deus intelligi volebat ab hominibus, quos alloquebatur, alioquin nulla fuiſſet cauſſa, quamobrem loqueretur, aptare ſe voluit hominum capacitati, indoli, moribus, notionibus. Quinimmo quum agreſtes eſſent Judæi, & rudes, tanto ille magis ſe dimiſit, & ad ſenſum humanum deſcendit. Fac illum linguam æternam locutum eſſe, perinde fuiſſet, ac ſi nunquam eſſet locutus. Huc ſpectat Pauli Apoſtoli admonitio; *oportet fieri omnia omnibus*. Et quemadmodum, inquit paſſim & præclare Chryſoſtomus, non omnes piſces eodem hamo, aut rete capiuntur, ita non iiſdem omnes homines probationibus, & ſententiis. Debuiſſet igitur profanus hic homo Divinæ Providentiæ œconomiam admirari potius, & commendare, quam ſtultiſſime calumniari. In octava autem objectione confutanda non multum operæ ponemus. Nam Moſes dum illa tacet, non ea profecto negat: quocirca non video quid ex ejus ſilentio adverſus Pentateuchi divinitatem concludi poſſit. Quid autem cauſæ fuit, quod tacuerit, ad nos inveſtigare non ſpectat. Id ſcimus, Deum non omnia ſimul hominibus revelaſſe, ſed ſucceſſione quadam ſecundum æternæ providentiæ, & ſapientiæ ſuæ arcana; ſed dictum ea de re in II. parte.

Quæreretur autem hoc in loco, quid cauſſæ fuerit cur ſpiritus divinus, qui loquebatur per prophetas, ad humilia quandoque, nec majeſtate divina digna, nec ad mores & Dei cultum pertinentia ſeſe demiſerit. Id videntur indignari Deiſtarum quidam; nec tamen animad-

madvertunt, ſe œconomiæ Gentis Judaicæ plane oſtendere imperitos. Eſt omnibus velut congenitum futurdeſiderium: inde factum ut tot id inter veteres nationes excitaverit falſos vates, qui eo lubentius audiebantur, quod non de Religione modo prædicabant, ſed de vitæ quoque negotiis reſpondebant. Inter eas, & quidem ſuperſtitioſiſſimas, diu verſati erant & innu triti Judæi. Itaque difficile erat cultum illius religioſum dare, qui nihil divinationis haberent: aſpernati continuo fuiſſent velut minime divinum, ac quod ob leviores alias cauſas faciebant ſæpe & ſtultiſſime, tranſiſſent in vicinarum Gentium Religiones. Quare ut in obſequium continerentur non ſermones tantum de moribus & religione divinos, ſed de vitæ quoque rebus Prophetis ſpiritus ille Dei dictitabat. Quocirca reperies & de Aſinabus Saulis reſpondiſſe Samuelem, & de rebus aliis exigui momenti Prophetas alios. Eſt hoc Origenis præclare obſervatum in 1. contra Celſum cap. 9. p. 28. q. 1. edit. Spenlei.

Secunda argumentorum claſſis.

§. VII. TRanſeamus nunc ad ſecundam objectionum claſſem, quæ continet argumenta deſumpta ex inveriſimilibus, ut inquiunt, narrationibus. I Verum eſſe non poteſt, inquiunt, conditum a Deo Paradiſum, ex quo quatuor illa flumina exirent, Phiſon, Geon, Tigris, & Euphrates. Nam hæc flumina ex nullo communi fonte naſcuntur, ut iis notum eſt, qui Geographiam primoribus labris deguſtarunt.

II. Minus quoque fœminam factam de coſta Adæ.

III. Serpentem collocutum cum Eva, & quidem ſublimes ſermones de bonis, ac malis ſimiles vero eſſe nequit.

IV. Homines ad mille annos vixiſſe: quod conſtitutioni corporis humani, & experimentis repugnat.

V. Uno navilio Noetico omnia animantium genera, & animantium eorum cibos ac potum per annum collecta, quod veroſimile non videtur.

VI. Diluvium fuiſſe per totam terram: altiſſimoſque montes cooperuiſſe, quod præterquam quod eſt incredile, quum non ſufficiant globi noſtri aquæ ad tantum ſpatium implendum; pugnat quoque cum Ægyptiorum, Chaldæorum, atque Sinenſium Chronologiis.

VII. Omnes homines natos ex Adamo, quod eſſe non poteſt: nam Adam albus ne fuit, an niger? Si albus, unde proveniunt nigræ nationes? Si niger, unde albæ?

VIII. Hebræos poſt infinita prodigia, quibus Deus ſuam potentiam, & divinitatem oſtenderat, altero menſe ab exitu ex Ægypto a Deo deſciviſſe, & vitulum adoraſſe, quod eſt inveriſimile, niſi Hebræos lateribus crudis ſtupidiores facere velimus. Ex quibus item concludere ſibi videntur Pentateuchum non eſſe librum divinum, nec idcirco reliquos, quorum ille fundamentum eſt. In quibus item argumentis, ut imperitiam Scripturarum, & antiquæ hiſtoriæ produnt, aut malitiam puram, putamque; quod ſequentibus reſponſionibus oſtendemus.

§. 8. Ac priori quidem argumento ita reſpondet eruditiſſimus Jeſuita Benedictus Pererius, *commentar. in Geneſ.* Fontem illum Paradiſi, ſecuto diluvio corruptum fuiſſe, locum quoque omnem ita fœdatum, ut nulla, aut admodum tenuina ejus appareant veſtigia ut idcirco mirum non ſit, ſi quas Moſes deſcribit Paradiſi illius qualitates, nuſquam in Chaldæa, quem locum divinus Scriptor videtur indigitare, ita ut deſcribit reperiantur. Sed illud incommodi habet hæc ſententia, quod Moſes non modo locum, qui extabat tempore ſuo indicat, ſed flumina quoque duo, *Euphratem*, & *Tigrim*, ut erant id temporis, ſuntque hodie. Eorum præterea diſcurſus deſcribit, terraſque, quas alluunt: quod profecto non feciſſet, ſi vetuſtum tantum, nec amplius extantem locum, voluiſſet deſcribere. Itaque ego quidem cum Pererio cenſeo, communem illum fontem abruptum, & diſciſſum, fines motos, arbores Paradiſi diluvio eradicatas, aut abſorptas: Telluris enim confractio, ſaltem ſuperficiei, in diluvio contingere debuit: ſed interim non dubito Moſem Meſopotamiæ, aut Armeniæ lo-

cum

cum deſignaſſe aliquem, in quo conſitus erat hortus hic, ac ejus veſtigia indicaſſe quatuor illa flumina; qualia tempore ſuo erant. Sed eam rem paullo pluribus explicare operæ pretium eſt.

§. X. Recentium eruditorum de ſitu Paradiſi tres præcipuæ ſunt opiniones, quas magni nominis auctores tuentur. Sunt qui eum ortum conſtitutum in Siria fuiſſe cenſent prope Damaſcum, ac fontes Jordanis. Ita Heidegerus in hiſt. Patriarch. Clericus in Geneſ. cap. 2. v. 8. Petrus Abraham in Pharo Vet. Teſtam. lib. 2. nu. 16. & Harduinus ad Plin. Sed ei nullæ loci illius, quem deſcribit Moſes, aptari poſſunt qualitates. Ac ut omnia taceam, longius is locus a ſitu quatuor fluminum, aut horum fontium diſtat, quam ut quadrare ad Moſaicam narrationem poſſit. Alii ejus Paradiſi ſitum locant in Armenia inter fontes Euphratis, Tigridis, Araxis, & Phaſis, ut ita Phaſis ſit Phiſon Moſaicus; Araxes vero Gehon. Eſt hæc ſententia Sanſoni, & Relandi, adoptavitque illam Calmetus in *Diction. Bibl. & commentariis in Geneſ.* Sed in eo ii decipiuntur, quod veteribus Geographis crediderint ſuper fonte Phaſis. Is enim fluvius a trium reliquorum fluviorum fontibus minime ortum habet, ut conſtat ex itinerariis Thevenotii, & Chardani. Tertia opinio eſt Bocharti, & Huetii, qui eo in loco Paradiſum conſtituunt, ubi Euphrates, & Tigris jungunt alveos; ac reliquos duos fluvios eſſe contendunt duo brachia, in quæ iterum Euphrates, & Tigris dividuntur, ſinum Perſicum verſus, ut Phiſon ſit brachium occidentale, Gehon orientale. Omnia in hunc locum quadrare, quæ de Paradiſo narrat Moſes, accurate oſtendere conatur Huetius. Negotium faceſſere videtur locutio Moſaica, *Fluvius egrediebatur e Paradiſo*, quaſi non eum locum alluant tantum memorata flumina, aut per eum diſcurrant, ut interpretatur Huetius; ſed in eo fontes habeant. Sed copioſe oſtenderunt viri eruditi, locutionem Moſaicam utrumque ſignificare poſſe, ut ſcilicet eo in loco communis ſit fons, & ea tranſeat tantum

§. X. Hæc opinio inde quoque confirmatur, quod hic locus veterem adhuc ubertatem retineat, ut conſtat ex itinerariis viatorum. Eandem habebat decem

ſeptem ſæculis ante. Curtius (*a*), *inter Tigrim*, inquit, *& Euphratem jacentia tam uberi & pingui ſolo ſunt, ut a paſtu repelli pecora dicantur, ne ſatietas perimat. Cauſa fertilitatis eſt humor, qui ex utroque amne manat toto fere ſolo per venas aquarum redundante*. Ubertatem ejuſdem ſoli & Plinius prædicat (*b*). *Babylone bis ſecant: tertio depaſcunt, alioquin ſolia tantum fierent; ſic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli; verum diligentioribus cum centeſimo*. B. Hieronymus notavit in Meſopotamia oves bis parere. Inde toti illi tractui nomen Eden, quaſi ἡδονῆς voluptatis. Sed Herodoti tempore fertilitas quoque major videtur fuiſſe. Is enim lib. 1. narrat eam tellurem cum ducenteſimo, & trecentenſimo etiam fœnore fruges reddidiſſe, quod & Strabo in 17. refert, additque Herodotus, quo tempore Perſæ Aſiæ imperium habebant, ex ſola Babylonica Provincia tantum redditum accepiſse, quantum ex reliquis aliis omnibus. Ut hæc ad miraculum aucta dicamus, at illud ſupereſt veri, uberrimum eum locum fuiſſe.

§. XI. In ſecundo, & tertio argumentis refellendis quæ olim Julianus objecit Chriſtianis (*c*), quidam Teologi ad allegoriam confugerunt. Non Origenis modo apud veteres, verum quorundam aliorum quoque opinio fuit, ex illo loco incipere hiſtoricam Moſis narrationem, a quo narratur, dimiſsos de Paradiſo Adamum, & Evam conveniſse, atque genuiſse, ut nos S. Auguſtinus docet (*d*). Inter Scholæ Theologos vir ſummi ingenii Thomas Cajetanus veterum illa commenta revocare aggreſsus eſt, quam integra diſsertatione ejuſdem florentiſſimæ familiæ alumnus Natalis Alexander refellit (*e*). Enim vero ea opinio & Critices regulis, & Patrum omnium conſenſioni maximé adverſatur. Principio Moſes narrationem creationis Mundi ſtatim exorditur ac connectit cum hiſtoria Patriarcharum, ut in-

(a) *Lib. 5. de geſtis Alexand.* (b) *Lib. 5. cap. 26. & lib. 18. cap. 17.*
(c) *Vide Cyrill. Alex. lib. 3. contra Julianum.*
(d) *Lib. 8. de Geneſ. ad litt. cap. 1.*
(e) *In hiſt. Eccleſ. veter. Teſtam. ætate 1. diſſert. 3. art. 27.*

intelligamus hiſtorico, ideſt ſimplici, non figurato ſtilo uti. Vim igitur & Criticorum regulis, quæ vetant hiſtoriam allegorice interpretari, & textui inferunt, qui ad allegoriam confugiunt. *Narratio*, inquit perſpecte Auguſtinus (*a*) *Moſis in libro Geneſeos non eſt genus locutionis figuratarum rerum, ſicut in Cantico Canticorum, ſed expoſitio rerum omnino geſtarum, ſicut in Regnorum libris*. Tum nemo Patrum dubitavit, totam illam Moſaicam narrationem hiſtoriam eſſe. Itaque B. Hieronymus (*b*) creationem Evæ ex coſta Adami inter ea dogmata enumerat, quæ ſalva in Deum fide negari non poſſunt.

§. XII. Quare hos miſſos faciamus: neque enim ea reſponſione indigemus. Scilicet quid eſt in ea Moſis narratione quod fabulam ſapiat? An impoſſibilia narrat divinus Auctor? An quæ Deum dedeceant? An aliis teſtimoniis conſtet id verum non eſſe? Niſi enim horum trium ſit aliquod, qui fabuloſam eam narrationem eſſe clamant, garriunt ſine ratione: ſcilicet qui hiſtoriam aliquam velut fabellam traducit, is rationes opinionis ſuæ proferre debet aliquas; alioquin eum ipſum jure, ac merito inſignem fabulatorem habebunt ſani judicii omnes. Nunc vero impoſſibile id non eſt, non magis quam ſi ex creta ut maſculum, ita Evam formaſſet, materia enim quæcumque ſic divinæ arti & potentiæ paret, ut intra corporum formas quodcumque poſſit ex quacumque efficere. Ita aut nihil ex impoſſibile, aut omnia dicere debent: omnia dicere eſt Dei potentiam ignorare: nihil ergo. Jam quandoquidem in Evæ illa creatione, & ſummum imperium in materiam omnem oſtendere perrexit, & ea primum arctiſſimum nuptiarum vinculum, ac conjugum amorem, deinde Chriſtianam quoque Eccleſiam indicare in anteceſſum voluit, ea narratio tantum abeſt, ut decori leges lædat, ut potius oſtendat, (inquit Cyrillus Alexandrinus Juliano reſpondens) *ſapienter, & ſolerter, quod ad Dei volun-*

(a) *Lib. 8. de Geneſ. ad litt. cap. 1.*
(b) *In Comment. Epiſt. ad Philemonem.*

luntatem attinet, eſſe fœminam procreatam. Tametſi enim eam quoque creare de integro poſſet, & ſumpto quidem de terra luto ad eundem, quo & ipſe factus erat Adamus, modum effingere, id neutiquam fecit: ſed quum vellet ingenerare viro erga illam effectum, viri particulam aliquam ſubduxit, abjectiſque reliquis humanæ naturæ, numeris abſolutam protulit &c. Nimirum inter memorialia ſigna, quibus homo officii ſui ſæpius commoneatur, ea aptiora ſunt, quæ & corpora ſunt, & diuturniora. Tandem veteris hiſtoriæ veſtigiis firmatur potius, quam in ſuſpicionem fabulæ adducitur ea narratio, quale illud eſt, quod Ægyptiis coſtas in ſomniis ad uxores refebant, ut adnotatum eſt Grotio (*a*).

§. XIV. Tertia objectio divinarum Scripturarum imperitiam præſefert. Quicumque enim Scripturas ſacras attentius fuerit perſcrutatus, is inveniet, Diabolum in ſerpente, velut in energumenis ſolet, ea omnia feciſſe: ſcilicet in ejus ore, quaſi in organo, ære moto, colliſo, modulato, vocem humanam effinxit, non vitali actione, ſed artificiali, aut arte nobis ignota ex ſerpentis ore voces eduxit. Verum enim ſerpentem in hac re interveniſse Moſis narratio nos dubitare non ſinit: nam & ſerpentem cum cæteris animantibus item veris confert, *ſerpens*, inquit, *erat callidior*, *aut*, ut ſeptuaginta vertunt, *prudentior cunctis animantibus* (Geneſ. 3. 1.) & Deus vero Serpenti maledicit (ibid. v. 14.) Fuiſse porro, & Diaboli organum ſerpentem, inde diſcimus, quod Diabolus *ſerpens ille antiquus* vocetur cum manifeſta alluſione ad narrationem Moſaicam Apocalyp. 12. 9. & 20. 2. Item cum eadem alluſione Diabolus dicitur *homicidia a principio* Johan. 8. 43. & Sapient. 2. 24. Quia ſcilicet primos parentes in morem induxit ſuis fallaciis. Vido S. Auguſtinum (*b*). Quæ quum ſint, nihil eſt in ea narratione inveriſimilis, ea omnia procul dubio dæmon efficere poutit. Non ſum interim neſcius aliter huic Juliani objectioni reſpondiſse B. Cy-

(a) *A cap. 1. Geneſ. v. 71.* [b] *Lib. 14. de Civit. cap. 11.*

B. Cyrillum Alexandr. (*a*), ſpeciem ſcilicet & ſimulacrum ſerpentis induiſse dæmonem, non verum ſerpentem agitaſse, quo falleret Evam. Sed neceſse non eſt vim inferre Moſaicæ narrationi, quando utrumque æque fuit Diabolo facile, & de vero, & de ficto ſerpente loqui. Eandem ob rem ne Cajetani quidem ſingularis opinio neceſsaria eſt. Putavit ille voces articulatas in hoc negotio minime adhibitas a Diabolo, ſed ne ullum quidem externum ſpectrum: tentationem Evæ interna tantum ſuggeſtione peractam: Diabolum ſerpentis nomine metaphorice a Moſe appellatum. Quæ doctrina nec neceſsaria eſt, ut dixi, & cum Moſaica hiſtoria, ac Patrum omnium conſenſione pugnat. Illud prætereundum non eſt, hujus hiſtoriæ memoriam apud Ethnicos quoque diu conſervatam. In antiquiſſimis Græcorum Myſteriis acclamatum, *Evam*, ſimulque monſtratum Serpentem, meminere Heſychius, Clemens in Protreptico, Plutarchus in Alexandro. Vide & Maimonidem (*b*).

XV. Quod ſpectat ad quartum, vetus hæc querela eſt adverſus Moſaicam hiſtoriam, quam memorant Lactantius (*c*) & Auguſtinus (*d*). Ethnici ſcilicet, quum hanc Patriarcharum longævitatem intelligere non poſſent, aut ridebant, aut putabant annos illos menſtruos fuiſse. Sed quum annus diluvii dierum fuerit 365. a 17. nempe ſecundi menſis ad 25. ejuſdem menſis vertentis anni, menſium vero dies fuerint triginta; aperte Moſaicæ narrationi repugnant, qui annos Patriarcharum pro menſibus accipiunt. Præterquam quod veteres illi Patriarchæ ætatem vixiſsent noſtra breviorem, quippe qui non pertingiſsent ad octoginta annos. Demum quum reperiantur quidam generaſse filios ſexaginta, vel ſeptuaginta ætatis ſuæ annorum generaſsent quum eſsent quinque, aut ſex annorum noſtralium. Ad hæc tota ſeries hiſtoriæ Moſaicæ, qua conſtat paulatim a pri-

(a) *Lib. 3. 3. contra Julian.* (b) *Duct. dub. p. 3. cap. 29.*
(c) *Lib. 2. 20.* (d) *Lib. 15. de Civit. Dei.*

mæva illa longævitate intra unum ſæculum decidiſſe hominum vitam, id totum mirifice confirmat. Idem enim ſcriptor, qui memorat Adamum, Mathuſalem, Noemum ſupra nongentos annos vixiſſe, idem inquam deinceps memorat, Salem vixiſſe, 433. Heberum 464. Phalegh 239. Sarug 230. Thare 120. ut nulla ſubſit ratio de ejus hiſtoriæ veritate dubitandi. Tandem idipſum Ethnici quoque Scriptores confirmant, Beroſus in Chaldaicis, Manetho in Ægyptiacis, Hyromus in Phænicéis, Heſtiacus, Hecatecus, Hellanicus in Græcis. Quos omnes Scriptores ſuo adhuc tempore manentibus libris, teſtes citat Joſephus (*a*), ac præter hos Acuſilaum, Ephorum, Nicolaum Damaſcenum. Primos hi homines ad mille ferme annos vixiſſe, tradidere ex veteri ac conſtantiſſima traditione. Non igitur dubitandum eſt de longitudine vitæ Patriarcharum. Porro ea longævitas repetenda eſt partim ex æquabili Cœli, ac primævæ Telluris temperie, (*b*) partim ex victu ſimpliciori, partim ex corporis compage robuſtiore, partim etiam ex peculiari Dei providentia. Cæterum recentiori ætate quoſdam ad ducentos, & trecentos annos vixiſſe confidentiſſime ſcribunt Jonſtonus (*c*), & Petrus Daniel, Huetius in Alnetanis (*d*). Sed hujuſmodi hiſtoriæ quum ex ſecunda Europæ barbarie depromptæ ſint, certæ non ſunt, nec pro certis affirmatas a viris doctis vellem.

§. XVI. ad quintum. Capacitatem Arcæ Noeticæ ſic deſcribit Moſes: *cubitorum trecentorum erit longitudo Arcæ: quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo illius*. Quum Celſus velut fabellam, hiſtoriam hanc traduceret, Origenes homil. 2. in Geneſ. reſpondit, Noemum a Deo doctum cubitos geometricos adhibuiſſe, qui ſex noſtri æquales ſint. Ita cenſuit fieri capacitatem Arcæ Noeticæ ſufficientiſſimam ad ea con-

(a) *Antiq. hiſt. lib. 1. cap 4.*
(b) *Vide Vodvvardum in Geographia phiſica.*
(c) *De Nat. conſtit. prop. 5. art. 1.*
(d) *Lib. 2. cap. 12. §. 4.*

continenda, quæ in ea fuiſſe impoſita narrat Moyſes. Sed mera eſt ea Originis hypotheſis. Cappellus (in hiſt. Sacra pag. 30.) cubitos triplicis generis diſtinguit, minorem, qui ſit quadrante longior pede; medium, qui ſit ſeſquipedalis; & majorem, qui tres pedes contineat. Arcæ cubitos majores fuiſſe cenſet. In hac hypotheſi dimenſio Arcæ fuerit juxta longitudinem pedum nongentorum, juxta altitudinem pedum nonaginta, juxta vero latitudinem pedum centum quinquaginta. Ita capaciſſima fuiſſet tot corporibus continendis. At Johannes Temporarius Buteo, pluresque alii Mathematici, geometrice demonſtrarunt, Navem Noeticam tot corporum capacem fuiſſe etiam ſi cubiti vulgares intelligerentur. Conſtitutioni autem Navium id minime repugnare demonſtrat ſagax Batavorum experimentum memoratum Georgio Nornio (*a*), cujus totum locum deſcribam, ut patet quam temere & imperite hanc hiſtoriam velut minus veriſimilem accuſent Profani. *Primum in Hollandia Petrus Janſen Memnoniſta unam atque alteram anno* 1604. *ſecundum Arcæ Noe proportionem navium per ſocerum Petri Reineri ſtruendam curavit. Unam longitudinem* 120. *pedum, latitudine viginti, profunditate duodecim. Initio hunc navium ſtruendarum modum riſu & ſannis tanquam plane abſurdum & ineptum a nautis exceptum! ut idem imitatoribus, quod etiam Noacho contigiſſe volunt, acciderit. Poſtea compertum tales Arcas Noachicas pacis tempore omnium aptiſſimas, & utiliſſimas eſſe ad ea commercia exercenda; tum quod tertia parte plus onerari poſſunt, quam vulgares, neque tamen plures, a quibus reguntur, manus deſiderant; tum quia velociori a ventis in mari, quam quæcumque aliarum gentium naves, ſurſu aguntur. Sed nullum admittunt tormentorum bellicorum, & id genus armorum uſum, idque ad inſtar arcæ Noe, quæ pacis, non belli fuit inſigne, & in qua omnem totius mundi ſalutem, & pacem ipſe Deus pacis, tum quidem excluſis rebellibus, concluſerat. Hujuſmodi navium uſus durantibus induciis paſſim apud Batavos invaluit.* Hæc ille.

§. XVII.

(a) *In hiſt. univerſ. pag.* 26.

Digitized by Google

§. XVII. Fuere autem in Arca ſpiracula ut reſpirare animantia poſſent novum aerem, ſine quo animantium vita nequit eſſe vitalis: ſed ea ita fabrefacta, ut aut reflecterent aquam, aut vix aliquam exciperent, qua facile navis purgari potuit. Ea ſpiracula aperte memorat Moſes, *feneſtram*, inquit, *in Arca facies* Geneſ. 6. 16. Vocabulum Hebræum *Sohar* feneſtram, aut quamvis aperturam ſignificat; ejus enim chaldaica radix *lucere*, aut *lumen* tranſmittere ſignificat. Sunt qui putant pelle translucida circumveſtitam eam aperturam, ut ita lumen daret, repelleretque aquam, ſimulque ictibus aquarum, & ventorum reſiſteret. Sed qui ita cenſent tum de admittendo aere cogitare debent; neque enim aer vitæ alendæ aptus per pellem tranſit. Ego prætulerim telas e pilis camelorum contextas: eæ enim, & aquas mirifice refellunt, & lumen juxta atque aerem tranſmittunt. Hujuſmodi telæ Orientalibus populis poſt diluvium familiares fuerunt. Omnia hæc factu facillima fuere.

§. XVIII. Quod ſpectat ad ſextum, qui paullo in vetuſta hiſtoria Gentium verſati ſunt, ſciunt diluvii Noetici memoriam apud omnes ferme nationes ſervatam fuiſſe. Obſervat Grotius omnes Ethnicas hiſtorias in diluvium deſinere, nec ultra progredi (*a*). Diluvii hujus ſane mentionem apertam habebant Beroſus Caldaicarum rerum ſcriptor, Abydenus Ægyptiorum hiſtoricus, Nicolaus Damaſcenus, aliique. Habent ex hiſtoricis qui ſuperſunt Plutarchus, & Lucianus, quorum loca protulit Grotius. Joſephus contra Apionem *primo* teſtatur, Beroſum eadem, quæ Moſes, narrare de magno diluvio, ac de Arca, in qua Noachus generis noſtri Auctor ſervatus eſt, inſignemque Beroſi locum recitat. Abydeni Aſſiriorum hiſtorici locum itidem inſignem ſervaverunt Euſebius (*b*), & Cyrillus (*c*). Eo in loco Noemus vocatus Siſithrus. Aves memorat emiſ-

ſas

(a) *De Verit. Relig. Chriſt. lib. 1. §. 16.*
[b] *Lib. 9. Præparat. cap. 12.*
(c) *Lib. 1. adverſus Julian.*

ſas ex navi cum iiſdem propemodum, quibus Moſes, circumſtantiis. Concludit navigium in Armeniam pervenisse. Clarius quoque eadem narrat Alexander Polyhiſtor (*a*), ubi & Noe item Siſithrus dicitur, & ſub eo fuiſſe magnum diluvium, & fabricatam ab eo Arcam prænunciante Saturno, & in ipſa una cum volucribus, ac jumentis ſervatum. Apertiſſima quoque ſunt loca Plutarchi in libro *terreſtria, an aquatilia animantia plus habeant ſolertiæ*, & Luciani *de Dea Syria* quæ deſcripſit citatus Grotius. Vere igitur Lactantius (*b*) ſcripſit, *factum eſſe diluvium ad perdendam, tollendamque ex orbe malitiam, conſtat inter omnes;* id enim, & Philoſophi, Poetæ, Scriptoreſque rerum antiquarum loquuntur, in eoque maxime cum Prophetarum ſermone conſentiunt. Jam cæteræ quoque Nationes diſtinctiſſime memoriam diluvii adhuc ſervant. Jaus Sinenſium reparator humani generis poſt cladem illam, quam Cœli ruina adumbrant, is Noachus eſt. Americani ſciunt, & narrant, extincta olim fuiſſe animalia omnia, unico homine generis humani inſtauratore in Arca, cum familia, multiſque animalibus ſervato, uti pluribus narrant Joſephus a Coſta, & Antonius Herrera (*c*). Idem perenni traditione tradunt Huttentotti Incolæ capitis bonæ ſpei, quemadmodum retulit Andreas Kolbi in deſcriptione capitis Bonæ ſpei.

§. XIX. Unde vero aquæ emerſerint, parum intereſt ſcire. Neque vero etiam ſi ignoramus unde tanta aquarum vis nata ſit, idcirco factum negare poſſumus, quum infinitæ ſuppetant Deo rationes, quibus id efficere potuerit. Opponuntur antiquitates quarumdam Nationum. Facile eſt eas vanitatis, aut falſitatis convincere, quando conſtat, nec contemporaneis hiſtoriis fulciri, & antiquas omnes nationes ſumma contentione laboraſſe, ut antiquiſſimæ omnium viderentur, quod

(a) *Apud B. Cyrillum loco cit.*

(b) *Lib. 2. cap. 10.*

(c) *Decad. 1. lib. 9. cap. 4. Vide & deſcript. Ludoviciana Voyages au Nort tom. 5.*

quod controverſiæ Ægyptiorum , & Scytharum memoratæ a Diodoro Siculo, & Juſtino Trogi ſatis docent.

§. XX. Illud paulo difficilius explicatu videtur; quum animantium non aquaticorum genera uno Neotico navilio contenta fuerint, nec ullum ejus generis animal diluvium evaſerit ; unde Inſulæ, & quidem a mare diſſitæ, atque in primis ipſa America hæc animantia habere potuerunt? Id ut evaderent viri quidam eruditi cenſuere aquas diluvii intra Aſiam tantum conſtitiſſe in iis ſcilicet Regionibus , quæ inter quatuor ſunt maria , Perſicum, Caſpium, Euxinum , & Syriacum. Ea fuit opinio Eduardi Stillingfleeti (*a*). Sed è diametro cum Moſaica narratione pugnat. I. Deus diſerte jubet ex omni carne , & omni animante paria in Arcam intromittere ad ſpeciem conſervandam. (Geneſ. 6. 19.) quod & Noachus fecit. Quem vero in finem? Nam ex aliis Regionibus, ſi diluvium futurum fuiſſet particulare, haberi poterant animantium. II. (Geneſ. 7. 21.) omnia in univerſo terrarum orbe animantia periiſſe diſerte itidem perhibet Moſes. III. Quod eſt peremptorium, altiſſimos montes texit diluvii aqua, etiam Armeniæ , qui totius Aſiæ ſunt eminentiſſimi , & in quibus Arca conſedit ; quod ſtare non poteſt cum ſuperiori hypotheſi , niſi miraculum Diluvio majus Deum feciſſe dicamus , cohibendo undequaque aquas ne illaberentur in ſubjectas Regiones. De commento Burnetiano nihil in hoc loco dicimus, de quo vide diſſertationem noſtram *de origine rerum corporearum* ad calcem to. I. horum elementorum.

§. XXI. Dubitandum ergo non eſt, & diluvium omne undequaque Tellurem occupaſſe , & nullum vivens niſi in Neotica Arca evaſiſſe. Unde vero , inquies , animantia minime aquatica in Inſulas prorepſere? Plures eſſe cauſæ potuerunt. Prima , ut navigatione populari hominibus diſſitæ Inſulæ , ita animantibus brutis navi tranſvectis , potuerunt. II. Plures inſulæ poſt diluvium illud univerſale , aut peculiaribus aliis diluviis , aut terræ motibus a Continente deſterminatæ ſunt. Siciliam

(a) *In Originib. ſacris lib. 3. cap. 4. §. 3.*

ciliam ab Italia abſciſſam præter alios memorat Juſtinus (*a*). Britanniam Galliæ continentem fuiſſe inter Dabrim, & Caletum, Riccardus Verſtegen *de Gentium origine* multis probat. Diluvio Atlantico Americam ab Africa avulſam, ex Platone dudum collegere viri docti. Diluvio Cimbrico multos in ſinu Condano Inſulas emerſas Ariſtotelis ævo ex III. Eudemiorum (*b*) colligimus facile. Sed quod ſpectat ad Americam non dubito navigatione populatam. Plures antiquitus Phænices, & Carthaginenſes Africam, littora legentes, circumiiſſe, atque ſuperato Capite Bonæ ſpei per fretum Gaditanum ad Oſtia Nili appuliſſe, diſcimus ex Herodoto, & Diodoro Siculo. Ignota veteribus fuit pixis nautica: itaque facile fuit vento in Americam deferri, unde redire neſcierint. Sed & veſtigia quædam aut vetuſtiſſimi cum Americanis commercii, aut cognitionis ſaltem qualiſcumque ejus Gentis, in Theopompi Chii fragmento, quod ſervavit Ælianus (*c*) reperiuntur, fabulis licet infuſcata. Quem locum ubi docti penſiculatius legerint, idem opinor, judicium ferent. Vixit autem Theopompus iſte temporibus Philippi Macedonis. Vide Voſſium de Hiſtoricis Græcis.

Confirmant hæc mirifice quæ de Ludoviciana relata ſunt ab iis, qui ejus nationis mores & traditiones diligenter preſcrutati ſunt (*d*). Nam præterquamquod plurima populi illi memorant eodem prorſus modo quo in hiſtoria Moſaica leguntur, mores quoque aliquos habent judaicis ſimillimos.

§. XXII. Octavum argumentum hoc unum probat, Hebræorum vulgus homines fuiſſe bardos, ingratos, & duris cervicibus, quod iis paſſim exprobant Prophetæ: ſed non video qui poſſit miracula Moſaica labefactare.

§. XXIII. Pluribus modis ſeptimo argumento reſponderunt viri docti. Quidam opinati ſunt primos Africæ in-

(a) *Lib.* 5. (b) *Cap.* 1.
(c) *De varia hiſt. lib.* 3. *cap.* 18.
(d) *Deſcription. de la Luiſiene.*

incolas paulatim nigreſcere cœpiſſe ob calorem climatis, atque ſic progeniem deinde ſemper nigriorem dediſſe. Ita Hiſtorici Angli in Coſmogonia pag. 318. editionis Neapol. Sed cum ſub eodem climate, ideſt ſub linea æquinoctiali, vel circa, nationes ſint ſubalbo colore, non videtur hæc reſponſio omnem auferre difficultatem. Alii ſuſpicantur ex corrupta phantaſia primæ alicujus fœminæ Africanæ natos primos Africæ mortales nigros, non ſecus atque oves Jacobi, quæ fuſcæ ex imaginibus naſcebantur. Nec abhorret a veroſimili hæc opinio. Sed id videtur explicatu difficillimum, qui fieri potuit in tanta generis humani multitudine, ut apud Afros tantum hæc phantaſiæ immutatio provenerit. Veteres quidem ad miraculum confugiebant, volebantque Æthiopes natos ex Cham, cujus filius Chanaan fuit a Deo maledictus: ex hac maledictione nigrum profluiſſe colorem cenſebant. Sed eam habet difficultatem hæc opinio, quod Chananæi ipſi ex Cham fuerunt oriundi, nec tamen nigri. Quæ cum ſint fatebimur ingenue, nos ignorare unde Africanorum niger color primum manaverit: ſed non videmus quid ea ex re pro cauſa ſua deducere poſſint Deiſtæ. Infinitæ in natura eſſe potuerunt cauſæ, ex quibus color iſte primum ſit natus. Qui hiſtoriam naturalem ſcribunt, obſervant, ante ducentos annos unam in Europa floris Tulipæ ſpeciem extitiſſe; quum nunc pluſquam 50. evaſerint colore, ac figura a ſe diſcrepantes. Climatum diverſitas effecit, ut animantia unius ſpeciei in plures diſpeſcerentur. Itaque ut naturalibus cauſſis fit, ut Sinenſes Simi ſint, Groelandi, & Lapones gracilibus cruribus, & ventricoſi, coloris vero cinericii; ita fieri potuit naturalibus cauſſis, ut paullatim nigri homines pervenerint. Quocirca tota mihi hæc argumentatio ineptiſſima videtur.

Prop. XLIII. Religio Chriſtiana vera eſt & divina.

D. Religio Chriſtiana libris continetur veteris & novi Teſtamenti: ſunt autem ii libri veri & divini (ex ſup.); Eſt ergo Religio Chriſtiana vera, & divina.

Coroll. Maxima præſtantia Religionis Chriſtianæ ſupra

vul-

vulgares Gentium ſuperſtitiones in hoc præcipue eſt poſita, quod eſt religio ſpiritualis, cultumque omnem externum non ut apud Ethnicos per ſe ac ſui ipſius, ſed interioris ergo præcipiat. Paucis id verbis Chriſtus ſervator noſter docuit apud Johannem: *Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant illum, oportet in ſpiritu, & veritate adorare:* id quod ratio quoque ipſa Naturæ præſcribit. Itaque huic veritati Philoſophi etiam quidam teſtimonium perhibuerunt. Cicero (*a*) hanc ſtatuit Religionis legem: *ad divos adeunto caſte: pietatem adhibento*. Ovidius quoque (*b*).

Non bove mactato cœleſtia numina gaudent,
Sed quæ præſtanda eſt, & ſine teſte, fide.

Perſius item (*c*).

Quin damus id ſuperis, de magna quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalæ lippa propago,
Compoſitum jus, faſque animo, ſanctoſque receſſus Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto?

Plurimis quoque idipſum docet Seneca (*d*). Ibi inter alia ſcribit: *Vis Deos propitiare? bonus eſto: ſatis illos coluit, qui imitatus eſt*. Et (*e*): *nec in victimis quidam, licet optimæ ſint, auroque perfulgeant, Deorum eſt honor, ſed in pia, ac recta voluntate venerantium*.

Finis Tomi tertii.

(a) In *Lib.* II. *de Legib.* (b) *Epiſt.* XVIII.
(c) *Satyr.* II. *verſ.* 81. (d) *Epiſt.* 95.
(e) In I. *Lib. de Benef. cap.* VI.

Digitized by Google